

DUE DATE SLIP**GOVT. COLLEGE, LIBRARY**

KOTA (Raj)

Students can retain library books only for two weeks at the most

BORROWER S No	DUE DTATE	SIGNATURE

PRABANDHCHINTĀMANI

BY

Shri MERUTUNGACHARYA

EDITED BY

DURGĀSHANKER KEVALRAM SHASTRI

BOMBAY

V S 1988

A D 1932

Price Rs 2-8-0

[Copies 500

To be had from

Messrs N M Tripathi & Co

Booksellers and Publishers Princess St, Bombay 2

Printed by Natverlal Itcharam Desai B A
at The "Gujarati" Printing Press,
Sassoon Buildings, Elphinstone Circle, Fort, Bombay No

Published by Harsiddhbhai Vajubhai Divatia
M A I L B Advocate Bombay High Court
The Hon. Secretary, The Forbes Gujarati Sabha
Maharaj Mansions, Sandhurst Road, Bombay No 4

(All Rights reserved by The Forbes Gujarati Sabha Bombay)

श्री फार्बस गुजरातीसभा ग्रन्थावलिः अंक १४

श्रीमेरुतुङ्गाचार्यकृतः
प्रबन्धचिन्तामणिः ।

शास्त्रि-केवलरामात्मजेन दुर्गाशंकरशास्त्रिणा संशोधितः

नवीनं संस्करणम्

प्रतय ५००

सवदब्दा १९८८]

[शकाब्दाः १८५४

मौल्यम् रु. १॥

प्रापणस्थानम्:—

:) : मेसर्स एन. एम. त्रिपाठी एन्ड कंपनी
बुकसेलर्स एन्ड पब्लिशर्स

प्रिन्सेस स्ट्रीट. मुंबई नं. २.

प्रस्तावना.

श्रीप्रबन्धचिन्तामणिनाम्नो ग्रन्थस्यास्य जैनधार्मिकदृष्ट्या यद्विषयप्रयोजनादि तत्प्रथमसंपादकेन स्वकृतप्रस्तावनायां विस्तरतो वर्णितम् । ततः कियानंशोऽप्रे उद्भिषते । तत्रोक्तप्रकारेण सत्यपि ग्रन्थस्यास्य परमपुरुषार्थसाधकत्वे ग्रन्थकर्त्रा स्वयमेवोक्तं बुधलोकचित्तरंजनमपि वर्तते एव प्रयोजनान्तरं, परंतवाधुनिकाना मनसि ग्रन्थोऽयं गूर्जरदेशस्य मध्यकालीनेतिहासस्य साधनभूतत्वेनैव महत्त्वमादधाति ।

ग्रन्थस्यास्यैतिहासिकमूल्यं सविस्तरं निरूपयितुं गूर्जरानुवादस्वैरोद्घाते प्रयत्नः कृतः, परमनैतावदवश्यं कथ्यते यदद्यावध्युपलब्धैतिहासिकसाधनरूपेषु प्रबन्धेष्वयं प्रबन्धचिन्तामणिः सर्वतोऽधिकविश्वसनीयः । ग्रन्थेऽस्मिन्द्गोचरीभूतो मूलराजादिनृपतीनां राज्यकालनिर्देशः प्रायः पुरातत्त्वविद्भिर्विश्वासाहो गण्यते । तत्तन्नुपैराचरितयुद्धादिकार्यवृत्तान्तोऽपीतिहासस्य नातिदूरे वर्तते । तथापि नायमितिहासः किन्तु प्रबन्ध एव । ग्रन्थकर्त्रा “संप्रदायप्राप्तं” ध्रुतमेवात्र संकलितम् । विविधाः प्रबन्धा लोककथारूपाः । लोककथारूपादशादैतिहासिकोऽंशो विविच्य गूर्जरानुवादस्य टिप्पणीषु परिशिष्टेषु च प्रदर्शितः । ऐतिहासिकतत्त्वस्येव चा तत्रैवोपोद्घाते वर्णिता ।

ऐतिहासिकान्वेषणकार्ये उपयुक्ततामुद्दिश्य समानार्थानां प्रबन्धानां तथा च सुभाषितविषये मूलग्रन्थानामथवा सुभाषितावल्यादिमुभाषितसंप्रदानामुल्लेखा-
टिप्पणीषु प्रदत्ताः ।

ऐतिहासिकटिप्पण्यस्तु गूर्जरानुवादे द्रष्टव्याः ।

ग्रन्थोऽयं वि. स. १३६१ वर्षे वर्षमानपुरे समाप्तिं गमित इति ग्रन्थस-
माप्तौ ग्रन्थकर्त्रा स्वयमेवोक्तम् ।

शुद्धिपत्रकस्यावश्यकतानिराकरणाय यथाशक्ति कृतेऽपि यत्ने न तत्र
सफलताऽभूदिति शुद्धिपत्रकं प्रदत्त तथापीन्द्रियदीर्घत्वाद् भ्रमप्रमादादिवशाद्वा-
ऽवशिष्टं स्वकलितं यद्भवेत्सुधीभिः संशोधनीयमिति प्रार्थयते—

शंभुफार्मसी सयानी
रोड, मुम्बई.
वि. सं. १९८८
भ्रष्टप तृतीया,

शास्त्री केवलरामसूनुः दुर्गागंकराचार्य

॥ प्रथमसंस्कर्तुः प्रस्तावना ॥

एषोऽञ्जलिः सममस जनसजनौ तौ वन्दे नितान्तकुटिलप्रगुणस्वभावा ।
एकं भिवा निरभिसधितथैरिभूतं प्रीत्या पर परमनिर्वृतिपात्रभूतम् ॥ १ ॥

भवत्याख्यदशमेनाढ्या रसा नव निरुपिताः ।

अद्भुतोङ्गी तदङ्गानि यथास्थानं विभाव्यताम् ॥ २ ॥

ग्रन्थादौ प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यर्थं मङ्गलविषयप्रयोजनसबन्धाधिकारिणस्तथोपो-
द्घातप्रसङ्गावसराभिधानास्तिलः संगतीरपि सप्तभिः पद्यैः प्रबन्धकाराः प्रकट-
यामासुः । यथा—

आदितीर्थकर्तुर्भगवत्श्रुतिर्द्विषदतिशयानपि चतुर्भिर्मूलातिशयैर्जापयन्तस्तेन
वक्ष्यमाणाः प्रतप्तप्रबन्धा अपि सक्षिप्य वक्ष्याम इति ध्यनयन्तः स्वस्य च तपो-
गच्छेतरत्वद्योतकं स्वेष्टदेवगुरुनमस्कारात्मकं मङ्गलमादिमध्यावसानेष्वत्र सन्नित-
मिति सूचयन्त आद्यपद्यमाहुः ।

अथोपलुत्यकलावच्चन्द्रप्रभशब्दैः पामरविद्ययिमुमुक्षूणामभव्यवर्जिताना तत्त-
द्योग्याधिकारप्रबन्धोद्घाटनापदेशोपदेशेन हेयोपादेयता प्रबोधयन्तो द्वितीय पद्य
पेटुः । ततोऽनानेकप्रबन्धसिन्धु-मथनोत्पन्नपीयूषपरिवेपथदेशीयसुखावबोधप्रयोजन-
सवोजनमपि जनयामासुः । तथा परपराप्राप्तगुरुसंप्रदायादीयमानविवक्षितवस्तुविषय-
विषयीकृतग्रन्थनामनिवेदनमप्यन्वर्थं समर्थयासासुः । तथैव सहायकधर्मदेवगुणचन्द्र-
नामग्रहणेन च प्राचीनमहापुरुषचरित्रश्रवणानन्तरासन्नसच्चरितशुश्रूषणाग्रहप्रथितो-
पायोपेयभावसंबन्धबन्धुर प्रबन्धचिन्तामणिसचयं चिक्युः ।

तत्र तावत्सर्वेषु सच्छास्त्रेषु साक्षात्परंपरया वा परमपुरुषार्थसाधनस्य साधो-
यस्त्वेन निर्देशनं निर्विवाद विश्वेषा विदुषा वचनेषु वर्धति । अत्रभवन्तो भगवन्तः
शिष्यशेमुषीनिसर्गसर्गनेमेरवोपि मेरुतुङ्गाः भस्मीकृतभस्मग्रहणशक्तिं सकलजैनीय
शास्त्रसिद्धान्तोपनिषद्भूतं प्रबन्धचिन्तामणिनामान ग्रन्थ जग्रन्धुः ।

तत्र तावदुच्चत्रतेष्वप्यर्हिसात्रतस्वादित्वात्तस्यापि दयामूलत्वाद्दयापि प्राज्यपर-
दुःखदलनेन दृश्यमानेति निदर्शयन्तः परदुःखभङ्गनविरुद्धधारिणः श्रीविक्रमार्कस्य
प्रबन्धं प्रथमं बध्नुः । ततो विशिष्टशिष्टसृष्टिभेदत्रिषष्टिशलाकापुष्पाभित्तिमासन्ननि-

पण्णतीयतीर्थकरत्वनिदानमुन्यन्नदानजन्यपूर्वपुण्यप्राग्भारप्रकटितैश्वर्यश्रीमच्छालिवा-
 इनप्रबन्धसंबन्धं तितनिपयस्तद्व्याग्भवीयङ्कान्ततान्तवृत्तान्तकथनगर्भान्तिमातिथिसं-
 भागव्रताशप्रभावं प्रकटयन्तस्ततोनुसदधुर्दिनीय महाप्रबन्धम् । इत्यमाद्यन्तव्रताशसु-
 चितोचितद्वादशव्रतानां सेतरकद्यानुष्ठानानामपि शीलव्रते सत्येव साफल्यं प्रफुल्लयन्तः
 श्रीमहाकालमहादेवदत्तमालवदेशकन्यकुब्जेश्वरसक्षितचरितकथनपूर्वकमृपालवतीमा-
 यामोहितमुञ्जमहाराजचरितमुदाहरणीभूतमुपन्यस्यन्तो गूर्जरेश्वराप्रगुण्यागप्यपुण्यभाजा
 वनराजादीनां चञ्चल्यैश्चतुल्लचित्तोर्जितार्जितकुलकलङ्ककलितचरितोच्चारणेन चाद-
 तादानब्रह्मचर्योद्भूताद्भुतप्रभाव प्रकाशयाचक्रुः । ससर्वं च समाप्तिं प्रथमसर्गोऽप्यत्र ॥
 ततश्च प्राप्तपुरुषपुरंदरसंपदोऽपि पृथ्वीपतयो मृपावादेन नितरा पराभूतिपद
 प्रयान्तीति प्रतिपादयन्तः काशीशर्कराजभोजराजभीमाना महादानिना चरितेषु
 “ परामवे प्रतिज्ञाता प्रणतिमकुर्वतो मालवेशस्य ” मालवोऽपि स्थितेरपत्तदिति
 परिहाररूपामसत्यस्य परा कोटिमुड्डीक्यन्तोऽणूनामनणूना व्रतानां च कर्तव्यता
 कीर्तयन्तोऽन द्वितीयसर्गान्तं तेनुः ॥

तदनु तेषामपि (व्रतानामपि) निश्चलनियतनीतिनियन्त्रणामन्त्रणत्वात्तद्व-
 द्विद्विद्विषण्ववतिराजगुणविराजमानसिद्धराजप्रबन्धं चिनचरित्र सूत्रयामासुः, सर्ग
 स्तृतीयोऽप्यतीतोऽन ॥

तदनु नीतिरपि परसत्तानिरपेक्षस्वशयशौर्यशालिनामेव शीलतीति शीलशौर्य
 शालिशौप्रसमप्रसाहसहसितशतशक्तिसक्ताशक्तिव्यक्तीकृतस्वकृतमुकृतकृतिकृत्य-
 कुमारपालमहीपालप्रबन्धं धियाप्यक्षधृतमध्यगासिद्धः, तत्र चतु सर्गेषु सत्स्वपि समाप्त-
 श्वतुर्थः सर्गः ॥

तदपि (शौर्यमपि) स्वस्वेष्टदेवतादृष्टपर्युपासननैःपुञ्जानुक्तकमनीयप्रश-
 सनीयपरमार्हताहर्णीयनरचरित्रप्रचितप्रकीर्णकप्रबन्धान्द्रव्यभावभेदभिन्नात्मपरमात्म-
 पूजाप्रभावाविर्भावान्तास्तदुपष्टम्भकावान्तरप्रबन्धसहितानपुनरागमनाय पञ्चत्य
 प्राप्तानिव पञ्चमसर्गान्तांप्राहुरिति विस्तरभयात्संक्षिप्ततरापि प्रस्तावना प्राप्तैः प्रक्या
 प्रकर्षपदधीं दवीयसीमपि प्रापणीयेति प्रार्थना ॥

मुम्बापुरीयसर्वविद्योत्तेजफाल्दे
 (यूनिवर्सिटी) १४-१०-१८८८ ख्रिष्ट.
 सवत् १९४४ विभागादशम्भाम्

} शास्त्री रामचन्द्र दीनानाथ.

प्रथमसंस्कर्तुः पुस्तकासिद्धिपूर्वकस्वकल्पितसंकेतस्वरूपनिरूपणम्

सन्ने १८८५-८६ वर्षे डा पी पीटर्सनसाहेबस्यहीत न० ६१७ मुद्रणे
छाजनकमदृष्टपूर्वं प्राचीनमकृततृतीयलक्षण प्रबन्धचिन्तामणिपुस्तक A स्थाने
स्थापितम् ॥ १ ॥

तस्यैव द्वितीयावतारमिव प० रत्नविजयमणिपुस्तक B स्थाने बोध्यम् ॥२॥
स्वस्यैव नवीनमपि शतषाष्टिन्न C स्थाने निवेशितम् ॥ ३ ॥

आनन्दसुरगञ्जाधिराजश्रीपूज्यगुणरत्नमूरिप्रोतिप्रेषितमव्यवस्थितस्वादकल्प्य
मपि D स्थाने कल्पितम् ॥ ४ ॥

एवमसमग्रसामग्र्यामपि श्राद्धश्रद्धया प्रवर्तित मुद्रणकार्ये कालातिक्रमे प्रया-
सशतैः सक्रान्त विमलोपाश्रयस्यादिमलमपि मलघारिणोऽपूर्ण पुस्तक पुनरपि प्रान्त
पाठान्तरपु A स्थाने निसृष्टम् । तादृग्विधमपि केवलभगवद्दिच्छयाप्त मुम्नापुरीय
सुसाइटीस्थ कुपालयकारवससाहेबस्यहीत तन्मित्रमिव तत्रैव B स्थाने नियमितम् ॥

यत्र न कोपि संकेतस्तत्र स्वकृतमेवावगन्तव्यं टिप्पणम्.

वर्तमानसंस्करणविषयेऽऽदर्शादिनिरूपणम्

१ प्रथम संपादकेन A सञ्ज्ञया सूचितं पीटर्सनमाहेबसग्रहीत न. ६१७ सन १८८४-८६ पुस्तक भाण्डारकर इन्स्टीट्यूट. समानीय मया पुनरप्यव लोकित a सञ्ज्ञया च निर्दिष्टम् । पाठान्तराणि च मूलपुस्तकादुद्धृतानि ।

२ प्रथमसंपादकेन B स्थाने स्थापित न मया दृष्टं b संज्ञया बहुधा क्वचिच्च प्रमादवशतः B संज्ञयापि निर्दिष्टम् ।

३-४ प्रथमसंपादकेन C, D (अथवा d) संज्ञाम्यामुद्धृतानि पाठान्तराणि मयापि तथैव स्थापितानि पुस्तके च न दृष्टे ।

५ प्रान्ते A सञ्ज्ञया यस्य पाठान्तराणि निर्दिष्टानि तद् विमलोपाश्रयस्थमपि पुस्तकं न मयाऽवलोकित तस्य पाठान्तराणि च मुद्रितपुस्तकमनु A संज्ञया प्रदत्तानि ।

६ फारबससाहेबसग्रहीत तृतीयप्रकाशपर्यन्त तदानो मुम्बापुरीय रो ए. सोसाइटीस्थमिदानीं च श्रीफार्बसगुजरातीसभायाः समग्रहालपरश्च प्रथमसंपादकेन B सञ्ज्ञया निर्दिष्ट मयापि तथैव सञ्ज्ञयोल्लिखितमवलोकितमपि ।

७ मुम्बापुरीय रो. ए. सोसाइटीस्थ डा भाउदाजी समग्रस्थमर्वाचीनमपिशुद्ध सपूर्ण च डा. भाउदाजी शर्मभिः स्वयं सशोधित वि स. १९१५ वर्षे प्राचीन पुस्तकादवतारित १२४ पृष्ठात्मक (मल्येकदृष्ट 11 1/2 x 6 inches) पाठान्तराण्यतः H सञ्ज्ञयोद्धृतानि ।

८ पुण्यपत्तनस्थभाण्डारकर इन्स्टीट्यूटात्प्राप्तमेव न २४९।१८७३-७४ वर्षीयकुलस्केपपत्रस्थमाधुनिक स १९३० वर्षे लिखित २४० पृष्ठात्मक नाति शुद्ध L सञ्ज्ञया स्थापितम् ।

९ पुनश्च प्रबन्धचिन्तामणिग्रन्थस्थाल्भाषानुवादकर्त्रा टोनीमहाशयेन इन्डीआआफीसपुस्तकालयस्थबुल्हेरइस्तपत्र २९६ सनकादुद्धृतानि a सञ्ज्ञया च सूचितानि पाठान्तराणि मया तस्मादेवानुवादात् K सञ्ज्ञया संग्रहीतानि ।

१० सद्रतेन फार्बससाहेबेन प्र. चिं ग्रन्थस्थालानुवाद १८४९ वर्षे स्वस्यैव हस्ताक्षरैर्लिखितस्तृतीयप्रकाशमारभ्य समाप्तिपर्यन्त श्रीका

सभासंग्रहालये वर्तते । अस्य मूलपुस्तकमपि संपूर्ण प्रायः शुद्धं पीटर्सन भाउदाजी (a H) पुस्तकयोः समरक्षीयं भवेदिति भाति । एतस्माच्च M संज्ञया पाठान्तराणि क्वचित्संगृहीतानि ।

११ पुरातत्त्वविदा श्रीजिनविजयजीमुनिना संपादयितुमारब्धे प्रबन्धचिन्तामणि-ग्रन्थे F सङ्घकादादर्शादवतारितानि पाठान्तराणि दृष्ट्वा ततोऽप्यावश्यकः समग्रः F संज्ञयैव कृतः ।

श्रीरामचंद्रदीनानाथशास्त्रिणा परेण यत्नेन संपादित इ. स. १८८८ वर्षे मुद्रितं पुस्तकं P संज्ञया निर्दिष्टम् । मुख्याधारस्थाने च स्थापितम् ।

पूर्वोक्तानामादर्शानां परस्परं तुलनं कृत्वा तत्तदादर्शस्य पाठानां न्यूनाधिक्यं च दृष्ट्वा यदि विविच्यते तदा ग्रन्थस्यास्योपलभ्यमानादर्शानां संप्रदायद्वैविध्यं दृश्यते । एकः संप्रदायः a संज्ञिते पीटर्सनसंग्रहीते न. ६१७ पुस्तके (कदाचित् B संज्ञितेऽपि) समुपलभ्यते । द्वितीयश्च तदितरेषु सर्वेषु । उपलभ्यमानेषु सर्वपुस्तकेषु पश्चात्प्रक्षिप्तोऽशो वर्तत एव किन्तु a, A, B, C, D F आदर्शेषु प्रक्षिप्तांशस्य बाहुल्यं वर्तते (दृश्यता पृ. ९, १३, १४, १९, ४४, ४६, ४८, ५०, इत्यादि ।)

ग्रन्थस्यास्य संपादनकार्ये मेरुतुङ्गेन कथितप्रथमादर्शमुपलब्धादर्श-संशोधनद्वारा प्राप्तं कृतेऽपि प्रयत्नेऽयं ग्रन्थः प्रथमादर्शप्रतिबिम्ब इति वक्तुं न शक्यते । तस्य निकटवर्त्यवश्यं भवेत् । परीक्षकास्तत्र प्रमाणम् ।

अथ विषयसूची

विषय	पत्रे	विषय	पत्र
प्रथमः प्रकाशः		घनपालसनन्ध	... ५५
विष्णुप्रबन्ध	... २	सीतापण्डिताप्रबन्ध	... ६६
कालिदासोत्पत्ति	... ५	मानतुङ्गाचावप्रबन्ध	... ६८
सुवर्णपुरुषसिद्धि	... ७	अनित्यताश्लोकचतुष्टयम्	... ७२
सत्त्वसिद्धि	... ८	बीजपूरकप्रबन्ध	... ७३
सिद्धसेनदिवाकरसङ्ग	... ९	इक्षुरसप्रबन्ध	... ७४
गर्भपरिहारपूर्वकस्वर्गति	... १३	अश्वनारप्रबन्ध	... ७५
शालिवाहनप्रबन्ध	... १६	गोपचहिणीप्रबन्ध	... ७६
वनराजादिप्रबन्धा	... १८	मोक्षस्वर्गमनम्	... ७८
मूलराजप्रबन्ध	... २३	तृतीयः प्रकाशः	
लाखाकोत्पत्तिविपत्ती	... २८	सिद्धरानप्रबन्ध	... ८५
मुञ्जराजप्रबन्ध	... ३०	कर्णाभिषेक	... ८६
द्वितीयः प्रकाशः		राज्यप्राप्ति	... ८८
भोजभीमप्रबन्धा	... ३८	वैद्यलीलाप्रबन्ध	... ८९
भोजगर्भपरिहार	... ४१	मन्त्रिसानुदृढधर्मताप्रबन्ध.	... ९१
भीमेन सवाद	... ४३	सोमेश्वरतीर्थयात्रा.	... ९२
राजशेखरसङ्ग	... ४५	दिग्विजयगमनागमनादि-	
राधावैधसाधनम्	... ४९	वर्णनम्	... ९४
धारानगरीस्थापनम्	... ४९	रैवतकोद्धारप्रबन्ध	... १०४
कुलचन्द्रदिगम्बरेणागहिल-		देवसुरिचरिते दिगम्बर	
पुरभङ्गनम्	... ५०	विवाद	... १०६
भोजसमाया भीमस्य गुप्त-		आमठप्रबन्ध	... ११२
तयानयनम्	... ५१	सर्वदर्शनमायताप्रबन्ध	... ११३
भोजस्य माघपण्डितेन		त्रयशक्तिविशेषिणः	... ११४
समागम	... ५२	षोडशशतप्रबन्ध	... ११५

विषयः	पत्रे.	विषयः	पत्रे.
वाराहीयावृक्षप्रबन्धः...	११५	आलिङ्गवृक्षप्रधानप्रबन्धः ...	१५०
उज्झावास्तध्यग्रामीणप्रबन्धः...	११६	वामराशिविप्रबन्धः ...	१५०
माङ्गूजालाप्रबन्धः ...	११६	सौराष्ट्रचारणयोः प्रबन्धः ...	१५०
ग्लेच्छागमननिषेधप्रबन्धः ...	११७	तीर्थयानाप्रबन्धः ...	१५२
कोल्हापुरराजप्रबन्धः ...	११८	राजघरदुवाहडप्रबन्धः ...	१५३
जयचन्द्रराजेन रूर्जरप्रधान- स्फोक्तिप्रबन्धः	१२०	लवणप्रसादप्रबन्धः ...	१५४
पापघटप्रबन्धः ...	१२१	कुमारपालरोगनिराकरणम् ...	१५५
बुद्धिवैभवप्रबन्धः ...	१२१	हेमचन्द्रकुमारपालयोः स्वर्गमनम् ...	१५६
वण्टकर्मप्राधान्यप्रबन्धः ...	१२१	अजयदेवराज्याभिषेकः ...	१५७
चतुर्थः प्रकाशः		कपर्दिप्रबन्धः ...	१५७
कुमारपालप्रबन्धः ...	१२४	रामचन्द्रप्रबन्धः ...	१५८
कुमारपालराज्यप्राप्तिः ...	१२६	वीरधवलराज्यप्राप्तिः...	१६०
बाहडकुमारप्रबन्धः ...	१२८	वस्तुपालतेजःपालयोस्त- नियान्नादिप्रबन्धाः ...	१६१
आश्चर्यकारकसोलाकप्रबन्धः...	१२९	पञ्चमः प्रकाशः	
आम्बडप्रबन्धः ...	१३०	प्रकीर्णकप्रबन्धाः ...	१७३
हेमचन्द्रकुमारपालयोर्मैत्री,	१३१	विक्रमार्कस्य पानपरीक्षा- प्रबन्धः ...	१७३
सोमेश्वरयात्रा ...	१३६	नन्दप्रबन्धः...	१७४
वाग्भटवृत्तशत्रुजयोद्धारः ...	१४०	शिलादित्योत्पत्तिः ...	१७५
आम्रभटप्रबन्धः ...	१४२	मल्लवादिप्रबन्धः ...	१७५
कुमारपालाध्यपनप्रबन्धः ...	१४४	रङ्गोत्पत्तिः ...	१७६
हरद्वइप्रबन्धः ...	१४६	वलभीमङ्गः ...	१७७
उदयचन्द्रप्रबन्धः ...	१४७	श्रीपुञ्जराजपुत्रीश्रीमातृ- प्रबन्धः ...	१७८
अभक्ष्याभक्षणनिषेधप्रबन्धः ...	१४७	गोवर्द्धनदुपप्रबन्धः ...	१८१
यूक्ताविहारप्रबन्धः ...	१४८		
प्रभुदीक्षावसहिकोद्धारप्रबन्धः	१४९		
बृहस्पतिगण्डप्रबन्धः ...	१४९		

विषयः	पत्रे.	विषयः	पत्रे.
पुण्यसारप्रबन्धः	१८२	नागार्जुनोत्पत्तिस्तम्भनक-	
कर्मसारप्रबन्धः	१८३	तीर्थप्रबन्धौ	१९६
लक्ष्मणसेनोमापतिधरयोः		भर्तृहर्युत्पत्तिप्रबन्धः	१९८
प्रबन्धः	१८४	वार्मिडवैद्यप्रबन्धः	१९९
जयचन्द्रप्रबन्धः	१८६	रैवतक्षेत्राधिपत्युत्पत्तिप्रबन्धः ...	२०१
जगद्देवपरमर्दिवुङ्गसुभट-		वासनाप्रबन्धः	२०२
पृथ्वीराजप्रबन्धाः	१८८	कृपाणिकाप्रबन्धः	२०३
कौङ्कणोत्पत्तिप्रबन्धैः	१९३	धनदप्रबन्धः	२०४
वराहमिहिरप्रबन्धः	१९४		

इति विषयसूची ।

शुद्धिपत्रकम्

—१०००००—

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२८	९	तिवट्ट	तिवट्ट
२९	३	स्नाता	स्नाताः
३२	७	परितुष्टो	परितुष्ट.
३४टि.	६	इत्ता	इत्ता
३५	७	वत्तीसडी हियांह	वत्तीस डीहियांह
३६	१७	पिक्कि	पिलिख
४६टि.	९	प्रसादे	प्रासादे
,, टि.	१०	भीष्म	प्रीष्म
५०	५	नगगहं	नगगुहं
६३टि.	३	१४९५	१८९५
८१	२	(७०)	(६८)
८४	२	जनान्	जवाद्
८८	१८	दवतायतन	देवतायतनं
९९	१३	धूर्त्तण	धूर्त्तण
१०३	७	लिङ्गानुशासनसिद्धं	लिङ्गानुशासनासिद्धं
१०५	१५	कीर्तेन	कीर्तेनं
१०७	१३	त्व	त्व
११३, ११६, ११८, ११९, १२१, १८२, १८३, १८४, १८६, १८७, १८८, १९४, १९६, १९८, १९९, पृष्ठेषु टिप्पणीषु	}	भाउदाजीना स्थाने	भाउदाजिशर्मभि., इति वाच्यम्

शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठ	पक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१२०	१	परिहृशरन्	परिहरन्
१३१	७	लीलयव	लीलयैव
१५१	८	रिद्धि	रिद्धि
१६६	२	शालभञ्जिका	शालभञ्जिका
१६९	१६	पूण	पूर्ण
१७३	१२	प्रपच्छ	प्रप्रच्छ
१९३	२	निबध्य	निबध्य

શ્રી ફાર્મસ ગુજરાતી સભા—મુબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઈનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના સંગ્રહ માટે

અરુધી કિંમતની ગોઠવણી

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

શ્રી ફાર્મસ ગુજરાતી સભાએ, મુબાઈ ધલાકાનાં સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ મ્યુનીસીપાલીટીઓ અને લોકલ બોર્ડોના કેળવણી ખાતાઓમાં અભ્યાસ તથા વાંચનપ્રસાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને આપાતા ધનામે દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિયાજોની તથા સાર્વજનિક લાઇબ્રેરીઓ અને પુસ્તકાલયોમાં ગુજરાતી સાહિત્યને પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સફલાઈથી, ઓછા ખર્ચે થઈ શકે તે માટે પોતાની માલિકીના પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિંમતે, ઉપની સસ્થાઓને વેચાતા લેઈ શકવાની અનુકૂલતા કરી આપવાની યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ આ સસ્થાઓને ૧૨૧૧ ટકાના કમીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતાં અને સસ્થાઓ પ્રેરાય તે માટે પોતાની માલિકીના પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે

ઉપર જણાવેલી સસ્થાઓના હસ્તકની શાળા, પાઠશાળાઓમાં ધનામે આપવા માટે તેમ જ તેમનાં પુસ્તકાલયોમાં તથા અન્ય સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં સંગ્રહવા માટે, જેમને આ પુસ્તકો અર્ધી કિંમતે વેચાતાં લેવાં હોય, તેમણે નીચેને શરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

રા. રા. હરસિદ્ધલાઈ વલ્લુભાઈ દિવેટિયા,

એમ, એ, એવએલ બી, એડવોકેટ, હાઈકોર્ટ, મુબઈ.
માનાર્થ મંત્રી, શ્રી ફાર્મસ ગુજરાતી સભા,

મહારાજ, મેન્શનસ, સેન્ટ્રલ્સ્ટ્રી રોડ, મુબઈ નં. ૪

श्रीः प्रबन्धचिन्तामणिः

॥ ॐ नमः श्रियै ॥ *श्रीस्वामिने नमः ॥
 श्रीनाभिभूर्जिनः पातु परमेष्ठी भवान्तकृत् ।
 श्रीभारत्यौश्वतुर्द्धारमुचितं यच्चतुर्मुखी ॥ १ ॥
 नृणामुपलतुल्यानां यस्य द्रावकरः करः ।
 ध्यायामि तं कलावन्तं गुरुं चन्द्रप्रभं प्रभुम् ॥ २ ॥
 गुम्फान्विधूय विविधान्मुखबोधाय धीमताम् ।
 श्रीमेरुतुङ्गस्तद्वर्धेबन्धाद्ग्रन्थं तनोत्यमुम् ॥ ३ ॥
 रत्नाकरात्सद्गुस्कुंप्रदायात्प्रबन्धचिन्तामणिमुद्दिधीषोः ।
 श्रीधर्मदेवः शतघादितेतिवृत्तैश्च साहाय्यमिह व्यषत् ॥ ४ ॥
 श्रीगुणचन्द्रगणेश. प्रबन्धचिन्तामणिं नवं ग्रन्थम् ।
 भारतमिवाभिरामं प्रथमादर्शं प्रदर्शितवान् ॥ ५ ॥
 भृशं श्रुतत्वान्न कथाः पुराणोः प्रीणन्ति चेतांसि तथा बुधानाम् ।
 वृत्तैस्तदासन्नसतां प्रबन्धचिन्तामणिग्रन्थमहं तनोमि ॥ ६ ॥
 बुधैः प्रबन्धाः सुधिद्यौच्यमाना भवन्त्यवश्यं यदि भिन्नभावाः ।
 ग्रन्थे तथाप्यत्र सुसंप्रदायादृच्छे न चर्चा चतुरैर्विधेया ॥ ७ ॥

१. श्रीसर्वज्ञाय नमः B. १ धीऋषभदेवः २ श्रीभारत्योरिति मुद्रितपुस्तके व्याख्या च टिप्पण्यम् ॥ “ मणिरत्नमयसुवर्णमयोरौप्यमयदुर्गत्रये समवसरणे चतुर्दिक्षु द्वारस्य विद्यमानत्वाच्चिद्रयश्चतुर्द्धारमुचितं चतुर्दिशदतिशयप्रभावात्सर्वाभिमुख्यत्वेन देधानां ददानस्य तीर्थंकरस्य भारत्याश्चतुर्द्धारमुचितं यत्सम्बन्धिनी श्रीभारती च चतुर्मुखी जैनशास्त्रे प्रसिद्धा ” ३ ग्रन्थान् A B ४ सद्रूप B ५ प्रथमोपरोधवृत्तेश्च P श्रीधर्मदेवैः शतघादितेतिवृत्तैश्च A ६ प्रदर्शितवान् A विनिर्मितवान् B अत्रनिर्मितवान् L ७ स्वधियो B c सुसंप्रदायादृच्छे A सुसंप्रदायदृष्टे B

१ ॥ अथ विक्रमार्कप्रबन्धः ॥

१ अन्त्योऽप्याद्यः समजनि गुणैरेक एवावनीश
 शौर्यौदार्यप्रभृतिभिरिहोर्वातले विक्रमार्कः ।
 श्रोतु श्रोत्रामृतसवनवत्तस्य राज्ञः प्रबन्धं
 संक्षिप्योच्चैर्विपुलमपि तं वच्मि किञ्चित्तादादा ॥
 तथाहि—

अवन्तिदेशे सुप्रतिष्ठाननामनि नगरेऽसमसाहसैकनिधिर्दिव्यलक्षण-
 लक्षितो विक्रमादिगुणै संपूर्णो विक्रमनामा राजपुत्र आसीत् । स
 पुनराजन्मदारिद्र्योपद्भुतोऽप्यतिनीतिपरः सन्परःशतैरप्युपायैरर्थाननुपलभ-
 मान कदाचिद्भट्टमात्रमित्रसहायो रोहणाचलं प्रति प्रतस्थे । तत्र तदा-
 सत्रे प्रवरनामनि नगरे कुलालस्यालये विध्रम्य प्रभातसमये स भट्टमा-
 त्रेण खनित्रं याचितः प्राह । अत्र खनीमध्यमध्यास्य प्रोक्तः पुण्यश्रवणपूर्व
 ललाटं करतलेन संस्पृश्य हा दैवमित्युदीरयन्घाते पातिते सति दुर्गतो
 यथाप्राप्त्या रत्नानि लभते । स वृत्तान्तममुं तस्मात्सम्यगवगम्य विक्रमेण
 तदैन्यं कारयितुमक्षमस्तान्युपकरणानि सहादाय रत्नखननार्थं खनीमध्ये
 प्रहारोद्यतं विक्रममभिदधे । यत्कश्चिदवन्त्याः समागतो वैदेशिकः
 स्वगृहे कुशलोदन्तं पृष्टो भवन्मातुः पञ्चत्वमाचरव्यौ । तत्तसवज्रसूची-
 निभ वचो निशम्य ललाटं करतलेनाहत्य हा दैवमित्युच्चरन् खनित्रं
 करतलाच्चिक्षेप । तेन खनित्राग्रेण विदारितायां भुवि देदीप्यमानं
 सपादलक्षमूल्यं रत्नं प्रादुरासीत् । भट्टमात्रस्तदादाय विक्रमेण सह

१ अन्तो B २ अवन्तिदेशे उच्चयिनीपूर्यो B ३ कमविक्रमादिगुणैः D.
 क्रमविक्रमादि B पराक्रमविक्रमादि गुणै H ४ र्णो भर्तृहरिवन्द्यु C ५ द्रुतः
 परशतै BH ६ र्थानलभमान B ७ भट्टमात्रसहायो ABH ८ प्रवरनामनि
 प्रवरनगरे AB L ९ खनीमध्य.प्राप्त. पुण्यश्रवणात्पूर्व H पुण्यश्रवणात्पूर्व A
 पुण्यश्रवणापूर्व B १० समादाय AH आदाय B ११ तात कश्चिन् A H
 देव कश्चित् B. १२ प्रादुरासीत् । भाष्येन किं न पठते यत्

यद्यपि कृतमुकृतशत प्रयाति गिरिकन्द्रान्तरेषु नरः ।

करकलितदीपकलिका तथापि लक्ष्मीस्तमनुसरति ॥ १ ॥ मद्र B

प्रत्यावृत्तः । तच्छोकशङ्कुशङ्कापनोदाय खनीवृत्तान्तज्ञापनपूर्वं तत्कालमेव
मातुः कुशलमुक्तवान् । विक्रमः सहजां लोलभतां भट्टमात्रस्य विमृश्य
क्रुधा तत्कराद्रत्नमाच्छिद्य पुनः खनीकण्ठे प्राप्तः ।

२ धिग् रोहणं गिरिं दीनदारिद्र्यव्रणरोहणम् ।

दत्ते हा दैवमित्युक्ते रत्नान्यार्थिजनाय यः ॥

इत्युदीर्यं सकललोकप्रत्यक्षं तत्रैव तद्रत्नमुत्सृज्य पुनर्देशान्तरं
परिभ्राम्यन्नवन्तिपरिसरं प्राप्तः । पदुपटहध्वनिमाकर्ष्य तं वृत्तान्त-
मवबुध्य च तं ह्युसवान् । तेन समं स राजमन्दिरे समायातः ।
तस्मिन्नेवापष्ट्रे मुहूर्त्ते अहोरात्रप्रमिते राज्ये सचिवैरभिषिक्तो दीर्घदर्शित-
येति दध्यौ । यदस्य राज्यस्य प्रबलः कोप्यसुरः सुरो वा क्रुद्धः सन्प्रति-
दिनमेकैकं नृपं संहरति नृपाभावे देशविनाशं करोति । अतो भक्त्या
वा शक्त्या तदनुनयः समुचित इति नानाविधानि भक्ष्यभोज्यानि
निर्माप्य प्रदोषसमये चन्द्रशालायां सर्वमपि सज्जीकृत्य निशारात्रिकाव-
सरानन्तरमङ्गरक्षैर्वृतस्तत्र भारशृङ्खलायां निहितपल्यङ्के निजपट्टदुकूला-
च्छादितमुच्छीर्षकं नियोज्य स्वयं प्रदीपच्छायामाश्रित्यं कृपाणपाणिर्धैर्यनि-
र्जितजगत्रयो दिगवलोकनपरो यावदास्ते तावन्महानिशीथसमये वाताय-
नद्वारेण प्रथमं धूमं ततो ज्वाला ततः साक्षात्प्रेतपरितरूपमिव कराल वे-
तालमालोकितवान् । स च बुभुक्षाक्षामकुक्षिस्तानि भोज्यानि यदृच्छयो-
पभुज्य गन्धद्रव्यैश्च स्वशरीरं विलिप्य ताम्बूलास्वादनेन परितुष्टस्तत्र
पल्यङ्के समुपविश्य श्रीविक्रम प्राह । रे मनुज अहमग्निवेतालनामा
देवराजप्रतीहारतया प्रतीतः प्रतिदिनमेकैकं नृपं निहन्मि । किं तु

१ शोकापनोदाय A B २ विक्रमस्तदानीं सहजां A ३ व्रणरोहणम् A
४ परिभ्रामन् A B H ५ अवन्तिपरिसरे B D अवन्तिदेशपरिसरे A L
६ ह्युसवान् B ७ राज्ये B ८ यथाशक्त्या भक्त्या वा A B ९ खाद्यानि
निर्माय C १० माश्रित L ११ प्रेतप्रतिरूपमिव B

तवानया भक्त्या प्रीणितेन मयाऽभयदानपूर्वं तव राज्यं प्रदत्तं परमेताव-
 द्भक्ष्यभोज्यानि मम सदैवोपढौकनीयानि । इत्थमुभाभ्यामपि प्रतिपन्ने
 कियत्यपि गते काले श्रीविक्रमेण राज्ञा निजमायुः पृष्टः । नाहं वेद्मि किं
 तु स्वामिनं विज्ञाप्यं भवन्तं ज्ञापयिष्यामीत्युक्त्वा गतः । पुनरन्यस्यां
 निशि समेतो महेन्द्रेण संपूर्णशतायुरादिष्ट इति तं जगौ । स राज्ञा
 मित्रधर्ममधिकमधिरोप्येत्युपरुद्धौ यन्महेन्द्रपार्श्वदेकेन हायनेन हीन-
 मधिकं वा वर्षशतं कारयेति । स तदङ्गीकृत्य भूयोऽभ्युपेतः सन्नित्युवाच ।
 महेन्द्रेणापि न नवनवतिर्नैकोत्तरं वर्षशतं भवतीति^१ निर्णये ज्ञाते
 यावत्परस्मिन्दिने तर्थाग्यं भक्ष्यभोज्यादिकं^२ निषिध्य नृपः संग्रामसज्जो
 भूत्वा निशि तस्यौ । तावत्त्रैव पूर्वरीत्या समुपागतः स तद्भोज्यादि-
 कमवीक्ष्य राजानमधिचिक्षेप । तयोश्चिरं द्वन्द्वयुद्धे जायमाने सुकृतसहायेन
 राज्ञा तं पृथ्वीतले पातयित्वा हृदि चरणमारोप्येष्टं दैवतं स्मरेत्यादिष्टैः
 स नृपं जगौ । अमुनाद्भुतंसाहसेन परितुष्टोऽस्मि यत्कृत्यादेशकारी
 अभिवेतालनामाहं तव सिद्धः । एवं निष्कण्ठकं तस्य राज्यमजनि ।
 इत्थं तेन राज्ञा पराक्रमाक्रान्तदिग्बल्येन^३ पण्णवतिप्रतिनृपतिमण्डलानि
 स्वभोगमानिन्ये ।

३ *वन्यो हस्ती स्फटिकघटिते भित्तिभागे स्वबिम्बं

१ अत्यन्तभक्त्या A B H २ मेतद्भक्ष्य A B ३ विज्ञाप्य भवन्त
 विज्ञापयिष्यामि A विज्ञापयिष्यामि P ४ अधिरोप्याप्रदानमहेन्द्र a अधि-
 रोप्येत्युपरुध्य P A B ५ हीनं वर्षशतं A P ६ भवतीति कथितमिति
 निर्णये b H ७ भोजनादिकं A B भोज्यादिपाकं P ८ समुपागतः स
 नृपं जगौ P समुपागतः तद्भोज्यादि A B ९ आदिष्ट सन् अहो अक्षय करि-
 ष्टाविषहन्वैकपञ्चाननस्य मद्भत्साहसं यत्सत्त्वेन किं न ज्ञायते यतः—

सत्त्वेकतानवृत्तीना प्रतिज्ञातार्थकारिणा ।

प्रभविष्णुर्न देवोपि किं पुन प्राकृतो जनः ॥

एवं विमृश्य नृपं इत्यधिकं पाठ A आदर्शे

१० तवाद्भुत A B ११ आक्रान्तमण्डलेन C * शार्तधरपद्भत्या (१२५०)

कस्यापीति प्रदत्तोर्यं श्लोकः

दृष्ट्वा दूरात्प्रतिगज इति त्वद्विषां मन्दिरेषु ।
 हत्वा कोपाद्दलितरदनस्तं पुनर्वीक्षमाणो
 मन्दं मन्दं स्पृशति करिणीशङ्कया साहसाङ्कै ॥

२ अवनत्यां पुरि श्रीविक्रमादित्यराजः सुता प्रियङ्गुमञ्जरी । साध्य-
 यनाय. वररुचिनाम्नै पण्डितस्य समर्पिता सा प्राज्ञतया सर्वाणि शास्त्राणि
 तत्पार्श्वे क्रियद्विर्वासरैरधीत्य यौवनभरे वर्तमाना जनकं नित्यमाराधयन्ती
 कदाचिद्दसन्तसमये प्रवर्तमाने गवाक्षे मुखासनासीना मध्यन्दिनप्रस्तावे
 ललाटन्तपे तपने पथि संचरन्तमुपाध्यायमालोक्य वातायनच्छायासु
 विश्रान्तं तमुवाच । परिपाकपेशलानि सहकारफलानि दर्शयन्ती तं
 तल्लोलभ्रमवबुध्यामूनि फलानि शीतलान्युष्णानि वा तुभ्यं रोचन्त
 इति तद्वचनचातुरीतत्त्वमनवबुध्य तान्युष्णान्येवाभिलषामीति तेनोक्ते
 तदुपदौकितवस्त्राञ्चले तिर्यग् तानि मुमोच । भूतलपाताद्रजोवगुण्ठितानि
 करतलाभ्यामादाय स्वमुखमारुतेन तद्रजोऽपनयन् राजकन्यया सोपहास-
 मभिदधे । किमत्युष्णान्यमूनि वदनवातेन शिशिरीकुरुषे इति तस्याः
 सोपहासवचसा सामर्ष. स द्विज. प्राह । रे विदग्धमानिनि गुरुवितर्क-
 पराया भवत्याः पशुपाल एव पतिरस्तु । इति तच्छापं श्रुत्वा तयोर्कं
 यस्तव त्रैविद्यस्याप्याधिको विद्यया. परमगुणस्तमेव विवाहयिष्यामीति सा
 प्रतिज्ञातवती । अथ श्रीविक्रमे तदुचितप्रवरवरचिन्तासमुद्रममे स
 पण्डितः कदाचिदभिलषितवरनिवेदनोत्सुकीकृतराजशासनादरण्यानी-
 मवगाहमानोऽतितृष्णातरलितं सर्वतः सर्वतोमुखाभावात्पशुपालमे-

१ साहसाङ्कः A D २ कालिदासाद्वैर्महाकविभिरित्य संस्तुयमानधिरं प्राज्यं
 राज्यं सुमुने । साप्रथमवसरयाता श्रीकालिदासमहाकवेरुपतिं चक्षेपती दूम ॥ अवनत्या
 A B ३ वेदगर्भनाम्न A B H ४ प्रदत्ता B ५ अधिको विद्यतया P अधि-
 कविद्यया A अधिकविद्यतया A B H ६ अतितयातरलितः B ७ सर्वतो
 मुखानावात् P

कमालोक्य जलं याचितवान् । तेनापि जलामावाहुग्धं पिबेत्युक्त्वा
 करवडी' विधेहीत्यभिहिते सर्वेष्वभिधानेष्वभिधानमिदंमश्रुतंमाकर्ष्य
 चिन्ताचान्तस्वान्तः स्वहस्तं तन्मस्तके दत्त्वा महिष्यास्तले निवेश्य कर-
 वडीसन्त्रां करतलयुगलयोजनां कारयित्वाकण्ठं पयः पायितः । स तं
 मस्तके हस्तदानात्करवडीविशेषशब्दज्ञापनाच्च गुरुप्रायं मन्यमानस्तस्याः
 समुचितपतिमवगम्य महिषीपरिहारार्थं निजं सौधमानीय षण्मासी याव-
 चद्रुपु परिकर्मपूर्वं ॐ नमः शिवायेत्याशीर्वादाध्यापनं कारितः । पद्मि-
 र्मासैस्तस्य तान्यक्षराणि कण्ठपीठस्थितान्यवगम्य शुभे मुहूर्ते कृतशृ-
 ङ्गारः सः पण्डितेन नृपसभां नीतो नृपं प्रति सदभ्यस्तमाशीर्वादं सभाक्षो-
 भवशादुशरटेत्यक्षरैर्जगौ । विसंस्थूलवचसा विस्मितस्य नृपतेरसती'
 तच्चातुरीमारोपायितुकामः पण्डितः प्राह ॥

४ उमया सहितो रुद्र शंकरः शूलपाणिभृत् ।

रक्षतु त्वां महीपाल टंकारबलगर्वितः' ॥

इति विदितेनै श्लोकेन तत्पाण्डित्यगम्भीरतां वचनविस्तरेण व्याख्या-
 तवान् । तत्प्रत्ययप्रीतेन नृपतिना हि महिषीपालः स्वां पुत्रीं परिणा-
 यितः । पण्डितोपदिष्टं सर्वथा मौनमेवालम्बमानो राजकन्यकया तद्वै-
 दग्ध्यजिज्ञासया नवलिखितपुस्तकस्य शोधनायोपरुद्धः । करतले पुस्तकं
 विन्यस्य तदक्षराणि विन्दुमात्रारहितानि नखच्छेदिन्या' केवलान्येव
 कुर्वन् राजपुत्र्या मूर्खोयमिति निर्णीतः । ततः प्रभृति जामातृशुद्धिरिति
 सर्वतः प्रसिद्धिरभूत् । कदाचिच्चित्रमितौ महिषीनिबन्धे दर्शिते सति
 प्रमोदात्स्वप्रतिष्ठां विस्मृत्य तदाहानोचितानि विह्वलितवचनान्युच्चरन्महि-

१ करचण्डी A B २ अभिधानेष्वभिधानं a ३ अश्रुतं A अश्रुतपूर्वं B

४ वपु परिकर्मणासहपूर्वं A वपु परिकर्मणापूर्वं स्वस्तीत्याशीर्वादाध्यापनं B
 परिकर्मणापूर्वं a D ५ नृपतेर्मनसि तच्चातुरीं B ६ रक्षतात्त राजेन्द्र टण्कारकर

यशः A B L ७ निवेदितेन L ८ मेवावलम्बमानो B ९ रहितानि
 केवलानि b अक्षरच्छेदिन्या a लेखिन्या D १० महिषीपाल एव L P

पीपाल इति तथा निश्चिक्ये । स ता तदवज्ञामाकलय्य कालिका देवीं
विद्वत्काकृते आररार्थं । पुत्रवैधव्यभीतेन राज्ञा निशि च्छन्नना दासीं
प्रहित्य तवाह तुष्टास्मीत्यभिधाय यावत्स उत्थाप्यते तावद्विह्वलभीता
कालिकैव देवी प्रत्यक्षीभूय तमनुजग्राह । तद्वृत्तान्तावनोधात्प्रमुदितया
राजकन्ययत् तत्रागत्यास्ति कश्चिद्वाग्निशेष इत्यभिहिते स तदेव कालि
दासनाम्ना प्रसिद्ध कुमारसभवप्रभृतिमहाकाव्यत्रय पट्प्रबन्धान् रचया-
मास । इति कालिदासोत्पत्तिप्रबन्ध ॥

३ अन्यदा तन्नगरवास्तव्यो दान्ताभिधानश्रेष्ठी सभासस्थित विक्रमार्क-
मुपायनपाणिरुपागत्य प्रणामपूर्वकं विज्ञपयामास । स्वामिन्मया शुभे
मुहूर्ते प्रधानमूर्द्धकिभिर्धवलगृह कारित तत्र महतोत्सवेन प्रवेश कृत ।
यावदह तत्र निशीथे पल्यङ्कस्थितं सुसजाप्रदवस्थया तिष्ठामि तात्प-
तामीत्याकस्मिर्की गिर निशम्य भयभ्रान्तो मा पतेत्युदीरयस्तदैव पलाय
नमकार्ष । तस्य धवलगृहस्य सम्बन्धे नैमित्तिकै स्थपतिभिश्च यथावसर-
महादानादिभिः^७ सत्कारैर्वृथादण्डित इत्यर्थे देव प्रमाण । तमुदन्त
सम्यगवधार्य तदुक्त तद्धवलगृहमूल्य लक्षत्रय तस्मै प्रदाय सख्या-
सर्वावसरानन्तरं तस्मिन्नात्मीयीकृते सौधे श्रीविक्रम सुख प्रसुप्त ।
तामेव पतामीति गिरमाकर्ण्यसमसाहसिकतया सत्वर पतेत्युदीरयन्समीपे
पतित सुवर्णपुरुष प्राप । इत्थ सुवर्णपुरुषसिद्धि * ॥

१ आराधयितुमुपविष्ट न भुक्त दिनाष्टक जात पुत्री B २ कालिकानाम्नी
दासीं A B ३ महाकाव्यप्रभृतीन्पयवन्धान् H महाकाव्यप्रबन्धान् C
कुमारसभवमेषदूतरखुप्रभृतीन् पट् प्रबन्धान् B ४ रचयामास ॥ इति कालिदास-
प्रबन्ध ॥ A B इतिकालिदासोत्पत्तिप्रबन्ध इति वाक्य मुद्रिते नास्ति ५ अथा
न्यदा C अन्यदा तन्नगरवास्तव्यो दान्ताभिध H ६ स्थित पुष्टमेकमवलोक्य B
७ यथावसर महादानादिभिः सत्कारैश्च वृथाह दण्डित a यथावसरमहीनादिभिः P
महणादिभिः A B c सख्याया सर्वावसरानन्तरं A B P ४ इय कथा सिंहासन
द्वान्निशिकायामपि वतंत

४ अथान्यस्मिन्नवसरे कश्चिद्विधपुरुषः करकृतलोहमयकृशतरदारि-
 द्यपुत्रको द्वा स्थनिवेदितो नृपं प्राह । स्वामिन्भवता नाथेन प्रथिताया-
 मवन्त्यां सर्वाण्यपि वस्तूनि सत्वरमत्र विक्रयं यान्ति लभ्यन्ते चेति
 प्रसिद्धिं बुद्ध्वा चतुरशीतिसंख्येषु चतुःपथेष्वहोरात्रं विक्रयाय दारिद्र्य-
 पुत्रको आमितोऽपि केनापि न गृहीतः । प्रत्युताह निर्भर्त्सित इति नग-
 र्या यथावस्थित कलङ्क महाराज्ञे विज्ञप्य यथागतं व्रजाभीत्यापृच्छन्नस्मि ।
 तदैव तं महान्तं कलङ्कपङ्क पुर्याः पर्यालोच्य दीनारलक्षं तस्मै प्रदाय
 नृपस्तं लोहपुत्रकं कोशे निवेशयामास । तस्यामेव निशि प्रथमयामे
 सुखसुप्तस्य राज्ञः समीपे गजाधिष्ठातृदेवतं द्वितीययामे हयाधिष्ठातृदेवतं
 तृतीययामे लक्ष्मीश्चाविर्भूय महाराज्ञा दारिद्र्यपुत्रके क्रीते नास्माक-
 मिहावस्थातुमुचितमित्यापृच्छय राज्ञः साहसमज्ञौ माभूदित्यनुज्ञातानि
 तानि जग्मुः । चतुर्थयामे तु कश्चिदुदारपुरुषो दिव्यतेजोमयमूर्तिः प्रादु-
 र्भूयाहं सत्त्वनामा भवन्तमाभवं श्रितो गन्तुमापृच्छे इत्युदिते करतलेन
 नृपः कृपाणिकामादाय यावदात्मघाताय व्यवस्यति तावत्तेनैव करे
 गृहीत्वा तुष्टोऽस्मीत्यभिधाय स्वलितः । गजाधिष्ठातृणि त्रीणि देवतानि
 प्रत्यावृत्त्य नृपं प्रोचुः । गमनसंकेतव्याघातिना सत्त्वेन विप्रलब्धानां नृपं
 विहाय नास्माकं गमनमुचितमिति तान्यप्ययत्नं तस्युं ॥ इति विक्र-
 मादित्यसत्त्वप्रबन्धः* ॥

५ अथान्यस्मिन्नवसरे सभास्थितं श्रीविक्रमं सामुद्रिकशास्त्रवेदी कश्चि-
 द्वैदेशिको द्वा स्थनिवेदितः प्रविश्य नृपलक्षणानि निरीक्षमाणः शिरोधून-
 नपरो नृपेण स विपादकारणं पृष्ट ऊचे । यत्त्वां सर्वालक्षणनिधिमपि
 पण्णवतिदेशसाम्राज्यलक्ष्मीं भुञ्जानमवेक्ष्य सामुद्रिकशास्त्रे निर्वेदपरोऽभवं ।
 तत्किमपि कर्बुरान्त्रं ने पश्यामि यत्प्रभावेण त्वमपि राज्यं करोषीति तद्वा-
 क्यानन्तरं कृपाणिकामांकृष्य यावदुदरे निधत्ते तावत्तेन किमेतदिति पृष्टः

१ दक्षिणपुत्रको P २ दक्षिणलोहपुत्रको H ३ राज्याधिष्ठातृ P ४ तान्य
 प्रयत्नं तस्यु । * प्रबन्धोऽयं सिं द्वा. यामपि वर्तते ५ मादाय P

श्रीविक्रमः प्राह । उदरं विदार्य तव तद्विधमन्त्रं दर्शयिष्यामीति वद-
न्द्रात्रिंशतोऽधिकमिदं सत्वलक्षणं तव नावगतमिति पारितोषिकदानपूर्वक
नृपस्तं विससर्ज ॥ इति सत्त्वपेराक्षाप्रबन्धः ॥

६ अथ कस्मिंश्चिदवसरे परपुरप्रवेशविद्यया निराकृताः सर्वा अपि वि-
फलाः कला इति निशम्य तदधिगमाय श्रीपर्वते भैरवानन्दयोगिन समी-
पे श्रीविक्रमस्तं चिरमाररोध । तत्पूर्वसेवकेन केनापि द्विजातिना राजोऽग्रे
इति कथितं । यत्त्वया मां विहाय परपुरप्रवेशविद्या गुरोर्नादेया । इत्यु-
परुद्धो नृपो विद्यादानोद्यतं गुरुं विज्ञपयामास । यत्प्रथममस्मै द्विजाय
विद्यां देहि पश्चान्मह्यं । हे राजन्नयं विद्यायाः सर्वथाऽनर्ह इति गुरुणो-
दिते भूयोभूयस्तव पश्चात्तापो भविष्यतीत्युपादिश्य नृपोपरोधात्तेन विप्राय
विद्या प्रदत्ता । ततः प्रत्यावृत्तौ द्वावप्युज्जयिनीं प्राप्य पट्टहस्तिविपत्ति-
विपण्णं राजलोकमालोक्य परपुरप्रवेशविद्यानुभवनिमित्तं च राजा निजग-
जशरीरे आत्मानं न्यवेशयत् । तद्यथा—

५ भूपः प्राहारिके द्विजे निजगजस्याङ्गेऽविशद्विद्यया
विप्रो भूपवपुर्विवेश नृपति क्रीडाशुक्रोऽभूत्तत ।
पल्लीगोत्रनिवेशितात्मानि नृपे व्यामृश्य देव्या मूर्तिं
विप्रः कीरमजीवयन्निजतनु श्रीविक्रमो लब्धवान् ॥
इत्थं विक्रमार्कस्य परपुरप्रवेशविद्या सिद्धा ॥

७ अध्यान्यस्मिन्नवसरे श्रीविक्रमो राजपाटिकाया ब्रजस्तन्नगरनिवा-

१ समाप्तिसुक्कमिदं वाक्यं मु. पुस्तके नास्ति २ पुरप्रवेशविद्यया a b ३ विना-
कृता a b ४ माराध्य C E ५ द्विजन्मनि A ६ पत्नीभूगनिवेशित B ७ अत्र निम्ना-
वतारितः प्रबन्धोधिको दृश्यते B आदर्शे प्रथमावृत्तिपरिशिष्टे ३२८ पृष्ठे च ततोऽत्रेद्-
धृत । एकदा नृपो गुरुवन्दनाय गतः तत्र वृद्ध कमपि तद्विचित्रं पठन्तं वन्दयामास तेन
नाशीर्निगदिता पठनव्ययेण । राज्ञोक्तं वृद्धं पठन् मुशलं पुत्रावयिष्यसि । तदवगम्य तेन
पठित्वा सुरिपदे प्राप्ते तस्यैव राज्ञः सदसि गत्वा मुशलमान्नाभ्यालवालं विधाय श्रीरुद्रम-
देवस्तत्वेन मुशलं पुत्रयित्वा गतः । तावता सिद्धसेनेनापि तदवगम्य वादाय पृष्ठे गतम् ।
परेण केतलारमग्रामं ब्रजन् वृद्धवादी रुद्रः वार्दं विधेहि । तेनोक्तं । पुत्रं गम्यते तत्र—

सिना श्रीसङ्घेनानुगम्यमान बन्दिवृन्दै श्रीसर्वज्ञपुत्र इति स्तूयमान श्रीसिद्धसेनाचार्यमागच्छन्तमवलोक्य सर्वज्ञपुत्र इति वचसा कुपित । तत्सर्वज्ञतापरीक्षार्थं तस्मै मानसं नमस्कारमकरोत् ।

६ आप्ते दर्शनमागते दशशती सभाषिते चायुत
यद्वाचा च हसेऽहमाशु भवता लक्षोस्य विश्राण्यताम् ।

—सभ्या भवन्ति । पुन प्रतिवादिनोचे । अत्रैव वाद । अमी गोपा सभ्या । तेभ्याकारिता । प्रथम सिद्धसेनेनोपन्यासो विहितो गीर्वाणवाण्या । तदनु वृद्धवादिना गण्ठीयक बध्या गोपकुण्डक विधाय प्रोचे ॥ नवि मारीयए नवि चोरीयए परदा रागमण निवारीयए । थोवावि हु थोव दर्ईयए इम सगिग टगमगु जाईयए ॥ (पय मिदं प्रभावकचरिते (पृ १०२) श्रीवृद्धवादिप्रबन्ध श्लो १६१.) एव पठति गोपा नृस्यन्ति । तैरुक्तमनेन जित त्व किमपि न वेत्सि । तत्रो वृद्धवादिना पुरे गत्वा वार्द विधाय जित शिष्यो यमूव । तत सिद्धसेनदिवाकरेण गुरुचरणसवाहना विधाय मानेन गुरव उक्ता । यदि यूयमादेश ददत तदाहमागम सस्कृतेन करोमि, गुरभिरुक्त । तव महत्यापमजनि त्व गुहाच्छयोऽग्यो न गच्छे । तेनोक्त, प्रायश्चित्त ददत । गुहभिरुक्त । यत्र जिनधर्मो न तत्र जिनप्रभावना विधाय पुन समागन्तव्य मित्यवधूतवेषेण चलित । द्वादशवर्षाणि यावदन्यत्र परिश्रम्य तदनन्तर माल्बके गृहमहाकालप्रासादे शिवाभिमुख चरणौ कृत्वा चरणत्राणौ द्वारकाष्ठे नियोज्य सुप्त । तत्र वारितोपि तथैव । अत्रान्तरे राज्ञा रक्षिकपुरुषान् प्रेषयित्वोपद्रुत । तावतान्त पुरे रवप्रदीपन लभ, राज्ञा समागत्य पृष्ट । कथं शिवस्य न नमस्कार विदधासि । तेनोक्त मम नमोऽसौ न सहते । विधेहि । तेन सकललोकसमक्षम्—

प्रशान्त दर्शन यस्य सर्वभूताभयप्रदम् ।

माह्वस्य च प्रशस्त च शिवस्तेन विभाव्यते ॥ १ ॥

इति द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशतिका कृता, तदा लिङ्गमध्यादवन्तिसुकुमालद्वात्रिंशत्पत्नी कारितप्रासादे श्रीपार्श्वनाथविम्ब प्रकटीभूत नमस्कृत च । असौ सहते नमस्कार तदाप्रभृति गृहमहाकालोऽजनि । राजा विक्रमार्क परमजैनोऽभूत् । सिद्धसेनोऽपि स्वगुरुपार्श्वे समेत्य सूरिमन्त्र प्राप्यकदोज्जयिन्यामेव चातुर्मासक स्थित ॥ १ वन्दिपुत्रे A P २ आप्ते दर्शनमिति पय A B L H पुस्तकेषु नास्ति किन्तु जैनसिंहासनद्वात्रिंशिकायामुपलभ्यते

निष्काणां परितोषके मम सदा कोटीर्मदाज्ञा परा
कोशाधीश सदेति विक्रमनृपश्चक्रे वदान्यस्थितिम् ॥

सिद्धसेनोऽपि पूर्वगतश्रुतबलेन नृपभावमवगम्य दक्षिणपाणिमुदस्य धर्म-
लाभाशिषं ददौ । नृपतिनाशीर्वादहेतुं पृष्टः सन्महर्षिस्तव मानसनमस्कार-
स्याशीर्वादः प्रदीयमानोऽस्तीत्यभिहिते तज्ज्ञानचमत्कृतेन राज्ञा तत्पारि-
तोषिके सुवर्णकोटिर्व्यतीर्यत ॥

८ अथान्यस्मिन्नवसरे राज्ञा कोशाध्यक्षस्तस्मै दापितसुवर्णवृत्तान्तं
पृष्टः प्राह । यद्गर्मवहिकायां श्लोकबन्धेन मया सुवर्णदानं निहितम् ।
तथाहि—

७ धर्मलाभ इति प्रोक्ते दूरादुच्छ्रितपाणये ।

सूरये सिद्धसेनाय ददौ कोटिं नराधिपः ॥

ततः श्रीसिद्धसेनसूरीन्समायामाकार्यं तत्सुवर्णं गृह्यतामिति प्रोक्ते
वृथा तृप्तस्य भोजनमित्युच्चारपुरःसरमनेन सुवर्णेन ऋणग्रस्तामवनीमनृणीं
कुरु इत्युपदिष्टे तत्सन्तोषपरितुष्टेन राज्ञा तदङ्गीकृतम् ।

८ दिदंक्षुर्भिक्षुरायातस्तिष्ठति द्वारि वारितः ।

हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्वागच्छतु गच्छतु ॥ १ ॥

९ दीयन्तां दशलक्षाणि शासनानि चतुर्दश ।

हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्वागच्छतु गच्छतु ॥ २ ॥

१० सर्वदा सर्वदोऽसीति मिथ्या संस्तूयसे बुधे ।

नारयो लेभिरे पृष्टिं न वक्षः परयोषितः ॥ ३ ॥

१ पूर्वगतबलेन P २ पद्यमिदं जैनसिंहासनद्वारिषिकायां प्रभावचरिते
श्रीवृद्धवादिप्रबन्धे (श्लो ६४) च वर्तते. कथावल्यां च पद्यस्यास्य प्राकृतरूपं
दृश्यते (अपभ्रंशकाव्यत्रयी पृ. ७४ टि. १) ३ धराधिपः B H ४ वृथा भुक्तस्य
A B ५ पद्यानि इत आरम्य 'अष्टौ' पर्यन्तानि न सन्ति A B H पुस्तकेषु

८, १०, १२, पद्यानि प्रभावचरिते श्रीवृद्धवादिप्रबन्धे वर्तन्ते । तान्येव १४
च भोजप्रबन्धेऽपि । १०, ११, १२, १३, १४, पद्यानि सुभाषितावल्यां (२४५२,

- ११ सरस्वती स्थिता वक्त्रे लक्ष्मी करसरोरुहे ।
कीर्ति किं कुपिता राजन् येन देशान्तर गता ॥ ४ ॥
- १२ अपूर्वेयं घनुर्विद्या भवता शिक्षिता कुत ।
मार्गणौघ समभ्येति गुणो याति दिगन्तरम् ॥ ५ ॥
- १३ आहते तव नि स्वाने स्फुटित रिपुहृद्बटैः ।
गलिते तत्प्रियानेत्रे राजश्चित्रमिद महत् ॥ ६ ॥
- १४ वक्त्राम्भोजे सरस्वत्याधिवसति सदा शोण एवाधरस्ते
बाहु काकुत्स्थवीर्यस्मृतिकरणपटुर्दक्षिणस्ते समुद्र ।
वाहिन्य पार्श्वमेता क्षणमपि भवतो नैव मुञ्चन्त्यभीक्षण
स्वच्छेऽन्तर्मानसेऽस्मिन्कथमवनिपते तेऽम्बुपानाभिलाष ॥ ७ ॥
- १५ अष्टौ'० ॥ ८ ॥

९ तस्यामेव निशि नृपो वीरचर्याया पुरि अमन् मूयो भूयस्तेलिक-
मुखेन पठ्यमानमिदमश्रौषीत् ।

१६ अन्मीणओ सन्देसडओ तारय कन्ह कहिज्ज ।

प्रमातशेषा रजनीमवधीकृत्य तदुत्तरार्द्धमशृष्वन्निर्विण्णो नृप साध
प्राप्य निद्रामकरोत् । प्रत्यूपकालेऽवसरकृत्यानन्तर नृपेण तत्राहूतस्तै-
लिकस्तदुत्तरार्द्धं पृष्ट ।

जग दालिदिहि डुब्बिउ वलिवन्धण ह मुइज्ज ॥

२४०३, २४५५, २४५४, २५९२, एवमन्त) प्रदत्तानि । ८, ९, १०, ११, १२, १३,
जैनसिंहासनद्वान्निशिकायामपि । १०, ११ शार्ङ्गधरपदत्यामपि १४ वाणस्यैवमु
ट्ठिरुय सुभाषितावल्या हरिधन्द्रस्येति च सदुक्तिर्णामृते । एतत्पथ हेमचन्द्ररचिते
काव्यानुशासनेऽपि वर्तते

१ अयमत्र सपूर्णेऽस्ति अत्र सु पुस्तके प्राकृतगाथाधिकेका वर्तते पर त्व-
सबद्धत्वाद्दलीलत्वाच्च त्यक्त्वा २ दालिदिहि दुत्थियउ & G दालिदिहि दुत्थिउ D

श्रीसिद्धसेनोपदेशं पुनरुक्तं निर्णायि पृथिवीमनृणां कर्तुमारमे' ॥

१० अथ मत्सदृशः कोपि जैनो नृपतिर्भावीति पृष्टे श्रीसिद्धसेनसू-
रिभिरभिदधे—

१७ पुत्रे^१ वाससहस्से सयम्भि वरिसाण नवनवइ अहिण् ।
होही कुमरनरिन्दो तुह विकमराय सारित्यो ॥

११ अधान्यस्मिन्नवसरे जगत्यनृणीक्रियमाणे निजौदार्यगुणेनाहंकृतिं
दधान प्रातः कीर्तिस्तम्भं कारयिष्यामीति चिन्तयंस्तस्मिन्नेव निशीथे
वीरचर्यया चतुष्पथान्त परिभ्रमन् युद्धयमानवृषाभ्शं त्रासित कस्यापि
दारिद्र्योपद्रुतद्विजन्मनो जीर्णवृषभकुटीस्तम्भमध्यारूढो यावत्तिष्ठति ताव-

१ अत्र नृपतिमनोनुसारी पृथ्वीरसप्रबन्धोधिको दृश्यते B आदर्शे मुद्रितपुस्तके ३३०
पृष्ठे च ततश्चोद्भूतः—उज्वयिन्या राजा विक्रमादित्यो भद्रमात्रेण समं महाकाले नाटकालो
कनार्थं गुप्तवेपो गतः । कालान्तरितेन नागरिकमुतेन कार्यमाणे नाटके सूत्रधारमुखात्तद्दर्शनं
श्रुत्वा राजापि नागरिकद्रव्यप्रदणाय मनसि लोभं कृतवान् । पश्चात्किञ्चित्कालमतिक्रम्य
तृपितो मुख्यवेद्यापृष्टे भद्रमात्रपाद्वात्पानीये याचितवान् । तत्र वृद्धवेद्या प्रधानान्
पुष्टान् भणित्वा तन्निमित्तमिक्षुरसमादातुमुपवने गता । सुलकैरिक्षुदण्डान् भित्त्वा तयार्ध-
घटेऽप्यसंभृते दुर्मनस्का करकं भृत्वा वेद्यविलम्बेनागता राज्ञा इक्षुरसे पीते भद्रमात्रेण वेला
विलम्बदोर्मनस्यकारणं पृष्टा जगद । अन्यदिने एकेन निर्भिन्नेषुदण्डेन सकरको घटो
भ्रियते । अथ घटोपि न सपूरितः । तत्कारणं न ज्ञायते । भद्रमात्रेण (पुनः) पृष्ट
युयमेव परिणतमतयस्तत्तत्कारणं जानीत ततो विचार्य निवेदयन्तु । वेद्यापि वदति ।
पृथ्वीपतेर्मन प्रजासु विरुद्धं जात तत पृथ्वीरसोऽपि क्षीणो जात । इति कारण
निवेदितवती । राजापि तदुद्धिकौशलाचमत्कृत । स्वभुवनशयनीये सुप्त इति
चिन्तितवान् । अकृतेऽपि प्रजापीडने विरुद्धचिन्तामात्रेणापि पृथ्वीरसहानिर्जाता अत
प्रजा न पीडयिष्यामीति कृतनिश्चयो नृप इति परीक्षणार्थं द्विनीयाया निशत्या तृपा-
मियात्तद्देहे गत्वा शीघ्रमेव सहर्षया तयानीतमिक्षुरसं पीत्वा शयनीये सुप्तवान् ।
वेद्यापि भद्रमात्रपृष्टा राज्ञ प्रजासु हृष्ट मनो निवेदितवती । राजापि आत्मनिशाहृतान्त
निवेश पुनरपि तस्यै वृद्धवेद्यायै परचित्तोपलक्षणतुणेन हारो दत्त । इति नृपतिमनो-
नुसारी पृथ्वीरसप्रबन्ध ॥ २ पुण्ये

चावेव वृषौ शृङ्गाग्रैण तं स्तम्भं भूयो भूयस्ताडयतः । अत्रान्तरे स
विप्रोऽकसान्निद्रामङ्गमासाद्याकाशे शुक्रगुरुभ्यां निरुद्धं चन्द्रमण्डलमव-
लोक्य गृहिणीमुत्थाप्य चन्द्रमण्डलसूचितं तन्नृपतेः प्राणसङ्कटमवगम्य
होतव्यद्रव्याणि तदुपशान्तये होमार्थमुपदौक्येति सावधानं नृपे शृण्वति
स गृहिण्योचे । अयं नृपः पृथिवीमनृणां कुर्वन्मम कन्यासप्तकस्य विवा-
हाय द्रव्यमयच्छञ्चान्तिकर्मणा कथं व्यसनान्मोचयितुमुचित इति
तद्वचसा सर्वथा परिहृतगर्वस्तत्सङ्कटाच्छुद्धितः कीर्तिस्तम्भं विस्मरन् राज्यं
चिरं चकार* ॥

१ ताडयतः । उपरि च फणी पुच्छावलम्बेनाधोभूय फुल्लमगन्धिनृपशिरसि
दंशाय पुनः पुनः फूत्तुर्वति । अत्रान्तरे B २ कीर्तिस्तम्भवार्ता H

* चकारः—

स्वच्छं सज्जनचित्तवल्गुतरं दीनार्थिवच्छीतलं
पुत्रालिङ्गनवत्तथा च मधुरं बालस्य संजल्पवत् ।
एलोशीरलवङ्गचन्दनलसत्कपूर्पालोमिल-
त्पाटल्युत्पलकेतकीसुरमितं पानीयमानीयताम् ॥ १ ॥
यदा जीवद्ध शुक्रस्य परितधन्द्रमण्डलम् ।
परिवेष्टयतस्तद्वै राजा कथेन जीवति ॥ २ ॥
इति विक्रमार्कस्य निर्गर्वताप्रबन्धः ॥

अथान्यस्या निशि (इत्यादि भोजवृत्तान्ते दृश्यं, तत्रायं विशेषः) एका
रजकी राज्ञा पृष्टा । ब्रह्माणि विरूपाणि कथं ससैकतानि । तयोर्कं—

यासौ दक्षिणदक्षिणार्णवधूरेवाप्रतिस्पर्दिनी
गोविन्दप्रियगोकुलाकुलतटी गोदावरी विश्रुता ।
तस्या देव गतेऽपि मेघसमये स्वच्छं न जातं जलं
त्वहण्डद्विरदेन्द्रदन्तमुशलप्रक्षोभितैः पांशुभिः ॥ १ ॥
रजकवधूवचनमिदं ध्रुत्वा नरनाथनायकः स ददौ ।
स्वाङ्गपृष्टकसहितं लक्षं भ्रूक्षेपमात्रेण ॥ २ ॥
चौरमागधविप्रेभ्यो रजस्यै कविताध्रुता ।
चातुः प्रहरिकं दानं दत्तं विक्रमगुभुजा ॥ ३ ॥

इत्यधिकी प्रबन्धा B आदर्शे मुद्रितपुस्तके च परिक्रिष्टे ३३२ पृष्ठे प्रदत्तौ

१८ कटुं काउं मुकुं च साहसं मङ्गलिनं च अप्पाणं ।

अजरामरं न पत्तं हा विक्रम हरिओ जम्मो ॥

१२ कदाचिदायुःप्रान्ते केनाप्यायुर्वेदविदा श्रीविक्रमस्य वपुरपाटवे वायसपिशिताहारेण रोगशान्तिर्भवतीत्युपदिष्टे नृपेण तस्मिन्पाके कार्यमाणे-
प्रकृतिव्यत्ययं विमृश्य नृप इति ज्ञापितः । साम्प्रतं धर्मोपधमेव बलवत् ।
प्रकृतेर्विकृतिरूपातः । जीवितलोलुपतया लोकोत्तरां सत्वप्रकृतिमपहाय
काकमांसमभिलपन्सर्वथा न जीवसीति वैद्येनाभिहितस्तं पारितोषिकदान-
पूर्वं परमार्थबान्धवमिति श्लाघमानो गजतुरगकोशादिसर्वस्वमार्थभ्यो वि-
तीर्य राजलोकं नगरलोकमापृच्छ्य विजने कापि धवलगृहप्रदेशे तत्कालो-
चितस्नानदानदेवार्चनपूर्वं दर्भसस्तराधिरूढो ब्रह्मद्वारेण प्राणोत्क्रान्ति
करिष्यामीति विमृशन्नकस्मादाविर्भूतमप्सरोगण स ददर्श । अञ्जलिं बद्ध्वा
प्रणानपूर्वं का यूयमिति पृष्टे । न वाम्बिस्तराहोऽयमवसर । आपृच्छना-
यैव वयमुपागता इत्यभिधायाप्सरसोऽपसरन्त्यो नृपेण भूयोऽभिदधिरे । न-
वीनब्रह्मणा निर्मितानां भवतीनामद्वैतरूपवतीनामेकमेवं रूपं नासया ही-
नमिति जिज्ञासुरस्मि । अथ ताः सहस्ततालं विहस्य निजमपराधमस्मानु
संभावयसीति ता मौनमाश्रिता नृपेणोचिरे । स्वर्गलोकस्थितासु भवतीषु
ममापराधः कथं संभाव्यत इति नृपवच.प्रान्ते तासां मुख्यया सुमुख्या-
चचक्षे । राजन्प्राग्पुण्योदयेन साम्प्रतं नवापि निधयस्तव सौधेऽवतेरुस्तद-
धिष्ठात्र्यो वयं । भवता देवतारूपेणाजन्मावधि महादानानि ददतैकस्यैव
निधेरेतावदेव व्यवकलितं यावत्त्वं नासाग्रं न पश्यसि । इत्थं तदुक्तिमा-
कर्ष्य ललाटं करतलेन स्पृशन् यद्यह नवनिधीन्वेद्भि तदा नवभ्यः पुरुषे-

१ स्नानदान P २ रूपवतीनामेव P २ ता दत्तहस्त A B ता दत्त-
स्वहस्त H ३ निजमेवापराधं A B ४ तासु मुख्यया P ताभ्यो मुख्यया B
५ नवनिधीनवतीर्णान्वेद्भि A B H

भ्यस्तान्समर्पयामीति दैवेनाज्ञानभावाद्ब्रह्मिण इत्युचरंस्ताभिः कलौ मवा-
नेवोदार इति प्रतिबोधितः परलोकमाप्तः । ततः प्रभृति तस्य विक्रमादि-
त्यस्य जगत्प्रथमधुनापि संवत्सरः प्रवर्तते ॥ श्रीविक्रमार्कस्य दाने
विविधाः प्रवन्धाः ॥

२ अथ शातिवाहनप्रवन्धः ॥

१३ अथ दाने विद्वत्तायां च श्रीशातवाहनकथा यथाश्रुता ज्ञेया ।
तत्पूर्वभवकथा चैवं । श्रीप्रतिष्ठानपुरे^१ शातवाहनभूपो राजपाटिकायां गच्छ-
न्नगरप्रत्यासन्ननद्यां वीचिभिर्नारतीरक्षितं मत्स्यमेकं हसन्तमालोक्य प्रकृते-
र्विकृतिरुत्पात इति मयभ्रान्तो नृपः सर्वानेव विदग्धपुरुषान्सन्देहममुं
पृच्छञ्ज्ञानसागरनामानं जैनमुनिं पप्रच्छ । ज्ञानातिशयेन तेन तत्पूर्व-
भवं विज्ञायेत्युपदिष्ट । यत्पुरातनभवे त्वमस्मिन्नेव पत्ने उच्छिन्नवंशः
काष्ठभारवाहनैकवृत्तिस्तस्यामेव नद्यां भोजनावसरे संनिहितशिलातले
सकूनूपयसालोडय नित्यमश्नासि । कस्मिन्नप्यहनि जैनमुनिं मासोपवास-
पारणाहेतोः पुरो व्रजन्तमाहूय तं सत्कुपिण्डं तस्मै प्रादात् । तस्य
पात्रदानस्यातिशयाच्च^२ शातवाहननृपतिरासीः स मुनिदेवो जातस्तेद-
वताधिष्ठानवशात्तं काष्ठभारवाहिनो जीवं त्वां नृपतितयोपलक्ष्य प्रमोदाद्ब-
सितवान् । तत्कथासंग्रहश्चैवं—

१ वरिसामि सञ्छक्तिगसीयदाय जिणन्दवीरस्म । जिब्वाणं सम्पत्ते उब्बण्णो
विक्रमो राठं ॥ निर्वाणं प्राप्तस्य जिनेन्द्रवीरस्य त्र्यशीत्यधिकपटशतानि वर्षाणि गतानि
तदा विक्रम उत्पन्नो राजा ॥ इति जैनश्रुतपरंपरा टिप्पण्यां प्रथमाश्रुतिसंशोधकेनोद्धृता ॥

२ शातवाहनराजा प्रवन्धा लिख्यन्ते B २ प्रथमसंस्करणे प्रवन्धान्तराशा-
लिवाहनकथा टिप्पण्यामुद्धृता पृ. २४-३१. ३ वृत्तिशब्दाप्रे- 'अहो कोपि दरि-
द्राणा दारिद्र्यव्याधिरद्भुतः । घृष्टिक्वायेऽपि यः पीयमाने नक्षयभूरभूत् ॥ एषोऽधिकः
श्लोकः B आदर्शं वर्तते ४ जैनमुनिं दृष्ट्वा पूर्वभवे गया वस्मैचिन ददे तस्येदं
फलं यदुक्तं—स्मन्नेषु वस्तुषु मनोहस्तां गतेषु रे नित्त खेदसुम्मासि कथं वृषा त्वं ।
पुण्यं कुरुय यदि तेषु तवास्ति वरन्धा पुण्यैर्विना न हि भवन्ति समीहितार्थाः ॥ इत्यं
चिन्तयित्वा मुनिमाकार्यं तं सन्तुपिण्डं एव पाठ B आदर्शं ५ शातवाहननृपतिरासीः P

१९) मीनानने प्रहसिते भयभीतमाह श्रीसातवाहनमृषिर्भवतात्र नद्याम् ।
 यत्सक्तुभिर्मुनिरकार्यत पारणं प्राक् दैवाद्भवन्तमुपलक्ष्य ज्ञपो जहासं ॥
 स श्रीसातवाहन पूर्वभववृत्तान्तं जातिस्मृत्या साक्षात्कृत्य तत-
 प्रभृति दानधर्ममाराधयन् सर्वेषां महाकवीना विदुषां च संग्रहपरः । चत-
 सृभिः स्वर्णकोटीभिर्गाथाचतुष्टयं क्रीत्वा सप्तशतीगाथाप्रमाणं शालिवाह-
 नाभिधानं संग्रहगाथाकोशं शास्त्रं निर्माप्यं नानावदातनिधिः सुचिरं
 राज्यं चकार । तद्गाथाचतुष्टयं बहुश्रुतेभ्यो ज्ञेयम् ॥

१ इय कथा इषत्प्रकारान्तरेण प्रबन्धकोशे दृश्यते २ गाथाकोशं K ३ प्रबन्ध-
 कोशेष्वेवं कथितम् ४ तद्गाथाचतुष्टयमेतद्यथा इत्येवमुक्त्वा निम्नलिखिता दश गाथा
 a आदर्शं मुद्रित पुस्तके च प्रदत्ताः—

हारो वेणीदण्डो खड्गगलियाइ तह य तालुति ।

एयाइ नवरि सालाहणेण दहकोडि गहियाइ ॥ १ ॥

मंग चिय अलहन्तो हारो पीणुंजयाण धणयाण ।

उड्विम्बो भमइ उरे जउणानइकेणपुञ्जु व्व ॥ २ ॥

कसिणुजलो य रेहइ वेणीदण्डो नियम्बाविम्बम्मि ।

तह सुन्दरि सुरयनइनिहाणरवसाभुर्यहु ष्व ॥ ३ ॥

परितोसमुन्दराइ सुरए जायन्ति जाइ सुक्खाइ

विरहाओ ताइ पियसहि खड्गगलियाइ कीरन्ति

मा जाण कीर जह चञ्चुलालिय पडेइ पक्खाइन्दे ।

जरटतणदुल्लिय उब्भुयतालाहलं एयं ॥ ५ ॥

ताण पुरोयमरीडं कयलीयम्माण सरिसपुरिसाण ।

जे अत्तणो विणास फलाइ दिग्ठा न चिन्तन्ति ॥ ६ ॥

जइ सरणो तह मुके वि पायवे घरइ अणुदिण विज्जो ।

उच्छंगवन्धिं निग्गुणपि गरूया न छट्टन्ति ॥ ७ ॥

पटमो नेहाहारो तेहि निसिएहि त्हं कहवि गहिऊ ।

पिच्छन्ति जे न अने तच्चिय आजम्म भुज्जारा ॥ ८ ॥

१ मग्गु b c २ पीणुण्ण आणधणआण b c ३ उड्विम्बो a उड्विम्बो b c
 ४ परितोसमुन्दराइ b सुरएणु ल्हन्ति जाइ सोवखाइ ताइच्चिय उण विरहे C d
 ५ खण्डुग्गिभाइ b खड्गगलियाइ d ६ पडेइ पड b ७ उञ्जुयतालाहल a
 ८ तहवि कहवि C ९ मुज्जारा a b c

३ ॥ अथ शीलव्रते भूयराजप्रबन्धः ॥ तद्यथा—

१४ 'पट्टत्रिंशद्ग्रामलक्षप्रमिते कन्यकुब्जे' नगरे कल्याणकटके पानीयाधिकृतप्रियाभिलाषव्यतिकराद्राजा भूयदेवो मालवके श्रीकद्रमहा-
कालमाराध्य मालवक तस्मै देवाय दत्त्वा स्वयं तापसोऽभूदिति सक्षेप ॥

४ [अथ वनराजादिचापोत्कटवंशः]

१५ तस्य कन्यकुब्जस्यैकदेशो गुर्जरधरित्री तस्यां गुर्जरभुवि बढीयारा-
भिधानदेशे पञ्चाशरग्रामे चापोत्कटवश्य झोलिकासंस्थं बालकं वृणनांमि
वृक्षे निधाय तन्मातेन्धनमवचिनोति । प्रस्तावात्तत्रायतैर्नैनाचार्यै

सयलजणाणन्दयरो मुञ्जस्स वि एस परिमलो जस्स ।

तस्स नवसरसभावम्मि हुञ्ज कि चन्दणदुमस्स ॥ ९ ॥

क्यल्लिरू विञ्जगिरी नेहाहारो य चन्दणदुमो य ।

एयाओ नवरि सालाहणेण नवकोडिगहियाओ ॥ १० ॥

१ अथ प्रबन्धो निम्नलिखितेन रूपेण B H K आदर्शेषु मुद्रितपुरतके च
परिशिष्टे ३३३ पृष्ठे दृश्यते—पट्टत्रिंशद्ग्रामलक्षप्रमिते कन्यकुब्जदेशे कल्या
णकटकनाम्नि राजधानीनगरे मूराज इति राजा राज्यं कुर्वन् कस्मिंश्चित्प्रभा-
तसमये राजा राजपाटिकायां सवरत्नेकस्मिन्सौधतले वातायनस्थिता कामपि
मृगाक्षीं मृगयमाणो निजचित्तापहारपरामर्शे तां जिहीर्षुर्निजं पानीयायाधिकृतपुत्र
समादिदेश स च तां नृपसौधे समानीय कस्मिंश्चित्क्षेत्रप्रदेशे स्थापयित्वा नृपं विश-
पयामास । नृपेण च तत्रागतेन बाहुदण्डे धृता सती मूपमवादीत् । स्वामिन् सर्वदेव-
तावतारस्य भवतो हन्त कोऽर्थं नीचनार्यामभिलाष । ततस्तद्वाक्यमृतेनेपच्छान्तकामानलो
नृपः कासीति तां प्रोचे । तयाह दासीत्यभिहिते किं तथ्यमेतदिति नृपादेशात्प्रभोर्दास
पानीयाधिकृतस्तस्य परन्यह दासानुदासीति तद्द्वार्तयान्तथ्यमकृतो नृपति सर्वथा
बिलीनकामार्तिं स्वां सुतां मन्यमानो विससर्ज । तस्यां वपुषि निजकरीं लम्बाविति
विचिन्त्य तन्निग्रहवाञ्छया निशीथे निर्जरेव यामिकैर्गवाक्षप्रविग्रनरकरभ्रान्त्या निजावेव
भुञ्जीं निग्राहयामास । अथ प्रत्युये तान्यामिबान् सचिदैर्निग्रहमाणान्निवार्य मालवप्र-
ण्डले महाकालदेवप्रासादे गत्वा स्वयं देवमाराधयन्स्तस्यो । देवादेशाद्भुजद्वये लभे
सति तं कन्यकुब्जाधेमालवदेशं सान्तं पुरं तस्मै देवाय दत्त्वा तद्रक्षाधिकृतान् परमा-
रराजपुत्रान्नियोज्य स्वयमेव तापसीं दीक्षामन्त्रीचक्रे । इति शीलव्रते भूयराजप्रबन्धः ।

१ कन्यकुब्जदेशे कल्याणकटकनामनि राजधानीनगरे H २ वाणनाम्नि A

श्रीशीलगुणसूरिनामभिरपराहेऽपि तस्य वृक्षस्य छायामनमन्तीमालोक्य
 शोलिकास्थितस्य तस्यैव बालकस्य पुण्यप्रभावोऽयमिति विमृश्य जिनशास-
 नप्रभावकोऽयं भावीत्याशया वृत्तिदानपूर्वं तन्मातुः पार्श्वत्स बालो जगृहे ।
 वीरमतीगणिन्यां स बाल परिपाल्यमानो गुरुभिर्दत्तवनराजाभिधानोऽष्ट-
 वार्षिको देवपूजाविनाशकारिणा मूषकाणां रक्षाधिकारे नियुक्तः । स
 ताल्लोष्टैर्निघ्नन् गुरभिर्निषिद्धोऽपि चतुर्थोपायसाध्यांस्तानेवं जगौ । तस्य
 जातके राजयोगमवधार्यायं महानृपतिर्भावीति निर्णाय स मातु पुन
 समर्पितो मात्रा सम कस्यामपि पल्लिभूमौ स्वमातुलस्य चौरवृत्त्या
 वर्तमानस्य सर्वत्र धाटीप्रपातमकरोत् ॥

१६ कदाचित् काकरग्रामे खात्रपातनपूर्वं कस्यापि व्यवहारिणो गृहे
 धन मुष्णन्दधिभाण्डे करे पतिते सत्यत्र भुक्तोऽहमिति विचिन्त्य तत्सर्वस्वं
 तत्रैव मुक्त्वा विनिर्ययौ । परस्मिन्नहनि तद्भगिन्या श्रीदेव्या निशि
 गुप्तवृत्त्या सहोदरवात्सल्यादाहृत । तया भोजनवस्त्रदानपूर्वकमुपकृतो
 मम पट्टाभिषेके भवत्यैव भगिन्या तिलकं विधेयमिति प्रतिषेदे ॥

१७ अथान्यस्मिन्नवसरे चरटंवृत्त्या वर्तमानस्य चौरैः काप्यरण्यप्रदेशे
 रुद्धो जम्बाभिधानो वाणिज्य चौरत्रय दृष्ट्वा वाणपञ्चकमध्याद्वाणद्वय भङ्ग-
 स्तैः पृष्टं इति प्राह भवन्नितयाधिक वाणद्वयं विफलमित्युक्ते तदुक्तं चल-
 वेध्यं वाणेनाहत्य तैः परितुष्टैरात्मना सह नीतस्तद्योगविद्याचमत्कृतेन
 श्रीवनराजेन मम पट्टाभिषेके त्व महामात्यो भावीत्यादिश्य विसृष्ट ॥

१ शीलगणि A क्षीलण B २ गणिना A K ३ प्रतिपाद्यमान B
 ४ बाणैर्निघ्नन् A B वाणेन a ताच्छाणेननिघ्नन् b c ५ पत्नीभूमौ a c

.. अत्र A आदर्शे निम्नलिखितमधिक-चौरस्वभावे लभे न सुख कदाचिदपि । यत् -
 नक्त दिवा न शयन प्रकटा न चर्यां स्वैर न चानजलवस्त्रकलत्रभोग । शंकाजुजादपि
 मुतादपि दारतोऽपि लोकस्तथापि कुरुते ननु चौर्यवृत्तिम् ॥ (पद्मिद कविरामचन्द्रक-
 तकौमुदीमित्राणन्दनाटकस्थ अ. ७ श्लो. ३)

६ स्नानभोजनवस्त्रदानपूर्वक A B K भोजनमुदानपूर्वक P ७ चौरवृत्त्या A
 c जाम्भ a ९ तेन पृष्ट b १० भवेत् b ११ बलवेद्य P १२ तपोधृ A

१८ अथ कन्यकुब्जादायातपञ्चकुलेन तद्देशराज्ञः सुतायाः श्रीमहाणिका-
मिधानार्याः कञ्चुकसम्बन्धे पितृप्रदत्तगूर्जरदेशस्योद्ग्राहणकहेतवे समाग-
तेन सेल्लभृद्धनराजाभिधानश्चक्रे । पण्मासीं यावद्देशमुद्ग्राह्य चतुर्विंशतिसं-
ख्यान् रूप्यकद्रंमलक्षांस्तेजोजात्यांश्चतुःसहस्रसंख्यांस्तुरङ्गमान्गृहीत्वा
पुनः स्वदेशं प्रति प्रस्थितं पञ्चकुलं सौराष्ट्राभिधानघाटे वनराजो निहत्य
कस्मिन्नपि वननिकुञ्जे तद्राजमयाद्रुपं यावद्द्रुसवृत्त्या तस्थौ ॥

१९ अथ निजराज्याभिषेकाय नग्ननिवेशचिकीः शूरां भूमिमवलोक-
मानः पीपलुलातटागपाल्यां सुखनिपण्णेन भारुयाडसाखडमुतेनाणहिल्ल-
नाम्ना पृष्टः । किमु विलोक्यते । नगरनिवेशयोग्या शूरा भूमिरवलोक्यते इति
तै प्रधानैरभिहिते यदि तस्य नगरनिवेशस्य मम नाम ददत ततस्तां
भुवमावेदयामीत्यभिधाय जालिवृक्षसमीपे गत्वा यावती भू शशकेन श्वा-
त्रासितस्तावतीं भुवं दर्शयामास । तत्राणहिल्लपुरनाम्ना नगरं निवेश्य
संवत् ८०२ वर्षे वैशाखसुदि २ सोमे श्रीविक्रमार्कतस्तस्य जालितरो-
र्मूले धवलगृहं कारयित्वा राज्याभिषेकलभ्रे काकरभ्रानवास्तव्यां तां
प्रतिपन्नभगिनीं श्रीदेवीमाहूय तया कृततिलकः श्रीवनराजो राज्याभिषेकं
पञ्चाशद्वर्षदेश्यः कारयामास । स जम्बवाभिधानो वणिग् महामात्यश्चक्रे ।
पञ्चासरामतः श्रीशीलगुणसूरीन् सभक्तिकमानीय धवलगृहे निजसिं-
हासने निवेश्य कृतज्ञचूडामणितया सप्ताङ्गमपि राज्यं तेभ्यः समर्पय-
स्तैर्निःस्पृहैर्भूयो निषिद्धः । प्रत्युपकारबुद्ध्या तदादेशाच्छ्रीपार्श्वनाथ-
प्रतिमालंकृतं पञ्चासराभिधानं चैत्यं निजाराधकमूर्त्तिसमेतं च कारया-
मास । तथा तेन धवलगृहकण्ठे कण्ठेश्वरीप्रासादश्च कारितः ॥

१ तादृशराज्ञ P २ महाणिकामिधानार्या a b ३ स्योद्ग्राहणकर्तृवंधहेतवे B
४ सेल्लभृत् A B ५ पारूप्यकद्रंम B H ६ पञ्चकुलशब्दो हर्षचरिते
प्राचीनोत्कीर्णलेखेषु च दृश्यते ७ राजधानीनगर B H ८ शशकेनोच्छासिता P
९ त्रियादेवी P १० जाम्बाभिधान. a ११ धवलगृहे कण्ठेश्वरी A B K

२०) गूर्जराणामिदं राज्यं वनराजात्मभृत्यपि ।

जैनैस्तु स्थापितं मन्त्रैस्तद्द्वेषी नैव नन्दति ॥ १ ॥

२० पूर्वं निरुद्धं वर्ष^३ ५९ मास २ दिन २१ श्रीवनराजेन राज्यं कृतं । श्रीवनराजस्य सर्वाद्युर्वर्ष १०९ मास २ दिन २१। संवत् ८६२ वर्षे आषाढसुदि ३ गुरौ अश्विन्यां सिंहलग्ने वहमाने वनराजमुत्तस्य श्रीयोगराजस्य राज्याभिषेकस्तस्य त्रयः कुमारः ॥

२१ अन्यस्मिन्नवसरे क्षेमराजनाम्ना कुमारेण राजेति विज्ञपयांचक्रे । देशान्तरीयस्य राज्ञः प्रवहणानि वात्यावर्त्तेन विपर्यस्तानि । अन्यवेलाकूलेभ्यः श्रीसोमेश्वरपत्तने समागतानि । ततस्तेषु तेनस्वितुरंगमसहस्रं तथा गजानां सार्द्धशती संख्यया परवस्तूनि कोटिसंख्यया । एतावत्सर्वं निजदेशोपरि स्वदेशमध्ये भूत्वा संचरिष्यति । यदि स्वाम्यादिशति तदा तदानीयते इति विशप्तेन राज्ञा तन्निषेधः कृतः । तदनन्तरं तैस्त्रिभिः कुमारैः राज्ञो वयोवृद्धभावाद्भैकल्यमाकलय तस्यामपि स्वदेशप्रान्तभूमौ सैन्यं सजीकृत्याज्ञातचौरवृत्त्या तत्सर्वमाच्छिद्य स्वपितुरुपनिन्ये । अन्तः कुपितेन मौनावलम्बिना राज्ञा न त्रिमि तेषां प्रतिपत्त्यादि कृतं । तत्सर्वं नृपतिसात्कृत्वा क्षेमराजकुमारेणैतत्कार्यं सुन्दरं कृतममुन्दरं वेति विशप्तो नृपतिर्बभाषे । यदि सुन्दरमुच्यते परस्वलुण्टनपातकं यद्यमुन्दरमभिधीयते तदा भवदीयचेतसो विरक्तिः । अतो मौनमेव श्रेय इति सिद्धं । श्रूयतां भवदीयप्रथमप्रश्ने परविचापत्हतौ निषेधहेतुः । यदा परमण्डलेषु नृपतयः सर्वेषामपि राज्ञां राज्यप्रशंसां कुर्वन्ति तदा गुर्जरदेशे चरटराज्यमित्युपहसन्ति । अस्मत्स्थानपुंरुपैरित्यादिस्वरूपं विज्ञप्तिकया ज्ञाप्यमानाः किञ्चिन्निजपूर्वजैवमनस्यमावहन्तो दूयामहे । यद्ययं पूर्वजकलङ्कः सर्वलोकत्हदये विस्मृतिमावहति तदा समस्तराजपङ्क्तिषु वयमपि राजशब्दं लभामहे ।

१ तत्र नन्दति B H २ पूर्वे वर्षे ६० श्रीवनराजेन B संवत् ८०२ पूर्वं वर्षे ६० श्री वनराजेन राज्यं कृतं । संवत् ८६२ वर्षे श्रीयोगराजस्य राज्याभिषेक इत्येवं पाठ L आदरौ. ३ शुद्ध १३ A B ४ सार्द्धघटासंख्यया रूप H सार्द्धशत b सिद्धपटा क १८ b ५ प्रत्यादिष्टं B H ६ अस्मत्पुत्रैः P

घनलवलोलुभैर्भवद्भिः स पूर्वजकलङ्क उन्तस्य्य पुनर्नर्वाकृतः । तदनन्तरं
राज्ञा शस्त्रागारात्रिजं धनुरुपानीय यो भवत्सु बलवान् स इदमारोपय-
त्विति समादिष्टे सर्वाभिसारेण तत्रैकेनाप्यधिरोप्यत इति राज्ञा हेल्यै-
वाधिज्यीकृत्याभिदधे—

२१) आज्ञामद्भो नरेन्द्राणां वृत्तिच्छेदोऽनुजीविनाम् ।

पृथक्शय्या च नारीणामशस्त्रो वध उच्यते ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशादर्द्धमास्वशस्त्रवधकारिषु पुत्रेषु को दण्ड
उचित । अतो राज्ञा प्रायोपवेशनपूर्वकं विंशत्यधिकवर्षशते पूर्णे चिता-
प्रवेशः कृतः । अनेन राज्ञा भट्टारिकाश्रीयोगीश्वरीप्रासादः कृतः ।

२२ अनेन राज्ञा वर्षाणि ३५ राज्यं कृतं । सं. ८९७ पूर्वं वर्ष २५ श्री
क्षेमराजेन राज्यं कृतं । सं. ९२२ पूर्वं वर्ष २९ श्रीमूयटेश्वर राज्यं कृतं ।
अनेन श्रीपत्तने श्रीमूयटेश्वरप्रासादः कारितः । सं. ९५१ पूर्वं श्रीवै-
रिसिंहेन (श्रीवीरसिंहेन B) वर्षाणि २५ राज्यं कृतं । सं. ९७६
पूर्वं वर्ष १५ श्री रत्नादित्येन राज्यं कृतं । सं. ९९१ पूर्वं वर्षाणि ७
श्रीसामन्तसिंहेन राज्यं कृतं । एवं चापोत्कटवंशे सप्त नृपतयोऽभूवन्
विक्रमकालतः संख्यया वर्षाणि ९९८* ॥

१ उन्मृज्य a B H K २ वाधिज्यं विदधे H ३ द्विजन्मनाम् A B H
४ दाज्ञामद्भो a K

- मुद्रितपुस्तके a आदर्शानुसारी निम्नलिखित पाठ । संव० ८७८ श्रावणमुदि ४
निरुद्धं वर्ष १७ मास १ दिन १ श्रीयोगराजेन राज्यं कृतं ॥ सं० ८७८ । श्रावणमुदि ५
उत्तरापाटनक्षत्रे घनुल्लेपे रत्नादित्यस्य राज्याभिषेको बभूव । सं० ८८१ कार्तिकमुदि
९ निरुद्ध वर्ष ३ मास ३ दिनान्यनेन राज्ञा राज्यं चक्रे ॥ सं० ८९८ । वर्षे
ज्येष्ठमुदि १३ शनौ हस्तनक्षत्रे सिंहलग्ने श्रीक्षेमराजदेवस्य राज्याभिषेकः समजनि ।
सं० ९२२ । भाद्रपदमुदि १५ रवौ वर्ष ३८ । मास ३ दिन १० अन्य राज्ञो
राज्यनिबन्धः । ५ । सं० ९३५ । वर्षे आश्विनमुदि १ सोमे रोहिणीनक्षत्रे कुम्भलग्ने
श्रीचामुण्डराजदेवस्य पद्माभिषेकः समजनि ॥ ६ ॥ सं० ९३८ माघवदि । ३ सोमे
निरुद्धं वर्ष १३ । मास ४ दिन १६ अनेन राज्ञा राज्यं विदधे ॥ सं० ९३८ ।
माघवदि १४ भौमे स्वातिनक्षत्रे सिंहलग्ने श्रीभाकडदेवो राज्ये उपविष्टः । अनेन

५ [॥ अथ मूलराजप्रबन्धः ॥]

२२) असेव्या मातङ्गा परिगलितपक्षा शिखरिणो

जडप्रीति कूर्मो फणिपतिरयं च द्विरसन ।

इति ध्यातुर्धातुर्धरणिधृतये सान्ध्यचुलका—

त्समुत्तस्थौ कश्चिद्विलसदसिपट्ट मुसुभट ॥ इति ॥

२३ अथ पूर्वोक्तश्रीभूयडराजवशे मुञ्जालदेवमुता राजबीजदण्डक-
नामानस्य सहोदरा यात्राया श्रीसोमनाथं नमस्कृत्य तत प्रत्यावृत्ता ।
श्रीसामन्तार्सिंहदेवनृप वाहकेल्यामवलोकमानास्तुरगस्य नृपेण कशा-
घाते दत्ते सति कार्पटिकवेपधारी राजनामा क्षत्रियोऽनवसरे दत्तेन तेन
कशाघातेन पीडित शिर कम्पपूर्व होहेति शब्दमवादीत् । राज्ञा त-
त्कारण पृष्ट स तुरङ्गमेन कृत गतिविशेष न्युञ्जनयोग्यमनवधार्य
कशाघाते दीयमाने ममैव मर्माघात समजनि । तेन तद्वचसा चमत्कृतेन
राज्ञा तुरङ्गो वाहनाय समर्पितस्तस्यैव । अश्वश्ववारयोः सदशयोगमालोक्य
पदे पदे तयोर्न्युञ्जनानि कुर्वन्तेनैव तदाचारेण तस्य महत्कुलमाकलय्य
लीलादेवीनाम्नीं स्वभगिनीं ददौ न आधानानन्तर कियत्यपि गते कालेऽ
काण्डमरणे सजाते सचिवैरपत्यमरण पर्यालोच्य तदुदरविदारणपूर्वमपत्य-
मुद्धृत । मूलनक्षत्रजातत्वात्स श्रीमूलराजाभिधया समजनि । बालार्क
इव तेजोमयत्वात्सर्ववल्लभतया पराक्रमेण मातुलमहीपाल प्रवर्द्धमान-
साम्राज्य कुर्वन् मदमत्तेन श्रीसामन्तार्सिंहेन साम्राज्येऽभिषिच्यते

कवराया पूर्वामाकडेश्वरकण्ठेश्वरीप्रासादौ कारितौ । स० ९६५ । पौषशुदि ९ बुधे निरुद्ध
वर्ष २६ । मास १ दिन २० राज्य कृत ॥ स० ९९० । पौषशुदि १० गुरौ आर्द्राक्षत्रे
कुम्भलग्ने भूयगडदेव पट्टे समुपविष्ट । अनेन राज्ञा भूयगडेश्वरप्रासाद कृत धीपत्तेने
प्राकारश्च स० ९९१ । वर्षे आपाल्मुदि १५ निरुद्ध वर्ष २७ । मास ६ दिन ५ राज्य
कृत एव चापोत्कटवरो पुर्या ७ तद्वश १९० वर्षे मास २ दिनसप्त राज्य गत ॥

१ पूर्वोक्त श्रीभूयडराजवशे राजबीजदण्डनामानस्य पुत्रा सहोदरा यात्राया
श्रीसोमनाथ नमस्कृत्य तत प्रत्यावृत्त्य धीमदणहिरपुरे श्रीसामन्तार्सिंहनृप
वाहकेल्या A B H K २ भूयड & P ३ योग्यता H ४ श्री भूयडदेवेन & P

त्वमत्तेनोत्थाप्यते च तदादि चापोत्कटानां दानमुपहासप्रसिद्धम् । स इत्थ-
मनुदिनं विडम्ब्यमानो निजपरिकरं सञ्जीकृत्य विकलेन मातुलेन
स्थापितो राज्ये तं निहत्य सत्य एव भूपतिर्बभूव ॥ सं० ९९८ वर्षे
श्रीमूलराजस्य राज्याभिषेको निष्पन्नः ॥

२४ कैस्मिन्नप्यवसरे सपादलक्षीयक्षितिपतिः श्रीमूलराजमभिषेपेण
यितु गूर्जरदेशसंनिधौ समाजगाम । तद्योगपद्येन नरपतेस्ति लङ्कदेशी-
यराज्ञो वारपनामा सेनापतिरपाययौ । श्रीमूलराजेन तयोरेकस्मिन्विगृह्य-
माणेऽपरः पार्ष्णिघातं कुरुत इति सचिवैः सह विमृशंस्तैरूचे । श्रीक-
न्धादुर्गे प्रविश्य कियन्त्यपि दिनान्यतिवाहन्ते । नवरात्रिकेषु समा-
गतेषु सपादलक्षक्षितिपतिः स्वराजधान्यां शाकभर्यामेव स्वगोत्रजामारा-
धयिष्यति । तस्मिन्नवसरे श्रीवारपनामा सेनानीर्जीयते । तदनु क्रमतः
सपादलक्षक्षोणीपतिरपीत्थं तदीये मन्त्रे श्रुते सति नृप प्राह । मम
लोके पलायनापवादः किं न भविष्यतीत्यादिष्टे ते उचुः—

२३) यदपसरति मेघः कारणं तत्प्रहंसुं भृगुपतिरपि कोपात्संकुचत्युत्पतिष्णुः ।
हृदयनिहितवैरा गूढमन्त्रप्रचाराः किमपि विगणयन्तो बुद्धिमन्तः सहन्ते ॥

इति तद्वचसा श्रीमूलराजः श्रीकन्धादुर्गे प्रविवेश । श्रीसपादलक्षी-
यभूपतिः श्रीगूर्जरदेशे वर्षाकालमतिक्रामन्नवरात्रेषु समागतेषु तस्यामेव
कटकभूमौ शाकम्भरीनगरं निवेश्य तत्र गोत्रजामानीय तत्रैव नवरात्राणि
प्रारभे । श्रीमूलराजस्तत्स्वरूपमवगम्य निरुपायान्मन्त्रिणो ज्ञात्वा तत्का-
लोत्पन्नमतिवैभवो राजलाहणिकां प्रारभ्य राजादेशेन समस्तान्समन्तत-

१ सं. ९९३ वर्षे आषाढसुदि १५ गुरौ, अश्विनीनक्षत्रे सिंहलग्ने रात्रिप्रहर-
यसमये जन्मत एक्यंशतितमे वर्षे श्रीमूलराजस्य राज्याभिषेकः समजनि । इति
सु पुस्तके पाठः ॥ २ मूलार्कं ध्रुयते शास्त्रे सर्वकल्याणकारक । अथुना मूलराजेन
योगध्वजं प्रशस्यते ॥ इत्यादि स्तुतिभिः स्तुयमानः साम्राज्यं कुर्वतास्ते तस्मि-
भवसरे । ३ आदर्शज्येष्ठांठ (मूलार्कं इत्यादि लोकेः सिद्धमैप्रसा-
स्तिगतः श्लोः १६) ३ पुराजिते A ४ देशसन्धौ P ५ वारवनामा P श्रीवारव P
६ रत्निकोपार्त ॥ ७ पयसि पयसन्ने दश्यते ३४ लिहणिका a राजा लिहणिका P

सामन्तानां ह्य कूटलेखव्ययकरणप्रतिबद्धपञ्चकुलमुखेन सर्वानपि राज-
 पुत्रान्यदातींश्चान्वयावदाताभ्यामुपलक्ष्य यथोचितदानादिभिरावर्ज्य च
 समयसंकेतज्ञापनापूर्वं तान्सर्वान्सपादलक्षीयनृपतिशिविरसंनिहितान्विधाय
 निर्णीते वासरे प्रधानकरभीमारुह्य तत्प्रतिपालकेन समं भूयसीमपि भुव-
 माक्रम्य प्रत्युपकालेऽर्चित एव सपादलक्षीयनृपतेः कटक प्रविश्य कर
 भ्या अवहृत्वा कृपाणपाणिरेकाक्येव श्रीमूलराजस्तद्द्वारिकमभिहितवान् ।
 साम्प्रतं नृपतेः कः समयः श्रीमूलराजो राजद्वारे प्रविशतीति स्वस्वामिने
 विज्ञापयेति वदंस्तं दोर्दण्डप्रहारेण द्वारदेशादपसार्यायं श्रीमूलराज एव
 द्वारे प्रविशतीति तस्मिन्नभिदधाने गुरुदरान्तः प्रविश्य तस्य राज्ञः
 पत्यङ्गे स्वयं निपसाद । भयत्रान्तः स राजा क्षणमेकं मौनमवलम्ब्येष-
 त्साध्वसं विधूय भवानेव श्रीमूलराज इत्यभिहिते श्रीमूलराजः स्पष्टं जगौ
 ॐ इति । गिरमाकर्ष्य यावत्समयोचितं किञ्चिद्वक्ति तावत्पूर्वसंकेतितैस्तै-
 श्वतुःसहस्रप्रमितैः पक्षिभिः स गुरुदरः परिवेष्टयांचक्रे । अथ मूलराजेन
 स नृप इत्यभिदधे । अस्मिन्मूवलये नृपति समरवीर समरे यो मम
 सम्मुखस्तिष्ठति स कोऽपि नास्ति वेति मम विमृशतस्त्वमुंपयाचितै-
 रुपस्थितोऽसि । परमशनावसे^१ मुक्षिकासन्निपात इव तिलङ्गदेशीयतैल-
 पाभिधानराज्ञः सेनापतिं मज्ज्यायं समागतं यावच्छिक्षयामि तावत्त्वया
 पाष्णिघातादिव्यापाररहितेन स्थातव्यमिति त्वामुपरोद्धुमहमागतोऽस्मि ।
 मूलराजेनेत्यभिहिते भूपतिरेवमवादीत् । यत्त्व नृपतिरपि सामान्यप-
 त्तिरिव जीवितनिरपेक्षतयेत्यं वैरिगृहे एक एव प्रविशसि तेन त्वया
 सार्धमाजीवितान्तमेव मे सन्धिः । तेन राज्ञेत्यादिते मा मैवं वेदेति तं
 निवारयंस्तेन भोजनाय निमन्त्रितोऽवजया तं निषिध्य करे तरवारिमा-
 दायोरिथित । तां करभीमारुह्य तेन स्कन्धावारेण परिवेष्टितो चारपं-

१ सामन्तानां कार्यं क्षणलेखेन व्ययकरण B H K २ ज्ञापनपूर्वं A ज्ञापनपूर्-
 वकं H ३ प्रदोषकाले A H ४ करन्यामेव C d करन्यामवहृत्वा b
 ५ मुपयाचितशतै A B H ६ मधिष्ठ्य B ७ वारु a P

सेनापतिकटके पतित । त निहत्य दशसहस्रसख्यास्तद्वाजिनोऽष्टादश-
गजरूपाणि चादाय यावद्वावासान् दत्ते तावत्प्रणिधिभिरस्मिन्वृत्तान्ते
ज्ञापिते सपादलक्षे पलायाचक्रे ॥

२७ तेन राज्ञा श्रीपत्तने श्रीमूलराजवसहिका कारिता । श्रीमूल-
देवस्वामिन प्रासादश्च । तथा नित्य नित्य सोमगासरे श्रीसोमेश्वरपत्तने
यात्राया शिवभक्त्यो ब्रजस्तद्भक्तिपरितुष्ट सोमनाथ उपदेशदानपूर्व
मण्डलीनगरमागतं । तेन राज्ञा तत्र मूलेश्वर इति प्रासाद कारित ।
तत्र नमश्चिकीर्षाहर्षेण प्रतिदिनमागच्छतस्तस्य तद्भक्तिपरितुष्ट श्रीसो-
मेश्वर ससागर एव भवन्नगरे समेष्यामीत्यभिधाय श्रीमद्वणहिल्लपुरेऽव-
तारमकरोत् । समागतसागरसकेतेन सर्वेष्वपि जलाशयेषु सर्वाण्यपि
वारीणि क्षाराण्यभवन् । तेन राज्ञा तत्र त्रिपुरुषप्रासाद कारित । अथ
तस्य चिन्तायकमुचित तपस्विन कञ्चिदालोकमान सरस्वतीसरिर्चरे
एकान्तरोपवासपारणकेऽनिर्दिष्टपञ्चग्रासभिक्षाहार कन्थडिनामान स तप-
स्विनमश्रौषीत् । यावच्चन्नमस्याहेतवे नृपतिस्तत्र प्रयाति तावत्तन वृतीय-
ज्वरिणा स ज्वर कन्थाया नियोजित इति नृपतिरालोक्य तेन राज्ञा
कथ कन्था कम्पते इति पृष्टो नृपेण सह वार्त्ता कर्तुमक्षमतयेह ज्वर
आरोपित इत्यभिहिते पार्थिव प्राह । यद्येतावती शक्तिर्भवतस्तदा ज्वर
किं न सर्वथा प्रहीयते इति राजादेशे—

२४) उपतिष्ठन्तु मे रोगा ये केचित्पूर्वसचिता ।

आनृण्ये गन्तुमिच्छामि तच्छम्भो परम पदम् ॥

इति शिवपुराणोक्तान्यधीर्यन्नमुक्त कर्म न क्षीयते इति जानन् कथ-
ममु विष्टजाभीति तेनाभिहिते त्रिपुरुषधर्मस्थानस्य चिन्तायकत्वाय नृप-
तिरभ्यर्थयामास ।

१ सपादलक्षनृपति B H २ मञ्जाल देव a P ३ श्रीपत्तने P
४ शिवभक्तनया B H ५ मुपागत B ६ कान्थडि B H ७ आनृण्य B

८ नामुक्त क्षीयत कर्म कल्पकोटिशतैरपि ।

अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥

इति सप्तमोऽध्यायः K आदर्श

२५) अधिकारात्रिभिर्मासेर्माठापत्यात्रिभिदिनै ।

शीघ्र नरकवान्ठा चेद्दिनमेक पुरोहित ॥

इति स्मृतिवाक्य जानस्तपउडुपेन ससारसागरमुत्तीर्य गोप्पदे निम-
ज्जामि किमिति वचसा निषिद्धो नृपस्ताम्रशासन मण्डकेवेष्टित निर्माय
तस्मै भिक्षागताय पत्रपुटे मोचयामास । स तदजानस्तत प्रत्यावृत्त ।
पुरा दत्तमागोऽपि सरस्वत्या पूरे तदा न दीयमानमार्ग आजन्म निज
दूषणानि विमृशस्तात्कालिकभिक्षादोपपरिज्ञानाय यावद्विलोकेते ताव-
त्ताम्रशासन ददर्श । तदनु क्रुद्ध तपोधन विज्ञाय तत्रागत्य नृपस्तसा-
न्वनाय यावद्विनयवाक्यानि ब्रूते तावत्तेन मया दक्षिणपाणिना गृहीत
भवत्ताम्रशासन कथं वृथा भवतीति वयजल्लदेवनामा निजविनेयो नृपाय
समर्पित । तेन वयजल्लदेवेन प्रतिदिनमङ्गोद्धर्तनाय जात्यधुसृष्टस्याष्टो
पलानि मृगमदपलचनुष्टय कर्पूरपलमेक द्वात्रिंशद्द्वाराङ्गना ग्रामसहित
सितातपत्र च यदा ददासि तदा चिन्तायकत्वमङ्गीकारोमीत्यभिहिते
राज्ञा तत्सर्वं प्रतिपद्य त्रिपुरुषधर्मस्थाने तपस्विभूपपदे सोऽभिषिक्त ।
ककरोल्ले इति प्रसिद्ध । इत्थं भोगान् भुञ्जानोऽप्यजिह्वब्रह्मचर्यनिरत ।
स कदाचिन्निशि मूलराजपत्न्या परीक्षितुमारब्ध । ताम्ब्रूलप्रहारेण
कुष्ठिर्ना विधाय पुनरनुनीतो निजोद्धर्तनविलेपैनात्स्नानोत्सृष्टपय प्रक्षालनाच्च
सज्जीचकार ॥

६ ॥ अथात्रैव लासाकोत्पत्तिविर्पत्तिप्रबन्धः ॥

२६ पुरा कस्मिन्नपि परमारवशे कीर्त्तिराजदेशाधिपते मुता काम
लतानाम्नी सा वाल्ये सममालिभि कस्यापि प्रासादस्य पुरो रममाणा
वरान्बृणीतेति ताभिर्व्याह्रियमाणा सा कामलता घोरान्धकारनिरुद्धनयन-
मार्गा प्रासादस्तम्भान्तरित फुलडाभिधान पशुपालमज्ञातवृत्त्या तमेव
वृत्त्या तदनन्तर कतिपयेर्वर्षे प्रधानवरेभ्य उपढोक्यमाना पतिव्रताव्रतनि-

१ प्राससहित A B १ H २ कुहूराल a c d ३ लेपनस्तान P
४ विप्रतिपत्ति P ५ कदाचिदपि B H

बहूणाय पितरावनुज्ञाप्य निर्बन्धात्तमेवोपयेमे । तयोर्नन्दनो लाखाकः ।
 स कच्छदेशाधिपति प्रसादितयशोराजवरप्रसादात्सर्वतोऽप्यजेयः । एका-
 दशकृत्वस्त्रासितश्रीमूलराजसैन्यः । कस्मिन्नप्यवसरे कापिलकोटदुर्गे
 स्थित एव राज्ञा लाखाकः स्वय निरुद्धः । तदनु स लक्षः काप्यव-
 स्कन्ददानाय प्रहितं निर्व्यूढसाहसं माहेचामिधं भृत्यमागच्छन्तमित्येष ।
 तत्स्वरूपमवधार्य श्रीमूलराजेन तदागमनमार्गेषु निरुद्धेषु स समासकार्य-
 स्तत्रागच्छन् शस्त्रं त्यजेति राजपुरुषैरुक्तः स्वामिकार्यसमर्थनाय तथैव
 कृत्वा समरसज्जं लाखाकमुपेत्य प्राणंसीत् । अथ संग्रामावसरे—

२६) उग्या ताविठं जहि न किउ लक्खउ भणइ तिघट्ट ॥

गणिया लब्भइ दीहडा के दहक अहवा अट्ट ॥ ? ॥

इत्यादिबोधवाक्यानि विविधानि व्याहरन्माहेचभृत्येनोद्भटवृत्तिदर्श-
 नेन प्रोत्साहितसाहस श्रीमूलराजेन समं द्धन्द्रयुद्धं कुर्वाणस्तस्याजेयतां
 दिनत्रयेण विमृश्य तुर्यदिने श्रीसोमेश्वरमनुस्मृत्य ततोऽवतीर्णरुद्रकलया स
 लक्षो निजत्रे । अथ तस्याजौ भूपतितस्य वातचलिते श्मश्रुणि पदा
 स्पृशन् राजा लक्षजनन्या रत्तारोगेण भवद्दंशो विपत्स्यत इति प्रशप्तः ॥

२७) स्वप्रतापानले येन लक्षहोमं वितन्वता ।

सूत्रितस्तत्कलत्राणां वाप्पावप्रहनिग्रहः ॥ १ ॥

२८) कच्छपलक्षं हत्वा सहसाधिकलम्बजालमायातम् ।

संगरसागरमध्ये धीवरता दर्शिता येन ॥ २ ॥

॥ इति लाखाकोत्पत्तिविपत्तिप्रबन्धः ॥

२७(२९) मेदिन्यां लब्धजन्मा जितबलिनि बलौ बद्धमूला दधीचौ

रामे रूढप्रवाला दिनकरतनये जातशाखोपशाखा ।

१ ताव्यवजिहि L २ बहूनि वाक्यानि B ३ माहिकभृत्योद्भट R L सा-
 हिवाभृत्योद्भट H ४ इति P ५ श्लोकौ २७, २८ न दृश्येते H पुस्तके

किञ्चिन्नागार्जुनेन प्रकटितकलिका पुष्पिता साहसाङ्के
 आमूलं मूलराज त्वयि फलितवती त्यागिनि त्यागवह्नी ॥ ३ ॥

३०) माता प्रावृषि वारिवाहसलिलैः संरूढदूर्वाङ्कुर-
 व्याजेनात्तकुशा. प्रणालसलिलैर्दत्त्वा निवापाञ्जलीन् ॥
 प्रासादास्तव विद्विषा परिपतत्कुड्यस्थपिण्डच्छला-
 त्कुर्वन्ति प्रतिवासरं निजपतिप्रेताय पिण्डक्रियाम्* ॥ ४ ॥

इत्थं तेन राज्ञा पञ्चपञ्चाशद्वर्षाणि निष्कण्टकं साम्राज्य विधाय
 सन्ध्यानीराजनाविधेरनन्तर राज्ञा प्रसादीकृतं ताम्बूलं वण्टेन
 करतलाभ्यामादाय तत्र कृमिदर्शनात्तत्स्वरूपमवगम्य वैराग्यात्संन्यासाङ्गी-
 कारपूर्वं च दक्षिणचरणाङ्गुष्ठे वह्नियोजनापूर्वं गजदानप्रभृतीनि महादा-
 नानि ददानोऽष्टभिर्दिनैः —

३१) उद्धूमकेश पदलभ्रमग्नि—

भेक विपेहे विनयैकवश्य ।

प्रतापिनोऽन्यस्य कथैव का य—

द्विभेद भानोरपि मण्डलं य ॥

इत्यादिभि स्तुतिभि स्तूयमानो दिवमारुरोह ॥

अर्थे सं. ९९८ पूर्वं वर्षाणि ९५ राज्यं मूलराजेन चक्रे ।

॥ इति मूलराजप्रबन्धः ॥

१ आमूला P . पद्यमिदं शाङ्गधरपद्वत्या (१२८०) दृश्यते २ सवत्
 ९९८ पूर्वं निष्कण्टकं B ३ द्वादशभि H L

४ B आदर्शमनुसृत्यमुद्रितपुस्तकेऽत्र निम्नलिखित पाठ अथ स. १०५० ।
 (९२) धावणसुदि ११ शुके पुष्यनक्षत्रे वृषलभे श्रीचामुण्डराजो राज्ये उपा-
 विशन् । अनेन श्रीपत्तने चन्दनाथदेव, चाचिणेश्वरदेवप्रासादौ कारितौ ॥
 सं० १०६५ आश्विनशुदि ५ सोमे निरूढ वर्ष १३ मास १ दिन २४
 राज्य कृत ॥ सं० १०६५ आश्विनशुदि ६ भौमे ज्येष्ठानक्षत्रे मिथुनलभे श्रीवल्लभराज
 देवो राज्ये उपविष्ट । अस्य राज्ञो मालवकदेशे धाराप्राकार वेष्टयित्वा शीलीरोगेण
 विपत्तिः सजाता । अस्य राजदमनशंकर इति तथा जगद्गणपण इति विरुद्वय सजात ॥

२८ सं. १०५३ पूर्वं वर्षाणि १३ श्रीचामुण्डराजेन राज्यं कृतं ।
अथ सं. १०६६ पूर्वं मास ६ वल्लभराजेन राज्यं कृतं । अथ सं. १०६६
पूर्वं वर्ष ११ मास ६ श्रीदुर्लभराजेन राज्यं कृतं । (अथ तस्य राज-
मदनशंकर तथा जगशंभु इति विरुद्धद्वयं जातं B) तेन राज्ञा श्रीपत्तने
दुर्लभसरोवरं रचयांचक्रे ॥

२९ तदनु श्रीभीमाभिधानं आतुः सुतं राज्येऽभिपिच्य स्वयं तीर्थो-
पासनवासनया वाराणसीं प्रति प्रतिष्ठासुर्मालवकमण्डलं प्राप्य तन्महा-
राजश्रीमुञ्जेन छत्रचामरादिराजचिह्नानि विमुच्य कार्पटिकवेपेणैव पुरतो
व्रजेति यद्वा युद्धं विधेहीत्यभिहितेऽन्तरा धर्मान्तरायमुदितमवगम्य तं
वृत्तान्तं नितान्तं श्रीभीमराजाय समादिश्य कार्पटिकवेपेण तीर्थे गत्वा
परलोकं साधयामास । ततः प्रभृतिमालविकराजैभिः सह गूर्जरनृपतीनां
मूलविरोधः संवृत्तः ॥

६ ॥ अथ मुञ्जराजप्रबन्धः ॥

३० अथ प्रस्तावायातं मालवकमण्डलमण्डनश्रीमुञ्जराजचरितमे-
वम् । पुरा तस्मिन्मण्डले श्रीपरमारवंश्यः सिंहदन्तभटनार्मो नृपती
राजपाटिकायां परिभ्रमन् शरवणमध्ये जातमात्रं रूपपात्रमातिमात्रं कमपि

—सं० १०६५ चैत्रशुदि ५ तिरुद्धं मास, ५ दिन २९ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं ॥
सं० १०६५ चैत्रशुदि ६ शुरौ, उत्तरापाटानक्षत्रे मकरलग्ने तद्वात्ता दुर्लभराजनामा
राज्येऽभिपिक्तः । अनेन श्रीपत्तने सप्तभूमिधवल्लभद्वयं व्ययकरणहस्तिशालाघटिका-
शुद्धहितं कारितं ॥ स्वभ्रातृवल्लभराजप्रेयसे मदनशंकरप्रासादः कारितस्तथा दुर्लभसरः
कारयाचक्रे ॥ एवं १२ वर्षं राज्यं कृतं ॥ तदनु सं० १०७७ ज्येष्ठशुदि १० भौमे
अश्विनौनक्षत्रे मकरलग्ने श्रीभीमाभिधानं

* तदनु भीमाभिधानं निजमंगलं राज्येऽभिपिच्य A B H १ यियासु d
० मालवकराज्ञां C ३ मालवकमण्डन P ४ श्रीसिंहदन्त C श्रीहर्षनामा d

बालमालोभ्य पुत्रवात्सल्यादुपादाय देव्यै समर्पयामास । तस्य सान्धये
 मुञ्ज रति नाम निर्ममे । तदनु सीन्धले इति नाम्ना सुत समजनि ।
 नि शेषगुणपुञ्जमञ्जुलमुञ्जस्यं राज्याभिषेकचिकीर्तृपस्तस्य सौधमलकुर्वन्न-
 मन्दमन्दाक्षतया निजवधूं वेत्रासनान्तरिता विधाय प्रणामपूर्वं भूपति
 मारराध । राजा तं प्रदेश विजनमवलोक्य तज्जन्मवृत्तान्तमादित एव
 तस्मै निवेद्य तव भक्त्या परितोषित सन्सुत विहाय तुभ्य राज्य प्रय-
 च्छामोति वदन् परमनेन सीन्धलनाम्ना बान्धवेन समं प्रीत्या वर्ति-
 तव्यमित्यनुशार्मित दत्त्वा तस्याभिषेकं चकार । स्वजन्मवृत्तान्तप्रसरश-
 क्तिना तेन स्वदयितापि निजज्ञे । तदनु पराक्रमाक्रान्तभूतल समस्त-
 विद्वज्जनचक्रवर्ती रुद्रादित्यनाम्ना महामात्येन चिन्तितराज्येस्तं सीन्धल-
 नामान भ्रातरमुत्कटतयाज्ञाभङ्गकारिणं स्वदेशान्निर्वास्य सुचिर राज्य
 चकार । सै सीन्धलो गूर्जरदेशे समागत्य काशहृदनगरसन्निधौ निजा

१ सिन्धुल b सिन्धुराज d B = पुञ्जमुञ्जस्य a नि शपराजगुणपुञ्ज d H H
 ३ समस्ततज्जन् P ४ अत्र A आदश पश्चात्प्रक्षिप्तमिव मुद्रितपुस्तक च निप्रावता-
 रितमधिकमुपलभ्यते-चिन्तितराज्यधिर मुखमनुभवन्कस्यामपि योषित्यनुरक्तधिरिक
 हाभिधकरममधिरुष द्वादशयोजनौ निशि प्रयाति प्रत्यायाति च तथा सम विच्छेपे
 जाते इमं दोषकमप्रीयीत्—

मुञ्ज पङ्कज दोरडी वेक्खिति न गम्मारि ।

असाटि घण गज्जीइ चिक्खलि होसेऽवारि ॥

६ शुभशीलवृत्तभोजप्रबन्धेऽय प्रसंग इत्थ वर्णित —

स्थेन मुञ्जभूपेन सिन्धुलो दुर्दमस्तदा ।

देशानिष्कासितो मेदपाटे नागहृदे ययौ ॥ ४९ ॥

नागहृदपुरो प्रान्ते निजा पत्नी निवेश्य सः ।

स्थितश्च भृगया कर्तुमागाद्दीपोत्सवोपसि ॥ ५० ॥

*

यावद्वन्ति किरि तावद्देवीभूय जगावद् ॥ ५१ ॥

त्वत्साहसेन तुष्टोऽस्मि वर याचस्व सप्रति ।

सिन्धूलोऽवक्क्षितौ भित्तो मापनद्विशिखो मम ॥ ५२ ॥ सु पु २२८

पत्नीं निवेश्य दीपोत्सवे रात्रौ मृगयां कर्तुं प्रयातः । चौरवधभूमेः
सन्निधौ शूकरं चरन्तमालोक्य शूलिकायाः पतितं चौरशवमजानन् जा-
नुनाधो विधाय यावत्प्रति किरि शरं सजीकुस्ते तावत्तेन शवेन संकेतितः ।
ततस्तं करस्पर्शान्निवार्य शूकरं तं शरेण विदार्य यावदाकर्षति तावत्स
शवोऽद्भुहासपूर्वमुत्तिष्ठन् सीन्धलेन प्रोचे तव संकेतकाले शूकरे शरप्र-
हारः श्रेयान् । किं वाऽवबुध्य मत्प्रदत्तं प्रहार इति तद्वाक्यान्ते स छि-
द्रान्वेषी प्रेतः तन्निस्सीमसाहसेन परितुष्टो । वरं वृणु इत्यभिहितो मम
बाणः क्षितौ मा पतत्विति याचिते भूयोपि वरं वृणु । इति श्रुत्वा
मद्भुजयोः सर्वापि लक्ष्मीः स्वार्धनेति । तत्साहसचमत्कृतः स प्रेत
इत्याह त्वया मालवमण्डले गन्तव्यमिति । तत्र श्रीमुञ्जराज्ञा सन्नि-
हितविनाशस्तथापि तत्र त्वया गन्तव्यमेव तत्र तवान्वये राज्यं भवि-
ष्यतीति । तत्प्रेषितस्तत्र गत्वा श्रीमुञ्जराज्ञः संपदः पदं कमपि जनपद-
मवाप्य पुनरुत्कटतया श्रीमुञ्जेन निगृहीतनेत्रः काष्ठपञ्जरनियन्त्रितो
भोजं सुतमर्जाजनत् । सोऽभ्यस्तसमस्तराजशास्त्र. षट्त्रिंशदायुधान्य-
धीत्य द्वासप्ततिकलाकूपारपारंगमः समस्तलक्षणलक्षितो ववृधे । तज्ज-
न्मनि जातकविदा केनापि नैमित्तिकेन जातकं समर्पितं ।

३२) पञ्चाशत्पञ्चवर्षाणि मासाः सप्त दिनत्रयम् ।

भोक्तव्यं भोजराजेन सगौडं दक्षिणापथम् ॥'

इति श्लोकार्थमवगम्यास्मिन्सति मत्सूनो राज्यं न भविष्यतीत्याश-
ङ्कयान्त्यजेभ्यो वधाय तं समर्पयामास । अथ तैर्निशीथे माधुर्यधुर्या
तन्मूर्त्तिमवधार्य तैर्जातानुकम्पैः सकम्पैश्चेष्टदैवतं स्मरेत्यभिहिते ।

१ अवबुध्य महाप्रदत्तः P अवबुध्यमदत्त K अवबुध्यति मत् b २ त्यभिहिते K

३ दण्डायुधानि A B ४ भोजदेवेन भोक्तव्य A ५ पश्चिमिद भोजप्रबन्धेष्यस्ति (६)

३३) *मान्घाता स महीपतिः कृतयुगालङ्कारभूतो गतः
 सेतुयेन महोदधौ विरचितः कासौ दशास्यान्तकं ।
 अन्ये चापि युधिष्ठिरप्रभृतयो यावद्भवान् भूपते
 नैकेनापि समं गता वसुमती मन्ये त्वया यास्यति ॥

इदं काव्यं पत्रके आलिख्य तत्करेण नृपतये समर्पयामास । नृप-
 तिस्तद्दर्शनात्खेदमेदुरमना अश्रूणि मुञ्चन् भ्रूणहत्याकारिणं स्वं निनिन्द ।
 अथ तैस्त सधनुमानमानीय युवराजपदवीदानपूर्वं संमान्य तिलिङ्गदेशी-
 यराज्ञा श्रीतैलिपदेवनाम्ना सैन्यप्रेषणैराक्रान्तो रोगग्रस्तेन रुद्रादित्यनाम्ना
 महामात्येन निषिध्यमानोऽपि तं प्रति प्रतिष्ठासुगोर्दोषीं सरित्तमवधीकृत्य
 तामुल्लंघ्य प्रयाणकं न कार्यमिति शपथदानपूर्वं व्याधिद्वोऽपि तं पुरा
 षोढानिर्जितमित्यवज्ञया पश्यन्नातिरेकवशात्तां सरित्तमुत्तीर्य स्कन्धावारं
 निवेशयामास । रुद्रादित्यो नृपतेर्दृष्टान्तमवगम्य कामपि भाविनीमवि-
 नीततया विपद विमृश्य स्वयं चिन्तानले प्रविवेश । अथ तैलिपेन
 तत्सैन्यं छलबलाभ्यां हतविप्रहतं कृत्वा सुभररज्वा विवर्धय श्रीमुञ्ज-

- पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (३८) शार्ङ्गधरपद्धत्या (४००२) सुभाषितार्ण-
 वेऽपि दृश्यते

१ अन्तकृत्य c d २ प्रभृतय सर्वेपि चास्तं गता b ३ मुञ्ज b

४ गोदावर्यास्तटादवाक् स्थितेन भवता रणं ।

कार्यं न चेतवाहाय वपुर्भङ्गो भविष्यति ॥

गोदावरीपुरोभागम् सुरास्ति यशं नृप ।

तेन तत्र न गन्तव्यं रणाय भवता मनाक् ॥

इति शुभशीलकृते भोजप्रबन्धे सु. पु. पृ. ३३८

५ चिन्तानले a b ६ तैलिपेन c d ७ मुञ्ज रज्वा बद्ध्वा a b c d'

राजो जगृहे । कारागृहे निहितः काष्ठपञ्जरनियन्त्रितो - मृणालवत्या
तद्गिण्या परिचार्यमाणस्तया सह जातकलत्रसंबन्धः । पाश्चात्यैर्निजप्र-
धानैः सुरङ्गादानपूर्वं तत्र ज्ञापितसकेतः । कदाचिद्दर्पणे स्वं प्रतिबिम्बं
पश्यन्नज्ञातवृत्त्या पृष्ठतःसमागताया मृणालवत्या वदनप्रतिबिम्बं जरा-
जर्जरं मुकुटे निरीक्ष्य यूतः श्रीमुञ्जस्य वदनसामीप्यात्तद्विशेषविच्छाय-
तया तां विषण्णामालोक्यैवमवादीत्—

३४) *मुञ्ज भणइं मुणालवइ जुञ्चण गयुं न झूरि ।

जइ सकर सयखण्ड थिय तो इस मीठी चूरि ॥

इति तां संभाष्य स्वस्थानं प्रति थियासुस्तद्विरहासहो भयात्तं वृत्तान्तं
ज्ञापितुमशक्नो भूयो भूयः प्रोच्यमानोऽपि तां चिन्तामनुचरन्त्ववणातिलव-
णरसवतीं भोजितोऽपि तदास्वादानवबोधात्तया निर्वन्धबन्धुरया गिरा
सप्रणयं पृष्ठः प्राह । अहमनया सुरङ्गया स्वस्थाने गन्तास्मीति चेद्-

१ शुभशीलकृते भोजप्रबन्धे मृणालवतीचरितं यथा :—

इतस्तैलिपदेवस्य पित्रा देवलभृशुजा ।

पत्नीस्थाने कृता दासी सुन्दरीत्यभिधा पुरा ॥

पुरीं सृणुष्वत्याहा सुते स्म सुन्दरी पराम् ।

* * * * *

वर्धमाना कमात्प्राप्ता यौवनं भगिनी पुनः ।

इता तैलिपदेवेन धीपुरे चन्द्रसुपतेः ॥

चन्द्रो यदागमच्छङ्खुरोगेण यममन्दिरम् ।

सापि तैलिपदेवस्य आतुरेणमुपागमत् ॥

स्वसा तैलिपदेवस्य रण्डा मृणालवत्यथ ।

भक्त्यानादि मुञ्जन्य चक्रे शत्रुनिदेशतः ॥

तिलान्नशरोपान्ने गत्वा गव्युत्पञ्चके ।

ग्रामे चन्द्राभिधे तस्थुः सुरङ्गादातुमेव ते ॥

सु. पु. पृ ३३८-३३९

३ पभणइ मुञ्ज ० १ ३ जुञ्चण गियउ म झूरि ० १

वती तत्र समुपैति तदा महादेवीपदेऽभिषिच्य प्रसादफल दर्शयामीत्य-
 भिहिते यावदाभरणकरण्डिकामुपनयामि तावदक्षण प्रतीक्षस्वेत्याभिदघा-
 नाऽसौ कात्यायिनीं तत्र गतो मा परिहरिष्यतीति विमृशन्ती स्वभ्रा-
 तुर्भूपतेस्त वृत्तान्त निवेद्य विशेषतो विडम्बनाय बन्धनबद्ध कारयित्वा
 प्रतिगृहं भिक्षाटन कारयाभास । स प्रतिगृह परिभ्रमन्निर्वेदमेदुरतयेमानि
 वाक्यानि पपाठ ॥ तथाहि—

३५) सउ चित्तह रि सडी मम्मणहँ बचीसडी हियाहँ ।
 अम्मि ते नर दडु सीजे जे वीससइ थिया ॥ १ ॥

३६) झोली तुट्टी किं न मूउ किं न ह्यउ छारपुञ्ज ।
 हिण्डइ दोरीबन्धीयउ जिम मङ्कड तिम मुज्जँ ॥ २ ॥

तथा च—

३७) गय गय रह गय तुरय गय पायकडा निभिच ।
 सगाद्विय करि मन्तण उम्मुहु ता रुदाइच ॥ ३ ॥
 अथान्यस्मिन्वासरे कस्यापि गृहपतेर्गृहे भिक्षानिमित्त नीत ।

पँडुकपाणिं तत्पत्नीं तत्र पाययित्वा गर्वोद्धुरकन्धरां भिक्षादाननि-
 पेध विदधतीं मुञ्ज प्राह—

३८) भोलि" मुन्धि म गवु करि पिकि वि पडुगुपाइ
 चँउदसइ सइं छहुत्तरइं मुज्जह गयह गयाइ ॥ ४ ॥

१ तद्भवती ३. ५ २ विशेषतोऽपि H ३ चित्तहसंगमणह a ४ पञ्चासडीहि-
 याह c d ५ अस्तीरे b हि अम्मि P ६ सियजे पत्तिवहताह अम्मी सीजे d
 ७ झोली तुट्टिवि किं न गउ मुउ । छारहपुञ्ज परिहरि तिमम नचावियद
 जिम C । तुट्टवि D शाली p । ह्यउ b ८ पायकडा टुर रुदाइच C d
 ९ उंमुऊ b मत्तणमहता d १० पँडुकपाणि H ११ धनवन्ती म गवु
 पडुगुपाइ C १२ चउदसइ a छउत्तर c

- ३९) मा मङ्गल कुरुद्वेगं यदहं खण्डितोऽनया । ।
रामरावणमुज्जाद्याः स्त्रीभिः के के न खण्डिताः ॥ ६ ॥
- ४०) रेरे यन्त्रक मा रोदीर्यदहं आमितोऽनया ।
कटाक्षाक्षेपमात्रेण कराकृष्टौ च का कथा ॥ ६ ॥
- ४१) *जा मति पच्छइ सम्पज्जइ सा मति पहिली होइ ।
मुज्ज भणइ मुणालवइ विघन न वेढइ कोइ ॥ ७ ॥
- ४२) यश, पुञ्जो मुञ्जो गजपतिरवन्तिक्षितिपतिः
सरस्वत्यावासः समजनि पुरा य कृतिरिति ।
स कर्णाटेशेन स्वसचिवबुद्धयैव विधृतः
कृत शूलाप्रोतस्त्वहह विषमाः कर्मगतयः ॥ ८ ॥
- ४३) सुहृद्वेन्द्रस्य क्रतुपुरुपतेर्जोशजनकः
प्रमीतः शय्यायां सुतविरहदुःखाद्दशरथः ।
ज्वलचैलद्रोण्यां निहितवपुषस्तस्म नृपते—
श्विरात्संस्कारोऽमूदहह विषमाः कर्मगतयः ॥ ९ ॥
- ४४) आपद्रतं हससि किं द्रविणान्धमूढ
लक्ष्मीः स्थिरा न भवतीति किमत्र चित्रम् ।
किं त्वं न पश्यसि घटीर्जलयन्त्रचक्रे
रिक्ता भवन्ति भरिता भरिता च रिक्ताः ॥ १० ॥
- ४५) अलङ्कारः शङ्काकरनरकपालं, परिजनो
विशीर्णाङ्गो भृङ्गी, वसु च वृष एको बहुवयाः ।
अवस्थेयं स्थाणोरपि भवति सर्वामरगुरो—
विधौ वक्रे मूर्ध्नि स्थितवति, वयं के पुनरैमी ॥ ११ ॥

१ पञ्चमात् द्वादशपर्यन्ताः श्लोका हि पुस्तके न सन्ति २ पद्यमिदं सुमा-
पितावल्यां (२३८८) दृश्यते

३ पद्यमिदं सुभाषितार्णवेऽस्ति ४ दैमकाव्यानुशासने (मृ. २२७), प्युदा-
हृतं पद्यमिदम्

४६) *सायर स्वाई लंक गढ गढवइ दससिरु राउ ।

भग्गक्खय सो भज्जि गय मुच्च म करि विसाउ ॥ १२ ॥

इत्थं सुचिरं भिक्षां आमयित्वा वच्यभूमौ नृपादेशाद्धधविधौ नीत ।
तैरुक्तमिष्टं दैवतं स्मर ।

४७) लक्ष्मीर्यास्यति गोविन्दे वीरश्रीर्वारवेश्मनि ।

गते मुञ्जे यशःपुञ्जे निरालम्बा सरस्वती ॥

इत्यादि तद्वाक्यानि यथाश्रुतमवगन्तव्यानि ॥ तदनु मुञ्जं निहत्य
तच्छिरो राजाङ्गणे शूलिकाप्रोतं कृत्वा नित्यं दधिवेष्टितं कारयन्निजममर्षं
पुषोय । अथ मालवमण्डले तद्दृत्तान्तवेदिभिः सचिवैस्तद्भ्रातृजं भोजना-
मानं राज्येऽभ्यपिच्यत ॥

॥ इति श्रीविक्रमप्रमुखनृपवर्णनो नाम प्रथमः प्रकाशः ॥

१ विक्रमाद्वारादष्टमुनिव्योमेन्दुसंमिते ।

वर्षे मुञ्जपदे श्लोकभूषो पदे त्रिवेदितः ॥

इति ह्यमशीढकृते भोजप्रबन्धे सु. पु. ४. ३३५

श्रीः
प्रबन्धचिन्तामणिः
द्वितीय प्रकाशः

॥ भोजभीमप्रबन्धाः ॥

१ अथ यदा मालवकमण्डले श्रीभोजराजा राज्यं चकार तदात्र गुर्जरधरिभ्यां चौलुक्यवंशीयश्रीभीम पृथिवीं शशास । कस्मिन्नपि निशाशेषे स श्रीभोजः श्रियश्चञ्चलतां निजचेतसि चिन्तयन् कल्लोललोलं निजं जीवितं च विमृशन् प्रातःकृत्यानन्तरं दानमण्डपेऽनुचरैराहूतेभ्योऽर्थिभ्यो यदृच्छया सुवर्णटङ्ककान्दातुमारिभे ।

२ अथ रोहकामिधानस्तन्महामात्यः कोशविनाशात्तदौदार्यगुणं दोषं मन्यमानोऽपरधा त दानविधिं निषेद्धमक्षमः सर्वावसरे भग्ने सभामण्डपमारपट्टे—

१) *आपदर्थे धन रक्षेत्

इत्यक्षराणि स्वटिकयालेखिं प्रातर्यथावसरं नृपतिस्तान्वर्णात्रिर्वर्ण्यं समस्तपरिजने तं व्यतिकरमपन्हुवाने ।

भाग्यभाज क चापद ।

इति नृपतिना लिखिते ।

दैवं हि कुप्पते कापि

एवं मन्त्रिलिखनादनन्तरं नृपतिना तद्विलोक्य

संचयोपि विनश्यति ॥

इति पुरो लिखिते स सचिवोऽभय याचित्वा स्वलिखितं विज्ञापयामास ॥ तदनु पेण्डितानां पञ्चशती मम मनोगज ज्ञानाङ्कुशेन वशीकर्तुममात्रं महामात्यसन्निभा यथोचित आसं लभते ॥

१ चौलुक्यचक्रवर्ती c d २ लिलेख c d ३ नृप. a नृपेण d

* भोजप्रबन्धे पद्यादि (१९८)

४ स्व लेखके ज्ञापयामास c d ५ इयं पेण्डितानां c d ६ अतिमात्रे c d
अरङ्कुशेन वशीकुरुता d

तथाहि कङ्कणोत्कीर्णमार्याचतुष्टयमेतत्—

२) *इदमन्तरमुपकृतये प्रकृतिचला यावदस्ति संपदियम् ।

धिपदि नियतोदितायां पुनरुपकर्तुं कुतोवसरः ॥ १ ॥

३) निजंकरनिकरसमृद्ध्या घवल्य भुवनानि पार्वणशशाङ्क ।

सुचिरं हन्त न सहते हतविधिरिह सुस्थितं किमपि ॥ २ ॥

४) अयमवसरः सरस्ते सालिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिशम् ।

इदमपि सुलभमम्भो भवति पुरा जलधराभ्युदये ॥ ३ ॥

५) कतिपयदिवसस्थायी पूरो दूरोन्नतोऽपि चण्डरयः ।

तटिनि तटद्रुमपातिनि पातकमेकं चिरस्यापि ॥ ४ ॥

किंचै—

६) यदि नास्तमिते सूर्ये न दत्तं धनमर्थिनाम् ।

तद्धनं नैव जानामि प्रातः कस्य भविष्यति ॥ ५ ॥

इति स्वकृतं कण्ठाभरणीकृतं श्लोकमिष्टमन्त्रवज्रपन्मन्त्रिन्, प्रेत-
प्रायेण भवता कथं विप्रलम्भ्ये ।

३ अथान्यस्मिन्नवसरे राजा राजपाटिकायां संचरन् सरितीरमु-
पागतः । तन्नीरमुल्लङ्घ्यागच्छन्तं दारिद्र्योपद्रुतं काष्ठभारवाहकं कमपि
विप्रं प्राह—

० अयं श्लोकः राजतरंगिण्या (५-३६) अवन्तिवर्म (६ स. ८५५)
कालीनो वर्तते

१ उदयाया c d २ अयं श्लोकः कस्यापीति शार्ङ्गधरपद्धत्यां (५५१)

३ अयं श्लोकः वक्रभदेवस्येति शार्ङ्गधरपद्धत्या (११२८) मस्ति ४ अयं श्लोकः
कस्यापीति शार्ङ्गधरपद्धत्या प्रदत्त (११२४) ५ दूरोन्नतिश्च भविता ते d
६ किंच श्लोकद्वयं कुण्डलोत्कीर्णम् ॥ तथा—

प्रासादर्धमपि प्राप्तमर्थिभ्यः किं न दीयते ।

इच्छानुरूपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ॥

यदि नास्तमिते—० इत्यादि B, d

७ यदनस्त A B ८ इमानि सुभाषिणानीष्ट d ९ विप्रलम्भ्यः d विप्रलम्भ्यः P

७) *कियन्मात्रं जलं विप्र
 विप्र—
 जानुदन्न नराधिप ।
 इति तेनोक्ते राजा—
 कथं श्रेयमवस्था ते
 इति नृपेणोक्तः ॥ विप्र—
 न सर्वत्र भवादृशा ॥

इति तद्वाक्यान्ते यत्पारितोषिकं नृपतिरस्मै अदापयत्तन्मन्त्री धर्मव-
 हिकायां श्लोकबद्धं लिलेख । तद्यथा—

८) लक्षं लक्षं पुनर्लक्षं मत्तश्च दश दन्तिनः ।
 दत्त देवेन तुष्टेन जानुदन्नप्रभाषणात् ॥ १ ॥

४ *अथान्यदा निशि निशीथसमयेऽकस्माद्विगतनिद्रो राजा राजान
 गगनमण्डले नवोदितमालोक्य स्वसारस्वताम्भोधिप्रोन्मीलित्वेनानिभमिदं
 कार्वाणार्धमाह ।

९) यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलवलीलां प्रकुरुते
 तदाचष्टे लोक शशक इति नो मा प्रति तथा ।

इति राज्ञा भूयो मूयो निगद्यमाने कश्चिच्चौरो नृपसौधे खात्रपातपूर्वं
 कोशभुवने प्रविश्य प्रतिभाभरं निषेद्धुमक्षमः—

अह ख्विन्दु मन्ये त्वदरिविरहाक्रान्ततरुणी—
 कटाक्षोल्कापातव्रणशतकलङ्काङ्किततनुम् ॥

* इय कथा ७,८ श्लोकसहिता भोजप्रबन्धे (पृ ४०) पि वर्तते

१ प्रभाषिणे A C D २ ऊचे E

× भोजप्रबन्धे चतुर्थे प्रबन्धः ९,१० श्लोकसहितो (पृ. ५२, ५३) वर्तते

९।१० श्लोकौ हर्षदेवचौरयोरिति सुमाषितावल्या (१६७८, १९७९) प्रदत्तौ

इति तत्पठनानन्तरं चौरमङ्गरक्षकैः कारागारे निवेशयामास । ततोऽ-
हर्मुखे सभामुपनीताय तस्मै चौराय यत्पारितोषिकं राज्ञा प्रसादीकृतं तद्धर्म-
वहिकानियुक्तो नियोग्येवं काव्यमलिखत् ।

१०) अमुष्मै चौराय प्रतिनिहितमृत्युप्रतिभिये
प्रभुः प्रीत प्रादादुपरितनपादद्वयकृते ।
सुवर्णानां कोटीर्दश दशनकोटिक्षतगिरी-
न्करीन्द्रानप्यष्टौ मदमुदितगुञ्जन्मधुलिहः ॥

५ अथ कदाचित्तस्यां वाच्यमानायां स्वमेव स्थूललक्षं मन्यमानो
दर्पभूताभिभूत इव

११) तत्कृतं यन्न केनापि तद्दत्तं यन्न केनचिन् ।
तत्साधितमसाध्यं यत्तेन चेतो न दूयते ॥

इति स्वं मुहुर्मुहुः श्लाघमानः केनापि पुरातनमन्त्रिणा तद्दूर्बल्वचि-
कीर्षया श्रीविक्रमार्कधर्मवहिका नृपायोपनिन्ये । तस्या उपरितनविभागे
प्रथमतः प्रथमं काव्यमेतत्—

१२) अष्टौ हाटककोटयन्त्रिनवतिर्मुक्ताफलानां तुलाः
पञ्चाशन्मदगन्धमत्तमधुपक्रोधोद्भुराः सिन्धुराः ।
अधानामयुतं प्रपञ्चचतुरं वाराङ्गनानां शतं
दण्डे पाण्ड्यनृपेण दौकितमिदं वैतालिकस्यापितम् ॥

१३) वैत्राम्भोजे सरस्वत्यधिवसति—०

अस्य काव्यस्य पारितोषिकदानमष्टौ हाटकमिदं काव्यं ज्ञेयम् ॥

१ दर्पाभिभूतः C २ तादृष्योपचयप्रपञ्चितदशा d ३ वैतालिकस्य b d
वैतालिकायार्थतामिति भोजप्रबन्धे पाठः ४ पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (२३१) शार्ङ्गधरप-
द्धत्या च वर्तते एतत्सन्धिनी कथा कथारत्नाचराच्च ज्ञेया पञ्चमः प्रबन्धः १२, १२
श्लोकसहितो भोजप्रबन्धे (पृ ५१) वर्तते ५ अयं श्लोकः पूर्वं विक्रमार्कप्रबन्धे
(श्लो. १४) संपूर्णः प्रदत्त

इति सत्काव्यार्थमवगम्य तदौदार्यविनिर्जितगर्वसर्वस्वस्तां वहिकामर्चयित्वा यथास्थानमस्थापयत् ।

६ प्रतीहारेण विज्ञप्तः स्वामिन्देवदर्शनोत्सुकं सरस्वतीकुटुम्बं द्वारमध्यास्ते । क्षिप्रं प्रवेशयेति राजादेशादनु प्रथमं प्रविष्टाः तत्प्रेष्या प्राह—

१४) बापो विद्वान् बापपुत्रोऽपि विद्वान्
आई विउँपी आईधुआपि विउँपी ।
काणी चेटी सापि विउँपी वराकी
राजन्मन्ये विज्जेपुञ्जं कुटुम्बम् ॥

इति तस्य प्रहसनप्रायेण वचसा नृपतिरीषद्विहस्य तज्ज्येष्ठपुरुषाय समस्यापदमाह—

असारात्सारमुद्धरेत् ॥

१५) *दानं विचाहतं वाचः कीर्तिधर्मौ तथाशुभः ।
परोपकरणं कायादसारात्सारमुद्धरेत् ॥

अथ नृपस्तत्पुत्राय—हिमालयो नाम नगाधिराजः । चकार मेनाविरहातुराङ्गीति नृपतिवाक्यानन्तरम्—

१६) तव प्रतापज्वलनाज्जगाल
हिमालयो नाम नगाधिराजः ।
चकार मेना विरहातुराङ्गी
प्रवालशय्याशरणं शरीरम् ॥

प्रविष्टः तत्प्रेष्यः प्राह A प्रविष्टं तत् । प्रेष्यः प्राह P

१ बापो b २ विदुपी a c d ३ विदी a विप्री C विदुसी d
४ विज्ञ b विद् d

x पद्यमिदं साहित्यदर्पणे, सुभाषितार्णवे हैमकाव्यानुशासने (५-२८७) च दृश्यते

५ पद्यमिदं कुमारसंभवस्थं (१-१) ६ इदमपि कुमारसंभवस्थं (३-८)

इति समस्यायां पृरितायां ज्येष्ठस्य पत्नीं प्रति राजा । कवणु
पियावउ खीरु । इति समस्यापदे राज्ञाऽर्पिते—

१७) लई यह रावणु जाईयउ दहमुह इक्कु शरीरु ।

जणणि वियम्भी चिन्तवइ कवणुपियावउ खीरु ॥

सेत्यं पूरयामास ॥ अथ दासीं प्रति राज्ञः, कण्ठ विलुल्लइं काउ ।
इति समस्यापदं ।

१८) काण वि विरहकरालिइं पइउड्डावियउ वराउ ।

साहि अचमूउं दिड्ड मइं कण्ठ विलुल्लइ काउ ॥

सा इत्थं पूरयामास । मुता विस्मृत्य राज्ञा तानि सर्वाणि सत्कृत्य
विसृष्टानि ॥

अथ राजा विसृष्टसैर्वावसरः चन्द्रशालाभुवि परिभ्रमन्विधृतातपत्रो
द्वाःस्थेन विज्ञप्तमुतावृतान्तो नृप उच्यतामिति तां प्रति प्राह ॥ अथ सा—

१९) राजन्भोजे कुलप्रदीप निखिलक्ष्मापालचूडामणे

युक्तं संचरणं तवात्र भुवने छत्रेण रात्रावपि ।

मा मूत्त्वद्वदनावलोकनवशाद्रीडाविलक्षः शशी

मा मूत्चेयमरुन्धती भगवती दुःशीलताभाजनम् ॥

इति तद्वाक्यानन्तरं तत्सौन्दर्यापहतचित्तस्तामुद्राद्य भोगिनीं चकार ।
७ अथान्यदा यमलपत्रेषु सत्स्वपि सन्धिदूपणोत्पत्तये श्रीभोजराजो
गूर्जरदेशविज्ञतां जिज्ञासुः सान्धिविग्रहिककरे कृत्वेमां गाथां भीमं
प्रति प्राहिणोत् ॥

२०) हेलानिह्लियगइंदकुम्मपयडियपयावपसरस्स ।

सिंहस्स मएण समं न विग्गहो नेय सन्धाणं ॥

१ जेड & जइ b २ अचिमू c d ३ सर्वावसरे a P ४ मुज्जइ B H
५ भोजप्रश्नेपि पयमिदं दस्यते (३१३)

यामपरथा प्रवेशमलममानोऽनेनैव प्रपञ्चेन स्वामिदर्शनचिकीरयं राजशेखर
इति ज्ञापितः ।

तदुचितमहादानैः प्रसादीकृते—

२८) 'भेकैः कोटरशायिभिर्मृतमिव क्षमान्तर्गतं कच्छपैः
पाठीनैः पृथुपङ्कपीठलुठनाद्यस्मिन्मुहुर्मूर्च्छितम् ।
तस्मिन्नेव सरस्यकालजलदेनोन्नम्य तच्चेष्टितं
येनाकुम्भानिमग्नवन्यकरिणां यूथैः पयः पीयते ॥

इत्यकालजलदराजशेखरोक्तिः ॥

११ कस्मिन्नपि संवत्सरे वृष्ट्यभावात्कणतृणानामप्राप्त्या स्थानपुरुषै-
र्भोजागमं ज्ञापित श्रीभीमश्चिन्तां प्रपन्नो डामरनामानं सान्धिविग्रहिक-
मादिशत् । यत्किमपि दण्डं दत्त्वाऽस्मिन्वर्षे श्रीभोज इहागच्छन्निवार-

१ इति भाषिणे विप्राय हस्तिनीं ददौ पुनः स विप्रः—

निवांता न कुटी न चाग्निशकटी नापि द्वितीया पटी
वृत्तिर्नारमटी न तुन्दिलपुटी भूमौ च घृष्टा कटी ।
तुष्टिर्नैकघटी प्रिया न वधुटी तेनाप्यहं संकटी
श्रीमद्भोज तव प्रसादकरटी भृक्तां ममापत्तटी ॥ D B

इति श्रुत्वा एकादशसहस्राश्च प्रदत्ता B ५

२ पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (२०१) तथा च शार्ङ्गवरपद्धत्यामकालजलद-
त्येति (३७७७) सुभाषितावल्या (८४३) च दाक्षिणात्यत्येति

३ अथ राजशेखरनामा कवि संख्याया महाकालप्रसादे सुप्तः पठति—

पोतानेतानय गुणवति गोष्मकालावसान
यावत्तावच्छमय रुदतो येन वेनाशनेन ।
पश्चादम्भोधरसपरीपाकमासाद्य तुम्बी
कुदमाण्डो न प्रभवति यदा के वर्यं भूभुज के ॥

प्रसन्नेन राज्ञा सर्वस्वदानात्तोषितेन कविनोक्तं भेकेरिति ॥ D B

णीय । स इति तदादेशाच्च गतोऽत्यन्तविरूपवान्परचित्तज्ञः श्रीभोजे-
नेत्यभिदधे† ।

२९) यौष्माकाधिपसन्धिविग्रहपदे दूताः कियन्तो वद
मादृक्षां बहवोऽपि मालवपते ते सन्ति तत्र त्रिधा ।
प्रेप्यन्तेऽधममध्यमोत्तमगुणप्रेक्षानुरूपक्रमा-
त्तेनान्तःस्मितमुत्तरं विदधता धाराधिपो रञ्जित ॥

इति तद्वचनचातुर्यचमत्कृतो राजा गूर्जरदेशं प्रति प्रयाणपटहदानं
चक्रे । प्रयाणावसरे बन्धोक्तं ।

३०) चौलं क्रीड पयोर्धेविंशति निवसते रन्ध्रमन्ध्रो गिरीन्द्रे
कर्णाटः पट्टनन्धं न भजति भजते गूर्जरो निर्झराणि ।
चेदिल्लीयतेऽस्त्रैः क्षितिपतिमुभट कन्यकुब्जोऽत्र कुब्जो
भोज त्वचन्त्रमात्रप्रसरभयभरव्याकुलो राजलोकः ॥ १ ॥

† अथैकदा डामरनामा नागरज्ञातीयो द्विज श्रीभोजमार्थं गतो राजोपहास-
पूर्वमभिदधे यौष्माका-० इति d b आदर्शयोः पाठः १ त्वादृक्षा L २ प्रे-
क्षन्ते d ॥ ३ अत्र निग्ररूप वर्णन d b आदर्शयो -श्रीभोजराजा गूर्जरो-
परि कृतप्रस्थानो बाह्यावासे कृतमनानो भेदितः सन् राज्ञोचे डामरालय । भीम-
श्रीयाज्ञो नापिनोऽद्य कल्पे किं करोति । तेनोक्त । अन्येषा राज्ञा शिरोमुण्डितमेकस्य
शिरो जलभित्रमास्ते पश्चान्मुण्डयिष्यतीति भणिते राज्ञा चमत्कृतेन राजभुवने राजविड-
म्बननाटके चित्रे डामरस्वामी कर्णाटराज्ञ्यादुनि कुर्वन् दर्शित । दूतेनोक्त ।

भोजराज मम स्वामी यदि कर्णाटभूपते ।

कराकृतो न पश्यामि कथं मुञ्चशिर करे ॥ १ ॥

इति वाक्येन स्मृतपूर्वैर गूर्जरदेशं परित्यज्य कर्णाटोपरि प्रयाणं कृतवान् ।
नृपाथे डामरस्योक्तिः—

सत्यं त्वं भोजं मार्त्तण्डं पूर्वस्था दिशि रात्रसे ।

सुरोपि लघुतामेति पश्चिमाशावलम्बने ॥

४ चौल. d b ५ परमिद काव्यानुशासने दृश्यते

३१) कोणे कौङ्कणकः कपाटनिकटे लाटः कलिङ्गोऽङ्गणे-
त्वं रे कोशल नूतनो मम पिताप्पत्रोपितः स्थण्डिले ।
इत्थं यस्य विवाद्धितो निशि मिथः प्रत्यर्थिनां संस्तर-
स्थानन्यासमुवा विरोधकलहः कारानिकेतक्षितौ ॥ २ ॥

प्रयाणकपट्टहृदापनादनु समस्तराजविटम्बनाटकेऽभिनीयमाने । सक्रोपः
कोऽपि भूप कारागारान्तरास्थितं मुस्थितं तैलियं भूपनुत्थापयंस्तेनोचे ।
अहमिहान्वयवासी कथमागन्तुकमवद्वचसा निजं पदमुज्झामीति । विहस-
न्मृषो डामरं प्रति नाटकरसावतारं प्रशंसंस्तेनाभिदधे । देवातिशयिन्यपि
रसावतारे धिमटस्य कथानायकवृत्तान्तानभिज्ञताम् यतः श्रीतैलिपदे-
वराजः शूलिकाप्रोतमुञ्जराजशिरसा प्रतीयत इति समासमक्षं तेनोक्तं त-
न्निर्मत्सनसंपन्नमन्युरनन्यसामेष्ट्या तदैव तिलङ्गदेशं प्रति प्रयाणमकरोत् ।

अथ तैलिपदेवस्यातिवल्गमायान्तनाकर्ण्य व्याकुलं श्रीभोजं डामरः
समायातः कलितराजोदेशदर्शनपूर्वं भोगपुरे श्रीभोजं समायातं विज्ञपया-
मास । तथा तद्वाच्येया क्षते क्षारनिक्षेपसदृक्षया विलक्षीक्रियमाणः श्रीभो-
जराजो डामरमभ्यधात् । जस्मिन्वपे त्वया स्वस्वामी कथंचनेहागच्छ-
न्निवार्य इति भूयो भूयः सदैव्यं भाषमाणे नृपे प्रस्तावविन्मृपाद्धस्तिनीस-
हितं हस्तिनमुपायने उपादाय पत्ने श्रीभोजं परितोपयामास । *

१ रन्यलामान्यसामग्र्या B H

* अत्र मु. जि. F सङ्कटवादौ डामरसन्त्रन्धो निजलिखितमधिचमुफलभ्यते—

अथान्यस्मिन् वर्षे श्रीभोजस्तं डामरं मालवनण्डले प्रेषयितुकामो वार्ता-
दि निश्चयन् आस्ते । डामरं वृत्तिन् पत्नीं प्राशाटयामास । ततः श्रीभोजेन पृष्टः स
आह—भवच्छिक्षितमत्रैव मुञ्जानीत्युचे । यत्तज्ज गतोऽहं स्वयमेवावसरोचिनं ब्रुविन्दे ।
अन्यशिक्षितं कियत्कथयिष्यते । ततो राजा तस्यावसरोचिञ्चातुरीविद्वानाय प्रच्छन्ने
स्वर्णमयं समुद्रकं रक्षापुञ्जेन भृत्वा, भोजसभाया अन्यत्र नायमुदधाटनीयः, इति शिक्ष-
यित्वा तदस्ते उपदारमदात् । ततः स गतो माल्वभोजसभाया तं दहुपट्टकूलवेष्टितं
भगनाय्य भोजनृपायै मुमोच । स उद्वेष्टय विलोचयति तदा मध्ये हारपुञ्ज । ततो-

१२ कस्मिंश्चिद्धर्मशास्त्राकर्णनक्षणेऽर्जुनस्य राधावेधमाकर्ण्य कि-
मभ्यासस्य दुष्करमिति विमृशन्सतताभ्यासवशाद्विश्वविदितं राधावेध
विधाय नगरे हृष्टशोभां कारयन्तैलिकसूचिकाभ्यामवज्ञया निराकृतोत्स-
वाभ्यां श्रीभोजभूपो व्यञ्जयत । तैलिकेन चन्द्रशालास्थितेन भूमिस्थितस-
कर्णवदने मृण्मयपात्रे तैलधाराधिरोपणात्, सूचिकेन च भूमिस्थितेनोर्द्धा-
कृततन्तुमुखे आकाशात्पतन्त्या सूच्या विवर नियोज्य निजाभ्यास-
कौशल निवेद्य नृपं प्रति चेच्छक्तिरस्ति ततः प्रभुरप्येवं करोत्वित्यभिधाय
राशो गर्व सर्वं चक्राते ॥

16277

३२) भोजराज मया ज्ञात राधावेधस्य कारणम् ।

धाराया विपरीतं हि सहते न भवानिति ॥

१३ विद्वद्विरिति श्लाघ्यमानो नननगरनिवेश कर्तुंकामः पट्टे वाद्य-
माने धाराभिधया पणखियाग्निवेतालनाम्ना पत्या सह लङ्कां गत्वा तं

—नृपेणोक्तम्—भो इदं किमुपायनम् ? डामरस्तत्कालोत्पन्नमिति प्राह—देव ! श्रीभीमेन
कोटिहोमं कारितं, तदज्ञेयं तीर्थभूता, प्रीत्या भवत्कृते प्राभूतीकृताऽस्ति । इति
तेनोक्ते हृष्टचेतसा राज्ञा स्वहस्तेन सर्वेषां समर्पिता । तैः सर्वैस्तिलककरणेन वन्दिता ।
अन्तःपुरे प्रेषिता । ततः स सम्मानितः प्रतिप्राभृतमहितः पश्चादागतः । ज्ञातश्चान्तेन
श्रीभीमेनापि पूजितः ।

पुनः कौतुकाक्षिप्तचिन्तितं श्रीभीमः कस्मिन्नवसरे मुशामुद्रितलेखं विधाय
तद्वस्ते समर्प्य, उपदागर्णिं तद्डामरं मालवेऽर्पयित्वा । स उपदासहिः लखं भोजद्वस्ते
ऽदान् । यावदुन्मृशय वाचयति तावदयं भवता शीघ्रं निपातनीयं इति पश्यति । ततः
सविस्मयनं राज्ञा पृष्टम्—भो इदं किं लिखितमस्ति । ततः स उत्पातिकामतिः प्राह—
देव ! मञ्जन्मपत्रिकायां समस्ति, यत्रास्य हृषिं पणिष्यति तत्र द्वादशवर्षप्रमाणो
दुर्मिश्रः पतिष्यति इति ज्ञात्वा श्रीभीमेनाहमत्र प्रेषितः स्वदेशविनाशभीतेन प्रच्छन्न-
लेखयुक्तः । एव सति त्वं यथा हृषिं कुरु इति तेनोक्ते राजाह— नाहमात्मदेशप्रजाम-
नये पातयिष्ये । ततः सम्मान्य विमर्जितः प्राप्तः स्वदेशे । तद्भुक्तिः कौशलेन पुनश्चम-
स्तृतः श्रीभीमस्तु बहुमन्यते ।

१ नैव भूपणि H २ प्रवेष्टुं काम H L पयमिदं वाम्भङ्ग
काव्यानुशासनेयुदाहरणम् भोजराजस्थाने प्रज्ञापुत्रेण पाठान्तरं तत्र

नगरनिवेशमालोक्य पुन समागतया मन्नाम नगरे दातव्यमित्यभिधाय
तत्प्रतिच्छन्दपट समर्प्य स धारा नगरीं निवेशयामास ।

१४ कस्मिन्नप्यहनि स नृप सान्ध्यसर्वावसरानन्तर निजनगरान्त
परिभ्रमन् ॥

३३) एऊ जम्मु नग्गह गिउ भडसिरि खग्गु न भग्गु ।

तिक्खा तुरिया न माणिया गोरी गलि न रग्गु ॥

इति केनापि दिगम्बरेण पठ्यमानमाकर्ण्य प्रातस्तमाकार्यं रात्रिपठितवृ
चान्तसकेतवशेनैशक्तिं पृष्ट सन्—

३४) देव दीपोत्सवे जाते प्रवृत्ते दन्तिना मदे ।

एकच्छत्र करोम्येव सगौड दक्षिणापथम् ॥

इति स्वपौरुषमावि कुर्वन्सेनानीपदेऽभिषिक्त ॥

१५ इतश्च सिन्धुदेशविजयव्यापृते श्रीभीमे स दिगम्बर समस्तसाम-
न्ते सम समेत्य श्रीमदणहिल्लपुर भङ्ग कृत्वा धवलगृहपटिकाद्वारे कपर्दिका-
न्यापयित्वा जयपत्र जग्राह । तदादि कुलचन्द्रेण मुषितमिति सर्वत्र क्षितो
ख्यातिरासीत् । स जयपत्रमादाय मालवमण्डले गत श्रीभोजाय त वृचान्त
विज्ञपयन्नुक्तो भक्ताङ्गालवाप कथं न कारितोऽत्रत्यमुद्ग्राहितं गूर्जरदेशे
प्रयास्यतीति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणेन श्रीभोजेनेत्यभिदधे ॥

१ प्रागृते P २ कुलचन्द्र समेत्य H

३ १४, १५, १६ प्रबन्धानां स्थाने निम्नलिखित C आदर्शं समुपलभ्यत
नवजलभरीया मग्गडा गयणि धड्ढई मेहु ।

इत्यन्तरि जरि आविसिइ तउ पाणीसिइ नेहु ॥

एषां भ्रूवद्भया सह० राज्ञा तन्निचपुत्रीरुत्तरूप दृष्ट प्रातराकाशे गूर्जरदेशोपरि
सेनाविपत्त्य ददौ तदा तेनोक्त । देव दीपति ॥ ततो गूर्जरदेशे समप्रोषि तेन
विनाशित । श्रीपत्तनचतु पथ कपर्दिका वापितास्तस्यागतस्य राज्ञोक्त । न कृत
रम्य । अद्य प्रभृति मालवदेशदण्ड श्रीगूर्जरे यास्यतीति ॥

१६ कदाचिच्चन्द्रातपे उपविष्ट श्रीभोज सनिहिते कुरुचन्द्रे पूर्णचन्द्रमण्डलमवलोकमान इदमपाठीत्—

३५) येषा बल्लभया सह क्षणमिव क्षिप्र क्षपा क्षीयते
तेषा शीतकर शशी विरहिणामुल्लेख सतापकृत् ।

इत्यर्थकविना तेनोक्ते कुलचन्द्र प्राह—

अस्माक तु न बल्लभा न विरहस्तेनोभयभ्रशिना
मिन्दू राजति दर्पणाकृतिरसो नोष्णो न वा शीतल ॥ †

इति तदुक्तेरनन्तरमेवैका वंराङ्गना प्रसादीचकार ॥

१७ अथ डामरनामा सान्धिविग्रहिको मालवमण्डलादायात् श्रीभोजस्य सभा वर्णयन्महान्तमायल्लं क जनयति । तत्र गतश्च श्रीभीमस्या मैत्रा रूपपात्रता वर्णयस्तद्दिदृक्षातरलित श्रीभोजस्तमिहानय तत्र वा मा नयेत्यभ्यर्थ्यमान सभादर्शनोत्कण्ठितेन भीमेन तथेवोच्यमानश्च कस्मिन्नपि वय उपायविन्महदुपायनमादाय विप्रवेषधारिण ताम्बूलकर-ण्टकबाहिन श्रीभीम स गृहीत्वा सदसि गत प्रणमन् श्रीभोजेन श्रीभीमानयनवृत्तान्त व्याहृत स विज्ञपयाचक्रे । स्वतन्त्रा स्वामिनोऽनभिमत कार्य केन बलात्कार्यन्ते, इति सर्वथेय कदाशा देवेन नावधारणीया इत्यभिहिते, श्रीभीमस्य वयोवणाकृतीना सादृश्य पृच्छञ्छ्रीभोजस्तान्स भासदो लोकानवलोकयन्स्थगीधर लक्षीकृत्य डामरेणेत्यभिदधे—स्वामिन्

३६) इमाकृतिरय वर्ण इद रूपमिद वय ।

अन्तर चास्य भूपस्य काचचिन्तामणेरिव ॥

† पद्यमिद शाङ्गवरपद्धत्या (४१०६) भोनरानचोरकविकृतमिति वर्तते

१ इत्यर्थ P २ वारागना H ३ आ-र्थ्य ४ अतिमात्रा H ५ सर्व थाप्येके दासा देवेन नावधीरणीयाइत्यभिधाय P

इति तेन विज्ञप्ते चतुरचक्रवर्ती श्रीभोजस्तत्सामुद्रिकविलोकरुनाञ्चि-
लदृक् । तादृश नृपं विमृश्योपायनवस्तून्सुपनेतुं स सान्धिविग्रहिकस्तं प्राहि-
णोत् । तेषु वस्तुषूपनीयमानेषु तद्गुणवर्णनवार्त्तान्तरव्याक्षेपेण च भूयसि का-
लविलम्बे संवृत्ते स्थगीवाहकोऽपि कियच्चिरं विलम्बत इति राजा समा-
दिष्ट स तं भीममिति विज्ञपयामास । राजा तदा तदनुपदिकानि सैन्यानि
प्रगुणयन् टामरेणाभिदधे । द्वादश द्वादश योजनानां प्रान्ते प्रावहणिका
हया घटिकायोजनगामिन्य कैरभ्योऽनया समग्रसामग्र्या श्रीभीमो भुव-
माक्रमन्कथं भवता गृह्यते इति विज्ञप्तस्तेन पाणी घर्षयित्वा चिरं तस्थे ।

१८ अथ श्रीभोज. श्रीमाघपण्डितविद्वत्तां पुण्यवत्तां च सततमोक्षार्थं
तद्दर्शनोत्सुकतया राजादेशैः सततं प्रेष्यमाणै श्रीमालनगराद्धिमसमये स-
मानीय सबहुमानं भोजनादिभिः सत्कृत्य तदनु राजोचितान्विनोदान्दर्श-
यन्, रात्रावारात्रिकावसरानन्तरं संनिहिते स्वसंनिभे पल्यङ्के माघपण्डितं
नियोज्य तस्मै स्वशीतरक्षामुपनीय प्रियालापांश्चिरं कुर्वाणः सुखं सुखेन
मुष्वाप । प्रातर्माङ्गल्यतूर्यनिर्घोषैर्विनिद्रं नृपं स्वस्थानगमनाय माघपण्डित
आपृष्टवान् । विस्मयापन्नहृदयेन राजा दिने भोजनाच्छादनादिमुखं पृष्ट-
स कदन्नसदन्नवार्त्ताभिरलं शीतरक्षाभारेण श्रान्तं विज्ञपयन्स्वद्यमानेन
राजा कथं कथञ्चिदनुज्ञात. पुरोपवनं यावद्भुजानुगम्यमानः माघप-
ण्डितेन स्वागमनप्रसादेन संभावनीयोऽहमिति विज्ञप्यं नृपानुजात-
स्वं पदं भेजे । तदनु कतिपयदिनैः श्रीभोजस्तद्धिमवभोगसामग्रीदि-
दक्षया श्रीश्रीमालनगरं प्राप्त । माघपण्डितेन प्रत्युद्गमादियथोचि-
तभक्त्याऽऽवर्जित ससैन्यस्तन्मन्दुरायां गमौ । स्वयं तु माघपण्डितस्य
सौधमध्यास्य सचारकभुवं काञ्चनवद्दामवलोक्य खानादनु देवतावसरो-

१ निधलदृश P H २ करिण्य. L ३ कुमुदपण्डितमुत्तमाघ त
४ आकर्षयत् C ५ शीतभारेण P ६ विज्ञप्तो P ७ काचवदा H K

व्यां मणिमरकतकुड्मिमशैवल्लरीयुगजलभ्रान्त्या धोताम्बरीय सवृष्वन्
 सौवस्तिकेन ज्ञापितवृत्तान्तस्तदैव तद्देवतार्चनन्तर निवृत्ते मन्त्राव
 सरेऽशनसमयसमागता रसवतीमास्वादमान अकालिकैरदेशजैर्व्यञ्जने
 फलादिभिश्चित्रीयमानमानस सस्कृतपय शालिशालिनीं रसवतीमाकण्ठ-
 मुपभुज्य भोजनान्ते चन्द्रशालामधिरह्याश्रुतादृष्टपूर्वकाव्यकथाप्रग्रन्धप्रे-
 क्षादीनि प्रेक्षमाण शिशिरसमयेऽपि सजाताकस्मिक्श्रींमभ्रान्त्या सर्वा
 तसितस्व^१ठवसनस्तालवृन्तकररेनुचरैर्वीज्यमानोऽमन्दचन्दनालेपनेपथ्य
 सुखनिद्रया ता क्षणदा क्षणमिवातिवाह्य प्रत्यूपे शङ्खनिस्वनाद्विगतनिद्रो
 हिमसमये श्रीम्भावतारव्यतिकरो^२ माघपण्डितेन ज्ञापित प्रतिसमय
 सविस्मय कति दिनान्यवस्थाय स्वदेशगमनायापृच्छन् स्वय वारे
 प्यमाणनव्यभोजस्वामिप्रासादप्रदत्तपुण्यो मालवमण्डल प्रति प्रतस्थे ।

तथा निजजन्मदिने जनकेन नैमित्तिकाज्जातके कार्यमाणे पूर्वमुदितो
 दितसमृद्धिर्भूत्वा प्रान्ते गलितविभव किञ्चिच्चरणयोरारविर्भूत व्यथुविकार
 पञ्चत्वमाप्स्यतीति निमित्तत्रिदा निवेदिता विभवसभारेण ता ग्रहगति
 निराचिकीर्षुणा माघपित्रा सवत्सरशतप्रमाणे मनुनायुपि पट्टत्रिशत्सहस्राणि
 दिनानि भविष्यन्तीति प्रिमृश्य नाणकपरिपूर्णास्तावत्सरुयान् हारकान्
 कारितनव्यकोशेषु निवेश्य तदधिका परा भृतिं शतश समर्प्य प्रदत्त-
 माघनाम्ने सुताय कुलोचिता शिक्षा वितीर्य कृतकृत्यमानिना तेन विपेदे ।
 तदनन्तरमुत्तराशापतिरिव प्राज्यसाम्राज्यो विद्वज्जनेभ्य श्रिय तदिच्छया
 यच्छन्नमानैर्दानैरथिसार्थं कृतार्थयस्तेभोगविधिभि स्त्रममानुषावतारमिच
 दर्शयन् विरचितशिशुपालप्रधाभिधानमहाकाव्यचमत्कृतविद्वज्जन स प्रान्ते
 पुण्यक्षयात्क्षीणवित्तो विपत्तिपाते स्वविषये स्थातुमप्रभृष्णु सकलत्रो माल-

१ भीष्मोष्मभ्रान्त्या २ K H ३ व्यतिकर K ४ कारित K L
 ५ प्रसाद P ६ निवेदिते a K ७ प्राप्त प्राय सात्रायो K L ८ तैस्ते a K

वमण्टले गत्वा धारायां कृतावासः पुस्तकग्रहणकार्पणपूर्वकं श्रीभोजात्कि-
यदपि द्रव्यमानेयमिति तत्र पत्नीं प्रस्थाप्य यावत्तदाशया माघपण्डितश्चिरं
तस्थौ तावत्तथावस्थां श्रीभोजस्तत्पत्नीं बिलोक्य ससंभ्रमः शलाकान्यासेन
तत्पुस्तकमुन्मुद्य काव्यमद्राक्षीत्—

३७) कुमुदवनमपश्चि श्रीमदम्भोजखण्डं
त्यजति मुदमुदूकःप्रीतिमांश्चक्रवाकः ।
उदयमहिमरश्मिर्याति शीतांशुरस्तं
हतविधिललितानां ही विचित्रो विपाकः ॥

अथ कान्यार्थमवगम्य का कथा ग्रन्थस्य केवलमस्यैव काव्यस्य वि-
श्वम्भरामूल्यमल्पं । समयोचितस्यानुच्छिष्टस्य हीशब्दस्य पारितोषिके
क्षितिपतिर्लक्षद्रव्यं वितीर्य तां विससर्ज । सापि ततः संचरन्ती विदितमाघ-
पण्डितपत्नी कैश्चिद्भिरर्थभिर्याच्यमाना तत्पारितोषिकं तेभ्यः समस्तमपि
वितीर्य यथावस्थिता गृहमुपेयुषी तद्वृत्तान्तं विज्ञापनापूर्वं किञ्चिच्चरणस्फुर-
च्छोफाय पत्ये निवेदयामास । अथ त्वमेव मे शरीरिणी कीर्त्तिरिति श्ला-
घमानस्तदा स्वगृहमागतं कमपि भिक्षुं वीक्ष्य भुवने तदुचितं किमपि
देयमपश्यन् संजातनिर्वेद इदमवादीत्—

३८) 'अर्था न सन्ति न च मुञ्चति मां दुःसाशा
दानान्न सङ्कुचति दुर्ललितः करो मे ।
याच्चा च लायवकरी स्ववधे च पापं
प्राणाः स्वयं व्रजत किं परिदेवितेन ॥ १ ॥

१ अयं कथाभाग भोजप्रबन्धेऽपि वर्तते (पृ. ६३) पद्यमिदं माघकृते
शिशुपालवधे वर्तते

'I ३८, ३९ श्लोकौ माघकृतेरिति शाङ्गप्रसङ्गतयोः (४००, ४०६) भोजप्र-
बन्धेऽपि (२८१, २८२) मुभापितावल्या (३१८०) कस्यापीति

२ दानादि P त्यागानसङ्कुचति I, त्यागानसंचलति दुर्ललितं मनो मे । H

- ३९) दारिद्र्यानलसताप शान्त सतोपवारिणा ।
दीनाशाभङ्गजन्मा तु केनायमुपशाम्यतु ॥ २ ॥
- ४०) न मिक्षा दुर्भिक्षे पतति दुरवस्था कथमृण
लभन्ते, कर्माणि क्षितिपरिवृद्धान्कारयति क ।
अदत्त्वापि त्रास ग्रहपतिरसावस्तमयते
क याम किं कुमां गृहिणि गहनो जीवितविधि ॥ ३ ॥
- ४१) क्षुत्क्षाम पथिको मदीयभवन पृच्छन्कुतोऽप्यागत
तत्किं गेहिनि किञ्चिदस्ति यदय भुङ्क्ते बुभुक्षातुर ।
वाचास्तौत्यभिधाय नास्ति च पुन प्रोक्त विनैवाक्षरे
स्थूलस्थूलविलोललोचनगलद्वाप्याम्भसा विन्दुभि ॥ ४ ॥
- ४२) व्रजत व्रजत प्राणा अर्थिनि व्यर्थता गते ।
पश्चादपि हि गन्तव्य क सार्थ पुनरीदृश ॥ ५ ॥

इति तद्वान्त एव स माघपण्डित पञ्चत्वमवाप । प्रातस्त वृत्ता
न्तमवगम्य श्रीभोजेन श्रीमालेषु सजातिषु धनवत्सु मत्सु तस्मिन्पुरपरस्ते
विनेष्टे क्षुधाबाधिते सति भिल्लमाल इति तज्जातेर्नाम निर्ममे ॥

१९पुरा समृद्धिविशालाया विशालाया पुरि मन्थदेशजन्मा साकाश्यगोत्र
सर्वदेवनामा द्विजो निवसन् जेनदर्शनससर्गात्प्राय प्रशान्तमिथ्यात्वो धन-
पालशोभनपुत्रद्वयेनान्वित कदाचिदागताञ्श्रीवर्द्धमानसूरीन्गुणानुरागात्त्रि
जोपाश्रये निवास्य निर्द्वन्द्वभक्त्या परितोषितान्सर्वज्ञपुत्रानिति धिया तिरो
हित निजपूर्वजनिधि पृच्छस्तेर्वचनच्छलेनार्धविभाग याचित सकेतनिवे-
दनाह्वयनिधिस्तदर्ध यच्छस्ते पुत्रद्वयादर्ध याचितो ज्यायसा धनपालेन
मिथ्यात्वान्धमतिना जेनमार्गनिन्दापरेण निपिद्ध कनीयसि शोभने

१ जलैवा P पत्रमिद भोजप्रबन्धऽपि वर्तते (२८३) २ क्वसाय
पुनरीदृश इति वाक्यान्ते H ३ तज्जातनाम P ४ काश्यपगोत्र P ५ शोभ
नाभिधान H

कृपापर स्वप्रतिज्ञाभङ्गपातक तीर्थेषु क्षालयितुमिच्छु प्रतितीर्थ प्रतस्ये ।
अथ पितृभक्तेन शोभननाम्ना लघुपुत्रेण त तदाग्रहान्निषिध्य पितु प्रतिज्ञा
प्रतिपालयितुमुपात्तव्रत स्वय तान्गुरून्नुससार ॥

अभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानेन धनपालेन श्रीभोजप्रसादसप्राप्तसमस्तपण्डि-
तप्रकृष्टप्रतिष्ठेन निजसहोदरामर्षभावाद्द्वादशाब्दी यावत्स्वदेशनिषिद्धजै
नदर्शनप्रवेशेन तद्देशोपासकैरत्यर्थमभ्यर्थनया गुरुपुरुषेष्वाह्यमानेषु सक-
लसिद्धान्तपारावारपारदृश्या स शोभननामा तपोधनो गुरूनापृच्छय तत्र
प्रयातो धाराया प्रविशन् पण्डितधनपालेन राजपाटिकाया नजता त
सहोदरमित्यनुपलक्ष्य सोपहास “गर्दभदन्त भदन्त नमस्ते” इति प्रोक्ते
“कपिवृषणास्य वयस्य सुख ते” इति शोभनमुनेर्वचसान्तश्चमत्कृतो मया
नर्मणापि नमस्ते इत्युक्तेऽनेन तु वयस्य सुख ते इत्युच्चरता वचनचातुर्या
निजितोस्मीति । तत्कस्यातिथयो व्रथमिति धनपालस्यालापेर्भवत एवा-
तिथयो वयमिति शोभनमुनेर्वाचमाकर्ण्य बटुना सह निजसौधे प्रस्थाप्य
तत्रैव स्थापित । स्वय सौधे समागत्य धनपाल प्रियालापै सपारकि-
रमपि त भोजनाय निमन्त्रयस्तै ग्रासुकाहारसेवापरैर्निषिद्ध । बला-
द्वोषहेतु पृच्छन्—

४३) भजेन्माधुकरिं वृत्ति मुनिर्ल्लेच्छकुलादपि ।

एकान्न नैव भुञ्जीत बृहस्पतिसमादपि ॥

तथाच जैनसमये दशवैकालिके—

४४) महुकारसमा बुद्धा जे भवन्ति अणिस्सिया ।

नाणापिण्डरया दन्ता तेण वुचन्ति साहुणो ॥

इति स्वसमयपरसमयाभ्या निषिद्ध कल्पितमाहार परिहरन्त शुद्धा-
शनभोजिनो वयमिति तच्चरित्रचित्रितमना सतूष्णीकमुत्थाय सौधमाप ।
मज्जनारम्भे गोचरचर्चया समागत तन्मुनिद्वन्द्वमवलोक्येयासिद्धेऽन्तपाके

तद्ब्राह्मण्योपदौकिते दग्नि, मुनिभ्यां व्यतीतकियदिनमेतदिति पृच्छयमाने,
धनपाल ' किमत्र पूतराः सन्तीति ' सोपहासमभिदधानो, व्यती-
तदिनद्वयमेतदिति ब्राह्मण्या निर्णाय प्रोक्त । ताभ्यां पूतराः सन्त्यत्रेत्यभि-
हिते खानासनात्तद्दर्शनार्थमुत्थाय तत्रागतः सन् स्थालेऽधिरोपितदधिस-
निधौ यावद्वावकपुम्भेऽधिरूढैस्तद्वर्णजन्तुभिर्दधिपिण्डइव पाण्डुरत्तामा-
लोक्य जिनधर्मे जीवद्दयाप्राधान्य तत्रापि जीवोत्पत्तिज्ञानवैदग्ध्य । यत्.—

४५) मुग्गमासाइपमुह विदिल कच्चम्मिं गोरसे पडइ ।

ता तसजीवुप्पत्ती भणन्ति दहिण् तिदिणुव्वरिण् ॥

तज्जिनशासने एवेति निश्चित्य शोभनमुनेः शोभनबोधात्सम्यक्प्रति-
पत्तिपुरःसरं सम्यक्त्व भेजे । कर्मप्रकृत्यादिजैनविचारग्रन्थेषु प्रकृत्या प्राज्ञः
परं प्रावीण्यमुद्वहन्, प्रातः प्रातर्जिनार्चावसरप्रान्ते—

४६) *कतिपयपुरस्वामी कायव्ययैरपि दुर्महो

मतिवितरतां मोहेनाहो मयानुसृत पुरा ।

त्रिभुवनपतिर्वुद्धचाराध्योऽधुना स्वपदप्रद

प्रमुरधिगतस्तत्प्राचीनो दुनोति दिनव्यय ॥ १ ॥

४७) सव्वत्थं अत्थि घम्मो जा मुणियं जिन न सासण तुम्ह ।

कणगाउराण कणगु व्वं ससियपयमलम्भमाणणं ॥ २ ॥

४८) देशाधीशो ग्राममेकं ददाति

ग्रामाधीशः क्षेत्रमेकं ददाति ।

क्षेत्राधीशः शिम्बिका सप्रदत्ते

संविस्तुष्टः संपदं स्वा ददाति ॥ ३ ॥

१ सन्तीत्यत्रेत्य P २ पभिर्इ C ३ खटम्मि C ४ वितिदिणुव्वरि C
५ सम्यक्त्वं भेजे a K ६ मितवितरिता मोहेन K a . पद्यभिर्द प्रभावकचरिते
महेन्द्रसुरिप्रबन्धेऽप्यस्ति (११४)

७ सव्वत्थ C ८ कणग व. ९ सेतिका a शाक्यमान b १० संवंश

इत्यादीनि वाक्यानि पठन्स धनपाल ॥

२० कदाचिन्नुपेण सह मृगया नीतो धनपालोऽभिहित —

४९.) किं कारणं नु धनपालं मृगा यदेते
व्योमोत्पतन्ति विलिखन्ति भुव वराहा ।
देव त्वदस्त्रचकिता श्रयितु स्वजाति—
मेके मृगाङ्कमृगमादिवराहमन्ये ॥

राज्ञा बाणेन मृगे विद्धे सति तद्वर्णनाय विलोकितमुखो धन-
पाल प्राह—

५०.) रसातलं यातु तवात्र पौरुषं
कुनीतिरेषा शरणो ह्यदोषवान् ।
निहन्यते यद्वलिनापि दुर्बलो
ह हा महाकष्टमराजकं जगन् ॥

इति तन्निर्भर्त्सनात्कुद्धो नृप किमेतदित्यभिदधाने—

५१.) 'वैरिणोऽपि' हि मुच्यन्ते प्राणान्ते तृणभक्षणात् ।
तृणाहारा सदैवैते हन्यन्ते पशव कथम् ॥

इत्यूचेऽतोऽद्भुतसजातकृपेण नृपेण धनुर्बाणभङ्गमस्त्रीकृत्याजीवितान्त
सन्यस्तमृगयाव्यसनेन पुर प्रत्यागच्छता तत्र यज्ञमण्डपे यज्ञस्तम्भनिय-
न्त्रितच्छायास्य दीना गिरमाकर्ण्य किं पशुरसौ व्याहरतीत्यादिष्ट स
धनपालोऽवधेहीति प्राह—

स्वराग्मश्चरिते काव्यानुशासने (पृ ११) प्युदाहृत पद्यमिदम्
१. इविराज b c H ० शरणागत ३ अत्र धनपाल—रसातलमि
त्यादि० तन्निर्भर्त्सनात्कुद्धो नृप किमेतदित्यभिदधान वैरिणोपि—० c x वैरि
णापि P ५ धनपाल प्राह B

‡ पद्यमिदं प्रभावकचरिते महेन्द्रसूरिप्रबन्धे (१५०) प्यस्ति

५२) Tनाह स्वर्गफलोपभोगतृषितो नाभ्यर्थितस्त्व मया
सतुष्टस्तृणभक्षणेन सततं साधो न युक्तं तव ।
स्वर्गं यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे ध्रुव प्राणिनो
यज्ञं किं न करोषि मातृपितृभि पुत्रैस्तथा वान्धवै ॥

इति तद्वाक्यानन्तर राज्ञा किमेतदिति भूयोऽभियुक्त —

५३) यूष कृत्वा पशून्हत्वा कृत्वा रुधिरकर्दमम् ।
यद्येव गम्यते स्वर्गं नरके केन गम्यते ॥ १ ॥

५४) सत्य यूष तपो ह्यग्निः कर्माणि संमिधो मम ।
अर्हिसामाहुति दद्यादेव यज्ञ सता मतं ॥ २ ॥

इत्यादि शुक्रसवादोदितानि वचासि नरेन्द्रस्य पुरत पठन् हिंसा-
शास्त्रोपदेशिनो हिंसकप्रकृतीन्ब्राह्मणरूपेण राक्षसास्ताञ्ज्ञापयन्तृपमर्हद्द-
र्माभिमुख चकार ॥

२१ अथ कस्मिन्नप्यवसरे नरेश्वर सरस्वतीकण्ठाभरणप्रासादे व्रज-
न्सदा सर्वज्ञशासनप्रशसापर पण्डित धनपालमालपत् । सर्वज्ञस्तावत्कदा
चिदासीत्दर्शने साम्प्रत कश्चिज्ज्ञानातिशयोऽस्तीत्यभिहिते, अर्हत्कृतेऽर्ह-
न्चूडामणिग्रन्थे विश्वत्रयस्य त्रिकालवस्तुविषयस्वरूपपरिज्ञानमद्यापि विद्यत
इति तेनोक्ते, त्रिद्वारमण्डपे स्थित कस्मिन्द्वारेऽस्माक निर्गम इति शास्त्र-
कल्हारोपणोद्यते नृपे बुद्धिमात्रा त्रयोदशीति पाठ सत्यापयता भूर्जपत्रे
नृपप्रश्ननिर्णयमालिरुय मृष्मयगोलके निधाय च छगिकाधरस्य त समर्प्य
देव पादोऽवधार्यतामिति नृप प्राह । नृपस्तद्बुद्धिसक्ते निषतित स्व मन्य-
मान एतद्द्वारत्रयस्य मध्यात्किमपि निर्णीत भविष्यतीति विमृश्य सूत्रमृ-

T पद्यमिदं प्रभावकचरिते भहेन्द्रसूरिप्रबन्धे (१३८) ऽप्यस्ति

१ प्राणा समिधो C २ एष यज्ञ सनात्न B J ३ भुक्तिप्राद B H
४ अर्हन्तश्रीचूडामणिनामनि d ५ निर्णयस्तु बुद्धिमात्रगम्य इति लोकोक्ति, तत्स्था-
नेऽपुना सर्वसिद्धा त्रयोदशीति ज्योतिर्विद । इति प्रथमसप्तता ६ नृपस्तु बुद्धि K

द्विर्मण्डपपद्मशिलातलमपनीय तन्मार्गेण निर्गत्य तं गोलकं मित्त्वा तेष्वक्ष-
रेषु तमेवनिर्गमनिर्णयं वाचयंस्तत्कौतुकोत्तालचित्तः श्रीजिनशासनमेव
प्रशशंस । तथाहि—

१९) द्वाभ्यां यत्र हरिखिभिर्न च हरः स्रष्टा न चैवाष्टमि-
र्यत्र द्वादशभिर्गुहो न दशकद्वन्द्वेन लङ्कापतिः ।
प्रवेन्द्रो दशभिः शतैर्न जनता नैत्रैरसंख्यैरपि
तत्प्रज्ञानयनेन पश्यति बुधश्चैकेन वस्तु स्फुटम् ॥'

२२ अथ धनपालः ऋषभपञ्चाशिकास्तुतिं निर्माय, सरस्वतीकण्ठा-
भरणप्रासादे स्वनिर्मितप्रशास्तिपट्टिकां राज्ञे कदाचिद्दर्शयामास तत्र ।

१ मु. जि. F' आदर्शोऽत्र निम्नलिखितमधिकं कथनमुपलभ्यते—
अन्यदा जलाधयपृच्छा—

सत्यं वप्रेषु क्षीतं क्षाशिकरधवलं वारि पीत्वा प्रकाशं
व्युच्छिन्ना शेषनृणा प्रमुदितमनसः प्राणिसार्था भवन्ति ।
शोषं नीते जलौघे दिनकरकिरणैर्यान्त्यनन्ता विनाशं
तेनोदासीनभावं भजति मुनिगणः कूपवप्रादिकार्ये ॥

कदाचित् स्वकारितप्रौढतरनवसरसि गतो नृपः, कीदृशं धर्मस्थानमिति पृच्छति । धन-
पालः प्राह—

एषा तटाकमिषतावकदानशाला मत्स्यादयो रसवती प्रगुणा सदैव ।

पात्राणि यत्र यकसारसचक्रवाकाः पुण्यं कियद् भवति ततु वयं न विद्मः ॥

तथातक्षुकोप । पुरमाणच्छन् मायं बालिकासाहितां वृद्धां जरया शिरो धूनयन्तीं हृद्वा नृपः
पृच्छति—किं शिरो धूनयति । ततो धनपालः—

किं नन्दी किं मुरारिः किमु रतिरमणः किं विधु किं विधाता

किं वा विद्याधरोऽसौ किमुत मुरपतिः किं नल किं कुबेरः ।

नार्यं नार्यं न चायं न खलु नहि न वा नापि नासौ न चासौ

क्रीडां कर्तुं प्रवृत्तः स्वयमपि च हले भूपतिर्भोजदेवः ॥

अनेन नृपं ह्यं तोषयामास ।

२ धनपालरचिता ऋषभपञ्चाशिका अद्याप्युपलभ्यते ३ पट्टिकायां कदाचिन्नृपः ७

५६) अभ्युद्धता वसुमती दलितं रिपूरः
 क्रोडीकृता बलवता बलिराज्यलक्ष्मीः ।
 एकत्र जन्मनि कृतं तदनेन यूना
 जन्मत्रये यदकरोत्पुरुषः पुराणः ॥ *

काव्यमिदं निर्वर्ण्य पारितोषिके तस्याः पट्टिकायाः काञ्चनकलशं
 ददौ नृपः । तस्मात्प्रासादादपसरंस्तदीयद्वारखत्तके रत्या सह हस्तता-
 लदानपरं स्मरं मूर्त्तिमन्तमालोक्य नृपेण होसहेतुं पृष्टः पण्डितः प्राह—

५७) ईस एव भुवनत्रयप्रथितसंयमः शंकरो
 विमर्ति वपुषाधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
 अनेन किल निर्जिता वयमिति प्रियायाः करं
 करेण पारिताडयन् जयति जातहासः स्मरः ॥ १ ॥

२३) ५८) अन्नदिणे सिवभवणे दुवारदेसे निष् वि भङ्गिगणं ।
 किं दुब्बलो पलोइअ निवपुडो भणइ घणपालो ॥ २ ॥

५९) दिग्वासा यदि तत्किमस्य धनुषा तच्चेत्कृतं भस्मना
 मस्माथास्य किमङ्गना यदि च सा कामं पुनर्द्वेष्टि किम् ।
 इत्यन्योन्यविरुद्धचेष्टितमहौ पश्यन्निजस्वामिनो
 भृङ्गी सान्द्रगिरापिनद्धपरुषं घत्तेऽस्थिशेषं वपु ॥ ३ ॥

६०) पाणिग्रहे पुलकितं वपुर्देशं मूर्तिमूर्षित जयति ।
 अङ्कुरित इव मनोभूर्यास्मिन्भस्मावशेषोऽपि ॥ ४ ॥

* पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (२१६) प्वस्ति

१ हास्य ८८

‡ प्रभावकचरिते महेन्द्रसुरिप्रबन्धे (१६२) तथा च हैमकाव्यानुशासने
 टीकायां विद्यते पद्यमिदम्

२ सुभाषितावल्यां (२३९९) पद्यमिदं वर्तते प्रभावकचरिते च श्रीमहेन्द्रसुरिप्रबन्धे
 (१३०) ३ गोवर्द्धनसप्तशत्यामिदम्

वितान्तं कवित्वस्य संन्यास एवेति तत्प्रतिश्रवसमकालमेव यानपात्रे
निर्यामकान्निक्षेप्यावगाह्यमाने नीरधौ पङ्क्तिभिर्मसैस्तं प्रासादमासाद्य पुनर्म-
दनपङ्क्तिकायां न्यस्तायामिदमेवोत्तरार्धभागतमालोक्य तस्मै तदुचितं पारि-
तोषिकं प्रसादीचकार ॥ इति खण्डप्रशस्तेर्यथाश्रुतानि बहूनि काव्यानि
मन्तव्यानि ॥

२५ कदाचिद्राज्ञा सेवाश्लथतां पृष्टः, स्वं पण्डितसिलकमञ्जरीगु-
म्फवैयद्यं जगौ । शिशिरयामिन्याश्चरमयामे निर्विनोदत्वात्तां प्रथमादर्श-
प्रतिमानीय पण्डितेन व्याख्यायमानां तिलकमञ्जरीकथां वाचयंस्तद्रस-
निपातभीरुः पुस्तकस्याधः कञ्चोलकयुतसुवर्णस्थालस्थापनापूर्वं तां समाप्य
तच्चित्रकविताचित्रीयमाणचित्तो नृपः पण्डितं प्राह । मामत्र कथानायकं
कुर्वन् विनतायाः पदेऽवन्तीमारोपयन् शक्रावतारतीर्थस्य पदे महाकाल
माकलयन् यद्याचमे तत्तुभ्यं ददामीत्यभिदधाने नृपे ख्योतप्रद्योतनयोः
सर्पपकनकाचलयोः काचकाञ्चनयोः धतूरकल्पपादपयोरिव तेषां महदन्त-
रमित्युच्चरन्—

६७) दोमुहय निरखर लोहमइयं नाराय तुज्ज किं भणिमो ।

गुज्जाहि समं कणयं तोऽन्तु न गउसि पायालं ॥

इत्याक्रोशपरे तस्मिन् जाज्वल्यमानेऽग्नौ श्रीभोजः तां मूलप्रतिमिन्वनी-
चकार । अथ स द्विधा निवेदभाग् द्विधाऽवाङ्मुखो निजसौधपश्चाद्भागो
जीर्णमञ्चाधिरूढो निःश्वसन् भृशं सुप्वाप । बालपण्डितया तत्सुतया सम-
क्तिकमुत्थाप्य स्नानपानभोजननिर्माणानन्तरं तिलकमञ्जरी* प्रथमादर्श-
लेखदर्शनात्संस्मृत्य ग्रन्थस्यार्धं लेखयांचक्रे तदुत्तरार्धं नूतनीकृत्य ग्रन्थः
समर्थितः ॥ २

१ सः C d २ ग्रन्थ H ३ लोहमयी a ४ कित्तिव B ५ श्रीभोजे P

- अयं तिलकमञ्जरीग्रन्थो मुद्रित

६ प्रथमादर्शलेखनात् c d

२६ अन्यदा भोजसभायां काव्यमिदमुक्तं तेन—

६८) धाराधीश धरामहीशगणने कौतूहलीवानयं
वेधास्त्वद्गणनां चकार खटिकाखण्डेन रेखां दिवि ।
सैवेयं त्रिदशापगा समभवत्त्वत्तुल्यभूमिधवा—
भावाचत्यजति स्म सोयमवनीपीठे तुपाराचलः ॥

अपरपण्डितैरस्मिन्काव्ये उपहसिते धनपालेनोक्तम्—

६९) शैलैर्वन्धयति स्म वानरहृतैर्वाल्मीकिरम्भोनिधिं
व्यासः पार्थशरैस्तथापि न तयोरत्युक्तिरुद्भाव्यते ।
वस्तु प्रस्तुतमेव किञ्चन वयं ब्रूमस्तथाप्युच्चकै-
ल्लोकोयं हसति प्रसारितमुखस्तुभ्यं प्रतिष्ठे नमः ॥

एकदा राजन्महाभारती कथा श्रूयतामित्युक्ते पण्डितं प्रति परमा-
हतेन तेन प्रत्युक्तं—

७०) T कानीनस्य मुने स्वबान्धववधुवैधव्यविध्वंसिनो
नेतारः किल पञ्च गोलकसुताः कुण्डाः* स्वयं पाण्डवाः ।
तेमी पञ्च समानजानय इति ख्यातास्तदुत्कीर्तनं
पुण्यं स्वस्त्ययनं भवेद्यदि नृणां पापस्य कान्या गतिः ॥

२७ अधुना किमपि प्रबन्धादि क्रियमाणमास्ते नृपेणेत्युक्ते धन-
पालः प्राह—

७१) आरनालगलदाहशङ्कया
मन्मुखादपगता सरस्वती ।

१ पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (२१०) प्यस्ति

* पद्यमिदं सङ्कुचितकर्णामृते ५-३७३ धर्मकीर्तेरिति तत्र च पाठान्तरं तृतीये पदे

‘वागर्थो च तुलाश्रुताविव तथाप्यस्मत्प्रबन्धानयं’ T पद्यमिदं सुभाषितावल्या ३०४४
धर्मविवेकादुद्धृतं बोधलिक महाशयेन (सुभाषितावलि notes p. 93) तत्र चतुर्थं
पदं यथा—तेषां कीर्तनमामनन्ति मुनयो धर्मस्य सूक्ष्मा गतिः X अमृते जारजः
कुण्डो मृते भर्तेरि गोलकः १ समानजातय P २ भोजप्रबन्धे पद्यमिदं (२८८)

७९) सुरताय नमस्तस्मै जगदानन्ददायिने ।

इति प्रोक्ते—

आनुपङ्गि फलं यस्य भोजराज भवादृशाः ॥

इति विजययोक्ते राजा सत्रपमधोमुखः तस्थौ । ततो राजा तां भोगिनीं चक्रे ।

अन्यदा तथा जालान्तरे, चन्द्रकरस्पर्शेऽपाठि—

८०) †अलं कलङ्कशृङ्गार करस्पर्शनलीलया ।

चन्द्र चण्डीशनिर्माल्यमसि न स्पर्शमर्हसि ॥

इत्यत्र बहु वक्तव्यं परंपरया तत्तु ज्ञातव्यम् ॥

इति शीता (सीता) पण्डिताप्रबन्धः ॥

२९ अथ मयूरवाणाभिधानौ भावुकशालकौ पण्डितौ निजविद्वत्तया मिथ. स्पर्धमानौ नृपसदसि लब्धप्रतिष्ठावभूतां कदाचिद्वाणपण्डितो जामिमिलनाय तद्रूढं गतो निशि द्वारप्रसुप्तो भावुकेनानुनीयमानां जामिनिशम्य तत्र दत्तावधान इत्यशृणोत्—

८१) *गतप्राया रात्रिः कृशतनु शशी शीर्यत इव

प्रदीपोऽयं निद्रावशमुपगतो घूर्णित इव ।

प्रणामान्तो मानस्त्यजसि न तथापि कुंभमहो

इति भूयो भूयस्तेन त्रिपदीमुदीर्यमाणामाकर्ण्य ।

कुचप्रत्यासक्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् ॥

इति आरुमुखाचूर्यं पदमाकर्ण्य क्रुद्धा सा सत्रपा च कुष्ठी भवेति तं आतरं शशाप इति । पतिव्रताव्रतप्रभावात्तदात्वप्रसूतरोगैः प्रातः शीतरक्षा-

* भोजप्रबन्धे वर्तते पद्यमिदं (२८९) शाङ्गधर पद्धत्यां (५११) सरस्वतीकुटुम्ब-
दुहितुरिति १ मूलं C D † वामह्रालकारेऽप्युदाहृतं पद्यमिदम् x सुभाषितावल्यां
(१६१२) बाणह्वयेति शाङ्गधरपद्धत्या (३५१३) च कस्यापीति २ इमां H
३ तदात्वे प्रसूतप्रसूतरोगः C D तदा च प्रभूतप्रसूतरोगः H B

पिहिततनुर्नृपसभायामायातो मयूरेण मयूरेणैव कोमलगिरा वरकोडीति
 त प्राकृतशब्दे प्रोक्ते चतुरचक्रवर्ती नृपो बाण सविस्मय प्रेक्षमाणस्तेन
 प्रस्तावान्तरे देवताराधनोपायश्चेतस्यतारयाचक्रे । बाणस्तु सापत्रपस्तत
 उत्थाय नगरसीमनि स्तम्भमारोप्य खदिराङ्गारपूर्णमध कुण्ड विधाय स्त-
 म्भाप्रवर्तिनि सिक्के स्वयमधिरूढ *सूर्यस्तुतौ प्रतिकाव्यप्रान्ते सिक्क-
 पद छुरिकया छिन्दन् पञ्चभि काव्येस्तेन पञ्चसु पदेषु छिन्नेषु सिक्क-
 काग्रे विलम्ब पठेन काव्येन प्रत्यक्षीकृतभानुस्तत्प्रसादात्सद्य सजातजा-
 त्यकाञ्चनकार्यं । अन्यस्मिन्नहनि स सुवर्णचन्दनावलिष्ठाङ्ग सचीतसित-
 दिव्यवसन समाजगाम । तद्वपु पाटव पश्यता नृपेण सूर्यवरप्रसाद
 मयूरे विज्ञपयति बाणो बाणनिभया गिरा त मर्मणि विव्याध । यदि
 देवताराधनं सुकर तदा त्वमपि किमपीदृक् चित्रमावि कुरु । इत्यभिहिते
 तेन मयूरेण त प्रति प्रतिवच सदधे । निरामयस्य किमायुर्वेदविदा
 तथापि तव वच सत्यापयितु निजपादो च पाणी ह्युर्या विदार्य त्वया
 पठे काव्ये सूर्य परितोपितोऽह तु पूर्वस्य काव्यस्य पठेऽक्षरे भवानीं
 परितोपयामीति प्रतिश्रुत्य सुखासनमासीनश्चण्डिकाप्रासादपश्चाद्भागे नि-
 विष्टो मा भाङ्क्षीर्विभ्रममिति पठेऽक्षरेऽ प्रत्यक्षीकृतचण्डिकाप्रसादात्प्रत्य-
 प्रप्रथमानवपु पल्लव स्वसन्मुख च तत्प्रासादमालोक्याभिमुखान्तैर्नृपति-
 प्रमुखराजलोकै कृतजयजयारवो महता महेन पुर प्राविक्षत् ।

१ वरकोडी b वकोडी d २ त्त d ३ चिन्तयाचके H c ४ शिक्क्यके d

* सूर्यशतकं मयूररचितं न बाणकृतं काव्यमालाया च प्रसिद्धम्

५ कायकान्ति b L ६ आराधनाय a

‡ चण्डीशतकं तु बाणरचितं न मयूरकृतम् काव्यमालाया च प्रसिद्धम् तस्य प्रथम
 श्लोक इत्य समग्र B आदरौ प्रदत्त —

मा भाङ्क्षीर्विभ्रम भ्रूरधरविभुरता केयमाह्यस्य राग
 पाणौ प्राण्येव नार्यं कलयसि कल्हप्रद्वया किं त्रिशुल ।
 इत्युद्युत्कोपकेत्प्रकृतिमवयवान्प्राभयन्त्येव देव्या
 न्यस्तो वो मूर्ध्न्यमुया मरुदुद्दुद्दसुन्वहरत्रंभ्रिरद ॥

३० एतस्मिन्नवसरे मिथ्यादृशां शासने विजयिनि सम्यग्दर्शनद्वे-
पिभिः कैश्चित्प्रधानपुरुषैर्नृपोऽभिदधे । यदि जैनमते कश्चिदीहप्रभावा-
विर्भावः प्रभवति तदा सिताम्बरा. स्वदेशे स्थाप्यन्ते नो चेन्निर्वास्यन्ते
इति तद्वचनानन्तरं श्रीमान्तुङ्गाचार्यास्तत्राकार्यं निजदेवतातिशयं कमपि
दर्शयन्तु इति राज्ञा भणितं । ते प्राहुः—मुक्तानामस्मद्देवतानामत्र कोऽति-
शयः संभवति तथापि तत्किंकराणां सुराणां प्रभावाविर्भावः कोऽपि
विश्वचमत्कारकारी दृश्येत इत्यभिधाय चतुश्चत्वारिंशत्तो निगडैर्निजमङ्गं
नियमितं कारयित्वा तन्नगरवर्तिनः श्रीयुगादिदेवस्य प्रासादपाश्चात्य-
भागे स्थितो मन्त्रगर्भं *भक्तामरेति नवं स्तवं कुर्वन्प्रतिकार्यं भग््नैकैक-
निगड. शृङ्खलासंख्यैः काव्यैः पर्याप्तस्तवोऽभिमुखीकृतप्रासादः शासनं
प्रभावयामास ॥ इति श्रीमान्तुङ्गाचार्यप्रबन्धः ॥

३१ अथ कदापि राजा स्वदेशपण्डितानां पाण्डित्यं श्लाघमानो गूर्जर-
देशमविदग्धतया निन्दन् स्थानपुरुषेणाभिदधे । अस्मद्देशीयबालगोपाल-
स्यापि भवदीयपण्डिताग्रणीः कोऽपि तुलां नारोहतीति । इततः ज्ञापित-
वृत्तान्तः श्रीभीमः कदापि गोपवेपधारिणं पण्डितं पणखियं च तत्र

१ ततस्तौ स्पर्द्धया काश्मीरं गतौ इत्यधिकः पाठः d आदर्शे २ दर्शयत
L d ३ अभिहिते L H ४ ततश्चत्वारिंशत्. c d

५ भक्तामरेस्तोत्रं श्रीमान्तुङ्गाचार्यरचितं प्रसिद्धमस्ति

५ देशीयबालगोपालयोः c H

§ B H आदर्शयोरत्रैवं पाठ—विज्ञप्ते नृपस्तं वृथा भाषिण चिकीर्षुः आकारसंश्रुत्या
क्रियन्तमपि कालं विलम्बमान स्थानपुरुषेण तद्भूतान्नं ज्ञापितः श्रीभीम.स्वदेशसीमा-
न्तनगरे विदग्धाः काश्चित्पणखियः काश्चन गोपवेपधारिण. पण्डितांश्च मुक्तवान् ।
अन्यदा श्रीभोजदौवारिकेण, तत्रागत्य कश्चिद्विधो गोपः प्रतापदेवीनाम्नीं पणखियं स
गृहीत्वा विदग्धत्कोकमुधासारां धारामारादवाप्य तां ज्ञापि सन्ननाकृते विमुच्य प्रत्युप-
मुखे भूषाय गोपे निवेदिते श्रीभोजेन किमपि वदेत्यादिष्टः—

प्रहितवान् । तत्र प्रत्यूपे नृपसमीपे नीतो गोपालः श्रीभोजेन किमपि निवेदयेत्यादिष्टः

(२) भोज ए हु गलि' कण्टुलउ भण केहउं पडिहाइ ।

उर लच्छिहि' मुह सरसति सीम निनद्धि काई ॥

'T सरस्वतीकण्ठाभरणगोप इत्याह ततो राजा तदुक्तिविस्मित. T । सभायामलकृतायां नेपथ्यधारिणीं पणस्त्रियं पुरो विलोक्य ता प्रति ' इह कि ' इत्याकस्मिकं वच श्रीभोजः समादिशत् । अथ स्वजाति-पक्षपातादिव सरस्वत्याः प्रसादपात्र शेमुषीनिधि. सा सुमुखी शैरीरिणी प्रतिभेव गम्भीरमपि तद्वचनतत्त्वमवगम्यै, पृच्छन्तीति नृपं प्रति वचः प्रथितवतीत्युचिततद्वचनैविकसितास्येर्न भोजेन लक्षत्रये दाप्यमानेऽज्ञात-तत्त्वतया† त्रिरुक्तोऽपि कौशाधिपो यदा न ददाति तदा तं प्रकाशमाह । देशसात्म्यात्प्रकृतिकार्षण्याच्च लक्षत्रयमस्यै दाप्यते । औदार्यात्तु साम्रा-ज्यमपि दीयमानमल्पतरमेव स्यादित्यादिष्टे समस्तसमाजलोकैः प्रेर्यमाणः स तयोर्वचनयोरन्वयं पृष्ट इत्यभिदधे । कर्णान्तविश्रान्तमपाङ्गाञ्जनरेखा-युगं युगपदस्या निरूप्य मयेह किमित्यभिहितं । अनया तु द्विवचनस्य बहुवचनमिति प्राकृतलक्षणात्पृच्छन्तीति कर्णाभ्यर्णेऽञ्जनरेपामिपात् । यो भवब्ध्यां श्रुतपूर्वः स एवायं श्रीभोज इति निर्णेतुं दृशौ गते इत्युत्तरं प्रतिपादितं तदियं प्रत्यक्षरूपा भारती तदस्या पारितोषिके लक्षत्रयं कियदिति ततो लक्षत्रयस्य त्रिव्याहारान्नवलक्षांस्तस्यै दापयामास ॥

१ भोज एव हु कण्टुलउ a २ स्तभन्उ वचुल a ३ लच्छिहि c
४ काइ c उरि लच्छिहि मुहि c सीम विहली कोइ c

T T स्थाने इति तदुक्तिमाकर्ष्य विस्मयस्मेरमानस. H आदर्शे पाठः

५ सुमुखी शिरोमणी P ६ तद्वचोवगम्य B H c ७ वचना D c विक-सितवदनाम्भोजेन d

† तस्मिन्स्तब्धता भजमाने B H आदर्शशेरधिक्वापक्तिर

१ प्राकृतसूत्रलक्षणान् A H वररचित्तप्राकृतप्रधाने वर्तते चेतादशं सूत्रम् । १० गत इत्याशङ्क्योत्तर दत्तवती प्रज्ञावदातवाभ्युपनीनामपि पण्डिताना योयोऽविषयस्त सहस्रबोद्धिरुती B H ११ लक्षान्प्रत्यक्षान् H

३२ अथावाल्यादेव स नृपः—

(३) : मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः ।

आहारोऽपि न रोचेत् किमुताकार्यकारिता ॥

इति विशाततत्त्वो धर्मोऽप्रमत्तोऽभूत् । कदाचिन्निद्रामज्ञानन्तरं कश्चि-
द्विपश्चित्समेत्य वेगवति तुरगेऽधिरूढस्त्वां प्रति प्रेतपतिरूपैतीत्यनुसारेण
धर्मकर्मणि सज्जीभवितव्यमिति वचनाधिकारिणे पण्डिताय प्रत्यहमुचित-
दानं ददान् कदापि शरोहो सभासिंहासने उपविष्टः । स्थगिकावित्तस-
मर्पितबीटकात्प्रागेव मुखे पत्रं क्षिप्त्वाभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिस्तत्कारणं
पृष्ट इत्यवदत् । कृतान्तदन्तान्तरवर्तिनां मनुष्याणां यद्वत् यच्च भुक्तं
तदेवात्मीयं परस्य तु संशयः । तथाच—

(४) उत्थायोत्थाय बोधव्यं किमद्य सुकृतं कृतम् ।

आयुषः खण्डमादाय रविरस्तं प्रयास्यति ॥ १ ॥*

(५) लोकः पृच्छति मे वार्त्ता शरीरे कुशलं तव ।

कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ २ ॥

(६) श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्निकम् ।

मृत्युर्न हि परीक्षेत कृतं वास्य न वा कृतम् ॥ ३ ॥†

(७) मृतो मृत्युर्जरा जीर्णा विपन्नाः किं विपत्तयः ।

व्याधयो बाधिताः किं तु हृष्यन्ति यदमी जनाः ॥ ४ ॥

इत्यनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः ॥‡

* श्लोकः सुभाषितावल्यां (३२६७) वर्तते *

१ अकृत्य ०

२ पत्रं मुखबीटिकयाभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिर्निक्षिप्त इति श्लोकचतुष्टयं
जगद् a H

× हितोपदेशे सुभाषितावल्यां (३२९०) च वर्तते

३ पूर्वाह्णं चापराह्निकम् ०

† महाभारते शान्तिपर्वणि सुभाषितावल्यां (३२८९) च वर्तते

‡ व्याधिताः ० K १ मायन्ति ०

‡ अनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः a H L C आदर्शान्मुक्त्वान्यत्र नोपलभ्यते

३३ अथान्यदा श्रीभोज श्रीभीमभूपतेः पार्श्वार्द्धतमुखेन वस्तुचतु-
ष्टयमयाचिष्ट । १ एकं वस्तु इहास्ति परत्र नास्ति २ द्वितीयं परत्रास्ति
अत्र नास्ति ३ तृतीयमुभयत्रास्ति ४ चतुर्थमुभयत्रापि नास्ति इति
विदुषां संदिग्धेष्वं पठहे वाद्यमाने गणिकावचनाद्वेश्यातपस्विदानेश्वरद्यूत-
काररूपं वस्तुचतुष्टयं प्रहितमिति । वस्तुचतुष्टयप्रबन्धः ॥

३४ अन्यदा भोजनृपो वीरचर्यया परिभ्रमन्निशि कयाचिदपि
दरिद्रवध्वा ।

८८) माणुसडाँ दस दसेँ दसा सुणियइँ लोयपसिद्ध ।

महँ कन्त ह इकज दसा अवरि नवोरहिँ लिद्धेँ ॥

इति पठ्यमानमाकर्ष्य तस्या दुःखावस्थया संजातकृपो नृपः प्रात-
स्तत्यतिं सदस्यानीय तस्या किमप्यायतिहितं विमृश्य बीजपूरकद्वये
प्रत्येकलक्षमूल्यं रत्नं तदुपकारायान्तर्विधाय तस्मै प्रसादीकृतवान् ।
तेनापि तं वृत्तान्तमजानता मूल्येन पत्रशाकापणे विक्रीतं तेनाप्युपाय-
नाय तन्मातुलिङ्गद्वयं कस्यापि समर्पितं तेन श्रीभोजस्यैव समर्पितं* ॥

८९) वेलामहल्लकल्लोलपल्लिहँ° जइ वि गिरिनई पत्त ।

अणुसरइ मगलभा पुणोचि रयणायेरे रयण ॥

* इत्यनुभवाद्भाग्य नृपस्तथ्यमेव मेने यतः—

९०) प्रीणिताशेषविधासु वर्षास्वापि पयोत्वम् ।

नामुयाचातको नूनमलभ्य लभ्यते कुतः ॥*

इति बीजपूरकप्रबन्धः ॥

१ प्रहीयता d २ दुर्विध t ३ माणसडी b ८ हवइ d ५ माणसडा
दसइँ देवेहि निम्मवियाइँ c ६ मुज्ज C ७ नवोरिहि हरियाइ ते वोरहिँ C
८ लक्ष्मण्यया रत्नद्वयं प्रच्छन्नोपकाराय H. L. ९. उपयोज्यते t १० पल्लियं
a पिल्लिय c t

* - तारकद्वयात्संगतः पाठ. a अर्द्धे नोपलभ्यते

३५ अथान्यदा कस्यामपि निशि नृप एको न भव्य इति प्रच्छन्नं
 क्रीडाशुकं पाठयित्वा प्रातस्त्वया वाक्यमिदमुच्चारणीयमिति शिक्षितवान् ।
 अथ तेन तथाभिधीयमाने नृपेण पृष्टाः पण्डिता निर्णयमजानन्तः पाप्मा-
 सीमवधिं^१ याचितवन्तः । ततस्तन्मुखो वररुचिस्तन्निर्णयाय देशान्तरं
 परिभ्रमन्केनापि पशुपालेनाहमेवामुं निर्णयं भवत्स्वामिने निवेदयिष्यामि ।
 परममुं श्वानं वृद्धतया नोद्वोढुं वत्सलतया न भोक्तुं च शक्नोमीति तेनोक्ते
 तं श्वानं निजस्कन्धे समारोप्य पशुपालं सह नीत्वा नृपसभामुपागतस्त-
 मुत्तरकारिणं निवेदयामास । अथ स पशुपालो नृपेण तदेव वचनं पृष्टः ।
 अस्मिन् जीवलोके राजन् लोभ एवैको न भव्यः । राज्ञा कथमिति
 भूयोऽपि पृष्टः । यद्वाह्वणः श्वानं स्कन्धदेशेनास्पृश्यमपि वहति तल्लोभ-
 स्यैव विजृम्भितमतो लोभ एव न भव्यः* इति एको न भव्यः प्रबंधः ॥

३६ अथान्यदा मित्रमात्रसहायो नृपतिर्निशि परिभ्रमन्पिपासाकुल-
 तया पणरमणीगृहं गत्वा मित्रमुखेन जलं याचितवान् । ततोऽतुच्छवा-
 त्सल्याच्छम्भल्या कालविलम्बनेनेक्षुरसपूर्णः करकः सखेदमुपानीयत ।
 मित्रेण खेदकारणे पृष्टे, एकस्यामिक्षुलतायां^२ पुरा रससंपूर्णः सवाह-
 टिको घट आसीत् साम्प्रतं तु प्रजासु विरुद्धमानसे नृपे चिरकालेन
 केवला वाहटिकैव भृतेति खेदकारणं । नृपस्तदारुण्यं केनापि वणिजा शिवा-

१ पण्मासी यावत्याचितव्यवधानाः H L २ तज्जिघृक्षयावद्धान्तरितं
 श्वानं H L अत्र H L आदर्शयोः निम्नलिखितमुपलभ्यते-यत —

अहो लोभस्य साम्राज्यमेकच्छत्रमहीतले ।

तावन्नैतिर्विनीतत्वमतिशीलं कुलीनता ।

यावज्जागज्यी लोभ क्षामं नान्येति जन्तुषु ॥

(पद्यमिदं H आदर्शप्रान्ते लिखितं)

इत्युत्तरन्कथमपि भूयोऽनुयुक्तं श्वानं दधानं विप्रमपगतावरणं दर्शयन् लोभवत्-
 विसंस्थुलवृत्तिं ज्ञापयामास ।

३ शूलेन भिद्यमानाया रसः परिपूर्णः सवोहटिको घट आसीत् H c

४ विरुद्धमानसाय a P

यतने महति नाटके कार्यमाणे तद्दुष्टनचित्तमात्मानं विमृश्य तद्वच
स्तथ्यमेवेति' ततो व्यावृत्य स्वस्थानमासाद्य निद्रां सिपेवे । अथ परेद्युः
प्रजासु संजातकृपो नृपः पणाङ्गनागृहं गतः । तदा च तयाद्य प्रजासु
वत्सलो नृपतिरिति प्रचुरेश्वरससंकेतादिति व्याहरन्त्या राजा तोषितः ॥
इतीश्वरसप्रबन्धः ॥

३७ अथ धारानगर्याः शाखानगरे प्रासादस्थिताया गोत्रदेव्या नमश्चि-
कीर्षया नित्यमागच्छन् कदापि तद्भक्तिरञ्जितया देव्या स नृपः साक्षाद-
भ्यधायि । परबलं सन्निहितमागतं ततः शीघ्रं व्रजेति विस्मृतः क्षणादूर्जर-
सैन्यैः स्वं वेष्टितमालोक्य जवाधिकेन वाजिना व्रजन् धारानगरगोपुरे प्रवि-
शन्नालयाकोल्याभिधानाभ्यां गूर्जराश्ववाराभ्यां तत्कण्ठे घनुषीं प्रक्षिप्य,
एतावता व्यापादितोऽसीति वदद्भ्यां त्यक्तः ॥

९१) असौ गुणी नमत्वेव भोजः कण्ठमुपेयुषा ।

घनुषा गुणिना यश्चापश्यदश्वान्निपातितः ॥ १ × ॥

इत्यश्ववारप्रबन्धः ॥

३८ अथान्यदा स एव राजा राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तः पुरगोपुरे सु-

१ दृष्यौ पुनः स वसुधाधवः सौधमध्यास्य निद्रावसरे संजातकृपः प्रजासु ।
परस्मिन्नहनि पणाङ्गनागृहमुपगतस्तत्कालामतया तयाद्य प्रजासु वत्सलो नृपतिरिति C H
२ कदाचिद्वेलाव्यतिक्रमे जाते सति प्रत्यक्षीभूतया देवतया मितपरिच्छदं द्वारप्रदेशमा-
गतमक्रस्मान्पमालोक्य ससंभ्रमाग्निपेदुषीं निजासनमतिचक्राम । नृपः प्रणामपूर्वकं
तं वृत्तान्तं पृच्छन् सन्निहितं परबलमागतं विचिन्त्य शीघ्रं व्रजेति विस्मृतो देवतया
क्षणात् गूर्जरसैन्यैर्वेष्टितं स्वमपश्यत् B C d H

+ कीर्तिकौमुयामेवं पाठः श्लोकस्यास्यः—

असौ गुणीति मत्वेव भोजः कण्ठमुपेयुषा ।

घनुषा गुणिना यस्य नश्यन्नशान पातितः ॥

परमिदं B L H आदर्शेषु नोपलभ्यते

३ सुमुत्त P मुख L

स्वसुक्तेन तुरगेण प्रविशन् व्याकुलीकृतेषु लोकेषु, इतस्ततः पलायमानेषु जनेषु कामपि तत्र विक्रयिणी जनसमर्देन मौलिकंपाद्भूतलपतितभग्नभाण्डामपि गोरसे सरित्प्रवाह इव प्रसरति विकसितमुखां तां प्राह । तवाविषादे किं कारणमिति नृपेण पृष्टे सा प्राह—

९२) हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य भुजङ्गदं
 देशान्तरे विधिवशाद्गणिकास्मि जाता ।
 पुत्रं भुजङ्गमधिगम्य चितां प्रविष्टा
 शोचामि गोपगृहिणी कथमद्य तत्रम् ॥
 तस्मात्प्रदेशान्महीनदी प्रादुरासेत्यवादिषु ॥
 ॥ इति गोपगृहिणीप्रबन्धः ॥

३९ अन्यदा प्रीतो भोज उपशिलोमेकां लक्ष्मीकृत्य धनुर्वेदमनिर्वेद-
 मभ्यसंस्तत्कालदर्शनार्थमागतेन सिताम्बरवेपधारिणा श्रीचन्दनाचार्येण
 प्रत्युत्पन्नप्रतिभाभिरामतयौचित्यमभिदधे—

९३) विद्धा विद्धा शिलेयं भवतु परमतः कार्मुकक्रीडितेन
 राजन्यापाणवेधव्यसनरसिकतां मुञ्च देव प्रसीद ।
 क्रीडेयं चेत्प्रवृद्धा कुलशिखरिकुलं केलिलक्षं करोषि
 ध्वस्ताधारा धरित्री नृपतिलक तदा याति पातालमूलम् ॥

इति तत्कवितातिशयचमत्कृतोऽपि किञ्चिद्विचिन्त्य नृपतिरित्युवाच ।
 भवता सर्वशास्त्रपारङ्गतेनापि ध्वस्ता धारेति यत्पदमपाठि ततः कमप्युत्पातं
 सूचयति* ॥

४० इतश्च डाहालदेशीयराज्ञो राज्ञी देमतीनाम्नी महायोगिनी कदा-
 चिदासन्नप्रसवा सदैव दैवज्ञानिति पप्रच्छ । कस्मिन्सुलभे जातः सुतः सार्व-

१ पलायमानेषु लोकेषु ० जातभयेषु लोकेषु H L २ ता धीमोज प्राह
 तव विषादेऽपि किं हर्षकारणं नृपेणेत्यभिहिता सा प्राह L ३ महीयसी नदी
 प्रादुरासीत् L H इति लोका वदन्ति D

x प्रबन्धोऽयं B L आदर्शयोर्नोपलभ्यते

भौमो भवतीति । अथ तैः सम्यगवगम्योच्चराशिषु केन्द्रस्थेषु सौम्यग्रहेषु त्रिपढायगेषु क्रूरेषु चामुकलम्ने जातः सुतः सार्वभौमो भवतीत्युक्तं तल्लि-
शम्यै निश्चितप्रसवदिनादूर्ध्वं षोडशप्रहरान्यावद्योगयुक्त्या गर्भस्तम्भं कृत्वा
नैमित्तिकनिर्णीते लग्ने सुतं कर्णनामानं प्राप्तुं । तद्गर्भधारणदोषादष्टमे
यामे सा विपन्नौ ।

मुलमजातत्वात्पराक्रमाक्रान्तदिग्चक्रः पट्त्रिंशदधिकेन राश्यां शतेन
सेव्यमानश्चतुस्रसु राजविद्यासु परं प्राविण्यमावहन् विद्यापतिप्रमुखैर्म-
हाकविभिः स्तूयमानः । तद्यथा—

९४) *मुखे हारावाप्तिर्नयनयुगले कङ्कणभरो
नितम्बे पत्राली सतिलकमभूत्याणियुगलम् ।
अरण्ये श्रीकर्णं त्वदारियुवतीनां विधिवशा—
दपूर्वांज्यं मूपाविधिरहह जातः किमधुना ॥ १ ॥

९५) गोपीपीनपयोधराहतमुरः सन्त्यज्य लक्ष्मीपतेः
शङ्के पङ्कजशङ्कया नयनयोर्विश्राम्यति श्रीस्तव ।
श्रीमत्कर्णनरेन्द्र यत्र चलति भ्रूवल्लरीपल्लव—
स्तत्र नुट्यति भीतिभङ्गुरतया दारिद्र्यमुद्रा यतः ॥ २ ॥

इति स्तूयमानः स कर्णनृप कदाचिद्दूतमुखेन श्रीभोजमुवाच । भव-
न्नगर्या भवत्कारिताश्चतुरचरं शत प्रासादाः । एतावन्त एव गीतप्रबन्धा
भवदीयाः । एतावन्ति तव विरुदानि । अतश्चतुरङ्गयुद्धेन द्वन्द्वयुद्धेन वा चत
सृषु विद्यासु वादशक्त्या त्यागशक्त्या वा मां निर्जित्य पञ्चोत्तरशतविरुदानां

१ इति निशम्य D २ सुतमसुत H ३ संयमिनीं पुरीं जगाम D H ४ कुन्त-
लकलापेन C भृगुविभ्रमकारिणा कुन्तलकलापेन सेव्यमानविमलक्रमकमल्युगलः B H

- पद्यमिदं शाङ्गधर पदन्त्या (१२६२) कस्यापीति प्रदत्तम्

५ पत्रालिः d ६ स्तूयमाननावदात श्रीभोजं प्रधानानि प्राहिणोत् B L H
(अतोऽग्रिमवृत्तान्तः B आदर्शे नास्ति) ७ वादिवत् a P वादस्थलेन त्या-
गेन च H L

भाजनं भूयाः । नो वाहं त्वां विजित्य सप्तत्रिंशताधिकस्य राज्ञां शतस्य
 नाथो मवामीति तद्वचसा पंरिम्लानमुखाम्भोजः श्रीभोजः सर्वेष्वपि
 प्रकारेषु जितकाशिनं श्रीकाशिपुराधीशं विमृशन् स्वं विजितं मन्यमान-
 स्तानुपरोधपूर्वमभ्यर्थयैवमङ्गीकारयामास । मयावन्त्यां श्रीकर्णेन वाराण-
 स्पामेकस्मिन्नहनि लभे गर्तापूरपूर्वमारभ्याहंपूर्विकया कार्यमाणयोः पञ्चा-
 शद्वस्तप्रमाणयोः प्रासादयोः यस्मिन्प्रासादे प्रथम कलशध्वजारोपो भवति
 तस्मिन्नुत्सवे परेण नरेन्द्रेण त्यक्तच्छत्रचामरेण करेणुमधिरुद्ध समागन्त-
 व्यमित्थं भोजस्य यथारुच्यङ्गीकारे कर्णगोचरंगते श्रीकर्णस्तेनापि प्रकारेण
 भोजमधश्चिकीर्षुरेकस्मिन्नेव लभे पृथग् पृथग् प्रारब्धमोरुभयोः प्रासादयोः
 सर्वाभिसारेण निजप्रासादं निर्मापयैयंस्तत्र कर्णः सूत्रभृतं पप्रच्छ । एक-
 स्मिन्नहन्पुदयास्तयोरन्तरे कियान्कर्मोद्भूयो भवतीति निवेद्यतां । अथ तेन
 चतुर्दशयनध्याये तत्र सप्तहस्तप्रमाणा एकादश प्रासादा दिनोदये प्रारभ्य
 दिनान्ते कलशारोपपर्यन्ताः कारयित्वा नृपाय दर्शितास्तया समग्रसा-
 मग्र्या नृपः प्रमुदितचित्तो भोजप्रासादकलापबन्धे संजायमाने निजप्रा-
 सादेऽनलसः कलशमधिरोप्य निर्णीते ध्वजाधिरोपलभे तथा प्रतिज्ञया
 श्रीभोजं दूतमुखेन निमन्त्रयामास । ततः स्वप्रतिज्ञामङ्गमीर्म्मालवमण्डल-
 प्रमुस्तथा प्रयातुमप्रभुर्ध्वं श्रीभोजस्तूप्णीमासीत्

४१ अथ प्रासादध्वजाधिरोपानन्तरं श्रीकर्णस्तावद्भिरेव नृपैः समं
 प्रस्थितः श्रीभोजमभिवेर्णयितुं । तदाच श्रीभोजराज्याधं प्रतिश्रुत्य श्रीमाल-
 वकमण्डलपार्ष्णिघाताय श्रीकर्णं श्रीभीममाजूहवत् । अथ ताभ्यां नरे-
 न्द्राभ्यां मन्त्रेणाक्रान्तो व्याल इव भोजमूपालो विगलितदर्पविषो बभूव ।

१ इति प्रमावादिर्भावादीपत्यरि H D २ श्रीकर्णस्तेषु सामर्षोऽपि H L
 ३ निर्मापयतोस्तत्र P ४ कर्मस्थायो c a H ५ चित्तो भोजप्रासादे कपालबन्धे
 ज्ञायमाने H c ६ अप्रभूष्णुध L H a ७ भवतीर्षपुराणकर्ण इव H c श्रीमो-
 जमभ्यपेणयत् तस्मिन्नवसरे H L c ९ नि सोमतदीयसीमनगरे L H

तदा चाकस्मिके सजाते भोजवपुरपाटवेऽपह्वयमाने, संवेष्वपि घाटमार्गेषु निजनियुक्तमानुषैः सर्वथा निषिध्यमाने परपुस्तप्रवेशे, श्रीभीम कर्णाभ्य-
र्णवर्तिनं निजसान्धिविग्रहिक डामर भोजवृत्तान्तज्ञानाय स्वपुरेण पप्रच्छ
तेनापि स पुरुषो गाथामध्याप्य प्रहित श्रीभीमसभामुपागत ॥

९६) अम्बयफल सुपक विण्ट सिढिल समुब्भडो पवणो ।

साहा मिल्हणसीलां न याणिमो कज्जपरिणामो' ॥

अनया गाथया श्रीभीमे तथास्थिते श्रीभोज सन्निहितपरलोकपथप्र-
याण कृततदुचितधर्मकृत्यो मम पञ्चत्वानन्तर मत्करौ विमानाद्द्वर्हिर्विधे-
यावित्यादिश्य दिव' गत ॥

९७) कमु करुरे पुत्र कलत्र घी कमु करुरे करसणवाडी ।

एकला आइवो एकला जाइवो हाथपग बे झाडी ॥

४२ इति भोजवाक्य वेश्यया कथित लोकाना प्रति । तद्वृत्तान्तविदा
कर्णेन दुर्गभङ्गपूर्वं समग्राया भोजलक्ष्म्यामुपात्ताया श्रीभीमेन डामर
आदिष्टो यच्छ्रीकर्णात्त्वया मत्परिकल्पित राज्यार्धं निज शिरो वोपनेतव्य-
मिति राजादेश विधित्सुर्द्वात्रिंशता पत्तिभि सह गुरुदरे प्रविश्य मध्याह्नकाले
प्रसुप्त श्रीकर्ण बैन्ध जग्राह । अथ तेन राजा एकस्मिन् विभागे नीलक-
ण्ठचिन्तामणिगणाधिपप्रमुखेदवतावसरे निर्णीते परस्मिन्नुत्तराधे समस्त-
राज्यवस्तूनि स्वेच्छयैकमर्धमादत्स्वेत्यभिहिते पौडशप्रहरास्तथा स्थित्वा
पुन श्रीभीमराजादेशाद्देवतावसरमादाय श्रीभीमायोपायनीचकार ॥ अथै-
तत्प्रबन्धसंग्रहकाव्ययुगम यथा—

९८) पञ्चाशद्धस्तमाने सुर्रभवनयुगे तुल्यलक्षणे प्राक्

प्रारब्धे यस्य शीघ्र भवति हि कलशारोपण तत्र राजा ।

१ अपह्रियमाणेषु P २ उद्धतसाहा मल्हणसीला b c ३ परिणामे b c
४ कृत्यो राज्यस्यानुशास्ति समस्तरात्रलोकस्य वितीर्य c L ५ दिवमुपेयिवान्
c L ६ मत्परिकल्पित निज P ७ बन्धै K छान्ध P c शिव d

अन्येन च्छत्रबालव्यजनविरहितेनाभ्युपेतव्यमेवं
संवादे भोजराजो व्ययविमुखमतिः कर्णदेवेन जिग्ये ॥ १ ॥

९.९) भोजे राशि दिवं गतेऽतिबलिना कर्णेन धारापुरी-
भङ्गं सूत्रयतोपरुध्य नृपतिर्भीमः सहायीकृतः ।
तद्भृत्येन च डामरेण जगृहे बन्दीकृतात्कर्णतो
हैमी मण्डपिका गणाधिपयुत श्रीनीलकण्ठेश्वरः ॥ २ ॥

१००)*कविषु वादिषु भोगिषु योगिषु
द्रविणदेषु सतामुपकारिषु ।
धनिषु धन्विषु धर्मपरेषु च
क्षितितले न हि भोजसमो नृपः ॥ ३ ॥

(a आदर्शे तथा मु. पुस्तके निम्नलिखितः प्रबन्धोऽधिको वर्तते)

अथ श्रीकर्णस्याग्रे इदं काव्यमुक्त कर्पूरकविना मुखे हारावाप्तिरित्यादि
(श्लो. ९३) । अपशब्दकथनाद्वाज्ञा तस्य कवे किञ्चिन्न प्रदत्त ।

कुक्षेः कोटर एव कैटभरिषुर्वन्ते त्रिलोकीनिमा-
मन्तर्भूरिभरं विभर्ति तमपि प्रीतो भुजङ्गाभिष ।
धीकण्ठस्य स कण्ठसूत्रमभवदेव त्वया तं हृदा
विभ्राणेन परेषु विक्रमकथा श्रीकर्ण निर्नागिता ॥ १ ॥

श्रीनाचिराजकविनोक्तमेतद्वाज्ञा प्रदत्तम् ।
दत्ता कोटी सुवर्णस्य मत्ताश्च दश दन्तिर्न ।
दत्त श्रीकर्णदेवेन नाचिराजकवेर्मदात् ॥ २ ॥

भार्यया हकितेन कर्पूरकविना समागच्छन्तो नाचिराजकवेरग्रे मार्गे इदं काव्यं
भणितं । यत्—

कन्ये कासि, न वेदिस मामपि कवे कर्पूर, किं भारती
सत्यं, किं विधुसासि, वत्समुदिता, केनाम्ब दुर्वैधमा ।
किं नीतं तव, मुञ्जभोजनयनद्वन्द्वं, कथं वर्तसे
दीर्घायुर्भजतेऽन्धयष्टिपदवीं श्रीनाचिराज कवि ॥

श्रीनाचिराजकविना सनुष्टेन यद्वाज्ञा प्रदत्तं तत्सर्वमपि कर्पूरकवये प्रदत्तं ।

* परमिदं भोजप्रबन्धेऽप्यस्ति

१०१ धाराधीशधरामहीशगणने०—

(अयं श्लोकः पूर्वं (७०) संपूर्णः प्रदत्तः)

*इत्यादि भोजस्य नानाविधा प्रबन्धा अवशेषा यथाश्रुतं मन्तव्याः ॥

* c d b पुस्तकेषु प्रान्तभागे लिखितानि मुद्रितपुस्तके च टिप्पण्या प्रद-
तानि काव्यानि यथा (सर्वाण्येतानि श्रीबालविरचितभोजप्रबन्धे सन्ति)—

धाराधरस्त्वशसिरेव नरेन्द्र चित्रं

वर्षन्ति वैरिवनिताजनलोचनानि ।

कोशेन सन्ततमसगतिराहवेऽस्य

दारिद्र्यमभ्युदयति प्रतिपार्थिवानाम् ॥ १ ॥

कूर्मं पातालगङ्गापयसि विहरता तत्तटीरुडमुस्ता—

मादत्तामादिपोषी शिथिलयतु पणामण्डल कुण्डलीन्द्रः ।

दिङ्मातङ्गा भृगालीकवलनकलना कुर्वता पर्वतेन्द्राः

सर्वे स्वैरं चरन्तु त्वायि वहति विभो भोज देवी धरिनीम् ॥ २ ॥

अथे लाजा उच्चैः पथि वचनमाकर्ण्य गृहिणी

शिशोः कर्णौ यास्मात्सुपिहितवती क्षीनवदना ।

मयि क्षीणोपाये यदकृतं दशावधुवहुले

तदन्त शल्यं मे त्वममि पुनरुद्धतुमुचित ॥ ३ ॥

आमोदैर्मरतो मृगा किमलयोल्लासैस्त्वचा तापसा

पुष्पैः पट्चरणा फलैः शकुनयो घर्मादिताश्छायया ।

स्कन्धैर्गन्धगजास्त्वयैव त्रिहिता सर्वे कृतार्थास्तत

त्वं त्रिभोपकृतिक्षमोऽसि भवता भद्रापदोऽन्ये द्रुमा ॥ ४ ॥

हठाङ्गकृष्टाना कतिपयपदाना रचयिता

जनः—स्पर्द्वालुधेदहह कथिना वश्यवचसा ।

भवेदद्य श्वे वा किमिह बहुना पापिनि कलौ

घटाना निर्मातृस्त्रिभुवनविधातुश्च कलहः ॥ ५ ॥

मुक्तामृषणमिन्दुबिम्बमजनि, व्याकीर्णतार नमः

स्मार चापमपेनचापलममृदिन्दीवरे मुद्रिते ।

व्यालीनं कलकण्ठमन्दरणितं मन्दानिलैः स्पन्दितं

निष्पन्दस्तवका च चम्पकलता सामुद्र जाने ततः ॥ ६ ॥

१०२) देव त्वत्करनीरदे दशदिशि प्रारब्धपुण्योन्नतौ
 चञ्चत्काञ्चनकङ्कणद्युतितडित्स्वर्णामृतं वर्षति ।
 वृद्धा कीर्तितरङ्गिणी समभवत्प्रीता गुणग्रामभूः
 पूर्णं चार्थिसरः शशाम विदुषां दारिद्र्यदावानलः ॥ १ ॥

खिन्न मण्डलमन्दव, विडुलितक्षमभारनदं तमः
 प्रागेव प्रथमानकैतकशिखालीलायितं मुस्मितम् ।
 शान्तं कुण्डलताण्डवं, कुबलयद्वन्द्वं तिरोमोलित
 वीतं विदुमसीत्कृतं, नहि ततो जाने किमासीदिति ॥ ७ ॥
 अहो मे सौभाग्यं मम च भवभूतेष्व भणिति
 तुलायामारोप्य प्रतिफलति तस्या लघिमनि ।
 गिरा देवी सद्यः धुतिकलितकल्हारकलिका
 मधूलीमाधुर्यं क्षिप्रति परिप्लुत्यै भगवती ॥ ८ ॥
 स्तम्भीक्रीडातडागो रतिषवलगृह दर्पणो दिग्बधुनां
 पुष्पं श्यामालतायास्त्रिभुवनजयिनो मन्मथस्यातपत्रम् ।
 पिण्डीभूतं हरस्य स्मितममरधुनीपुण्डरीकं मृगाङ्को
 ज्योत्स्नापीयूषवापी जयति सितवृपस्तारकागोधनस्य ॥ ९ ॥
 महाराज श्रीमन् जगति यशसा ते भवलिते
 पय पारावारं परमपुहपोऽयं मृगयते ।
 कपर्दी बैलासं कविवरममौभ कुलिशभृत्
 कलनाथं राहुः कमलभवनो हृद्यमधुना ॥ १० ॥
 नीरक्षीरे शृहीत्वा निखिलखगतीर्याति नालीकजन्मा
 तकं धृत्वा तु सर्वानटति जलनिर्घोषवपाणिर्मुकुन्द ।
 सर्वानुपुङ्गुशैलान् दहति पशुपतिर्भालनेत्रेण पश्यन्
 व्याप्तस्वत्कीर्तिकान्तौ त्रिजगति नृपते भोजराज क्षितीन्द्र ॥ ११ ॥
 विद्वदाजशिखामणे तुल्यितुं धाता त्वदीय यशः
 बैलासं च निरीक्ष्य तत्र लघुता निक्षिप्तवान् पूतये ।
 उक्षाण तदुपर्युमासहचरं तन्मूर्ध्नि गद्गात्रल
 तस्याग्रे फणिपुङ्गवं तदुपरि स्फारं सुधादीपितिम् ॥ १२ ॥
 स्वर्गाद्गोपाल कुत्र व्रजसि सुरमुने भूतले कामधेनो—
 वैत्सहयानेतुकामस्तृणचयमधुना मुग्ध दुग्धं न तस्या ।

१०३) श्रीभोजे मृगया गतेऽपि सहसा चापे समारोपिते-
 ऽप्याकर्णान्तगतेऽपि मुष्टिगलितेऽप्येणागलभेऽपि च ।
 न त्रस्त न पलायित न चलित नोत्कपित नोत्प्लुत
 मृग्या मद्दशिन करोति दयित कामोऽयमित्याशया ॥ २ ॥

श्रुत्वा धीभोजरात्रप्रचुरवितरण व्रीडशुष्कस्तनी सा
 न्ययो हि स्यात्प्रयासस्तदपि तदरिभिश्चर्वित सर्वमूर्ध्याम् ॥ १३ ॥
 अस्य श्रीभोजराजस्य द्वयमेव सुदुर्लभम् !
 शतूणां शखलैर्लोहं ताम्रं शासनपत्रकं ॥ १४ ॥
 नितानपि गतान् भोजं ददान् प्रेक्ष्य पार्वती ।
 गनेन्द्रवदनं पुत्रं रक्षत्यथ पुन पुन ॥ १५ ॥
 घटो जन्मस्थानं मृगपरिचनो मूर्ध्वसन
 वने वासं कन्दादिकमशनमेवविधगुण ।
 अगस्त्य पापोधि यदकृतं कराम्भोचकुहरे
 क्रियासिद्धिं सत्त्वे वसति महता नोपकरणे ॥ १६ ॥
 रथस्यैकं चक्रं भुजगयमितां सप्त तुरगा
 निरालम्बो मार्गध्वरणविकल सारथिरपि ।
 रविर्यात्येवान्तं प्रतिदिनमपारस्य नभस
 क्रियासिद्धि ० ॥ १७ ॥
 विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधि-
 र्विपक्षं पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कपय ।
 तथाप्यार्जो राम सकलमवधीद्राक्षसकुल
 क्रियासिद्धि ० ॥ १८ ॥
 धनुः पौष्पमौर्वी मधुकरमयी चञ्चलदृशा
 दृशा कोणो बाण सुहृदपि जडात्मा हिमकर ।
 स्वयं चैकोऽनङ्ग सकलमुवन व्याकुलयति
 क्रियासिद्धि ० ॥ १९ ॥
 अर्धं दानववैरिणा गिरिजयाप्यर्थं शिवस्याहते
 देवेभ्यः जगतीतले पुरद्वराभावे समुन्मीलति ।
 गङ्गां सागरमम्बरं द्वाक्षिकला नागाधिप इमातल
 सर्वशिवमधीश्वरस्वमगमशवां मां च मिधाटनम् ॥ २० ॥

१०४) त्यागैः कल्पद्रुम इव भुवि त्रासिताशेषदौस्थ्यः

साक्षाद्वाचस्पतिरिव जनान्दृग्धनानाप्रबन्धः ।

राधावेधेऽर्जुन इव चिरात्तस्य कीर्त्योत्कचित्तै-

राहूतो द्रागमरनिकरैः स्वर्ग्यौ भोजराजः ॥ ३ ॥

इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्यविरचिते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीभोजभीम-
भूपयोर्नावादातवर्णनो नाम द्वितीयः प्रकाशः ॥

शुक्तिद्वयपुटे भोज यशोऽब्धौ तव रोदसी ।

मन्ये तदुद्भवं मुक्तापलं शीतांशुमण्डलम् ॥ २१ ॥

अमृतप्राची पिप्पला रसपतिरिव प्राप्य वनकं

गतच्छायश्चन्द्रो बुधजन इव प्राम्यसदसि ।

क्षणात्क्षीणास्तारा नृपतय इवानुयमपरा

न राजन्ते दीपा द्रविणरहितानामिव गृहाः ॥ २२ ॥

समुन्नतवनस्तनस्तावकबुम्बितुम्बीफल-

वणन्मधुरबीणया विबुधलोकलोलभ्रुवा ।

त्वदीयमुपगीयते हरकिरीटकोटिस्फुर-

तुपारकरकन्दलीकिरणपूरगौरं यशः ॥ २३ ॥

बालश्लोणीपाल त्वदहितनगरे संचरन्ती किराती

कीर्णान्यादाय रत्नान्युस्तरखदिराङ्गारशङ्काकुलाङ्गी ।

क्षिप्त्वा श्रीखण्डखण्डं तदुपरि मुकुलीमूतनेत्रा धमन्ती

श्लाघामोदानुपातेर्मधुकरनिकरैर्धूमशङ्का विभर्ति ॥ २४ ॥

स्नाता तिष्ठति कुन्तलेश्वरमुता वारोऽङ्गराजस्वमु-

धृतै रात्रिरियं जिता कमलया देवी प्रसाद्याधुना ।

इत्यन्त पुरस्मन्दरीजनगणे न्यायाविकं ध्यायता

देवेनाप्रतिपत्निमृडमनसा द्वित्राः स्थिता नाडिका. ॥ २५ ॥

वहति भुवनध्रेणीं क्षेप. फणाफलकस्थिता

कमठपतिना मध्येषुष्ठं सदा स च धार्यते ।

तमपि कुरुते क्रोडाधीनं पयोनिधिरादरा-

दहह महता निःसीमानधरित्रविभूतयः ॥ २६ ॥

दृष्टे श्रीभोजराजेन्द्रे गलन्ति श्रीणि तत्क्षणात् ।

शत्रोः शस्त्रं कवेः कष्टं नीविबन्धो मृगीदशाम् ॥ २७ ॥

श्रीः
प्रबन्धचिन्तामणिः

तृतीयः प्रकाशः

सिद्धराजप्रबन्धः

१ अथ कदाचिद्दूर्जरदेशे अबग्रहनिगृहीतायां वृष्टौ राजदेयविभाग-
निर्वाहाक्षमो देशलोकः तन्नियुक्तैर्व्यापारिभिः श्रीपत्तने समानीय भी-
मभूपाय न्यवेद्यत । ततः कदाचिदहर्मुखे श्रीमूलराजकुमारस्तत्र चङ्क्रम-
माणो नृपपत्तिभिः सस्यनिदानीभूतदानासंबन्धे व्याकुलीक्रियमाणं सकल-
लोकमालोक्य पारिपार्थिकेभ्योऽधिगतवृत्तान्त कृपया किञ्चिदश्रुमिश्रलो-
चनो बाह्वौल्यां तदतुल्ययां कलया नृपं परितोप्य वरं वृणीष्वेति नृपा-
देशमासाद्य माण्डागार एव वरोऽयमस्तु इति विज्ञपयामास । राज्ञा
किमिति न याचसे इत्युक्तं प्राप्तिप्रमाणाभावादित्युदरिर्यन् भृशं निर्बन्धप-
राद्धराधिपात्तेषां कुटुम्बिकानां दानीमोचनवरं ययाचे । ततो हर्षबाप्या-
विल्लोचनेन राज्ञा तत्रथेति प्रतिपद्य भूयोऽप्यर्थयेत्यभिहितः ।

१) क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः स्वभरणव्यापारमात्रोद्यताः

स्वार्थो यस्य परार्थे एव स पुमानेकः सतामप्रणी ।

दुःपूरोदरपूर्णाय पिवति स्रोतःपतिं वाडवो

जीमूतस्तु निदाघसभृतजगत्संतापविच्छित्तये ॥

इति काव्यार्थबलेन निगृहीतप्रभूतलोमस्ततो भूय किमप्यभ्यर्घ्यमा-
नोऽपि मानोज्ञततया स्वस्थानमगमत् । तैश्च कौटुम्बिकलोकैः स्तूयमान-

१ निगृहीतवर्षेण विशोषकदण्डादिदेशग्रामकौटुम्बिकेषु राजदेयविभागनिर्वाहाक्ष-
मेषु तन्नियुक्तैर्व्यापारिभिः सकलोऽपि स ज्ञातवित्तो देशलोकः L H C आदर्शेऽत्रैवं पाठः
२ बाह्वौल्यां ३ अतुलया L ४ इत्युदीर्यं H L ५ विक्रमचरिते, शांतिपरपद्यत्या
(७७१) शुभापितावल्यां (२८५) च पशनिदं दृश्यते ६ सुकार्थं H d

स्तृतीयेऽहनि स श्रीमूलराजं स्वलोकं जगाम । तच्छोकाम्बुधौ स राज-
लोको राजा स च पूर्वमोचितलोकश्च निमग्नश्चिरेण चतुरैर्विधिवोधवलाद-
पकृष्टशोकशङ्कुश्चक्रे ।

२ अथ द्वितीयवर्षे कर्पुकलोकैर्बर्षाबलान्निष्पन्नेषु समस्तसस्येषु व्यती-
ततद्वर्षयो राजदेयविभागे प्रदिश्यमाने राजि चानाददाने सति तैरु-
त्तरसभा मेलिता । तत्र सभ्यानां लक्षणमेवं—

२) “न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धा
वृद्धा न ते ये न वदन्ति धर्मम् ।
धर्मं स नो यत्र न चास्ति सत्यं
सत्यं न तद्यत्कृतकानुविद्धम् ॥

इति निर्णयात्सभ्यैर्गतवर्षतद्वर्षयोर्दानीं राजा प्राहितः । ततस्तेन द्रव्येण
कोशद्रव्येण च श्रीमूलराजकुमारश्रेयसे नव्यस्त्रिपुरुषप्रासादः श्रीभीमेन
कारितः ।

३ अनेन श्रीपत्तने श्रीभीमेश्वरदेवभट्टारिकाभीरुआणीप्रासादौ कारितौ
सं० १०७८^६ पूर्व वर्ष ४२ श्रीभीमेन राज्यमकारि । श्रीउदयमतिनाम्न्या
तद्राज्ञ्या श्रीपत्तने सहस्रलिङ्गसरोवरादप्यतिशायिनी नव्या वापी कारिता ।
अथ सं. ११२०^६ वर्षे श्रीकर्णस्य महाशृंगारिणः राज्याभिषेकः संजातः ॥

१ प्रार्थयमानो मानोनततया स्वसौधमध्यास्य बन्धमोचितैस्तैर्लोकैः सर्वे
भावादुपास्यमान स्वसौधगतैश्च स्तूयमानस्तृतीयेऽहनि तदीयसन्तोपदशा श्रीमूलराज.
B H L २ राजदेयभागविभागे a P L ३ प्रविश्यमाने a H K L

* महाभारते, हितोपदेशे, शार्ङ्गधरपद्धत्यां (१३४४) च दृश्यते पथमिदम्

४ दानीं नृपतेः पार्श्वद्रुम्राहयित्वा आपूर्यमाणकोश d H ५ अप
सं. १०७८ पूर्व श्रीभीमेन वर्ष ५२ H सं. १०७७ प्रारभ्य वर्ष ४२ मास १०
दिन ९ राज्यं कृत a P ६ सं. ११२८ वर्षे H स. ११२० चैत्र वदि ७
शोमे हस्तनक्षत्रे मीनलग्ने a P ७ श्रीकर्णदेवस्य a P

४ इतश्च शुभकेशिनामा कर्णाटराट् तुरगापहतोऽष्टव्यां नीतः कुत्रापि पत्रलवृक्षच्छायां सेवमानः प्रत्यासन्नदावपावके कृतज्ञतया विश्रामोपकारकारिणं तमेव तरुमजिहासुस्तेनैव सह तस्मिन्दहने प्राणानाहुतीचकार । ततस्तत्सुनुर्जयकेशिनामा तद्राज्ये सचिवैरामिपिक्तः क्रमेण तत्सुता मयणल्लदेवीं समजनि सा च शिवभक्तैः सेमेश्वरनामनि गृहीतमात्र एवेति पूर्वभवमस्मार्पात् । यदहं प्राग्भवे ब्राह्मणी द्वादशमासोपवासान्कृत्वा प्रत्येकं द्वादशवस्तूनि तदुद्यापने दत्त्वा श्रीसोमेश्वरनमस्याकृते प्रस्थिता बाहुलोडनगरमागतौ तत्करं दातुमक्षमाप्रतो गन्तुमलभमाना तन्निवेदादहमागामिनि जन्मनि अस्य करस्य मोचयित्री भूयासमिति कृतनिदाना कृतानशना च विपद्यात्र कुले जातेति पूर्वभवस्मृतिः । अथ बाहुलोडकरमोचनाय सा गूर्जरेश्वरं प्रवरं वरं कामयमाना तं वृत्तान्तं पित्रे^१ निवेदयामास । अथ जयकेशिराज्ञा तं व्यतिकरं ज्ञापितः श्रीकर्णः स्वप्रधानैः स्वसुताया मयणल्लदेव्या अङ्गीकारं याच्यते स्म । अथ श्रीकर्णे तस्याः कुरूपताश्रवणादुदासीने^२ सति तस्मिन्नेव रात्रि निर्वन्धपरां तां मयणल्लदेवीं पिता स्वयंवरां प्राहिणोत् । अथ श्रीकर्णनृपो गुप्तवृत्त्या स्वयमेव तां कुत्सितरूपां निरूप्ये सर्वथा निरादर एव जातः । तैतोऽष्टभिः सहचरीभिः सह नृपतिहत्याकृते मयणल्लदेवीं प्राणान्पारिजिहीर्षु मत्वा श्रीकर्णजनन्या उदयमतिराज्या तासां विपदं दृष्टुमक्षमया तामिः सह प्राणसंकल्पश्चक्रे ॥ यतः—

३) *स्वापदि तथा महान्तो न यान्ति खेदं यथा परापत्सु ।

अचला निजोपहृतिषु प्रकम्पते भूः परव्यसने ॥

* अयं प्रबन्धः जिनमण्डनगणीयकुमारपालप्रबन्धे वर्तते

१ प्रान्तरप्रान्तभूमौ H L २ सुयागता H ३ मातरं निषेदितवती B H L

४ श्रीकर्णः प्रधानपुष्पैर्मयणल्लदेव्याः कुरूपतां निशम्य मन्दादरे b H ५ विलोक्य H D ६ दिवन्त्याभिरिव मूर्तिमतीभिः H B L

× अयं श्लोकः जिनमण्डनगणीयकुमारपालप्रबन्धेऽपि वर्तते ।

इति महोपप्लवमुपस्थितमवगम्य मातृभक्त्या तां परिणीय श्रीकर्णः
पश्चाद्दृष्टिमात्रेणापि न संभावयामास ॥

६ अन्यदा कस्यामप्यधमयोपिति साभिलाषं नृपं मुञ्जालमन्त्री कञ्चु-
किना विज्ञाय तद्वेषधारिणीं कृत्वा मयणल्लदेवीमृतुस्नातां रहसि प्राहि-
णोत् । तामेव स्त्रियं जानता नृपतिना सप्रेममुज्यमानायास्तस्या आधानं
समजनि तदा च तया संकेतज्ञापनाय नृपकरान्नामाङ्कितमङ्गुलीयकं
निजाङ्गुल्यां न्यधायि । अथ प्रातस्तद्दुर्विलसितात्प्राणपरित्यागोद्यतो नृपतिः
स्मार्त्तस्तत्प्रायश्चित्तं पप्रच्छ । तैस्तत्तत्प्रायश्चित्तलिङ्गनमिति^१ निवे-
दिते प्रायश्चित्तं तथैव चिकीर्षिवे स मन्त्री यथावदवदत् ॥

६ *मुल्लगे तस्य जातस्य सूनो नृपतिर्जयसिंह इति नाम निर्ममे । स
बालस्त्रिवार्षिक कुमारैः सवयोभिः सह रममाणः सिंहासनमलञ्चक्रे ।
नैमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके^२ लगे निवेदिते राजा तदैव तस्य सूनो
राज्याभिषेकं चकार ॥ सं० ११५० वर्षे पौषवद ३ शनौ श्रवणनक्षत्रे
वृषलगे श्रीसिद्धराजस्य पट्टाभिषेक ।

७ स्वयं तु आशापर्लानिवासिनमाशाभिधानं भिल्लमभिषेणयन् भैरव-
देव्या शकुने जाते तत्र कोछरवाभिधानदेव्याः प्रासादं च कारयित्वा पद्-
लक्षाधिपं भिल्लं विजित्य तत्र जयन्तीं देवीं प्रासादे स्थापयित्वा तथा
कर्णेश्वरदवतायतनं कर्णसागरतडागालङ्कृतं चकार । कर्णावतीपुरं निवेश्य
स्वयं तत्र राज्यं चक्रे ।

१ इति न्यायात्तदाप्रहादेवानिच्छुनापि सर्वथा श्रीकर्णेन सा परिणिन्ये । तदनन्तर
(ह्यमात्रेण) सर्वथा तामसंभावयन् कस्या C B H

२ अयं प्रबन्धः जिनमण्डनगणीयकुमारपालप्रबन्धे तथा चारित्रमुन्द्रगणीयकुमा-
रपालचरितेऽपि वर्तते ।

३ अयताय नृपतये स्मार्त्तस्तत्प्रायश्चित्तलिङ्गनमिति प्रायश्चित्ते c B H

४ प्रायश्चित्ताय a L P

* ६, ७ प्रबन्धौ जि. कु. प्रबन्धे चा. कु. चरितेऽपि

४ तद्व्यवहारविहृदं विमृशता नृपेण पृष्टैर्नैमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके B H D

८ श्रीपत्तने तेन राज्ञा श्रीकर्णमेरुप्रासादः कारित ॥ सं० ११२०
चैत्रमुदि ७ प्रारभ्य सं० ११५० पौषवदि २ यावत् वर्ष २९ मास ८
दिन २१ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं ।

९ अथ दिवं गते श्रीकर्णे श्रीमदुदयमतिदेव्या भ्राता मदनपालोऽस-
मञ्जसवृत्त्याऽवर्तत । तेन लीलाभिधानो राजवैद्यो दैवतवरलब्धप्रसादः सक-
लनागरिकैस्तत्कलाचमत्कृतचित्तैः काञ्चनदानपूजयाऽभ्यर्च्यमानः कदा-
चिन्निजसौधे समानीतः कृतके शरीरामये नाडीदर्शनात्यथ्यसज्जतां निवे-
दयन्निदमूचे । तदेव नास्तीति । ततस्त्वं मया रोगप्रतीकाराय नाका-
रितः किंतु पथ्यदानेन बुभुक्षाप्रतीकारार्थमेव । ततो द्वात्रिंशत्सहस्राण्युप-
नयेत्युक्त्वा तेन बन्दाकृतस्तत्तथेति निर्मायेत्यभिग्रहमग्रहीत् । यदतः परं
प्रतीकारनिमित्तं नृपतेः सौधमपहाय नान्यत्र गन्तव्यमिति ।

१० ततः परमातुराणां प्रसवणालोकनान्निदानचिकित्सितं कुर्वाणः
केनापि मायाविना कृतकामयाचिकित्सितकौशलं बुभुत्सुना वृषभप्रसवणे
दर्शिते सम्यक् तदवगम्य शिरोधूननपूर्वकं वृषभं स बहुखादनेन गोडित्तं
इत्यस्मै सत्वरमेव तैलनाली दीयतां नो चेद्विपत्स्यते इति तच्चित्ते चम-
त्कारमारोपयामास ।

११ अन्यथा राज्ञा निजग्रीवाबाधाप्रतीकारं पृष्ट । परद्वयप्रमाणमृग-
मदपङ्कलेपेन शिरोऽर्त्तिरुपक्षाम्यतीति व्याहृते तथाकृते ग्रीवा सज्जीभृता
ततो नृपसुखासनबाहिना पामरेण नरेण शिरोवाधाप्रतीकारं पृष्ट । कंरी-
रमूलरसेन तन्मृत्तिकासहितेन लेपं विधेहीत्यभिदधे । ततो राज्ञा किमेत-
दिति पृष्टे देशकालौ बलं शरीरप्रकृतिं च विमृश्यायुर्वेदविदा चिकित्सा
क्रियते इति विशयतिस्मै ॥

१ सत्कलाहृतहृदयः c B II २ समानीय कृत्रिमे L B ३ इत्या-
दिष्टमत्तथेति b D II ४ मोडित B H ५ इद्वक्त्रीर B ६ मृयो रक्षा
विप्रलब्धः b D उपालब्धः B H ७ विज्ञाप्य गृह गन B

१२ अन्यथा घृते ऋश्चिदेकमनत्या पृथक् पृथक् युगलीमूय तत्रथ
मयुगलिक्रया निषण्णिभागे किमद्य मूय उपुष्यपत्र इति पृष्ट द्वितीययुग-
लिक्रया श्रीमन्त्रालम्बानिप्रानादनोपाने पृष्ट तृतीययुगलिक्रया तु रात्रद्वारे
चतुर्थयुगलिक्रया द्वारतोरणे नद्यैव, ततो मूयो मूय पृच्छोत्पन्नेन शङ्कादृषणेन
नन्कालोत्पन्ननाहेन्द्र चम्बयोऽशदिने निषेदे स वेद्य ॥ इति वैद्यली
लाप्रबन्धः ॥

१३ अथ मान्मन्त्रिण उपायाद्रात्रपाटिकाव्याप्तेन श्रीर्णाङ्गजेना
न्यायकारी मन्त्रपालो व्यापारितं ॥

१४ अथ कश्चिन्मन्त्रमण्डलास्तव्य श्रीमालदर्य उदाभिधानो वणिक्
प्रावृत्काले प्राज्याञ्जत्रथाय निशाथे तत्रन कर्मकररेकम्नात्केदारादपर
ग्निन् जलं पर्यमाणे तान्के यूयमिति पप्रच्छ । तेषामनुकम्य कामुक्ता
इत्युक्ते ममापि जापि सन्तीति पृच्छन्, तै कर्णावत्या नन्तीत्यभिहिते
स सकुटुम्बस्तत्र गत वायदीयनिनायतने विधिवद्देवात्मस्कुर्वन्कयापि
लाठिनाम्ना लिम्पिक्रया श्रानिक्रया साधमिकत्वाद्भवन्दे । तथा भवान्
कस्यातिथिरित्युदीरित, वैदेशिकोऽहमिति भवत्या एवातिथिरिति वदन्
तथा सह नीत्वा कस्यापि वणिजो गृहे कारितान्नपाकेन भोजयित्वा निज
तल्के वापि गृहे निवासित ।

१५ कालक्रमेण सपन्नसपाटिकाचित गृह चिकीपु स्वातावसरे
निरवधि शेषविमधिगम्य तामेव स्त्रियमाह्वय समर्पयन् तथा निषिद्ध ।
तत्प्रभावेण तत् प्रभृति न उदयनमन्त्रीति नाज्ञा पप्रथे* । तेन

१ प्रणामपूर्वक आकस्मिक वपुरपात्र पृष्ट. B H २ धानुञ्जालम्बानिप्रासाद
चाष्टममान शङ्काविषदोपर्येव मत H D ३ अथ मान्मन्त्राना मन्त्री अन्यायका
रिण त मदनपाल कालमिव जिघत्सु कदाचित्कणाङ्गज मन्त्रधिरान्य रात्र्यान्किकाव्या
पन्न तद्गृह नीत्वा पत्तिमिस्त व्यापादयामास B L M ४ श्रीमालदर्य P
५ पोपनाणे BC ६ अपरस्मिन्पूयमाणन्माभि क यूयमिति B ७ निमापित्का
यमान निजतलक H L ८ यत्—

कृतप्रयत्नानपि नैव काश्च स्वय शयानानपि मचत पगन् ।

द्वये ये नाम्नि द्विष्येऽपि विभ्रत त्रिय प्रयागे न विचारगाक् ॥ इत्यधिक पत्र DB

कर्णावत्यामतीतानागतवर्तमानचतुर्विंशतिजिनसमलंकृतः श्रीउदयनविहार
कारितः । तस्यापरमातृकाश्चत्वारः सुताः चाहडदेवआम्बडवाहडसोला-
केनामानोऽभूवन् ।

१६ अधान्यस्मिन्नवसरे सान्तूनामा महामात्य करेणुस्कन्धारूढो
राजपाटिकाया ब्रजन् व्यावृत्त स्वकारितसान्तूवसहिकायां देवनम-
श्चिकीर्षया तत्र प्रविशन् वारवेश्यास्कन्धन्यस्तदस्तं कमपि चैत्यवासिन
सितवसनं ददर्श । ततो गजादवरह्य कृतोत्तरासङ्गः पञ्चाङ्गप्रणामेन तं
नमश्चकार । तत्र क्षणं स्थित्वा भूयस्तं प्रणम्य प्रतस्थे । ततः स
लज्जयाऽधोवदनः पातालं प्रविविभ्रुरिव तत्कालं सर्वमेव परिहृत्य मलधा-
रिश्रीहेमसूरीणां समीपे उपसम्पदगादाय सवेगरससम्पूर्णः श्रीशत्रुञ्जये
गत्वा द्वादशवर्षाणि तपस्तेपे । किञ्च तेनान्ये समाना प्रतिबोधिताः
मुनिश्चिन्तयति ।

४) रे रे चित्त कथं भ्रात प्रधावसि पिशाचवत् ।

अभिन्नं पश्य चात्मानं रागत्यागात्सुखी भव ॥ १ ॥

५) संसारमृगतृष्णासु मनो धावसि किं वृथा ।

सुधामयमिदं ब्रह्मसर किं नावगाहसे ॥ २ ॥*

१७ कैदाचित्स मन्त्री श्रीशत्रुञ्जये देवपादाना नमस्करणायोपगतो
दृष्टपूर्वमिव मुनिं तं प्रणम्य तच्चरित्रविचित्रितमनास्तं गुरुकुलादि पप्रच्छ ।
तत्त्वतो भवानेव गुरुरिति तेनोक्ते कर्णा पिषाय पाणिभ्यामेवं मादिशे-
त्यज्ञातवृत्त्यैवं विज्ञपयंस्तेन मन्त्र्यूचे ॥

१ आम्बडदेवआम्बडदेववाहडसोला. c सोलदेवभट्ट d H सोत्र. K L M
२ गौतममिव नमश्चरे L D M * द्वितारकान्तर्गतः पाठ a L K M आदर्शेषु
नोपलभ्यते ३ इति ध्यायन्त मुनि. कायोत्सर्गे तन्मौ B c तद्दृष्ट b c

६) जो जेण शुद्धधम्ममि ठाविउ संजएण गिहिणा वा ।

सो चेव तस्स जायइ धम्मगुरू धम्मदाणउ ॥

इति तस्मै मूलवृत्तान्तं निवेद्य तस्य दृढधर्मतां निर्ममे ॥

इति मन्त्रिसान्तूदृढधर्मताप्रबन्धः ॥

१८ अथानन्तरं श्रीमयणल्लदेव्या जातिस्मरणात्पूर्वभववृत्तान्ते श्रीसिद्धराजस्य निवेदिते श्रीमयणल्लदेवी श्रीसोमनाथयोग्यां सपादकोटिमूल्यां हेममयीं पूजामादाय यात्रायां प्रस्थिता । बाहुलोडनगरं प्राप्ता पञ्चकुलेन कदर्यमानेषु कार्पटिकेषु राजदेयविभागस्याप्राप्त्या सचाप्यं पश्चान्निवृत्त्यमानेषु मयणल्लदेवी हृदयादर्शसङ्क्रान्ततद्बाधां स्वयमेव पश्चाद्द्व्याघुटन्ती अन्तरान्तरायभूतेन श्रीसिद्धराजेन विज्ञप्ता स्वामिन्यलममुना सम्भ्रमेण कुतो हेतोः पश्चान्निवर्त्यते इति राज्ञोक्ते यदैव सर्वधाऽयं करमोक्षो भवति तदैवाहं श्रीसोमेश्वरं प्रणमामि अशनं गृहामि नान्यथेति श्रुत्वा राज्ञा पञ्चकुलमाकार्यं तत्पट्टकस्याङ्के द्वासप्ततिलक्षानुत्पद्यमानान्विमृश्य तं पट्टकं विदार्य मातुः श्रेयसे करं मुक्त्वा करे जलचुलुकं मुञ्चति स्म ।

१९ ततः श्रीसोमेश्वरं गत्वा तथा सुवर्णपूजया देवमभ्यर्च्य तुलापुरुषगजदानादीनि महादानानि दत्त्वा ।

७) -संग्रहैकपरः प्राप समुद्रोऽपि रसातलम् ।

दाता तु जलदः पश्य भुवनोपरि गर्जति ॥ १ ॥

८) सेनाङ्गपरिवाराद्यं सर्वमेव विनश्यति ।

दानेन जनितानन्दे कीर्तिरेकैव तिष्ठति ॥ २ ॥

१ तद्वाष्पधारा ८ २ अन्तरायभूतेन H

१ नान्यथा किं चातः परमशननीरयोर्नियमश्च D M * सुभाषितार्णवेऽपि पद्यमिदम् । ७, ८, ९ पद्यत्रितयं a H L M आदर्शेषु नोपलभ्यते B आदर्शे P मुद्रित पुस्तके चोपलभ्यते

९) दातुनोर्थिसमो बन्धुर्भारमादाय यः परात् ।

लक्ष्मीरूपादधिगमं निस्तारयति तं खलु ॥ ३ ॥

अतो महादानैर्मत्सदृशी कापि नाभून्न भवितेति दर्पाध्माता निशि निर्भरं सुप्ता । तपस्विवेषधारिणा तेनैव देवेन जगदे । इहैव मदीयदेवं-कुलमध्ये काचित्कार्पटिकनितम्बिनी यात्रायै आयातास्ति तस्या सुकृतं याचनीयं स्वयेत्थमादिश्य तिरोहिते तस्मिन् राजपुरूपैरालोक्ष्य समानीता । तस्मिन्पुण्ये याचितेऽप्यददाना कथमपि यात्रायां किं व्ययीकृतमिति पृष्टा सती सा प्राह । अहं भिक्षावृत्त्या योजनशतान्तरमतिक्रम्य खस्तन-दिवसे कृततीर्थोपवासा पारणकदिने कस्यापि सुकृतिनः पिण्याकमासाद्य तत्खण्डेन श्रीसोमेश्वरमभ्यर्च्य तदंशमतिथये दत्त्वा स्वयं पारणकमकार्प । भवती पुण्यवती यस्याः पितृभ्रातरौ पतिसुतौ च राजानः । या त्वं बाहु-लोडकरं मोचयित्वा सपादकोटिमूल्यया पूजया श्रीसोमेश्वरं पूजितवती सा कथं मदीयपुण्यं लब्धेच्छासि यदि न कुप्यसि तदा किञ्चिद्वच्मि । तत्त्वतस्तवपुण्यान्मदीयं पुण्यं महीतले महीयः । यतः—

१०) संपत्तौ नियमः शक्तौ सहनं यौवने व्रतम् ।

दारिद्रे दानमत्यल्पमपि लाभाय भूयसे ॥

२० इति युक्तेन वाक्येन तस्या गर्वं निराचकारे ॥ सिद्धराजस्तु समुद्रोपकण्ठवर्ती एकेन चारणेन—

११) को जाणइ तुहँ नाह चीत तु हालेई चक्रवइलउ ।

लँकैहले वाहमर्गु निहालई करणउत्तु ॥

इत्यादि स्तूयमानोऽभूत् ॥

१ देवायतने H L २ यात्राया c D ३ अगण्यपुण्यमर्जयन्ती कृशेऽपि पुण्ये कथं लुब्धासि C L ४ सा गर्वं विससर्ज b c D सर्वकथं गर्वं विससर्ज B L H ५ कौ ६ हालेतु H ७ काले c मगा Bh - अधोलिखितमधिकं B L M आदर्शेषु इति स्तूयमाने द्वितीयेनैवमूचे— घादधोय पाय जलनिहि जेसल ताहिलाइ । जीता सवि राय इकि विमूषण मेल्हिम् ॥

२१ एवं तत्र यात्रायां व्यावृत्ते राज्ञि छलान्वेषिणा यशोवर्मणा मालव-
कभूपेन गूर्जरदेशे उपद्रूयमाणे सान्तूसचिवेन त्वं कथं निवर्तसे इति प्रोक्त-
स राजाह । यदि त्वं स्वस्वामिन सोमेश्वरदेवयात्राया पुण्यं ददासीत्यु-
दीरितस्तच्चरणौ प्रक्षाल्य तत्करतले तत्पुण्यदाननिदानं जलबुलुकं
निक्षिप्य तं राजानं निवर्तयामास । ततः श्रीसिद्धराजस्तद्वृत्तान्तोपगमनेन
क्रुद्धस्तं मन्येवमवादीत् । स्वामिन् यन्मया दत्तं तव सुकृतं याति ततस्तस्य
सुकृतमन्येषामपि पुण्यवतां सुकृतं मया भवते प्रदत्तमेव । येन केनाप्युपा-
येन परचक्रं स्वदेशे प्रविशन्निवारणीयैभवेति वदता तेन नृपतिरनुनीत ।

२२ ततस्तेनैवामर्षेण मालवमण्डलं प्रतिष्ठार्सुः सचिवान् शिल्पिनश्च
सहस्रलिङ्गधर्मस्थानकर्मस्थाये नियोज्य त्वरितगत्या तस्मिन्निष्पद्यमाने नृप-
ति प्रयाणकमकरोत् । तत्र स्वजयकारपूर्वकं द्वादशवार्षिके विग्रहे संजाय-
मानेऽद्ये मया धाराभङ्गानन्तरं भोक्तव्यमिति कृतप्रतिज्ञो सचिवैः पत्तिभिः
परमारराजपुत्रै पञ्चशतीभिर्विपद्यमानै राज्ञ प्रतिज्ञां दिनान्तेऽपि पूरयितु-
मक्षमै कथञ्चित्तस्यां काणिकामयधाराभङ्गेन पूरितायां राजा पश्चाद्ब्याघु-
टितुमिच्छुर्मुञ्जालसचिवं ज्ञापयामास । तेनापि त्रिकचतुष्कचत्वरप्रासादेषु
निजपुरुषान्नियोज्य धारादुर्गभङ्गवार्त्तायां क्रियमाणायां तद्वासिना केनापि-
पुत्रेण दक्षिणप्रतोल्यां यदि परबलं ढौकते तदैव दुर्गभङ्गो नान्यथेति
तद्वाचमाकर्ण्य स विज्ञप्त सचिवस्तं व्यतिकरं राज्ञे गुप्तविज्ञप्तिकया
निवेदयामास । राज्ञापि तद्वृत्तान्तवेदिना तत्र सैन्ये ढौकिते दुर्गमं दुर्ग-
मन्तर्विमृश्यै यशःपटहनाम्नि बलवद्दन्ताबलेऽधिरूढसामलनाम्मारोहकेण

१ अनिदान D २ क्रुद्धो नृप पराद्मुखोऽजनि । एकदा राजान D श्रीसिद्धराज
श्रीपत्तनमुपेत्य सात्मालवकनृपयोस्तं वृत्तान्तमवगम्य H B L M श्रीपत्तनागत
श्रीसिद्धराजं तद्वृत्तान्तावगमनेन क्रुद्धं ३ रक्षणीयं P ४ प्रति यियासु B
५ कर्षचिद्धारादुर्गमत् कर्तुमप्रभूण्यस्य B H L ६ प्रतोल्या ७ दुर्गम
न्नुर्गम विमृश्य P

पश्चाद्भागेन त्रिपोलिकपाटद्वये आहन्यमाने लोहमयार्गलायां भज्यमानायां बलाधिकतयान्तस्त्रुटिताद्गजात्कर्णाङ्गजमुत्तार्य स्वयं यावदत्रोहति तावत्स गज पृथिव्यां पपात । स गज. सुभटतया विपद्य वडसरग्रामे स्वयशोधवल एव यशोधवलनामा विनायकरूपेणावततारं ॥

१२) सिद्धेः स्तनधैलतटीपरिणतिदलितद्वितीयदन्त इव ।

विभ्राणो रदमेकं गजवदनः सृजतु वः श्रेयः ॥

इति तदीया स्तुतिः ॥

२३ इत्थं दुर्गभङ्गे सूत्रिते सति समराधिरूढं यशोवर्माणं पद्भिर्गुणै-
रावध्य तत्र निजामाज्ञां जगन्मान्यां दापयित्वा यशोवर्मरूपया प्रत्यक्ष-
यश पताकया रोचिष्णु श्रीपत्तनं प्राप ।

२४ प्रतिदिनं सर्वदर्शनेष्वाशिर्वादिदानायाहृतेषु यथावसरमाकारिता
जैनाचार्या श्रीहिमचन्द्रमुग्या श्रीसिद्धराजमासाद्य नृपेण दुकूलदानादि
भिरावर्जितास्तैः सर्वैरप्यप्रतिमप्रतिभाभिरामैर्द्विधापि पुरस्कृतो नृपायेत्या-
शिपं श्रीहिमचन्द्रः पपाठ—

१३) भूमि कामगात्रि स्वगोमयरसैरासिद्ध रत्नाकरा

मुक्तास्वस्तिकमातनुध्वमुडुप त्वं पूर्णकुम्भी^१ भव ।

धृत्वा कल्पतरोर्दलानि सरलैर्दिग्धारणास्तोरणा—

न्याधत्त स्वकरैर्विजित्य जगतीं नन्वेति सिद्धाधिपः ॥

२५ अस्मिन्काव्ये नि प्रपञ्चे प्रपञ्च्यमाने तद्वचनचातुरीचमत्कृत-
चेता नृपस्तं प्रशंसन्, कैश्चिदसाहिष्णुभिरस्मच्छास्त्राध्ययनबलादेतेषां

१ यशोधलो नाम c यशोदेवोनाम M २ यश. पश्यो मृत्वा व्यन्तरोऽभूदिति
जिनमंडनेनोक्तं (जि. कु प्रबन्धे)

→ सिद्धहमप्रशस्त्या (श्लो २६)

३ कुम्भो c

विद्वचेत्यभिहिते राज्ञा पृष्टा श्रीहेमचन्द्राचार्या - †पुरा श्रीजिनेन श्रीमन्महावीरेणन्द्रस्य पुरत शेषवे यद्व्याख्यात तज्जैनव्याकरणम धीयामहे वयमिति तद्वाक्यानन्तरमिमा पुराणवार्त्तामपहायास्माकमेव सन्न हित व्याकरणकर्तार कमपि ब्रूतेति तत्पिशुनवाक्यादनु ते प्राहु । यदि श्रीसिद्धराज सहायीभवति तदा कतिपयैरेव दिनै पञ्चाङ्गमपि नूतन

B D आदर्शयोरत्र निम्नावतारितो वृत्तान्तोऽधिक उपलभ्यते—

कैश्चिदसहिष्णुभिर्न मेने ॥ हेमचन्द्रनामा शिष्य कदाचिन्बलुञ्जितशिरा जलविहरणाय व्रजन् गजभयात्सौधाभित्तिस्थितो गवाक्षस्थेनाल्पपुरोहितेन सारिणा पराभूत गुरवो विज्ञप्तास्तैश्को मिथ्या दु कृत देहि । तद्दु खेन निःसृतोऽन्वगच्छीयदेवचन्द्रपद्माकरा न्या सह श्रीकाश्मीर प्रति । मार्गं नडोलाग्रामे सप्तमोपवासे धीसरस्वती प्रसन्ना जाता निजमूर्तिर्दंशिता मित्रयोर्निवेदिते । श्लोकसप्तशत्या ग्रामो वर्णित मित्रद्वयस्य कार्यसिद्धिहेतो स्तम्भतीर्थे प्रविशन्त केनापि देशान्तरिणाकार्यविद्या समर्पिता । इत्युक्त च । मम मरणसमये मम शवोपरि त्रिभिर्नाभिमण्डले मन्त्र स्मरणीय शवो वर दास्यति । एव कृते स्मशाने मध्यरात्रौ शवेनोत्थाप्य वरो दत्त । श्रीहेमचन्द्रेण राजप्रबोधो यचित । देवचन्द्रेण हस्तसिद्धेराकृष्टिविद्या । पद्माकरेण पाण्डित्य । अनान्तरे कृतकृत्यहेमचन्द्रो बलित । कालभैरवीयमध्ये चण्डिकाप्रासादे विश्रान्तस्तत्र लघुभैरवानन्द शिष्यपञ्चश तीवृत समेत्य, रेरे चण्डे चण्डे प्रचण्डे मह्य मोदकान् देहीति भणित्वा स्रवणमयकपं रमप्रे मुक्त देव्या मोदकैर्भृत । तेन सर्वेषां तेऽर्पिता । हेमचन्द्रस्यापि हे शिष्य त्वमपि गृहाणेत्युक्तो तेन तस्यापि करौ स्तम्भयित्त्वोक्त । यद्यस्ति सत्त्वं तदा त्व भक्षयेथा एवमुक्ते चरणयो पतित । तत पत्तने आयात श्रीजयसिंहदेव, सन्मुखमेत्य समानीय हेमचन्द्रं गजाधिरूढ प्रवेश्य च पुरोहिततिरस्कृत सूरि, राज्ञा गुरव उपरोष्य हेमचन्द्रस्य पदस्थापना कारिता ॥ श्रीहेमचन्द्रसूरयोऽष्टम्या चतुर्दश्या च धीनयदेवभुवन प्रयान्ति । पौषधामारे श्रीस्थुलिभद्रचरित वाचयन्त पुरोहितेन राज्ञोप्रे उपहसिता, महाराज को यमसत्प्रलाप सर्वरसभोजने पूर्वपरिचितवेश्यागृहे कामनिग्रह । पर किं क्रियते भवद्बल-भा । राज्ञोक्त । आचार्या अत्र समेष्यन्ति तदा वक्तव्य परोक्षे न । सूरिष्वामतेषु राज्ञो क्त । किं २ वाचयतो वर्तन्वे यूय । सूरिभि समग्रमपि सक्षेपत स्थुलिभद्रचरित कथितं । आलिगेनोक्त । महाराज, *विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो इत्यादि, गुरुभिरुक्त- -सिंहो बलीयो द्विरद इत्यादि० आलिगेनोक्त । अस्माकमेव शास्त्राणि पठित्वास्माकमेव पतय सजाता । गुरुभिरुक्त । जैनेन्द्रव्याकरण किं भवदीय यत्पुरा † नृप व्याकरणकर्तारं †

† अयमप्रे सपूर्णे वतते

व्याकरणं रचयामः ॥ अथ नृपेण प्रतिपन्नमिदं निर्वहणीयमित्यभिधाय
तद्विसृष्टाः सूरयः स्वं स्थानं ययुः ।

२६ ततो यशोवर्मराज्ञः करे निःप्रतीकारां क्षुरीं समर्प्य तदग्रासने
वयं गजाधिरूढा पुरमध्ये प्रवेशं करिष्याम इति राज्ञः प्रतिश्रवमाकर्ण्य
मुञ्जालमन्त्रिणा प्रधानवृत्तिं मुञ्चता किमिति राज्ञा निर्वन्धपृष्टेन—

१४) मा स्म सन्धिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु विग्रहम् ।

आख्यातं यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशात्स्वबुद्धयैव स्वामिना प्रतिज्ञातोऽयमर्थः सर्वथा-
यतौ न हित इत्युक्तं । ततो वरमसून्परिहरामि न तु विश्वविदितं प्रति-
श्रवमिति नृपेणोक्ते मन्त्री दारुमयी क्षुरिकां पाण्डुवर्णसर्जरसेन पिहितां
पृष्ठासनस्थस्य यशोवर्मणः करे समर्प्य तदग्रासनस्थो नृपतिः श्रीसिद्धराजः
परमोत्सवेन श्रीमदणहिल्लपुरं प्रविवेश ।

२७ प्रावेशिकमङ्गलानन्तरं नृपेण स्मारिते व्याकरणवृत्तान्ते बहुभ्यो
देशेभ्यस्तद्वेदिभिः पण्डितैः सह सर्वाणि व्याकरणानि समानीय श्रीहेमा-
चार्यं श्रीसिद्धहेमाभिधानं पञ्चाङ्गमपि व्याकरणसपादलक्षग्रन्थप्रमाणं संव-
त्सरेण रचयाञ्चक्रे । राजवाह्यकुम्भिकुम्भे तत्पुस्तकमारोप्य सितातपवारणे
ध्रियमाणे चामरग्राहिणीचामरयुग्मवीज्यमानं नृपमन्दिरमानीय प्राज्यवर्ष-
पूजापूर्वं कोशागारे न्यधीयत । ततो राजाज्ञयान्यानि व्याकरणान्यपहाय
तस्मिन्नेव व्याकरणे सर्वत्राधीयमाने केनापि मत्सरिणा भवदन्वयवर्णना-
विरहितं व्याकरणमित्युक्ते श्रीहेमाचार्यः क्रुद्धं राजानं राजमानुपादवगम्य
द्वात्रिंशच्छ्लोकान्भूतनाम्निर्माय द्वात्रिंशत्सूत्रितपादेषु तान्सम्बन्धं दधानानेव
लेखयित्वा प्रातर्नृपसभायां वाच्यमाने व्याकरणे चौलुक्यवंशोपश्लोककेन
श्लोकान्वाचयन्नुपं संतोपयामास । यथा—

१-२ नृपस्तु प्रतिज्ञाभदभीर्त्वरमसून्परिहरामि नतु विश्वविधुतं प्रतिधुतमिति नृप-
वचनात् H L M ३ क्षुरिका c D ४ व्याकुलानन्तरं c ५ सबदान् D

१९) हरिरिवबलिवन्धकरस्त्रिशक्तियुक्तः पिनाकपाणिरिव ।
कमलाश्रयश्च विधिरिव जयति श्रीमूलराजनृपः ॥

इत्यादि । तथा च श्रीसिद्धराजदिग्विजयवर्णने द्वयाश्रयनामा
ग्रन्थ कृत ।

१६) भ्रात संवृणु पाणिनिप्रलपितं कातन्त्रकन्था वृथां
मा कार्पीः कटु शाकटायनवच क्षुद्रेण चान्द्रेण किम् ।
कः कण्ठाभरणादिभिर्बठरयत्यात्मानमन्यैरपि
श्रूयन्ते यदि तावदर्थमधुराः श्रीहेमचन्द्रोक्तयः ॥

२८ अथ श्रीसिद्धराजेन पत्ने यशोवर्मराज्ञस्त्रिपुररुपप्रभृतीन्सर्वानपि
राजप्रासादान्सहस्रलिङ्गप्रभृतीनि च धर्मस्थानानि दर्शयित्वा प्रतिवर्षं देवदा-
यपदे कोटिद्रव्यव्ययं निवेद्यैतत्सुन्दरमसुन्दरं वेति यशोवर्मा पृष्ट इत्यवादीत् ।
अहं ह्यष्टादशलक्षप्रमाणमालवेदेशाधिपस्त्वत्तः परामवपात्रं कथं भवेयं,
परं महाकालदेवस्य दत्तपूर्वत्वाद्देवद्रव्यं मालवकः । तद्भुञ्जानास्तत्प्रभावाद्दु-
दितास्तामिता वर्तामहे । भवदीयान्वयराजानोऽप्येतावद्देवद्रव्यव्ययनिर्वाहा-
क्षमा लुप्तसर्वदेवदायपदा विपदां पदं भविष्यन्ति ।

२९ अथ सिद्धराजः कदापि सिद्धपुरे रुद्रमहाकालप्रासादं कारयितु-
कामः कमपि स्थपतिं स्वसन्निधौ स्थापयित्वा प्रासादप्रारम्भलभ्ने तदीयक-
लासिकां लक्षद्रव्येणोत्तमर्णगृहीता मोचयामास । तां वंशशलाकामयीमा-
लोक्य किमेतदिति राजा पप्रच्छ । ततो मया प्रभोरौदार्यपरीक्षानिमित्त-
मेतत्कृतमिति स्थपतिरुक्तवान् । ततस्तद्द्रव्यमनिच्छतेऽपि नृपतिनार्थितं ।
ततः क्रमेण त्रयोविंशतिहस्तप्रमाणे परिपूर्णे प्रासादेऽश्वपतिगजपतिनरप

१ चौलुक्यवशोपलोकान् द्वात्रिंशत्सुत्रपादान्तेषु द्वात्रिंशत् श्लोकानवलोक्य
प्रमुदितो राजा व्याकरण विस्तारयामास B H L M २ कथा H L ३ वर्दा-
पयित्वा C ४ मूलनाशं विनश्यन्ति H L M ५ इस्मिन्नप्यवसरे H L ६ तद्द्र-
व्यप्रत्यर्पणापूर्वं त्रयोविंशति H L

तिप्रभृतीनामुत्तमभूपतीनां मूर्त्तिः कारयित्वा तत्पुरे योजिताञ्जलिं स्वां
मूर्त्तिं निर्माप्य देशभङ्गेऽपि प्रासादस्याभङ्गं याचितवान् । तस्य प्रासादस्य
ध्वजारोपप्रस्तावे सर्वेषामपि जैनप्रासादानां पताकावरोहं कारितवान् । यथा
मालवकदेशे महाकालवैजयन्त्यां सत्यां जैनप्रासादेषु न ध्वजारोप इति ।

३० अन्यदा सिद्धराजस्य मालवकमण्डलं प्रति यियासतः केनापि
व्यवहारिणा सहस्रलिङ्गकर्मस्थाये याच्यमाने विभागे तत्सर्वथाऽदत्त्वेव
कृतप्रयाणस्य कतिपयदिनानन्तरं कोशाभावात्कर्मस्थायस्य विलम्बमवगम्य
तेन व्यवहारिणा सुतस्य पार्श्वार्कस्यापि घनाधिपस्य बध्वास्ताडङ्गमपह्नायै
तदण्डपदे द्रव्यलक्षत्रयं दत्त । तेन कर्मस्थायः स जात इति वार्त्ता शृण्वतो
मालवके वर्षाकालं तस्थुषो राज्ञो वचनगोचरातीतं प्रमोदं संजातं ।
अथ प्रावृषेण्ये घने प्रगल्भवृष्ट्या क्षोणीमेकार्णवा कुर्वन्ति वर्द्धापनिकाहेतो
प्रधानपुरुषैः प्रहितं मरुदेशीयपुंसो नृपतिपुरतः सविस्तरं वर्षास्वरूपं
व्यञ्जयत् । तदा त्वागतेन गूर्जरधूत्तण नरेण सहस्रलिङ्गसरो भृतमिति स्वा-
मिन् वर्द्धाप्यसे^१ इति तद्वाक्यानन्तरमेव सिककपतितमार्जारस्येव मरुवृ-
द्धस्य पश्यत सर्वाङ्गलग्नमाभरणं नृपतिर्गूर्जराय ददौ ।

३१ अथ वर्षानन्तरं प्रत्यावृत्तं क्षितिपति श्रीनगरमहास्थाने दत्ता-
वासो^२ नगरप्रासादेषु ध्वजस्थालोके^३ क एते प्रासादा इति ब्राह्मणान्य-
प्रच्छ । तैर्जिनब्रह्मादीनां प्रासादस्वरूपे निवेदिते सामर्थ्यं राजा मया
गूर्जरमण्डले जैनप्रासादानां पताकासु निषिद्धासु किं भवतामिह नगरे
पताकावज्जिनायतनमित्यादिशस्तैर्विज्ञपयांचक्रे । अवधार्यता श्रीमन्महादे-
वेन कृतयुगप्रारम्भे महास्थानमिदं स्थापयता श्रीऋषभदेवनाथश्रीब्रह्मप्रा-

१ सहस्रलिङ्गकर्मस्थायविभागं याचितो राजा तददत्त्वेव मालवकप्रति प्रयाणम-
करोत् a २ ताडङ्गेऽन्यहारेते D ३ कर्मस्थाय परिपूर्णं शृण्वतो H ४ वर्द्धाप-
यसे b c ५ मन्मथरचनाकृतसर्वावसरस्तत्र b H M ६ ध्वजब्रह्ममालोक्य c M
श्रीब्रह्मप्रासादयो मुकृतेभिः P

३५ अन्यदा श्रीसिद्धराजो नवघणाभिधानमाभीरराणकं निगृही-
तुकामः पुरैकादशवारं निजसैन्ये परामिते सति श्रीवर्धमानादिषु पुरेषु
प्राकारं निर्माप्य स्वयमेव प्रयाणकमकरोत् । तद्भागिनेयदत्ते सङ्केते सति
वप्रपरावर्चकालेऽयं द्रव्यव्यापादित एव करणीयो नवघनो न पुनरस्त्रादि-
भिरिति परिग्रहदत्तान्तरस्थः स विशालाच्छालाङ्कहिराकूप्यै द्रव्यवासणे-
रेव ताडयित्वा व्यापादितं । अयं द्रव्यव्यापादित एव कृत इति वचनवि-
ज्ञापनात् परिग्रहो बोधितः ।

अथ तद्राश्याः शोकपतिताया वाक्यानि—

२३) सइरू नहीं स राणई कुलाईउ नकुलाइ इ ।

सइ सउ पङ्गारिहिं प्राणकइ वइसानरि होमीई ॥ १ ॥

२४) राणा सव्वे वाणिया जेसल्ल वड्डउ सेठि ।

काहं वणिजड्डु माण्डीयउ अम्मीणा गढहेठि ॥ २ ॥

२५) पइं गरुआ गिरनार काहू मणि मल्लरु घरिउ ।

मारीतां पङ्गार एकसिहरु न ढालिउं ॥ ३ ॥

२६) जेसल मोडि मवाह वलिवलि विरूर्प भावयिइ ।

नइ जिम नवा प्रवाह नवघण विणु आवइ नंदि ॥ ४ ॥

१ प्राकारप्रकारं निरूप्य D H २ इति याचिते राज्ञा जयसिंहदेवेन सः
शालात् a ३ बहिराच्छतो H L ४ तं व्यापादयामास L H ५ इति वचनबला-
त्तद्भागिनेयपरिग्रह C ६ सयरू नहि स राण B न कुलाई न कुलाई H B ७ सई
सउ पंगारिहि पाण किन वइसारि होमिया H B ८ वरुण c ९ नवघणविणआवै नही c
बलीं गरुआ गिरिनार दीहू बोलावउड्डयउ ।
लहसि न बीजीवार एहासज्जणभारखम ॥
अम्हइ एतलइ संतो जड्डपभुवाअ पवावा ।
नकुलाणि मन कुरोसु बेउ खगारिहि सउगिया ॥
मणत्तंबोले म मागि झाखि मउघाउइ मुहिं ।
देवलवाउ उसागि खंगारिहि सउते गिया ॥

इत्यधिकानि वाक्यानि B आदरं

२७) वादी तो बढवाणं वीसारतां न वीसरइ ।

सोनौसमा पराण भोगावह पइ भोगवीइ ॥ १ ॥

इत्यादीनि बहूनि वाक्यानि यथावसरं मन्तव्यानि ॥

३६ ततो महं० जाम्बान्वयस्य सज्जनदण्डाधिपते श्रीसिद्धराजेन योग्यतया सुराष्ट्रविषये व्यापारो नियुक्तः । तेन स्वामिनमविज्ञाप्य वर्षत्रयोद्ग्राहितेन श्रीमदुज्जयन्ते श्रीनेमीश्वरस्य काष्टमयं प्रासादनपनीय नूतनः शैलमयः प्रासादः कारितः । चतुर्थे वर्षे सामन्तचतुष्टयं प्रस्थाप्य सज्जनदण्डाधिपतिं श्रीपत्तने समानीय राज्ञा वर्षत्रयोद्ग्राहितद्रव्यं याचितः । तद्देशव्यवहारिणां पार्श्वात्तावद्द्रव्यमुपढौक्योज्जयन्तप्रासादजीर्णोद्धारपुण्यमुद्ग्राहितद्रव्यं वा द्वयोरेकमवधारयतु देव । इति तेनोक्ते श्रीसिद्धराजस्तद्बुद्धिकौशल्यचमत्कृतस्तीर्थोद्धारपुण्यमेवोरीचकार । स पुनस्तस्य देशस्याधिकारमधिगम्य शत्रुञ्जयोज्जयन्ततीर्थयोर्द्वादशयोजनयोर्व्यावहुकूलमेयं महाध्वजं ददौ । इति रैवतकोद्धारप्रबन्धः* ॥

३७ अथ भूयः सोमेश्वरयात्रायाः प्रत्यावृत्त श्रीसिद्धाधिपो रैवतोपत्यकार्या दत्तावासस्तदैव तैत्कीर्तन दिदृक्षु मत्सरोत्सेकपरौर्द्विजन्मभिः सजलाधारलिङ्गाकारोऽयं गिरिरित्यत्र पादस्पर्शं नाहतीति कृतकवचनैर्निषिद्धस्तत्र पूजां प्रस्थाप्य स्वयं शत्रुञ्जयमहार्थिसन्निधौ स्कन्धावारं न्यधात् । तत्र पूर्वोक्तैर्जातिपिशुनैः कृपाणिकापाणिभिरकृपैस्तीर्थमार्गं निरुद्धे सति श्रीसिद्धाधिपो रजनीमुखे कृतकार्पाटिकवेर्षं, स्कन्धनिहितविहङ्गिकोभयपक्षान्यस्तगङ्गोदकस्तन्मध्येभूत्वाऽपरिज्ञातस्वरूप एव गिरिमधिरुह्य गङ्गोदकेन श्रीयुगादिदेव स्तपयन् पर्वतसमीपवर्तिग्रामद्वादशकशासनं श्रीदेवार्चायै

१ वादी तवउं बढमाण ० २ सोना ० ३ भोगावह पइ भोगिव्या ०
४ सज्जनदण्ड D दण्डाधिपति a ५ सुराष्ट्रा B ६ द्वादशयोजनायाम b a K H

* रैवतकोद्धारप्रबन्धो प्रभावकचरिते हे-सु. प्रबन्धे (छो. ३२५-३३५)

जिनमंडनगणीयकुमारपालप्रबन्धेऽपि वर्तते

७ स्व B ८ प्राहृतवेष्ट D

विश्राणयामास । तर्थादर्शनाच्चोन्मुद्रितलोचन इवामृताभिपिक्त इव जातः ।
अत्र पर्वते सल्लर्कावनसरित्पूरसंकुले इहैव विन्ध्यं करिष्यामीत्यवन्ध्यप्र-
तिज्ञो, हस्तियूथनिष्पत्तये विहस्तमनसं मनोरथेनापि तैर्थाविध्वंसपात-
किनं धिग्मामिति श्रीदेवपादानां पुरतो राजलोकविदितं स्वं निनिन्द ।
सानन्दो गिरेरवततार ।

३८ अथ श्रीदेवसूरिचरितं व्याख्यास्यामः । तस्मिन्नवसरे कुमुदच-
न्द्रनामा दिगम्बरस्तेषु देशेषु चतुरशीतिवादैर्वादिनो निर्जित्य कर्णाटदेशा-
द्गुर्जरदेशं जेतुकामः कर्णावतीं प्राप । तत्र भट्टारकश्रीदेवसूरीणां चातुर्मा-
सके स्थितानां श्रीअरिष्टनेमिप्रासादे धर्मशास्त्रव्याख्याक्षणे वचनचातुरी-
मनुच्छिष्टामाकर्ष्य तत्पण्डितैस्तद्वृत्तान्ते निवेदिते कुमुदचन्द्रस्तेषामुपाश्रये
सतृणमुदकं प्रक्षेपितवान् । अथ तैर्महर्षिभिः पण्डितैः खण्डनतर्कादिप्रमा-
णप्रवीणैस्तस्मिन्नर्थेऽनाकर्णिततथाऽवज्ञाते सति श्रीदेवाचार्यजामिं तपोघनां
चेटकैरधिष्ठितां विधाय नृत्यजलानयनादिभिर्विधाभिर्विडम्बनाभिर्विडम्ब्य
तेषु चेटेकेष्वपहृतेषु तान् मृशं परामवान्निर्भर्त्सनपरानपवार्य श्रीदे-
वसूरिभिरुक्तं वादविद्याविनोदाय भवता पत्तने गन्तव्यं । तत्र
राजसभायां भवता सह वादं करिष्याम इत्यादिष्टे कृतकृत्यमनाः
स आशावसनः श्रीपत्तनपरिसरं प्राप्तः । श्रीसिद्धराजेन मातामह गुरु-
रिति प्रत्युद्गमादिना सत्कृतस्तत्रावासान्दत्त्वा तस्यौ । श्रीसिद्धराजेन वाद-
निष्णाततां पृष्टाः श्रीहेमाचार्याश्चतसृषु विद्यासु परं प्रावीण्यं विभ्राणं जैन-
मुनिगजयूथाधिपं सिताम्बरशासनवज्रप्राकारं नृपसभाशृङ्गारहारं कर्णाव-
तीस्थितं श्रीदेवाचार्यं वादविद्याविदं वादीभकण्ठीरवं प्राहुः । अथ राज्ञा
तदाब्धानाय प्रेषितविज्ञप्तिकायां श्रीसंघेलखेन सममागतायां श्रीदेवसूरयः
पत्तनं प्राप्य नृपोपरोधाद्वाग्देवीमाराधयामासुः । तथा तु वादिवेतालीय-

१ विन्ध्यवनं रचयिष्यामीति. ० २ शान्त्याचार्यकृतोत्तराध्ययनवृत्ती । ३ उपाह-
तेषु ० ३ T अतः T पर्यन्तो भाग a आदर्शे नास्ति

धीशान्तिसूरिविरचितोत्तराध्ययनवृहद्भूतौ दिगम्बरवादस्थले चतुरशीति-
विकल्पजालोपन्यासे भवद्भिः प्रतन्यमाने दिग्वाससो मुखे मुद्रा पतिप्यती-
त्यादेशानन्तर गुप्तवृत्त्या कुमुचन्द्रसन्निधौ पण्डितान्प्रस्थाप्य कस्मिन्
शास्त्रे विशेषकौशलमिति ज्ञापिते ।

२८) देवादेशयं किं करोमि सहसा लङ्कामिहैवानये
जम्बूद्वीपमितो नयेयंमथवा वारानिधिं शोषये ।
हेलोत्पाटिततुङ्गपर्वतशिरोप्रावत्रिनेत्राचल-
क्षेपक्षोभविवर्धमानसलिल बध्नामि वा वारिधिर्म ॥

इति तदुक्तिश्रवणात्सिद्धान्तकुशलता तस्याल्पीयसीमवगम्य जित
मन्यमानाभ्या श्रीदेवाचार्यश्रीहेमचन्द्राभ्या प्रमुदितः । अथ देवसूरिप्रभो
रत्नप्रभाभिधानं प्रथमशिष्यं क्षपामुखे गुप्तवेपथया कुमुदचन्द्रस्य गुरुदरे
गत । तेन कस्त्वमित्यभिहिते अह देव । देव क । अह । अहं क ।
त्व । त्व क । श्वा । श्वा क । त्व । क अह देव इति तयोरुक्तिप्र-
त्युक्तिबन्धे चक्रभ्रम भ्रमति, आत्मानं देव दिगम्बरं ध्यानं च सस्थाप्य
यथागतं जगाम । तेन चक्रदोषप्रादुष्करणेन विधादनिर्षादसम्पर्कात् ।

२९) *हृद्यो श्वेतपटा किमेष विकटाटोपोक्तिसटाङ्कितै
ससारावटकोटरेऽतिविकटे मुग्धो जन पात्यते ।

१ शान्तिसूरिकृतोत्तराध्ययनसूत्रज्ञौ (३-९) वर्ततेऽयमुपन्यासः । २ देवा
ज्ञापय D ३ अयानये किं C ४ वारानिधिं D

T अत्र निम्नावतारितो भाग H आदर्शेऽधिक -

अथ बाह्यनामा महोपासकं श्रीदेवसूरिं व्यञ्जयन् प्रभो प्रकटकपटेन
दिकपटेन गागिलाद्या प्रधानपुरया द्रव्यव्यय विधाय भेदिता सन्ति । यदि पूज्या
आदिशान्ति तदा अहमपि तथा करोमीति श्रुत्वा देवसूरय प्राहुः यदि ब्राह्मीप्रसादतो
न जयस्तत्किमुक्तोचै सक्तोचै सत्यसविदो ततोऽत्मनेन प्रयासेन ।

५ विधादसम्पर्कात् ६ * पद्यमिदं मुदितकुमुदचन्द्रनाटकानुद्भूतम् (अ १ श्लो, ११)

तत्त्वातत्त्वविचारणामु यदि वो हेवाकलेशस्तदा
सत्यं कौमुदचन्द्रमद्वियुगल रात्रिदिवं ध्यायत ॥

इमां तदुचितां कवितां निर्माप्ये समादाय कुमुदचन्द्रः श्रीदेवसूरीन्प्र-
ति प्राहिणोत् ।

तदनु तच्चरणपरमाणुर्बुद्धिवैभवावगणितचाणाक्य. पण्डितमाणिक्यः ।

३०) *कः कण्ठीरवकण्ठकेसरसटाभारं स्पृशत्यद्विणा
कः कुन्तेन शितेन नेत्रकुहरे कण्डूयनं कांक्षति ।
कः सन्नद्यति पन्नगेश्वरशिरोरत्नावतंसश्रिये
यः श्वेताम्बरशासनस्य कुरुते वन्द्यस्य निन्दामिमाम् ॥

अथ रत्नावरपण्डितः—

३१) Tनमैनिरुद्धा युवतीजनस्य
यन्मुक्तिरत्र प्रकटं हि तत्त्वम् ।
तर्किकं वृथा कर्कशतर्ककेलौ
तवाभिलाषोऽयमनर्थमूलः ॥

इति कुमुदचन्द्रं प्रति सोपहासं प्राहिणोत् ॥

अथ श्रीभयणल्लदेवी कुमुदचन्द्रपक्षपातिनी, अभ्यासवर्तिनः सभ्यां-
स्तज्जयाय नित्यमुपरोधयन्तीति श्रुत्वा श्रीहेमचन्द्राचार्येण वादस्थले दिग-
म्बराः स्त्रीकृतं सुकृतमप्रमाणीकरिष्यन्ति, सिताम्बरास्तं स्थापयिष्यन्तीति
तेषामेव पार्श्वार्चद्वृत्तान्ते निवेदिते राज्ञी व्यवहाराद्बहिर्मुखे दिगम्बरे पक्ष-
पातमुज्ज्ञांचकार । अथ भाषोत्तरलेखनाय सुखासनसमासीनः कुमुद-
चन्द्रः पण्डितरत्नप्रभश्चरणचारेणाऽक्षपटले समागतौ । तदधिकृतैः—

१ निर्माय समये a * पद्यमिदं मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकादुद्धृतम् (अं. १ खो. २२

T पद्यं मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकादुद्धृतम् (अं. १ खो. ३४) तत्र माणिक्येनोक्तम् ।

२ अक्षपटले C M

३२) केवलिहूडं न भुञ्जइ चीवरसहिअस्स नत्थि निव्वाणं
इत्थी हूया न सिज्झइ ई मयमेयं कुमुदचन्दस्स ॥

कुमुदचन्द्र इति भाषां लेखयामास । अथ सिताम्बराणामुत्तरम्—

३३) केवलि हूडविभुञ्जइ चीवरसहिअस्स अत्थि निव्वाणं
इत्थी हूयावि सिज्झइ मयमेयं देवसूरीणं ॥

इति भाषोत्तरलेखनानन्तरं निर्णीतवादस्थलवासरे श्रीसिद्धराजे समा-
जमागतवति, पट्टदर्शनप्रमाणवेदिषु सभ्येषु समुपस्थितेषु कुमुदचन्द्रवादी
पुरो वाद्यमानजयडिण्डिमो ध्रियमाणसितातपत्रः सुखासनसमासीनः पुरो
वंशाग्रलम्बमानपत्रावलम्बः सिद्धराजसभायां नृपप्रसादीकृतसिंहासने निप-
साद । प्रभुश्रीदेवसूरयश्च श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रसहिताः समासिंहासनमेकमे-
वालंचक्रुः । अथ कुमुदचन्द्रवादी स्वयं ज्यायान् किञ्चिद्व्यतिक्रान्तशै-
शवं श्रीहेमचन्द्रं प्रति पीतं तक्र भवतेत्यभिहिते श्रीहेमचन्द्रस्त प्रति जरा-
तरलितमते किमेवमसमञ्जसं रूपे श्वेतं तक्र पीता हरिद्रेति वाक्येनाध.कृत ।
युवयोः को वादीति पृच्छन्, श्रीदेवसूरिभिस्तन्निराकरणायायं भवतः प्रति-
वादीत्यभिहिते कुमुदचन्द्र. प्राह । मम वृद्धस्यानेन शिशुना सह को वाद
इति तदुक्तिमाकर्ष्याहेमेव ज्यायान् भवानेव शिशुः योऽद्यापि कटीदंबरकं-
मपि नादत्से निवसनं च । इत्थं राज्ञा तयोर्वितण्डायां निषिद्धायामित्थं
पणवन्धो मिथः समजनि पराजिते श्वेताम्बरैर्दिगम्बरत्वमङ्गीकार्यं । दिग-
म्बरैस्तु देशत्याग इति निर्णीते पणवन्धादनु स्वदेशकलङ्कभीरुभिर्देवाचार्यैः
सर्वानुवादपरिहारपरैर्देवानुवादपरायणैः कुमुदचन्द्रं प्रति प्रथम भवान्क-
क्षीकरोतु पक्षमित्यभिहिते—

३४) *खद्योतद्युतिमात्तनोति सविता जीर्णोर्णनाभालय—

च्छायामाश्रयते शशी मशकतामायान्ति यत्राद्रय ।

१ तत्तिरस्करणाय D H २ दोरकं A G M

* पद्यमिदं मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकानुद्धृतम् (अं. ५ श्लो. ६) इ उर्णनाभालयछायां P

इत्थ वर्णयतो नभस्तव यशो जातं स्मृतेर्गोचरं ।

तत्तस्मिन्भ्रमरायते नरपते वाचस्ततो मुद्रिताः ॥

इति नृप प्रत्याशिपं ददौ । वाचस्ततो मुद्रिता इति तदीयाप-

शब्देन सभ्यास्त स्वहस्तबन्धनमिति विमृशन्तो मुमुदिरे ।

अथ देवाचार्याः—

३५) नारीणा विदधाति निर्वृतिपदं श्वेताम्बरप्रोल्लस-

त्कीर्तिस्फातिमनोहरं नयपथप्रस्तारभङ्गीगृहम् ।

यस्मिन्केवलिनो न निर्जितंपरोत्सेकाः सदा दन्तिनो

राज्यं तज्जिनशासनं च भवतैश्चौलुक्य जीयाच्चिरम् ॥ १ ॥

नृप प्रतीमामाशिपं ददौ ॥ अथ वादी कुमुदचन्द्रः केवलिभुक्तिस्त्री-
निर्वाणचीरनिराकरणपक्षोपन्यासं पारावतविहङ्गमसदृशया स्वलितगिरौ
प्रारभमाणः सभ्यैरन्तर्विहसद्भिः प्रत्यक्षप्रशंसापरैः पुरस्क्रियमाणैः । किञ्चिदु-
पन्यासप्रान्ते उच्यतामित्युक्तो देवाचार्यः । प्रलयकालोन्मीलितप्रचण्डपवन-
क्षुभिताम्भोधिनिचितवीचीसमीचीभिर्वाग्भिर्बृहद्दुत्तराध्ययनवृत्तेश्चतुरशीति-
विकल्पजालोपन्यासे प्रकान्ते भास्वत्प्रतिभाप्रसरपरिम्लानायमानकुमुदः
कुमुदचन्द्रः सभ्रमभ्रान्तचेतास्तद्वचनान्यवधारयितुमक्षमो भूयस्तमेवोप-
न्यासं समभ्यर्थितवान् । सिद्धराजसभ्येषु निषेधपरेष्वपि अप्रमेयप्रमेयल-
हरीभिस्तं प्रमाणाम्भोधौ मज्जयितुं प्रारब्धे षोडशे दिने आकस्मिके देवाचा-
र्यस्य कण्ठावग्रहे मान्त्रिकैः श्रीयशोभद्रसूरिभिर्ऋत्यकुरुकुल्लादेवीप्रसादल-
ब्धवरैस्तत्कण्ठपीठात्क्षणात्क्षपणककृतकार्मणानुभावात्केशचण्डुक पातयां-
चक्रे । तच्चित्रनिरीक्षणाच्चतुरैः श्रीयशोभद्रसूरि श्लाघ्यमान, कुमुदचन्द्र-
श्चामन्दं निन्दमान, प्रमोदविपादौ दधाते । अथ श्रीदेवसूरिभिरुपन्या-

१ यस्मिन् H c २ विनिर्जित. H a c ३ भवतो A b † पद्यमिदं मुद्रित-
कुमुदचन्द्राद्दुष्टम् (अ ५ श्लो ५) ४ उपमया सस्वलितस्वलितगिरा ० ५ पुरस्क्रि-
यमाणैः A ६ उपन्यासप्रक्रमे भ्रमराय A ७ वीरसूरिभिश्च ० ८ यशोभद्रसूरिभिः P

सोपक्रमे कोटाकोटिरिति शब्दे प्रोच्यमाने, तच्छब्दव्युत्पत्तिं कुमुदचन्द्रे पृच्छति, कण्ठपीठे लुठिताष्टव्याकरण षण्डित काकल टापटीपसूत्रनि-
प्पन्नं शाकटायनव्याकरणोदित कोटाकोटि कोटीकोटि कोटिकोटिरिति
सिद्ध शब्दत्रयनिर्णय प्राह । अथ प्रथममेव वाचस्ततो मुद्रिता इति स्वय
पठितमिति स्वयमपशब्दप्रभावात्तदा तु प्रादुर्भूतमुखमुद्र श्रीदेवाचार्येण
निर्जितोऽहमिति स्वयमुच्चरन् श्रीसिद्धराजेन पराजितव्यवहारादपद्वारे-
णापसार्यमाण सभवत्परामवाविर्भावाद्दुद्विस्फोट' प्राप्य विषेदे ॥

३९ अनन्तर तु श्रीसिद्धराज प्रमोदमेदुरमना देवाचार्यप्रभावप्रभाव
नाचिकीर्म्मूर्ध्नि' धारितसितातपत्रचतुष्टय प्रकर्णकप्रकरवीज्यमान स्वय
दत्तहस्तावलम्ब पूर्यमाणेषु यमलशङ्खेषु रोद कुक्षिभारिविभ्रम विभ्रति
नि स्वाननिस्वनै स्फूर्जद्वयतूर्यपूर्यमाणदिगन्तराले थाहडनाँज्ञोपासकेन
लक्षत्रयप्रमितद्रव्यव्ययकृतार्थीकृतार्थिसार्थं वादिचक्रवर्तिन पादावधार्यता-
मिति स्तुतित्रातैरमन्दानन्दकन्दकन्दलनकारिणि मङ्गले मुहुर्मुहुरुच्यमाने
श्रीदेवाचार्यान्थाहडेन तेनैव कारितप्रासादे श्रीमन्महावीरनमस्करणपूर्व
वसतौ प्रावेशयत् । तत्पारितोषिके नृपति सूरिम्योऽनिच्छन्त्योऽपि छालप्र
भृतिग्रामद्वादशक ददौ । तदुपश्लोकेन श्लोका एव—

३६) बलप्रतिष्ठाचार्याय नम श्रीदेवसूरये ।

यत्प्रसादमिवाख्याति सुखप्रश्नेषु दर्शनम् ॥

इति श्रीप्रद्युम्नाचार्य ।

३७) यदि नाम कुमुदचन्द्र नाजेप्यद्देवसूरिरहिमरुचि ।

कटिपरिधानमघास्यरकतम श्वेताम्बरो जगति ॥

इति हेमाचार्य ।

१ ऊर्ध्वस्फोटं H D २ प्रभावना विकीर्णं C ३ पूर्यमाणेषु दिगन्तरालेषु D

४ ऊर्जतूर्य D ५ चाहड A ६ बाहडेन A D ७ प्रावेशयत् A b

८ पश्चिमं प्रभावकचरिते देवसूरिप्रबन्धेऽपि वर्तते (२५१)

३८) भेजेऽवकीर्णितां नम्र कीर्तिकन्थामुपार्जयन् ।

ता देवसूरिराच्छिद्य त निर्ग्रन्थं पुनर्व्यधात् ॥

इति श्रीउदयप्रभदेवः ।

३९.) वादविद्यावतोऽर्थापि लेखशालामनुज्झर्ता ।

देवसूरिप्रभो साम्य कथ स्याद्देवसूरिणा ॥

इति श्रीमुनिदेवाचार्यः ।

४०) नमो यत्प्रतिभाधर्मात्कीर्तियोगपटं त्यजन् ।

न्हियेवात्याजि भारत्या देवसूरिर्मुदेऽस्तु व ॥ १ ॥

४१) सत्रागारमशेषकेवलभृतां भुक्तिं तथा स्थापय—

न्नारीणामपि मोक्षतीर्थमभवत्तद्युक्तियुक्तोत्तरै ।

यः श्वेताम्बरशासनस्य विजिते नम्रे प्रतिष्ठागुरु—

स्तद्देवाद्गुरुतोऽप्यभेयमहिमा श्रीदेवसूरिप्रभुः ॥ २ ॥

इति मेरुतुङ्गसूरिणा द्वयमिति देवसूरीणां प्रबन्धः× ।

४० ॥ अथ श्रीपत्तनवास्तव्य उच्छिन्नवंशक आमडनामा वणिक्

पुत्रं कांस्यकारकहेट्टे घर्षरकघर्षण कुर्वस्तत्र पञ्च विपोपेकानर्जयित्वा

दिनव्ययं कुर्वाणो द्विसन्ध्यमपि श्रीहेमसूरीणां चरणमूले प्रतिक्रमन् प्रकृ-

तिचतुरतयाऽधीतागस्त्यबौद्धमतादिरत्नपरीक्षाग्रन्थो रत्नपरीक्षकाणा सा-

न्निध्यात्परीक्षादक्ष कदाचिच्छ्रीहेमचन्द्रसन्निधौ धनाभावात्परिग्रहप्रमा-

णनियमानसंकुचितान् गृह्णन् सामुद्रिकवेदिभि प्रभुभिरायतौ तद्भाग्यवै-

भवप्रसरं विमृशद्विस्तस्य लक्षत्रयद्रम्माणां परिग्रहमानं कारयद्भिः सह

संतुष्टतया व्यवहरन्, कस्मिन्नप्यवसरे कापि ग्रामे यियासुरन्तरालेऽजात्रजं

१ कण्ठामुपार्जय य A २ निर्ग्रन्थ P a ३ विद A ४ अनुज्झता H ५ धर्मात्

A ६ स्पर्द्धावान् गुरतो c लग्नप्रतिष्ठागुरुश्रीदेवाद्गुरुस्त D ७ श्रीदेवसूरि प्रभु D

— मुनिदेवसूरिकृते शातिनाथचरित्रे श्लोकवद्धेऽप्यय श्लोक १२

× अयं देवसूरिप्रबन्धो प्रभावकचरितेऽप्यस्ति, मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकेऽपि प्रबन्धस्यास्य वस्तु गुम्फिताम् c श्रीमालज्ञातीय D ९ पञ्च लोष्टिकान् (राजशेखरकृत प्रबन्धकोश पाठ) १० प्रतिक्रामन् D

व्रजन्तमालोन्मैकस्या अजाया कण्ठे पापाणखण्ड रत्नपरीक्षकतया रत्न-
जातीय परीक्ष्य तल्लोभात्ता मूल्येन क्रीत्वा मणिकारपार्थात्तमुत्तेजित निर्मा-
प्य सिद्धराजमुकुटघटनाप्रस्तावे लक्षमूल्यद्रव्येण त नृपायैव ददौ । तेन
नीवीधनेन मञ्जिष्टास्थानकानि कदाचिदागतानि क्रीत्वा तद्विक्रयावसरे
सायात्रिकैर्जलचोरभयात्तदन्तानहिता काञ्चनरम्बिका पश्यन् सवभ्य
स्थानकेभ्यस्ता सजग्राह । तदनन्तर सर्वनगरमुख्य श्रीसिद्धराजमान्यो
जिनशासनप्रभावक श्रावक प्रतिदिन प्रतिवर्ष यदृच्छया जेनमुनिभ्योऽन्न-
वस्त्रादि ददानो गुप्तवृत्त्या नव्यानि धर्मस्थानानि जीर्णानि च प्रशस्तिर-
हितानि स्वदेशेषु च समुद्धार ॥

४२) वल्लीछन्नद्रुम इव मत्स्त्राच्छादितसमस्तधीजमिव ।

प्राय प्रच्छन्नकृत सुकृत शतशाखतामेति ॥

इति साह आभडप्रबन्धः* ॥

४१ अथान्यस्मिन्नवसरे श्रीसिद्धराज ससारसागर तृतीयं प्रत्येक
सर्वदेशेषु सर्वदर्शनेषु देवतत्वधर्मतत्त्वपात्रतत्त्वनिज्ञासया पृच्छ्यमानेषु
निजस्तुतिपरनिन्दापरेषु सन्देहदोलाधिरूढमानस श्राहेमाचार्यमाकार्य
विचार्यकार्य पप्रच्छ । आचार्यैस्तु चतुर्दशविधास्थानरहस्य विमृश्येति पौरा-
णिकनिर्णयो वक्तुमारेभे । यत्पुरा कश्चिद्रव्यवहारी पूर्वपरिणीता यत्नी
परित्यज्य सगृहिणीसात्कृतसवस्व सदेव पूर्वपत्न्या पतिवशीकरणाय तद्वे-
दिभ्य कार्मणककर्मणि पृच्छ्यमाने कश्चिद्रोडेदेशीयो रश्मिनियन्त्रित
तव पतिं करोमीत्युक्त्वा किञ्चिदचिन्त्यवीर्य भेषजमुपानीय भोजनान्तदेय-
मिति भाषमाण स गत । कियद्दिनान्ते समागते क्षयाहनि तस्मिस्तथा
कृते स प्रत्यक्षवृषभता प्राप । सा च तत्प्रतीकारमनवबुध्यमाना विध्वविश्वा
क्रोशान्सहमाना निज दुश्चरित शोचन्ती कदाचिन्मध्यदिने दिनेश्वरक

१ छलीछन्न A ० २ वसाह A अय साहआभडप्रबन्ध (आभडोत्पत्ति
प्रबन्ध) प्राचीनऽन्यस्मिन्पुस्तके नास्तीति डा भाउदाजीना स्वकीयादर्शप्रान्तभागे
लिखितम् । किन्तुचतुर्विंशतिप्रबन्धे वर्तते ।

ठोरतरकरनिकरप्रसरतप्यमानापि शाडलभूमिषु तं पतिं वृषभरूपं चारयन्ती कस्यापि तरोर्मूले विश्रान्ता निर्भरं विलपन्ती, आलापं नभस्यकस्माच्छु-
 श्राव । तदा तत्रागतो विमानाधिरूढः पशुपतिर्मवान्या तद्दुःखकारणं पृष्टो
 यथावस्थितं निवेद्य तस्यैव तरोश्छायायां पुंस्त्वनिबन्धनमौषधं तन्निर्वन्धा-
 दादिश्य तिरोदधे । सा तदनु तदीयां छायां रेखाङ्कितां निर्माय तन्मध्यव-
 र्तिन औषधाङ्कुरानुच्छेद्य वृषभवदने क्षिपन्ती तेनाप्यज्ञातस्वरूपेणौषधाङ्क-
 रेण वदनन्यस्तेन स वृषभो गनुष्यतां प्राप । यथा तदज्ञातस्वरूपोऽपि भेष-
 जाङ्कुरसमीहितकार्यसिद्धिं चकार तथा कलियुगे मोहात्तदपि तिरोहितं
 पात्रपरिज्ञानं समक्तिकं सर्वदर्शनाराधनेनाऽविदितस्वरूपमपि मुक्तिप्रदं
 भवतीति निर्णयः । इति हेमचन्द्राचार्यैः सर्वदर्शनसन्माने निवेदिते सति
 श्रीसिद्धराजः सर्वधर्मारामनां चकार । इति सर्वदर्शनमान्यताप्रबन्धः ॥

४२ ॥ अथान्यदा निशि कर्णमेरुप्रासादे नृपतिर्नाटकं विलोकयन्
 केनापि चणकविक्रयकारिणा वणिग्मात्रेण स्कन्धन्यस्तहस्तेन तल्लील-
 यितेन चित्रीयमाणमानसः स भूयो भूयस्तद्दीयमानं सकर्पूरबीटकं परितो-
 पितो' गृह्णन् नाटकविसर्जनावसरेऽनुचरैस्तद्देहादि सम्यगवगम्य सौधमा-
 साद्य सुप्वाप । प्रत्यूषे भूषः कृतप्राभातिककृत्यः सर्वावसरेऽलङ्कृतसभाम-
 षडपस्तं चणकविक्रयकारिणं विपणिनमाकार्यं निशि स्कन्धन्यस्तहस्तभा-
 रेण ग्रीवा बाधते इत्यभिहिते तत्कालोत्पन्नमतिर्विज्ञपयामास । देव आस-
 मुद्रान्तभूभारे स्कन्धाधिरूढे यदि स्वामिनो न बाधते स्कन्धस्तदा तृण-
 मात्रस्य निर्जावस्य मम पण्याजीवस्य भारेण स्वामिनः को स्कन्धबा
 धेति तदीयौचित्यविज्ञपनेन प्रमोदान्नुपः पारितोषिकं ददौ ॥

इति चणकविक्रयिवणिजः प्रबन्धः ॥

४३ अथान्यस्यां निशि नृपः कर्णमेरुप्रासादात्प्रेक्षणं प्रेक्ष्य प्रत्यावृत्तः

१ संमते A b H २ स्कन्धेन स्कन्धन्यस्तहस्तेन P a स्कन्धन्यस्तहस्तः H
 ३ परितोपिते P ४ भारेण का, D ५ प्रमोदवान् H P

कस्यापि व्यवहारिणो हर्म्ये बहून्दीपानालोक्य किमेतदिति पृष्ट स लक्ष-
दीपास्तान्विज्ञपयामास । असौ धन्य इति । स्वसोधमध्यमध्यास्य व्यतीत-
क्षणदाक्षण सधन्यमानिन त सदा समानीयेत्यादिदेश । एतेषा सदा प्रदी-
पाना प्रज्वालनेन भवत सदा प्रदीपन, तद्भवदीयवित्तस्य कियन्तो लक्षा
इत्यभिहित स विद्यमानाश्चतुरशीतिलक्षान्निवेदयामास । तदनुकम्पाक-
म्पमानमानस स्वकोशात्पोडशलक्षान्प्रसादीकृत्य तत्सोपे कोटिध्वनम-
धारोपयामास । इति पोडशलक्षप्रबन्धः ॥

४४ अथान्यस्मिन्नवसरे राजा कदाचिद्दालाकदेशे दुर्गभूमो सिंहपुर-
मिति ब्राह्मणानामग्रहार स्थापितस्तच्छासने पञ्चत्तरशत ग्रामा । अथ
श्रीसिद्धराज कदाचित्सिंहनादेर्भातेर्विप्रदेशमध्यनिवास याचित साभ्रम-
तीतीरवर्तिनमाशाम्बिलीग्राम तेभ्यो ददौ । तेषा च सिंहपुराद्धान्यान्या-
दाय गच्छतामागच्छता च दानमौक्ष चकार ।

४५ अथ राजा सिद्धराजेन मालवक प्रति कृतप्रयाणेन वाराहीग्राम-
परिसरमाश्रित्य तदीयान् पँट्टकिलानाह्वय तच्चातुर्यपरीक्षाकृते निजा प्रधाना
राजवाहनसेजवालीं स्थपनिकार्थं समर्पिता । अथ नृपतौ पुरत प्रयाते ते
सर्वेरपि सभूय तदङ्गानि प्रत्येक विदार्य यथावाञ्छित स्वस्वसोपे निदधिरे ।
अथ यदा प्रत्यावृत्तो नृपस्ता स्थपनिकां तेभ्यो याचमानस्तद्वैरितभि-
न्नानि तदङ्गानि पश्यन् सविस्मय किमेतदित्यादिशस्तैर्विज्ञपयाचक्रे ।
स्वामिनेक कोऽप्यस्य वस्तुनो गोपनविधो न प्रभूष्णुर्मलिम्बुचादिभ्य-
कदाचिदंशये सजायमाने सति क प्रभोत्तरकतति विमृश्यैतदस्माभि-

१ स धन्यमानी A धन्यमानी P २ आशाम्बली A b ३ दाण b
४ पट्टि c M ५ यानविशेष ६ स्थापनिकार्थं c ७ समर्पयत P c यथोचित c
८ स्थापनिका (न्यास थापण इति भाषायां) P a १० मन्त्रिभुवानलादीना
कदाचिदंशये D

व्यवसितं । तदा राजा सविस्मयस्मेरमनास्तेषां वृच इति विरुदं ददौ ।
इति वाराहीयावृचप्रबन्धः ।

४६ अथ कदाचिच्छ्रीजयसिंहदेवो नृपतिर्मालवकं विजित्य प्रत्या-
वृत्तः । उज्झाग्रामे निवेशितस्कन्धावारस्तैर्ग्रामीणैः प्रतिपन्नमातुलैर्दुग्ध-
परिपूर्णाहारादिभिरुचिचैः परितोप्यमाणस्तस्यामेव निशि गुप्तवृत्त्या
तद्दुःखसुखजिज्ञासु कस्यापि ग्रामीणस्य गृहे गतः । गोदोहादिव्याकुल-
तायामपि तेन कस्त्वामिति पृष्ट, श्रीसोमेश्वरस्य कार्पटिकोऽहं महाराष्ट्र-
देशवास्तव्य इति तस्मै न्यवेदयत् । तेन च नृपतेः पार्श्वे महाराष्ट्रदे-
शस्य तन्महाराजस्य च गुणदोषवृत्तान्ते पृच्छमाने स नृपतेस्तस्य
पण्णवतिराजगुणान्प्रशंसंस्तत्पार्श्वे गूर्जराधीश्वरगुणदोषान्पृच्छन् । श्रीसि-
द्धराजस्य प्रजापालनपाण्डित्यं सेवकेष्वतुल्यवात्सल्यं चेत्यादीन्गुणान्व-
र्णयंस्तेन कृत्रिमदोषे उत्पाद्यमाने सोऽस्माकं मन्दभाग्यतया नृपतेरपु-
त्रतालक्षण एव दोष इत्यश्रूणि मुञ्चन्नृपतिं निःकैतववृत्त्या परितोपया-
मास । अथ प्रभातकाले संग्रय सर्वेऽपि मिलिता नृपदर्शनोत्कण्ठिताः
सौधमध्यास्य प्रभोः प्रणामानन्तरं तदतुल्यपल्यङ्के निविष्टाः, आसनदान-
नियोगिभिः प्रदत्तेऽपि पृथगासने तत्सौकुमार्यं करस्पर्शेन विचिन्त्य वय-
मिह सुखमुखेन निपण्णास्तिष्ठाम इति नृपे स्मितमुखाम्भोजे तस्थुः ।
इति उज्झावास्तव्यग्रामीणानां प्रबन्धः* ।

४७ अथ कदाचिज्झालाज्ञातीयमांगूनामा क्षत्रियः श्रीसिद्धराजसे-
वार्थं सभां गच्छन् प्रत्यहं पाराचीद्वयं भूमौ निहत्योपविशति । उज्झ-

१ वृच P . अयं वाराहीयावृचप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउ
दाजीना स्वपुस्तके लिखितमस्ति २ कुण्डा ८ शब्दा D ३ आवाहादिभिः A b
प्रकाहादिभिः P ४ कुण्डा ८ * अयं उज्झा (कुंड) वास्तव्यग्रामीणानां प्रबन्धः
पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउ दाजीना स्वपुस्तके लिखितमस्ति ५ गाला b
६ पाषाणभेदकः शस्त्रविशेष (पराई भाषाया)

रन्द्ध्यमुचिष्ठंति । तस्य च भोजने घृतपरिपूर्णं कुतुपं एक एव व्यये याति तस्य तु घृताभ्यक्तदाढिकानिर्माजिने घृतपोडशांशोऽवशिष्यते । कदाचि-
द्वपुरपाटवे पथ्यावसरे पञ्चमानकप्रमितयवागूपथ्यप्रान्ते आयुर्वेदविदामृ-
तोदकमर्धाहारे किमिति न पीतमित्युपालब्धः । यतः—

४३) पिवेद्घटसहस्रं तु यावन्नाभ्युदितो रविः ।

उदिते तुं सहस्रांशौ विन्दुरेको घटायते ॥

रजन्या. पाश्चात्यघटिकाचतुष्टये सूर्यस्यानुदयावधि यत्पय. पीयते
—जलयोग क्रियते तद्वज्रोदकं तदमृतोदकं, सूर्योदये समुत्पन्ने निरन्त्रे
प्रातर्यदुदकं पीयते तद्विप, तत विन्दुरेको घटशतायते । भोजनाधे
यज्जलं पीयते तदमृतं, भोजनान्ते तत्कालपीतं पय छत्रं छत्रोदकमिति
मण्यते । तेन प्रोक्तं पुन, पूर्वभुक्तमर्धाहार परिकल्प्य सम्प्रति पय
पीत्वा पुनरर्धाहारं करिष्यामीत्युपक्रममाणस्तेनैव वैधेन निषिद्ध । नृप-
तिना निरायुधकारणं पृष्ट, समयोचितं मे प्रहरणमिति विजपयन्नन्यदा
मज्जनावसरे हस्तिप्रेर्यमाण हस्तिनमालोक्य सन्निहितश्वानेन गुण्डादण्डे
निहत्य मर्मस्थाननिपीडितस्य गजस्य पुच्छभाग स गृह्णन् तदीयातुलेन
बलेनान्तस्त्रुदितस्य करटिन उच्चारिते हस्तिपंके भूपतितः सोऽमुभिर्न्य-
युज्यत । स तु गूर्जरदेशभूपाले पलायिते समायातम्लेऽनसमरे स्त्रेच्छ-
योच्छेदयन् यत्र दिवं प्राप्तस्तत्र श्रीपत्तने मांगूस्थण्डिलमिति प्रसिद्धि ।
इति मांगूझालाप्रबन्धः ।

४८ अन्यदा म्लेच्छप्रधानेषु समायातेषु मध्यदेशागतान्वेषकारका-
नाह्वय रहस्य किञ्चिदादिश्ये विससर्ज नृपः । अथापरस्मिन्सायाहे च

१ उत्तिष्ठस्तद्व्यसुद्धरति ० २ कुम्भ A D ३ व्यान्ववसरे A ४ अस्तमित ०
५ अस्तं याते C ६ विन्दुर्घटशतायते C D ७ छत्र छत्रोदकं ० ८ तनोऽसां ०
९ पूर्वार्धे A १० उत्तरिते भूपतो H C M उत्तरिते नृपतो D ११ म्लेच्छे
शेषु a १२ रहः स किञ्चिदाह्वय D

समागते प्रलयकालप्रचण्डपवनप्रादुर्भावे नृपः सुधर्मसधर्मिणमास्थानी-
मास्थाय यावदवलोकते तावदन्तरिक्षादवतरन्तं मस्तकन्यस्तकाञ्चनेष्टि-
कायुगेन काञ्चनशोभां विभ्राणं पलादयुगलमालोक्य भयभ्रान्ते समाज-
लोके नृपचरणपीठे तदुपायनं विमुच्य भूपीठलुठनात्पूर्वं प्रणिपत्येति
विज्ञपयामास । यदद्य देवार्चनावसरे लङ्कानगर्या महाराजाधिराजः श्रीवि-
भीषणो राजस्थापनाचार्यस्य रघुकुलतिलकस्य श्रीरामस्याभिरामगुण-
ग्रामाभिरामस्य स्मरन् ज्ञानमयेन चक्षुषा सम्प्रति चालुक्यकुलतिलकं
श्रीसिद्धराजावतारेऽवतीर्णं स्वयं स्वीयं स्वामिनमवधार्योत्कण्ठोत्कटायमा-
नमानसोऽहं तत्र प्रणामकरणायागच्छामीति किंवा प्रभुर्मात्रागमनेना-
नुग्रहीष्यतीति विज्ञपयन्नौ ग्रहितवान् । तन्निर्णयं श्रीमुखेन समादिशतु
देव । ताभ्यामित्यभिहिते नृपति किञ्चिदन्तर्विचिन्त्य स तावेवं समा-
दिशत् । यद्वयमेव प्रफुल्लायलकलहरीप्रेर्यमाणाः स्वसमये स्वयमेव विभी-
षणमिलनाय समेष्याम इत्युदीर्य निजकण्ठशृङ्गारिणमेकावलीहारं प्रति-
प्राभृतं प्रसादीकृतं । प्रभुणाहमयमपि प्रेष्यप्रेषणावसरे न विस्मरणीय
इति विशेषविज्ञप्तिं विधायान्तरिक्षमार्गेण तद्राक्षसद्वन्द्वं तिरोधत्ते । तदैव
ते म्लेच्छप्रधानपुरुषा भयभ्रान्ताः स्वपौरुषमुत्सृज्य नृपपुरत आहूता
भक्तिभारभासुराणि वचांसि ब्रूवाणास्तद्राजाय समुचितमुपायनमुपनीय
श्रीसिद्धराजेन व्यसृज्यन्त । इति म्लेच्छागमनिषेधप्रबन्धः ॥

४९ अधानन्तरं कोर्छापुरनगरराजस्य सभायां बन्दिनः श्रीसिद्धरा-
जस्य कीर्तिं वितन्वन्तः, तदा तथ्यं सिद्धराजं वय मन्यामहे यदा प्रत्यक्ष-
मप्यस्माकं कमपि चमत्कारं सिद्धराजो दर्शयतीत्येतद्ब्रुवाणेन तेन राज्ञा

१ अवसरे b H c D २ इन्द्रसभा. ३ अकुण्ठोत्कण्ठाघटमान HD ४ नमः
A C ५ प्रसादीकृत्य a H ६ आपृच्छनावसरे प्रभुणाहमन्यस्मिन्नपि. a H
७ व्यजृम्भन्त D * अय म्लेच्छागमनिषेधप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नास्तीति डा. भाउ
दाबीना लिखितं c कौशाकपुर D

ते पराकृतास्तस्वरूप नृपतेर्विज्ञपयामासु । अथ स्वामिति सभा निभा-
लयति तच्चित्तवेदिना केनापि नियोगिनाञ्जलिबन्धपूर्वक निजाभिप्राये
प्रादु क्रियमाणे राज्ञा स रहसि तत्कारण पृष्टो नृपतेराशय विज्ञपयन्
द्रव्यलक्षणत्रयसाध्योऽयमर्थ इति वान्यविशेषमाह । तदैव दैवजनिर्दिष्टे
मुहूर्त्ते स नृपालक्षत्रयमुपलभ्य वणिगाकारो भूत्वा सर्वभाण्डानि सगृह्य
सिद्धसंकेत रत्नखचित सुवर्णपादुकायुगलमतुल योगदण्ड च मणिमयकु-
ण्डलयुगल च तद्विधयोगपिशुनं योगपट्ट च चण्डाशुरोचिश्चण्डातक सह
नीत्वा प्रधानमुलङ्घ्य कतिपयैरहोभिस्तपुरे दत्तावास । आसन्नाया दी-
पोत्सवनिशि तन्नगरराज्ञोऽपरोधे महालक्ष्मीदेव्या पूजार्थं तत्प्रासादमुपे-
युपि स कृतकसिद्धरूपस्तेन वेपेणालङ्कृत , केनापि सदभ्यस्तोत्पतनेन
वर्धरेणानुगम्यमानो देव्या पीठेऽस्मात्प्रादुरासीत् । देव्या रत्नमय-
सुवर्णवर्षूरमयीं सपर्यां विरचयस्तदवरोधाय तद्विधानि चीटकानि ददान
श्रीसिद्धराजनामाङ्कितं सिद्धवेष पूजाव्याजात्तत्र नियोज्योत्पतनवशाद्बर्ध-
रस्कन्धमधिरुह्य यथागतमगात् । निशावसाने समयेऽवरोधैस्त विरोधी-
नृपवृत्तान्त ज्ञापित सन् भयभ्रान्तो नृप स्वप्रधानपुरूपैस्तत्प्राभृत सि-
द्धाधिपतये प्राहिणोत् । अथ तेन नियोगिना भाण्डादिक्रयविक्रय
सक्षिप्य । ममागमनावधि नैतेषा प्रधानाना दर्शनं देयमिति वेगवता
पुरूपेण विज्ञपयामास । तदनु ज्ञाति कतिपयैर्दिनैस्तत्र समुपेत । तस्व-
रूप विज्ञप्तो नृपतिस्तेषा प्रधानाना तद्दृचितामावर्जना चकार । इति
कोल्लापुरराजप्रबन्धः* ॥

५० श्रीसिद्धराजेन मालवमण्डलाद्यशोवर्मा नृपतिर्निग्रथ्यानीत ।
अवसरे क्रियमाणे सीलणाभिधानकौतुकिना “वेडाया समुद्रो मग्न इति”
तत्पृष्टगायनेनापशब्द त्रुपे इति तर्जितो वेडासमानाया गूर्जरघरिण्या

१ तत्तत्त्व P २ सिद्धशब्देव P ३ चन्द्रातप P

* अयं कोल्लापुरराजप्रबन्ध पुस्तकेऽन्यस्मिन्नास्तीति डा. भाउदार्जीना लिखित

मालवकसमुद्रो मग्न इति विरोधालङ्कारमर्थापत्त्या परिहरन्प्रभोर्हेममयीं जिह्वां प्राप । इति कौतुकीसीलणप्रबन्धः ॥

५१ कदाचित्सिद्धराजस्य वाग्मी कश्चित्सान्धिविग्रहिको जयचन्द्र-
नाम्ना काशीपुरीश्वरेण श्रीमदणहिल्लपुरस्य प्रासादप्रपानिपानादिस्वरू-
पाणि पृच्छतेति दूषणमुक्तः । यत्सहस्रलिङ्गसरोवरवारि शिवनिर्माल्यं
तदस्पृश्यतया तत्सेवमानो लोकद्वयविरोधेन तत्रत्यलोकः कथमुदितो-
दितप्रभावः स्यादिति । सिद्धाधिपेन सहस्रलिङ्गसरः कारयताऽनुचितमि-
दमाचरितमिति तस्य नृपतेर्वचसान्तः कुपितः स नृपं पप्रच्छ । अस्यां
वाराणस्यां कुतस्त्यं पयः पीयते ? नृपेण त्रिपथगाजलमित्यभिहिते किं
नाम सुरसंरित्रीरं शिवनिर्माल्यं न यतः शिवोत्तमाङ्गमेव गङ्गानिवास-
भूमिः । इति जयचन्द्रराजेन गूर्जरप्रधानस्योक्तिप्रबन्धः ॥

५२ कस्मिन्नप्यवसरे कर्णाटविषयादागतेन सान्धिविग्रहिकेण श्रीम-
यणल्लदेव्या पितुर्जयकेशिराजस्य कुशलोदन्ते पृष्टेऽश्रुमिश्रलोचनेनेति सा
विज्ञपयामास । स्वामिनि सुगृहीतनामा जयकेशिमहीन्द्रोऽशनावसरे पञ्ज-
रात्क्रीडाशुकमात्रारयन्, तेन मार्जार इत्युच्चरिते नृपः परितो विलोक्य
निजभोजनान्धोऽधोभागवर्तिनमोतुमपेक्ष्यन् यदि तव विडालेन विनाशः
स्यात्तदाहं त्वया सह गमनं करवाणीति प्रतिज्ञाते स यावत्पञ्जरादुड्डीय
तस्मिन्काञ्चनभाजने निषीदति तावदकस्मात्तेन वृकदंशेन तं विना-
शितमालोक्य परित्यक्ताशनकवलः । उक्तियुक्तिवेदिना राजवर्गेण
निषिध्यमानोऽपि—

४४) राज्यं यातु श्रियो यान्तु यान्तु प्राणा अपि क्षणात् ।

या मयी स्वयमेवोक्ता वाचा मा यातु शाश्वती ॥

इतीष्टदैवतमिव तामेव गिरं जपंस्तेनैव शुकेन सह दारुनिचितां

चिता विवेश । इति वाक्याकर्णनाच्छोकाम्भोधिमग्ना श्रीमयणल्लदेवी
विशेषधमोपदेशहस्ताबलम्बनेन विद्वज्जन समभ्युद्धार ।

५३ अथ सा पितु श्रेयसे श्रीसोमेश्वरपत्तने यात्रा गता सती त्रिवे
दिन कमपि ब्राह्मणमाकार्यं तदञ्जलौ जलन्यासावसरे यदि भवत्रयपा
तक लासि तदा ददामि नान्यथेति तद्वचनविशेषपरितोषभाक् गजाश्व
काञ्चनादिभिर्युत^१ पापघटमाददौ । स च तत्सर्वं विभ्रेभ्यो ददान
किमिति देव्या पृष्ट प्राह । प्राक्तनपुण्यादस्मिन् जन्मनि नृपप्रिया
नृपतिजननी भूत्वा लोकोत्तरेरेभिर्दाने सुकृतेर्भावी भवोऽपि श्रेयस्कर इति
विमृश्य भवत्रयपातक मया जगृहे । भवत्या पापघटदाने उपक्रान्ते क-
श्चिदधमद्विजोऽपि पापघट नीत्वा स्त्र भवती च भवाम्भोधा मज्जयिष्य-
तीति मया तु सन्यस्तसमस्तविचेन वित्तमेतदादाय पुनर्ददता लब्धोदष्ट
गुण पुण्य लब्धमिति श्रेय स जगृहे । इति पापघटस्य प्रबन्धः ॥

५४ ॥ अथ कदाचिन्मालवकमण्डल विगृह्य स्वदेशनिवेश प्रति
चालित श्रीसिद्धाधिपोऽन्तरालेऽप्रतिमल्लेर्भिल्ले रुद्रमध्वानमवधार्य तस्मि
न्वृत्तान्ते ज्ञाते सति मन्त्री सान्तूनामा प्रतिग्राम प्रतिनगर घोटकमुद्रग्राह्य
प्रतिवृष पर्याणानि विन्यस्य मेलितातिदलवलेनं मिलांन्वित्रास्य श्रीसिद्धराज
सुखेन समानीतवान् ॥ इति सान्तूमन्त्रिप्रबन्धो बुद्धिवैभवप्रबन्धो वा ॥*

५५ अथ कस्याचिन्निशि द्वावकुष्ठावेव वण्ठौ श्रीसिद्धरात्रस्य चरण
सवाहनं व्यापृतौ त निद्रामुद्रितलोचन विचिन्त्य तदाद्यो निग्रहानुग्रहसमर्थ
श्रीसिद्धराज सेवकजनकरूपवृक्ष सर्वराजगुणनिलय प्रशशस । अपरम्व
स्यापि भूपते प्राज्यराज्यप्रद प्राक्तन कर्मेव श्लाघितवानेवमाकर्णिते^२ तेन
राज्ञा तस्मिन्वृत्तान्ते तत्कर्मण प्रशसा विफलीकर्तुं स्वप्रशसाकारिण

१ त्रिवेदीवदिन A २ तदा ददासि B ३ दानैर्युत D ४ लब्धाष्टगुण P
* अथ पापघटप्रबन्ध पुस्तकान्तरे नास्तीति डा भाउदाजीना लिखित ५ बल
स्तद्वलेन C दलस्तद्वलेन K x अथ सान्तूमन्त्रीप्रबन्धोऽन्यस्मिन्नास्ति पुस्तके इति
डा भाउदाजीना लिखितम् ६ सवाहना D ७ आकर्णितेन P

प्रेप्यस्यापरस्मिन्नहन्यऽनिवेदिततत्त्वस्य प्रसादलेखमर्पयत् । यदस्मै
वण्ठाय तुरङ्गमशतस्य सामन्तता देयेत्यालिख्यं तं महामात्य-
श्रीसान्तूपार्श्वे प्राहिणोत् । अथ स यावच्चन्द्रशालाया नि.श्रेण्यामव-
रोहति तावत्प्रस्खलितपदः पृथिव्यां पतदीषदङ्गमङ्गमङ्गीकृतवान् । तत्पृष्ठा-
नुगामिनाऽपरेण वण्ठेन किमेतदिति पृष्टे तेन स्वस्वरूपे निवेदिते स मञ्च-
कन्यस्तो गृहं गत्वा तमपरस्मै^१ समर्पितवान् । तत्प्रमाणेन महामात्यस्तस्मै
शततुरङ्गमसामन्ततां ददौ । अथ- तयोर्यथावद्दृत्तान्तेऽवधारिते नृपतिः
कर्मैव बलीय इति तत्प्रभृति मेने यथा—

४५) नैवाकृति फलति नैव कुल न शीलं
विद्या न चापि मनुजेषु कृता न सेवा ।
पुण्यानि^२ पूर्वतपसा किल सञ्चितानि
काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥ १ ॥ इति वण्ठक-

र्मप्राधान्यप्रबन्धः ॥

४६) सो जयउ कूडच्छरडो^३ तिहुयणमज्झमिं जेसलनरिन्दो ।
छित्तूण रायवंसं^४ इकं छत्त कयं जेण ॥ १ ॥

४७) महालयो महायात्रा-० (इत्यादिपृ. १०२^५ टिप्पण्यां संपूर्णः)

४८) मात्रयाप्यधिकं किञ्चिन्न सहन्ते जिगीषव ।

इतीव त्वं धरानाथ धारानाथमपाकृथाः ॥ २ ॥+

१ आलेख्य C २ प्रसादलेख a

* बलभदेवकृतसुभायिताबल्या श्लो. ३१०० अश्वधोपस्येति प्रदत्तस्त्रः—

विद्या सहस्रगुणिता न च वाग्बिभृदिः ।

कर्माणि पूर्वशुभसंचयसञ्चितानीति पाठभेदः ॥

भर्तृहरिकृतनीतिशतकेऽपि वर्तते (१६) पथमिदम्

१ तपोऽपि न च यत्नकृतापि सेवा a D ४ भाग्यानि b D ५ नरडो b

६ मत्तमि b ७ रायवसे b + सिद्धहैमप्रशस्त्या पथमिदम् (श्लो. २१)

४९) मानं मुञ्च सरस्वति त्रिपथगे सौभाग्यमङ्गीस्त्यज
रे कालिन्दि तवाफला कुटिलता रेवे रयस्त्यज्यताम् ।
श्रीसिद्धेशकृपाणिपाटितरिपुस्कन्धोच्छलच्छोणित-
स्रोतोजातनदीनवीनवनितारक्तोऽम्बुधिर्वर्तते ॥ ३ ॥

५०) *श्रीमज्जैत्रमृगारिदेवनृपते सत्यं प्रयाणोत्सवे
पानीयाशयशोषणै करटतो वीरव्रणोकाङ्क्षया ।
स्वीयस्वीयपतेर्विनाशसमयं सञ्चिन्त्य चिन्तातुरा
मत्सी रोदिति मक्षिका च हसति ध्यायन्ति वामं स्त्रियः ॥ ४ ॥

५१) सपादलक्ष. सह भूरिलक्षै*—

रानाकभूपाय नताय दत्त ।
दत्ते यशोवर्मणि मालवोऽपि
त्वया न सेहे द्विषि सिद्धराज ॥ ५ ॥

इत्याद्या बहुशः स्तुतयः प्रबन्धाश्च तदीयाः ॥

संवत् ११९० पूर्वं श्रीसिद्धराजश्रीजयसिंहदेवेन वर्षाणि ४९, राज्यं कृतं ॥

इति मेरुतुङ्गाचार्यकृते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकर्णश्रीसिद्धराज-
योर्विबिधचरित्रनानावदातवर्णनो नाम
तृतीयः प्रकाशः ॥

१ कृपाण C २ वीरव्रत b ३ वामभ्रुव b ४ तुरि D * ५०, ५१ * लोको
M आदर्शन दृश्येते ५ इत्याद्या बहुस्तदीया स्तुतयः प्रबन्धाश्च ॥ D ६ संवत्
११५० वर्षे उपविष्टो जयसिंहदेवस्तथानेन वर्षं ४९, राज्यं कृतं P प्रद्युम्नसुरिकृत
विचारसारस्योल्लेख प्रथमसंपादकेनात्रकृतः ।

श्रीः
प्रबन्धचिन्तामणिः

चतुर्थः प्रकाशः
कुमारपालप्रबन्धः

१ अथ परमार्हतश्रीकुमारपालप्रबन्धः प्रारभ्यते । श्रीमदणहिलपु-
रपत्तने बृहति श्रीभीमदेवे साम्राज्यं पालयति श्रीभीमेश्वरस्य पुरे चउला-
देवीनाम्नी' पण्याङ्गना पत्तने प्रसिद्धं गुणपात्रं रूपपात्रं च तस्याः कुलयो
पितोऽप्यतिशायिनीं प्राज्यमर्यादां नृपतिर्विमृश्य तस्यास्तद्वृत्तपरीक्षानिमित्तं
सपादलक्षमूल्यां क्षुरिकां निजानुचरैस्तस्यै ग्रहणके दापयामास । औत्सु-
क्यात्तस्यामेव निशि बाहिरावासे प्रस्थानलग्नमसाधयत् । नृपो वर्षद्वयं याव-
न्मालवकमण्डले विग्रहाग्रहात्स्थौ । सा चउलदेवी तद्विग्रहणकप्रामा-
ण्येन तद्वर्षद्वयं परिहृतसर्वपुरुषा शीललीलयैव तस्थौ । निस्सीमपराक्रमो-
भीम, कृती स्वैस्थानमागतो जनपरंपरया तस्यास्तां प्रवृत्तिमवगम्य ताम-
न्त.पुरे न्यधात् । तदङ्गजो हरिपालस्तत्सुतत्रिभुवनपालस्तत्पुत्र, कुमारपा-
लदेवः । स त्वेविदितधर्मोऽपि कृपापर, परनारीसहोदरश्च । स तु सामु-
द्रिकवेदिभिर्भवदनन्तरमयं नृपो भविष्यतीति सिद्धनृपो विज्ञप्तस्तस्मिन्ही-
नजातावित्यसहिष्णुस्तस्य विनाशावसरमन्वेपयामास सततं । कुमारपालस्तं
वृत्तान्तमीपद्विज्ञाय तस्मान्नृपते, शङ्कमानमानस तापसवेषेण निर्मितना-
नाविधदेशान्तरभ्रमणः कियन्त्यपि वर्षाण्यतिवाह्य पुनः पत्तनमागतः कापि
मठे^१ तस्थौ । अथ श्रीकर्णदेवस्य श्राद्धावसरे श्रद्धालुतया निमन्त्रितेषु
सर्वेष्वपि तपस्विषु श्रीसिद्धराज, प्रत्येकं तेषां तपस्विनां स्वयं पादौ प्रक्षा-

१ चउलादेवीनामा C बउलादेवी M बउलादेवी b H २ चातीव तस्या. c
३ विग्रहाय D ४ सा तु बउला b H ५ तृतीयवर्षे M H a ६ तु विदित धर्मोऽपि
a P ७ श्रीमदादिभूतैरशतो मठे c

लयन् कुमारपालनाम्नस्तपस्विनः कमलकोमलौ चरणौ करतलेन संस्पृश्य
 तदूर्ध्वरेखादिभिर्लक्षणै राज्याहोऽयमिति निश्चलया दृशापश्यत् । तदिङ्गि-
 तैस्तं विरुद्धं विबुध्यमानस्तदैव वेपपरावर्तेन काकनाशं नष्टः । आलिङ्ग-
 नाम्नः कुलालस्यालये मृत्पात्राणां पाके रच्यमाने तदन्तर्निधाय तदानुपादिके
 भ्यो रक्षितः स क्रमात्ततः सञ्चरन् तद्विलोकनाकुलितेन राजलोकेन त्रासितः
 सन्निहितां दुर्गमां भूमिमनवलोक्य कापि क्षेत्रे क्षेत्ररक्षकैः क्रियमाणछि-
 न्नकण्टकिशाखिशारवानिचये समुपचीयमाने तं तदन्तर्निधाय तेषु स्वस्था-
 नमागतेषु, पादिकेन पदे तत्रार्नीते सर्वथा तत्रासम्भावनया कुन्ताग्रेण मिथ-
 मानेऽपि तस्मिन्स्तमनासाद्य व्यावृत्ते राजसैन्ये द्वितीयेऽहनि क्षेत्राधिकृतैस्ततः
 स्थानादुद्धृतः पुरतः कापि प्रान्तरान्तर्ब्रजन् कापि तरुच्छायायां विश्रान्तः
 सन् बिलान्मूपकं मुखेन रूप्यनाणकमाकर्षन्तं निभृतया दृशा विलोक्य
 यावदेकविंशसंख्यानि दृष्ट्वा पुनस्तेभ्य एकं गृहीत्वा विलं प्रविष्टे पाश्चा-
 त्यानि तु सर्वाणि स गृहीत्वा यावन्निभृतीभवति तावत्स तान्यनवलोक्य
 तदर्त्या विपेदे । स तच्छोकव्याकुलितमानसाश्चिरं परितप्य पुरतो ब्रजन्,
 कयापीभ्यवध्वा श्वशुरगृहात्पितृगृहं ब्रजन्त्या, पथि पाथेयाभावाद्दिनत्रयं
 क्षुत्क्षामकुक्षिर्भातृवात्सल्यात्कर्पूरपरिमलशालिशालिकरन्वेण सुहितीचक्रे ।
 तदनु स विविधानि देशान्तराणि परिभ्रमन्स्तम्भतीर्थे महं श्रीउद-
 यनपार्श्वे शम्बलं याचितुमागत । तं पौपधशालायामागतमाकर्ष्य तत्रागते
 तस्मिन्नुदयनेन पृष्टः श्रीहेमचन्द्राचार्य प्राह । लोकोचराणि तदङ्गलक्ष-
 णानि वीक्ष्य सार्वभौमोऽयं नृपतिर्भावीत्यादिशत् । आजन्म दारिद्र्योपद्रु-
 ततया तां वाचं संदिग्धतया मन्यमानेन तेन, क्षत्रिये नौसंभाव्यमेतदिति
 विज्ञप्ते, सं. ११९९ वर्षे कार्तिकवदि २ रवौ हस्तनक्षत्रे यदि भवतःपञ्चा-
 भिषेको न भवति तदाऽतःपरं निमित्तावलोकसंन्यास इति पत्रकमालिख्यैकं

१ राजपुरेभ्यो रक्षितः M K H २ दुर्गभूमिमवलोक्य a P ३ ध्वाक्षरक्षकैः
 M H ४ प्रातरान्तर्ब्रजन् M P ५ पथादन्यानि H ६ यथार्थमन्यमानेन H
 ७ क्षत्रियेणासंभाव्य M a K

६ महं० उदयनदेवस्य पुत्रो वाहडनामा कुमारः श्रीसिद्धराजस्य प्रतिपन्नपुत्रः श्रीकुमारपालदेवस्यावज्ञामेव मन्यमानः सपादलक्ष्मीभूपतेः पत्तिभावं चमार । तेन श्रीकुमारपालभूपालेन सह विग्रहं चिकीर्षुणा तत्रत्यं सकलमपि सामन्तलोकं लञ्चोपचारदानैः स्वायत्तीकृत्य दुर्वारस्कन्धावारोपेत सपादलक्षक्षोणीपतिं सहादाय देशसीमान्तमागतः । अग्रचौलुक्यचक्रवर्ती अभ्यमित्रिणतया स्कन्धावारसर्मापि निजं चमूसमूहं निवेशयामास । निर्णीते समरवासेर, निष्कण्ठके क्रियमाणे सीमनि, सञ्जीक्रियमाणायां चतुरङ्गसेनायां चउलिङ्गनामा पट्टहस्तिनो हस्तिपकः कस्मिन्नप्यागसि नृपेणाक्रुद्यमाणः क्रोधादङ्कुशं तत्याज । अथ सामलनामाऽमात्रगुणपात्रं महामात्रं पुष्कलवसुदानपूर्वकं तत्पदे नियोजितः सन् राज्ञा स्वकलहपञ्चानननामानमनेकपं प्रक्षरितं कृत्वा तदुपरि नृपासनं निवेश्य तत्र पट्टत्रिंशदायुधानि नियोजयन्सकलकलाकलापसंपूर्णः कलापके चरणौ नियोज्य स्वयमारूढवान् । तदासनस्थश्चौलुक्यभूपालोऽपि संग्रामाधिकृतपुरपैरुत्थापनिकां कार्यमाणेषु वाहडकुमारभेदादाज्ञामङ्गकास्थि, इति सैन्यविप्लवमाकलय्य तं निपादिनमादिदेश पुरो गन्तुं, सन्मुखसेनायां सपादलक्षक्षितिपतिमतङ्गजं छत्रचामरसङ्केतादुपलक्ष्य विघटिते कटकबन्धे मयैवैकाकिना योद्धव्यमिति निर्णय्य तेनाधोरणेन स्वसिन्धुरं तत्सन्निधौ नेतुमादिशन्नपि तमपि तथाऽङ्कुर्वाणं विलोक्य त्वमपि विघटितोऽसीत्यादिशंस्तेन विज्ञपयांचक्रे । स्वामिन्कलहपञ्चाननो हस्ती सामलनामा हस्तिपकश्च द्वयं युगान्तेऽपि न विघटते परं परस्मिन्कुम्भिकुम्भे वाहडनामा कुमारस्तारध्वनिरधिहृदोऽस्ति यस्य हृदया हस्तिनोऽपि भज्यन्ते इत्युक्तवोत्तरीयाञ्चलयुगलेन सिन्धुरश्रवणौ पिघायं स निजं गजं प्रतिगजेन संघट्टयामास । अथ वाहडः पूर्वमात्मसात्कृतं चउलिङ्गनामानमारोहकं जानन् कृपाणपाणिर्निज-

१ चाहडनामा L २ आज्ञामवमन्यमानः c M ३ दानादिना h L ४ दुक्लवसुदानपूर्वकं K H ५ विघटयिष्यते A ६ चाहडनामा L ७ युगलं सिन्धुरश्रवणयोरधिरोप्य L ८ चाहड L

गजात्कलहपञ्चाननकुम्भे पदं ददानः श्रीकुमारपालविनाशाशया, तेन नियन्त्रा पश्चात्कृते गजे स भूमौ पतितस्तलवर्गीयपदातिभिरधारि । तदनु चौलुक्यभूपतिना श्रीमदानाकनामा सपादलक्षनृप. शल्लसज्जो भवेत्यभिहितस्तन्मुखकमलं प्रति औचित्याच्छिलीमुखं व्यापारयन् प्रधानक्षत्रियो ऽसीति सोपहासश्लाघया त वञ्चयित्वा नाराचेन निर्भिद्य कुम्भीन्द्रकुम्भेपातयित्वा जितं जितमिति ब्रुवाणः स्वयं पोतं भ्रमयाचकारेति सर्वेषां सामन्तानां सर्वानपि तुरङ्गमान् स नृपतिराक्रम्य जग्राह । इति वांहड-कुमारप्रबन्धः ॥

६ तदनु चौलुक्यराजेन कृतज्ञचक्रवर्तिना आलिङ्गकुलालाय सप्तशतीग्राममिता विचित्रचित्रकूटपाटिका ददे । ते तु निजान्वयेन लज्जमानाः अद्यापि सगरां इत्युच्यन्ते । यैः छिन्नकण्टकान्तरे प्रक्षिप्य क्षितिपो रक्षितस्तेऽङ्गरक्षपदे प्रतिष्ठिता ।

७ अथ सोलाकनामां गन्धर्वोऽवसरे गीतकलया परितोपिताद्राज्ञः षोडशाधिकं द्रुमाणां शतं प्राप्य तेन मुखभक्षिकां विसाध्य बालकांस्तर्पयन् राज्ञा कुपितेन निर्वासितः । ततो विदेशं गतस्तत्रत्यभूपतेर्गीतकलया रञ्जितात्प्रसादप्राप्तं गजयुगलमानीयोपायनीकुर्वन् चौलुक्यभूपालेन सम्मानितः । कदाचित्कोऽपि वैदेशिकगन्धर्वो मुपितोऽस्मि मुपितोऽस्मीति तारं बुम्बारवं कुर्वाणः, केन मुपितोऽसीति राज्ञाभिहितो मम गीतकलया समीपागतेन, मया कौतुकाद्गलन्यस्तकनकशृङ्खलेन मृगेण त्रस्यता मृगेन्द्रेणेति विज्ञपयामास । स तदनु भूपतिना समादिष्टः सोलामिधानो गन्धर्वराडटवीमटन् स्फीतगीताकृष्टिविद्यया वनकशृङ्खलाङ्कितगैलं मृगं नगरान्तः सभानीय तस्य भूपतेर्दर्शयामास । अथ तत्कलाकौशलचमत्कृतमानस. प्रभु. श्रीहे

१ चाहड L २ सागण A b L ३ ज्ञम्यं चौलुक्यराज. पदाभिपेकानन्तर स सोलाकनामा M c ४ सकरेणुमास्य ३०० c, ५ सामीप्यमुपेदुषा कौतुकार्पितगल शृङ्खलेन b L ६ त्रस्यता इति विज्ञ-० ३० a M ७ गले खेल्कनकशृङ्खलं D

माचार्यो गीतकलाया अवधिं पप्रच्छ । स शुष्कदारुणः पल्लवप्ररोहमवधिं
 विज्ञप्तवान् । तर्हि तत्कौतुकं दर्शयेत्यादिष्टः अर्बुदाद्भिरेर्विरहकना-
 मानं वृक्षमाक्षेपादानाय्य तच्छुष्कशाखाया. काष्ठं राजाङ्गणे कुमारमृ-
 त्तिकया यत्सालवाले निवेद्य निजया नवगीतकलया सद्यः प्रोह्यसत्पल्लवं
 तं निवेदयन् सनृपतीन् भट्टारकश्रीहिमचन्द्रसूरीन् परितोपयामास ।
 इति अच्छईकारसौलाकप्रबन्धः ॥

८ अथ कदाचित्सर्वावसरे स्थितचौलुक्यचक्रवर्ती कुङ्कुणदेशीयम-
 ल्लिकार्जुनाभिधानस्य राज्ञो मागधेन राजपितामह इति विरुद्धमभिधीय-
 मानमाकर्ण्य तदसहिष्णुतया सभां निभालयन्नृपचित्तविदा मन्त्रिणाऽम्ब-
 डेन योजितकरसम्पुटं दर्शयता चमत्कृत , सभाविसर्जनानन्तरमञ्जलिब-
 न्धस्य कारणं पृच्छन्नेवमूचे । यदस्यां सभायां स कोऽपि सुभटो विद्यते
 यंप्रस्थाप्य मिथ्याभिमानिनं चतुरङ्गनृपवन्नृपाभासं मल्लिकार्जुनं विनाशयाम
 इत्याशयविदा मया त्वदादेशक्षमेण चाञ्जलिबन्धश्चक्रे इति श्रविज्ञप्तिसमन-
 न्तरमेव त नृपं प्रति प्रयाणाय दलनार्थकीकृत्य पञ्चाङ्गप्रसादं दत्त्वा सम-
 स्तसामन्तैः सम विससर्ज । स चानवच्छिन्नैः प्रयाणैः कुङ्कुणदेशम-
 धिगम्य दुर्वारवारिपूरां कलविणिनाम्नी सरितमुत्तरन् परस्मिन्कूले आवा-
 सेषु दीयमानेषु तं संग्रामसज्जं विमृश्य स मल्लिकार्जुननृपतिः प्रहरंस्त-
 त्सैन्यं त्रासयामास । अथ ज्ञेयं पराजितः स सेनापतिः कृष्णवदनः कृष्ण-
 वसनः कृष्णच्छत्रालङ्कृतमौलिः कृष्णगुरुदरे निवसन्, चौलुक्यमूभुजा
 विलोक्य कस्यासौ सेनानिवेश इत्यादिष्टे कुङ्कुणात्प्रत्यावृत्तस्य पराजि-
 ताम्बडसेनापतेः सेनानिवेशोऽयमिति विज्ञप्ते तस्य त्रपया चमत्कृतचित्त
 प्रसन्नयो दृशा संभावयंस्तदपरैर्बलवद्भिः सामन्तैः समं मल्लिकार्जुनं जेतुं

पुनः प्रहितः । स तु कुङ्कुणदेशं प्राप्य तां नदीमामाद्य पद्याबन्धे विरचिते तेनैव पथां सैन्यमुत्तार्य सावधानवृत्त्याऽसमसमरारम्भे हस्तिस्कन्धाधिरूढं वीरवृत्त्या मल्लिकार्जुनमेव निश्चलीकुर्वन् स आम्बड सुमटो दन्तमुशलसोपानेन कुम्भिकम्भस्थलमधिरह्य माघदुहामरणरसः प्रथमं प्रहर, इष्टदैवतं स्मरेत्युचरन् वारालकरालकरवालप्रहारान्मल्लिकार्जुनं पृथ्वीतले पातयन् सामन्तेषु तन्नगरलुण्टनव्याप्तोषु केसरिकेशोर करिणमिव लील्यत्र जघान । तन्मस्तकं स्वर्णेन वेष्टयित्वा तस्मिन्देधे चौलुक्यचक्रवर्तिन आजां दापयन् श्रीमदणहिल्लपुरं प्राप्य समानिषण्णेषु द्वासप्ततिसामन्तेषु स्वामिनः श्रीकुमारपालनृपतेश्वरणौ कुङ्कुणदेशीयनृपमल्लिकार्जुनशिरसा समं बबन्दे ।

शृङ्गारकोडीसाडी, माणिकउ पछेडडं, पापखउ हारु, संयोगसिद्धि-
तिप्रा, तथां हेमकुम्भा ३२, स्तथा मौक्तिकानां सेडडं ६, चतुर्दन्तहस्ति
१, पात्राणि १२०, कोडीसार्ध १४ द्रव्यस्य दण्डः*

श्रीआम्बडेनैतैर्वस्तुभिः सह तच्छिर कमलेन पुपूजे राजा । तदव-
दात्तप्रीतेन राज्ञा श्रीमुखेन श्रीमदाम्बडाभिधानमहामण्डलेश्वरस्य राज-
पितामह इति विरुदं ददे । इति आम्बडप्रबन्धः ।

९ अथ कदाचिदणहिल्लपुरे श्रीहेमचन्द्रसूरयो दत्तव्रतायाः पाहिणी-
नाम्न्याः स्वमातुः परलोकागमरे कोटिनमस्कारपुण्ये दत्ते व्यापत्तेरनु

१ पथानुकमे A २ पछेडडो M h ३ तडा A ४ मुडा C M ५ कोटि c D

* जिनमण्डनगणिना कुमारपालप्रबन्धे दण्डस्यास्येत्यं वर्णनं कृतं—(पृ ३९)

शार्डी शृंगारकोट्याख्या पटं माणिक्यनामक ।

पापक्षयकरं हार मुक्ताशुक्तिं विषापहाम् ॥

हेमान्द्वारिशतं कुम्भान्मनुभारान्प्रमाणत ।

पटसूटकास्तु मुक्ताना स्वर्णकोटीशतुर्दश ॥

विंश शतं च पात्राणा चतुर्दन्त च दन्तिन ।

धेत सेदुकतामान दत्त्वा नव्यं नवप्रहम् ॥

६ प्रेताया c ५ नवकार M

तत्सस्कारमहोत्सवे क्रियमाणे त्रिपुरुषधर्मस्थानसन्निधौ तत्तपस्विभि सह-
जमात्सर्याद्विमानमङ्गापमाने सूत्रिते तदुत्तरक्रिया निर्माय तेनैव मन्युना
मालवकसस्थितस्य कुमारपालनृपते स्कन्धावारमलञ्चकु । १३२

३) आपण पइ प्रभु होईअ कह प्रभु कीजई हाथि ।

कज्ज करिवाँ माणुसह वीजउ मागु न अत्थि ॥ १३३

इति वचन तथैयं विमृशन्तं श्रीमदुदयनमन्त्रिणा नृपतेर्निवेदिता-
गमना कृतज्ञमौलिमणितया परोपरोधात्सौधमानीता । तद्राज्यमाप्ति-
निमित्तज्ञान स्मारयन्नृप भवद्भि सदैव देवसार्चनावसरेऽभ्युपेतव्य-
मित्युपरोधयन्,—

४) भुञ्जीमहि वय भैक्ष्यं जीर्णं वासो वसीमहि ।

शयीमहि महीपृष्ठे कुर्वीमहि किमीश्वरै ॥ १३४

इति सूरिभिरभिहिते नृप —

५) एक मित्र भूपतिर्वा यतिर्वा

एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा ।

एक शास्त्र वेदमध्यात्मक वा

एको देव केशवो वा जिनो वा ॥ १३५

इति महाकविप्रणीतत्वात्परलोकसमारचनाय भवद्भि सह मैत्र्यम-
भिलषाभीति व्याहरन्, अथाप्रतिपिद्धमनुमतमिति तस्य महर्षे परी-

१ पइहोइय c D २ वाज्जकरे वा मणुसह c ३ मागत आधि a ४ वचस्तार्त्वं c

५ विमृशन् P ६ प्रभावकचरिते श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रबन्धे पद्य (३२२) मिदम्
भर्तृहरिशतके प्रकीर्णं (श्लो ४) पाठात्तर यथा —

अत्रोमहि वय भिक्षामाशावासो वसीमहि (अन्यत्समान)

७ भर्तृहरिशतके केशवो वा शिवो वा इति पाठान्तरेण वर्तते पद्यमिदम् (प्रकीर्णं)
एक मित्रमिति प्रथममेव पद b M H c D पुस्तकेषु । द्वितीय पद a L पुस्तकेषु
एका भार्या वशताता प्रिया वा इत्येवम् तृतीयपदे वेदस्थाने वैद्य'K आदर्शे.

क्षितत्रिचवृत्तिः श्रीमुखेन स नृपः स्खलनाकारिणां वेत्रिणां सर्वसमं-
ग्रकं ददौ ।

१० अथ तत्र गतायाते संजायमाने सुरेर्गुणमामस्त्वं कुर्वत्युर्वापतौ
पुरोधा विरोधादामिगः प्राह--

६) विश्वाभिन्नपराशरप्रभृतयो ये चाम्बुपत्राशिन-
स्तेऽपि स्त्रीमुखपङ्कजं मुललितं दृष्ट्वैव मोहं गताः ।
आहारं सघृतं पयोदधियुतं भुञ्जन्ति ये मानवा-
स्तेषामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दम्भः समालोक्यताम् ॥

इति तद्वचनानन्तरं हेमचन्द्रः—

७) T सिंहो बली द्विरदशूकरमांसभोजी
संवत्सरेण रतेमेति किलैकवेलम् ।
पारावतः खरशिलाकणभोजनोऽपि
क्रीमी भवत्यनुदिनं वद कोऽत्र हेतुः ॥

तन्मुखमुद्राकारिणि प्रत्युत्तरेऽभिहिते सति, नृपप्रत्यक्षं केनापि
मत्सरिणैते सिताम्बराः सूर्यमपि न मन्यन्ते इत्यभिहिते ।

८) अघां धामधामां कं वयमेव हृदि स्थितम् ।

यस्यास्तव्यसने ज्ञाते त्यजामो भोजनं यतः ॥

इति प्रामाण्यनैपुण्याद्वयमेव सूर्यमक्ताः नैते इति तन्मुखबाधे जाते ।
कदाचिद्देवतावसरक्षणे सौधमागते मौहान्धकारधिहारचन्द्रे श्रीहेमचन्द्रे
यशश्चन्द्राणिना रजोहरणेनासनपदं प्रमान्यं कम्बले तत्र निहिते, अज्ञात-

१ सर्वदायकं इयकं H L २ भजन्ते c * पद्यमिदं प्रभावकचरिते
श्रीहेमचन्द्रसुरिप्रबन्धे वर्तते (१७६) T ... ... (१७९) भर्तृश्रि-
शतके प्रकीर्णं (खो. ४१) ३ आधाम L C ४ धामधामेदं H L ५ स्फट
H ६ तावत् इति तन्मुखबन्धे H L

तत्त्वतश्चा किमेतदिति नृपेण पृष्ट प्राह । कदाचिदिह कोऽपि जन्तुर्भवति तदावाधापरिहारायाऽसौ प्रयत्नः । यदा प्रत्यक्षतया जन्तुर्निरीक्ष्यते तदैवेदं युज्यते नापरथा वृथाप्रयासहेतुत्वादिति युक्तियुक्तां, नृपोक्तिमाकर्ण्य तैः सूरिभिरभिदधे । गजतुरगाद्या चम् । किं प्रतिनृपतिरिपावुपस्थिते क्रियते उत पूर्वमेव, यथाय राजव्यवहारस्तथा धर्मव्यवहारोऽपीति तद्गुणरञ्जितहृदा पूर्वप्रतिपत्ने राज्ये दीयमाने सर्वशाल्वविरोधहेतुत्वात् यदाह—

९) राजप्रतिग्रहदग्धानां ब्राह्मणानां युधिष्ठिर ।

दग्धानामिव बीजानां पुनर्जन्म न विद्यते ॥

इदं पुराणोक्तं । तथा च जैनागमः—

१०) सत्ति ही गिहिमत्ते यं रायपिण्डे किमिच्छदं ।

इति तत्सबोधाच्चमत्कृतचित्त श्रीपत्तन प्राप ॥

११ भूपोऽन्यदा मुनिं पप्रच्छ कयापि युक्त्याऽस्माकमुपि यश प्रसर कल्पान्तस्थायी भवतीति तदीयां गिरं श्रुत्वा विक्रमकिं इव विश्वस्यानृष्यकरणात्, यद्वा सोमेश्वरस्य काष्ठमयं प्रासादं वारिधिशीकरनिकरैरासन्नम्भं शीर्णप्रायं युगान्तस्थायिकीर्तये समुद्धरेति चन्द्रातपनिभया श्रीहेमचन्द्रगिरोल्लसन्मुदम्भोधिर्नृपस्तमेव महर्षिं पितरं गुरुं दैवतं मन्यमानो विजानाति । निरन्तरं द्विजाननिन्दंस्ततः प्रासादोद्धाराय तदैव दैवज्ञनिवेदितसुलभस्तत्र पञ्चकुलं प्रस्थाप्य प्रासादप्रारम्भमचीकरत् ।

१२ अन्यदा श्रीहेमचन्द्रस्य लोकोत्तरैर्गुणैः परिहृतहृदयो नृपो मन्त्रिश्रीउदयनमिति पप्रच्छ । एतादृशं पुरुपरत्नं समस्तवंशावतंसं देशे च समस्तगुणाकरे नगरे च कस्मिन्समुत्पन्नमिति नृपादेशादनु स मन्त्री

१ सत्तिगिहिमित्तेय A b l. २ इदं दशवैकालिकसूत्रस्थ वचनम् ३ अन्त C H
३ समस्तवंशावतंसे वंशे देशे च समस्तगुण्यप्रवेशे निशेषगुणाकरे नगरे च a K

जन्मप्रभृति तच्चरित्र पवित्रमित्थमाह । अर्धाष्टमनामनि देशे धुन्धुक
 नगरे श्रीमन्मोढवशे चाचिगनामा व्यवहारी, सतीजनमतलिका जिनशास
 नदेवीव तत्सधर्मचारिणी शरीरिणीव श्री पाहिणीनाम्नी चामुण्डागोनशयो
 राद्याक्षरेणाङ्कितनामा, तयो पुत्रश्चाङ्गदेवोऽभूत् । स चाष्टवर्षदेश्य श्रादे
 वचन्द्राचार्येषु श्रीपत्तनातीर्थयात्राप्रस्थितेषु धुन्धुके श्रीमोढवसहिकाया
 देवनमस्करणाय प्राप्तेषु सिंहासनस्थिततदीयनिपद्याया उपरि सवयोमि
 समं रममाण शिशुमि सहसा निपसाद । तदङ्गप्रत्यङ्गाना जगद्विलक्ष-
 णानि लक्षणानि प्रेक्ष्य, अय यदि क्षत्रियकुले जातस्तदा सार्वभौम
 चक्रवर्ती, यदि वणिक्विप्रकुले जातस्तदा महामात्यश्चेद्दर्शन प्रतिपद्यते
 तदा युगप्रधान इव कलिकालेऽपि कृतयुगमवतारयति स आचार्य इति
 विचार्य तन्नगरव्यवहारिभि सम तल्लिप्सया चाचिगौक प्राप्य तस्मि-
 न्श्चाचिगे आमन्तरभाजि तत्पत्न्या विवेकिन्या स्वागतादिभि परितो
 पिता श्रीमन्तस्त्वंपुत्र याचितुमिहागता इति व्याहरन्तोऽथ सा हर्षाश्रुणि
 मुञ्चती स्व रत्नगर्भं मन्यमाना श्रीसघस्तीर्थकृता मान्य स मत्सूनु
 याचते इति हर्षास्पदेऽपि विषाद, एतस्य पिता नितान्तमिप्याद्यष्टि ।
 अपर तादृशोऽपि सम्प्रति ग्रामे नास्ति । अथ तैर्व्ययहारिभिस्त्वया दीय-
 तामित्युक्ते स्वदोषोत्तारणाय मात्रा दाक्षिण्यादमात्रगुणपात्र पुत्रस्तेभ्यो
 गुरुभ्यो ददे । तदनन्तर तथा श्रीदेवचन्द्रसूरिरिति तदीयमभिधानम-
 बोधि । तैर्गुरुभि स शिशु शिष्यो भविष्यसीति पृष्ट, ओमित्युचरन्
 प्रतिनिवृत्तैस्तै सम कर्णावत्यामाजगाम । उदयनमन्त्रिगृहे तत्सुतै सम
 बालधारकै पाल्यमानो यावदास्ते तावता ग्रामान्तरादागतश्चाचिगस्त
 वृत्तान्त परिज्ञाय पुत्रदर्शनावधिसन्यस्तसमस्ताहारस्तेषा गुरुणा नाम
 मत्वा कर्णावती प्राप । तद्वसतौ समागत्य कुपित पितेषत्तान्प्रणन्यम ।
 गुरुभि सुतानुसारेणोपलक्ष्य विचक्षणतया विविधाभिरावर्जनाभिराव-

जित , तत्रानीतेनोदयनमन्त्रिणा धर्मबन्धुबुद्ध्या निजमन्दिरे नीत्वा
 ज्याय सहोदरभक्त्या भोजयाचक्रे । तदनु चाङ्गदेवमुतं तदुत्सन्नि
 निवेश्य पञ्चाङ्गप्रसादसहितं दुकूलत्रयं प्रत्यक्षं लक्षत्रयं चोपनीयं सम-
 क्तिकमावर्जितं । तं प्रति चाचिगं प्राह । क्षत्रियस्य मूल्ये अशीत्य-
 धिकसहस्रं, तुरगस्य मूल्ये पञ्चाशदधिकानि सप्तदशशतानि अकिञ्चि
 त्करस्यापि वणिजो मूल्ये नवनवतिकलभा. एतावता नवनवतिलक्षा. ।
 त्वं तु लक्षत्रयं समर्पयन्नौदार्यच्छन्नना कार्पण्यं प्रादु कुरुषे । मत्सुतस्ता-
 वदनध्यां भवदीया च भक्तिरनर्घ्यतमा तस्य मूल्ये सा भक्तिरस्तु शिव-
 निर्माल्यमिवास्पृश्यो मे द्रव्यसचय । इत्थं चाचिगे सुतस्य स्वरूपम-
 भिदधाने प्रमोदपूरितचित्तं स मन्त्री अकुण्ठोत्खण्डतया तं परिरभ्य
 साधु साध्विति वदन् श्रीमानुदयनं प्राह । मम पुत्रतया सम्पत्तौ यो-
 गिमर्कट इव सर्वेषां जनानां नमस्कारं कुर्यन् क्वंवलमपमानपात्रं भविता,
 गुरुणा दत्तस्तु गुरुपदं प्राप्य बालेन्दुरिव त्रिभुवननमस्कृणीयो जाय-
 तेऽतो यथोचितं विचार्य व्याहरेत्यादिष्टं स भवद्विचार एव प्रमाणमिति
 वदन् गुरुपाश्र्वं नीतं सुतं गुरुभ्योऽदीदपत् । तदनु सुतस्य प्रव्रज्या
 करणो सबन्धाचिगेन चक्रे । अथ कुम्भयोनिरिवाप्रतिमप्रतिभाभिरामतया
 समस्तवाङ्मयाम्भोधिमुष्टिधयोऽभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानो हेमचन्द्र इति
 गुरुदत्तनाम्ना प्रतीतः । सकलसिद्धान्तोपनिषन्निपण्णधीः षट्त्रिंशता
 सूरिगुणैरलङ्कृततनुर्गुरुभिः सूरिपदेऽभिषिक्तः । इति मन्त्रिणोदयनेनो-
 दिता हेमाचार्यजन्मप्रवृत्तिमाकर्ण्य नृपो मुमुदेतरा ।

१३ अथ श्रीसोमनाथदेवस्य प्रासादारम्भे खरशिलानिवेशे सजाते
 सति पञ्चकुलप्रहितवर्धार्पणिकाविज्ञप्तिका नृप श्रीहेमचन्द्रस्य गुरोर्दर्श-
 यन्, अयं प्रासादप्रारम्भं कथं निष्प्रत्यूहं प्रमाणभूमिमाधिरोढेति पृथ्वी-

परिवृष्टेनानुयुक्तः श्रीमान्किञ्चिदुचितं विचिन्त्य गुरुरुचिवान् । यदस्य
 धर्मकार्यस्यान्तरायपरिहाराय ध्वजारोपं यावदजिह्वप्रहसेवा, अथवा
 मद्यमांसनिषेधो द्वयोरेकतरं किमप्यङ्गीकरोतु नृप इत्यमिहिते तद्वचन-
 माकर्ष्य मद्यमांसनियममभिलपन्, श्रीनीलकण्ठोपरि विमुच्योदकं तं चा-
 भिप्रहं नमोह । संवत्सरद्वयेन तस्मिन्प्रासादे कलशध्वजाधिरोपं याव-
 न्निवृत्ते तं नियमं मुमुक्षुर्गुरुननुज्ञापयंस्तरुचे । यद्यनेन निजकीर्तनेन
 सार्धमर्धचन्द्रचूडं प्रेक्षितुमर्हसि, तथात्राप्यन्ते नियममोचनावसर इत्य-
 भिघायोत्थिते श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रे षट्त्रिंशद्गुणैरुन्मीललीलीरागरकहृदय-
 स्तमेकमेव संसदि प्रशशंस स. । निर्निमित्तवैरीपरिजनस्तत्तेजःपुञ्ज-
 मसहिष्णुः—

११) उज्ज्वलगुणमभ्युदितं क्षुद्रो द्रष्टुं न कथमपि क्षमते ।

दग्ध्वा तनुमपि शलभो दीप्तं दोषार्चिषं हरति ॥

इति न्यायात्पृष्टिमांसादनदोषमप्यङ्गीकृत्य तदपवादानवादीत् । यद-
 यममन्दछन्दामुद्योत्तिपरः सेवाधर्मकुशल केवलं प्रभोरभिमतमेव भाषते
 यद्येवं न तदा प्रातरुपेत. श्रीसोमेश्वरयात्रार्थमत्यर्थमभ्यर्थ्येत । राज्ञा
 तथाकृते सुरयः प्रोचुः । यद्बुभुक्षितस्य किं निमन्त्रणाग्रह, उत्कण्ठितस्य
 किं केकारवश्रावणमिति लोकरूढेस्तपस्विनामधिकृततीर्थाधिकाराणां को
 नाम नृपतेरत्र निर्वन्वः । इत्थं गुरोरङ्गीकारे किं भवद्योग्यं सुखासन-
 प्रभृति वाहनादि च लभ्यतामितीरिते वयं चरणचारेणैव सञ्चरन्तः
 पुण्यमुपालभामहे परं वयमिदानीमापृच्छय मितैर्मितं प्रयाणकैः श्रीशत्रुं-
 जयोज्जयन्तादिमहातीर्थानि नमस्कृत्य भवतां श्रीपत्तनप्रवेशे मिलिष्याम
 इत्युदीर्य तत्तथैव कृतवन्तः ।

१ सुभाषितार्णवेऽपि दृश्यते पद्यमिदं २ श्रीसोमेश्वरयात्राया भवान्मुहागच्छतु
 इति गदित स परतीर्थपरिहारान तत्रागमिष्यतीति अन्मन्मतेमेवं प्रमाणं नृपस्त-
 द्वाक्यमाकर्ष्य प्रातरुपागतं श्रीहेमचन्द्राचार्यं ॥ ११ ॥

१४ नृपते समग्रसामग्र्या कतिपयै प्रयाणकै श्रीपत्तन प्राप्तस्य श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रमिलनादतिप्रमुदितस्य सन्मुखागतेन गण्ड० श्रीबृहस्पतिनानुगम्यमानस्य महोत्सवेन पुर प्रविश्य श्रीसोमेश्वरप्रसादसोपाने-
 प्वाक्रान्तेषु भूषीठलुण्ठनादरादनन्तर चिरतरातुल्यायल्लकानुमानेन गाढ-
 मुपगूढसोमेश्वरलिङ्गस्य, एते जिनादपर न नमस्कुर्वन्तीति मिथ्याहृग्-
 चसा भ्रान्तचित्तस्य श्रीहेमचन्द्र प्रति एव विधा गीराविरासीत् । यदि
 युज्यते तदैतैरुपहारैर्मनोहारिभि श्रीसोमेश्वरमर्चयन्तु भवन्त । तत्तथेति
 प्रतिपद्य क्षितिपकोशादागतेन कमनीयेनोद्गमनीयेनालङ्कृततनुर्नृपतिनिर्दे-
 शाच्छ्रीबृहस्पतिना दत्तहस्तावलम्ब प्रासाददेहलीमधिरुह्य किञ्चिद्वि-
 चिन्त्य प्रकाश । अस्मिन्प्रासादे कलासनिवासी महादेव साक्षाद-
 स्तीति रोमाञ्चकञ्चुकिता तनु विभ्राणो द्विगुणीक्रियतामुपहार इत्या
 दिश्य शिवपुराणोक्तदोक्षाविधिनाह्वाननावगुण्ठनमुद्रामन्त्रन्यासविसर्जनो
 पचारादिभि पञ्चोपचारविधिभि शिवमभ्यर्च्य तदन्ते—

११) *यत्र तत्र समये यथा तथा
 योऽसि सोऽस्यभिधया यया तथा ।
 वीतदोषकलुष स चेद्भवा-
 न्नेक एन भगवन्नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

१२) भवबीजाङ्कुरजनना रागाद्या क्षयमुपागता यस्य ।
 ब्रह्मा वा विष्णुर्वा महेश्वरो वा नमस्तस्मै ॥ २ ॥

इत्यादिस्तुतिभि सकलराजलोकान्विते राज्ञि सविस्मयमवलोकमाने
 दण्डप्रणामपूर्वं स्तुत्वा श्रीहेमाचार्य उपरते सति, स नृप श्रीबृहस्पतिना
 ज्ञापितपूजाविधि समधिकवासनया शिवार्चानन्तर धर्मशिलाया तुला

१ मुपगूढे सोमेश्वरलिङ्गे H मुपगन्सोमेश्वरलिङ्ग B L २ तथैत P

* प्रभावकचरिते श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रबन्धे (१४७) पद्यमिदम्

पुरुषगजदानादीनि महादानानि दत्त्वा कर्पूरारात्रिकमुत्तार्य समग्रं राज-
वर्गमपस्यार्य तद्गर्भगृहान्त प्रविश्य न महादेवसमो देवः, न मम तुल्यो
नृपतिः, नृभ्रवत्सदृशो महर्षिरिति भाग्यवैभवशादत्रं सिद्धे त्रिकसं-
योगे बहुदर्शनप्रमाणप्रतिष्ठासदिग्धे देवतत्त्वे मुक्तिप्रदं दैवतमस्मिस्तीर्थं
तथ्यगिरा^१ निवेदयेत्यभिहित श्रीहेमाचार्य किञ्चिद्धिया निध्याय नृप
प्राह । ॐ पुराणदर्शनोक्तिमि श्रीसोमेधरमेव तव प्रत्यक्षीकरोमि,
यथा तन्मुखेन मुक्तिमार्गमवैषीति तद्वाक्यात्किमेतदपि जाघटोतीति
विस्मयापन्नमानसे नृपे निश्चितमत्र तिरोहितमस्येव दैवतमावा गुरूक्त-
युक्त्या निश्चलावाराधकौ तदित्थं द्वन्द्वसिद्धौ मुक्तर दैवतप्रादु.करणं,
मया प्रणिधानं क्रियते, भवता कृष्णागुरूत्क्षेपश्च कार्यस्तदा स परिहार्यो
यदा व्यक्षः प्रत्यक्षीभूय निषेधयति । अथोभाभ्यामपि तथा क्रियमाणे
धूपधूमान्धकारिते गर्भगृहे निर्वाणेषु नक्षत्रमालादीपकेषु आकस्मिके
प्रकाशे द्वादशात्ममहसीव प्रसरति, नृपो नयने सम्भ्रमाद्गुन्मृज्य यावदा-
लोकेते तावद्भ्रूलाघारोपरि जात्यजाम्बूनदद्युतिं चर्मचक्षुषा दुरालोक-
मप्रतिमरूपमसम्भाव्यस्वरूप तपस्विनमद्राक्षीत् । त पदाङ्गुष्ठात्प्रभृति
जटावधि करतलेन सस्पृश्य निश्चितदेवतावतार पचाङ्गचुम्बिता-
वनितलं प्राणिपत्य मक्त्या भूमानिति विज्ञपयामास । जगदीश भवदर्श-
नात्कृतार्थे दृशौ आदेशप्रसादात्कृतार्थय श्रवणयुगलमिति विज्ञप्य
तूर्णान् स्थिते मोहनिशादिनमुखात्तन्मुखादिति दिव्या गीराविरासीत् ।
राजन्नयं महर्षि सर्वदेवतावतार । अजिह्वपरब्रह्मावलोक करतलक-
लितमुक्ताफलवत्कालत्रयविज्ञातस्वरूप । एतदुपदिष्टएवासदिग्धो मुक्ति-
मार्ग इत्यादिश्य तिरोभूते भूतपतावुन्मनीभाव भजंति भूपतौ, रेचितप्रा-
णायामपवन श्रुतीकृतासनग्न्ध श्रीहेमचन्द्रो यावद्राजन्निति वाच-
मुवाच । तावदिष्टदैवतसङ्केतान्यक्तराज्याभिमानो जीव पादाववधार्यता-

१ अयत्नसिद्धे a H L २ मेतदिति a P J, ३ भजनं भूपति.
H & L ४ यागनमिति a P ५ जीवर आदाववार्थतामिति P

मिति व्याहृतिपरो विनयनम्रमौलिर्यत्कृत्यमादिशेति व्याजहार ।
अथ तत्रैव नृपतेर्यावज्जीव पिशितप्रसन्नानियम दत्त्वा तत प्रत्यावृत्तौ
गुरुक्षमापती श्रीमदणहिल्लपुर प्रापतु ।

१५ श्रीजिनवदननिर्गमपावनीभि शुद्धसिद्धान्तगीभि^र प्रतिबुद्धो
नृप परमार्हतविरुद् भेजे । तदभ्यर्थित प्रभु त्रिपष्टिशलाकारुषचरित
विंशतिवीतरागस्तुतिभिरुपेत पवित्र योगशास्त्र च रचयाचकार । प्रभोरा-
देशाच्चाज्ञाकारिष्वष्टादशदेशेषु चतुर्दशवत्सरप्रमिता सर्वभूतेषु मारि
निवारितवान् । तेषु तेषु च देशेषु चत्वारिंशदाधिकानि चतुर्दशशतानि
विहाराणा कारयामास । सम्यक्त्वमूलानि द्वादशत्रतान्यङ्गीकुर्वन्नदत्ता-
दानपरिहाररूपे तृतीयव्रते व्याख्यायमाने रुदतीनिचदोषान् पापैक-
निबन्धनान् ज्ञापितो नृपस्तदधिकृत पञ्चकुलमाकार्य द्वासप्ततिलक्ष-
प्रमाण तदीयपट्टक विपाटय मुमोच । तस्मिन्मुक्ते—

१३) *न यन्मुक्त पूर्वे रघुनहुषनाभागभरत-
प्रभृत्युर्वानाथे कृतयुगकृतोत्पत्तिभिरपि ।
विमुञ्चन्कारुण्यात्तदपि रुदतीवित्तमधुना
कुमारक्षमापाल त्वमसि महता मस्तकमणि ॥

इति विद्वद्धि स्तूयमाने—

१४) अपुत्राणा घन गृह्णन् पुत्रो भवति पार्थिव ।
त्व तु सतोपतो मुञ्चन्सत्य राजपितामह ॥

इति प्रभुरपि नृपतिमनुमोदयाचक्रे ॥

१६ अथ सुराष्ट्रदेशीय सुवरेनामान विप्रहीतु श्रीमदुदयनमन्त्रिण
दलनायकीकृत्य समस्तकटकवन्धेन सम प्रस्थापयामास । सोऽपि श्रीवर्ध-
मानपुर प्राप्य श्रीयुगादिदेवपादान्निनसु पुर प्रयाणकाय समस्तमण्डले-
श्वरान्नभ्यर्थ्य स्वय विमलैगिरिमागत विशुद्धश्रद्धया श्रीदेवपादाना

१ व्याहृतिपरे गुरौ P * प्रभावकचरिते श्रीहमचन्द्रसूरिप्रबन्धे पद्य
(६९७) मिदम् । २ सउत्तर A C D M ३ नभ्यन्त्ये P ४ शत्रुजय

पूजादि विधाय यावत्पुरतो विधिवच्चैत्यवन्दनां विधत्ते तावन्नक्ष-
त्रमालाया दीपवर्तिं देदीप्ययानामादाय मूपकः काष्ठमयप्रासाद-
विले प्रविशन् देवाङ्गरक्षैस्त्याजितस्तदनु स मन्त्री समाधिभङ्गात्काष्ठमय-
देवप्रासादविध्वंसमयाज्जीर्णोद्धारं चिकीर्षुः श्रीदेवपादानां पुरत एकम-
क्षादीनभिर्महान् जग्राह । तदनु कृतप्रयाणः स्कन्धावारमुपेत्य तेन
प्रत्यर्थिना^१ समं समरे जायमाने परै पराजिते नृपवले श्रीमदुदयनः
समुत्तस्थौ । तदा तत्प्रहारजर्जरितदेह आवासं नीतः सकरुणं क्रन्दन्
स्वजनैस्तत्कारणं पृष्टः सन्निहिते मृच्यौ श्रीशत्रुञ्जयशकुनिकाविहारयो-
र्जीर्णोद्धारवाञ्छया देवक्रुणं पृष्टिलग्नं मन्त्री प्राह । अथ तैर्भवन्नन्दनौ
वाग्भटाग्रभटनाभानौ गृहीतामिग्रहौ तीर्थद्वयमुद्धरिष्यत इत्यथं वयं
प्रतिभुवः इति तदङ्गीकारात्पुलकिताङ्गः धन्यमन्यः अन्त्याराधनकृते
स मन्त्री कमपि चारित्रिणमन्वेषयामास । तस्मिन्ननुपलभ्यमाने कमपि
वण्ठं तद्वेषमानीय निवेदिते मन्त्री तदङ्गी ललाटे परिस्पृशन् तत्समक्षं
दशधाराधना^२ विधाय श्रीमानुदयनः परलोकं प्राप । वण्ठस्तु चन्दनतरो-
रिव तद्वासनापरिमलेन क्षुद्रद्रुमवद्वासितोऽनशनप्रतिपत्तिपूर्वकं रैवतके
जीवितान्तं चकार ।

१७ अथाणहिल्लपुरं प्राप्तैस्त्रै स्वजनैस्तं वृत्तान्तं ज्ञापितौ वाग्भ-
टाग्रभटौ तानेवामिग्रहान्गृहीत्वा जीर्णोद्धारमारेभाते । वर्षद्वयेन
श्रीशत्रुञ्जये प्रासादे निष्पन्ने उपेत्यागतमानुषेण वर्षापनिकायां वाच्य-
मानायां पुनरागतेन द्वितीयपुरुषेण प्रासादः स्फुटित इत्यूचे । ततस्तप्त-
त्रपुप्रायां गिरं निशम्य श्रीकुमारपालभूपालमापृच्छञ्चमहं० कपर्दिनि श्रां-
रणमुद्रां नियोज्य तुरङ्गमाणा चतुर्भिः सहस्रै सह श्रीशत्रुञ्जयोपत्यकां
प्राप्य स्वनाम्ना वाग्भटपुरनगरं निवेशयामास । सभ्रमप्रासादे पवनः

प्रविष्टो न निर्यातीति स्फुटनहेतुं शिल्पिभिर्निर्णीयोक्तं, अमहीने च प्रासादे निरन्वयतां विमृश्याञ्चयामावे धर्मसंतानमेवास्तु पूर्वोद्धारकारिणां श्रीभरतादीना पङ्क्तौ नामास्तु, इति तेन मन्त्रिणा दीर्घदर्शिन्या बुद्ध्या विभाव्य अमभित्योरन्तरालं शिलाभिर्निचितं विधाय वर्षत्रयेण निष्पन्ने प्रासादे कलशदण्डप्रतिष्ठायां श्रीपत्तनसंधं निमन्त्रणापूर्वमिहानीय महता महेन १स० १२११ वर्षे ध्वजारोपं मन्त्री कारयामास । स शैलमयविम्बं मग्माणीयखनीसक्तपरिकरमानीय निवेशितवान् । श्रीवाग्मटपुरे नृपतिपितुर्नाम्ना त्रिभुवनपालविहारे श्रीपार्श्वनाथं स्थापितवान् । तीर्थपूजाकृते च चतुर्विंशत्यारामान्नगरे परितो वप्र देवलोकस्य प्रासर्वासादि दत्त्वा चैतत्सर्वं कारयामास । अस्य तीर्थोद्धारस्य व्यये—

१५) षष्टिलक्षयुता कोटी व्ययिता यत्र मन्दिरे ।

स श्रीवाग्मटदेवोऽत्र वर्ण्यते विबुधैः कथम् ॥

इति श्रीशृंगजयोद्धारप्रबन्धः ॥

५५

१८ अथ विश्वैकसुभटेन श्रीआम्रकभटेन पितुः श्रेयसे भृगुपुरे श्रीशकुनिकाविहारप्रासादप्रारम्भे खन्यमाने गर्तापूरे नर्मदासान्निध्यादकस्मान्मिलितायां भूमौ बाधितेषु कर्मकरेषु कृपापरवशतयात्मानमेवामन्दं निन्दन्सकलत्रपुत्रस्तत्र शम्भामदार्त् । तत्साहसातिशयात्तस्मिन्प्रत्यूहे निराकृते । शिलान्यासपूर्वं समस्तप्रासादे निष्पन्ने कलशदण्डप्रतिष्ठावसरे नगरसंधान्निमन्त्रणपूर्वं तत्रानीय यथोचितमज्ञानवस्त्राभरणादिसन्मानैः सन्मान्य सामन्तेषु यथागतं प्रहितेषु, आसन्ने लभे सजायमाने

१ निरवयता P २ स० ११६५ A b ३ विम्बस्य a P H L

४ श्री वासादि C H ५ सप्तषष्टि a ६ वर्षैस्त्रार्कसख्यै स्वजनकवचसा विक्रमाकांतप्रपत्तैर्यातेनः सिद्धसंख्ये निष्पत्तिभुवन वाग्मटः प्रोद्धार ॥ (इति वा. कु. च. स. ७) ७ छादितेषु C H L ८ प्रसगोऽय चारित्र्युद्धार गणिकृतकृमारपालप्ररिते सप्तमक्षरं सविस्तर वर्णितः ।

भद्रारकश्रीहेमचन्द्रसुरिपुरस्सरं स नृपतिं श्रीमदणहिल्लपुरसंघं तत्रानीया-
 तुच्छवात्सल्यादिभिर्भूषणादिदानैः सन्तर्प्य ध्वजाधिरोपाय सञ्चरन्नर्थभिः
 स्वयं स्वं सन्दिरं मुपितं कारयित्वा श्रीमुव्रतप्रासादे ध्वजं महाध्व-
 जोपेतमध्यारोप्य हर्षोत्कर्षात्तत्रानालस्यं लास्यं विधाय तदन्ते भूपतिना-
 भ्यर्थितं श्रारत्रिकं गृहन् तुरङ्ग द्वारभट्टाय दत्त्वा राज्ञा स्वयं कृत-
 तिलकावसरे द्वासप्तत्या सामन्तैश्चामरपुष्पवर्षादिभिः कृतसाहाय्यस्तदा-
 भ्यागताय वन्दिने कृतकङ्कणवितरणो बाहुभ्यां धृत्वा बलात्कारेण नृपे-
 णावतार्यमाणारात्रिकमङ्गलप्रदीपः श्रीमुव्रतस्य च गुरोश्चरणौ प्रणम्य
 सार्धमिकवन्दनापूर्वं नृपतिं सत्त्वारात्रिकहेतुं पप्रच्छ । यथा द्यूतकारो द्यूत-
 रसातिरेकाच्छिरःप्रभृतीन् पदार्थान् पणीकुरुते तथा भवानप्यतः परम-
 र्थितस्स्यागरसातिरेकाच्छिरोऽपि तेभ्यो ददासीति नृपेणादिष्टे, मवल्लोको-
 चरचरित्रेणापहतहृदया विस्मृताजन्ममनुष्यस्तुतिनियमा. श्रीहेमाचार्या.—

१६) * किञ्चूतेन न यत्र त्वं यत्र त्वं किमसौ कलि. ।

कलौ चैद्ववतो जन्म कलिरस्तु कृतेन किम् ॥

इत्यमात्रभट्टमनुमोद्य गुरक्षमापती यथागतं जग्मतु ॥

१९ अथ तत्रागताना प्रभूणां श्रीमदात्रभट्टस्याकस्मिकदेवी-
 दोषात्पर्यन्तदशमागतस्यापृच्छनविज्ञप्तिकायामुपागतायां सत्यां तत्काल-
 मेव तस्य महात्मनः प्रासादशिखरे नृत्यतो मिथ्यादृशां देवीना दोषः
 संजात इत्यवधार्य प्रदोषकाले यशश्चन्द्रतपोधनेन समं स्वेचरगत्यो-
 त्यत्य निमेषमात्रादलङ्कृतभृगुपुरपरिसरभुवः प्रभव सैन्धवीमनुनेतुं
 कृतकायोत्सर्गास्तया जिह्वाकर्षणादवगणनास्पद दीयमानां उर्द्वस्त्रले

१ स त्वारात्रिक P २ अर्थिप्रसाधितत्याग c * पदाभिद प्रभाषकचरिते
 श्रीहेमचन्द्रसुरिप्रबन्धे (७६१) ३ नीयमाना H ४ उद्वस्त्रले c

शालितन्दुलान्प्रक्षिप्य यशश्चन्द्रगणिना प्रदीयमानेषु मुशलप्रहारेषु
प्राक्प्रासादकम्पो, द्वितीये प्रहारे देवीमूर्तिरेव स्वस्थानादुपेत्य वज्रपाणिप्र-
हारेभ्यो रक्ष रक्षेत्युच्चरन्ती प्रभोश्चरणयोर्निपपात । इत्थमनवृद्धविद्यावला-
चन्मूलाना मिथ्यादृग्व्यन्तरीणा दोष निगृह्य श्रीसुव्रतप्रासादमाजग्मु ।

१७) ससारार्णवसेतव शिवपथप्रस्थानदीपाङ्कुरा ३

विश्वालम्बनयष्टय परमतव्यामोहकेतूद्गमाः ।

किं वास्माकमनोमतङ्गजदृढालानेकलीलाजुष-

स्त्रायन्ता नखरश्मयश्चरणयो श्रीसुव्रतस्वामिन ॥

इति स्तुतिमि श्रीसुनिसुनतमुपास्य श्रीमदाग्रभटमुल्लावस्नानेन
पट्टकृत्यं यथागतमागु । श्रीमदुदयनचेत्ये शकुनिकाविहारे घटीगृहे राज्ञ
कौङ्कणनृपते कलशत्रय स्थानत्रये न्यास्यत् । * इति श्रीराजपिता-
महाग्रभटप्रबन्धः ॥

२० अथान्यस्मिन्नवसरे कुमारपालनामा नृप पाण्डित्यलिप्सया क-
पर्दिमन्त्रिणोऽनुमतेन भोजनानन्तर क्षण केनापि विदुषा वाच्यमाने
कामन्दकीयनीतिशास्त्रे—

१७) पर्जन्य इव भूतानामाधार पृथिवीपति ।

विकलेऽपि हि पर्जन्ये जाव्यते न तु भूपतौ ॥

वाक्यमिदमाकर्ण्य नृपतेमेव औपम्या इति कुमारपालेनाभिहिते सर्वे-
ष्वपि सामाजिकेषु न्युञ्छनानि कुर्वाणेषु तदा कपर्दिमन्त्रिणमवाङ्मुख
वीक्ष्य, एकान्ते नृपपृष्ठ एवमवादीत् । औपम्याशब्दे स्वामिना स्वय-
मुच्चरिते सर्वव्याकरणेष्वेतत्प्रयोगापेतेषु छन्दोनुवर्तिभिर्न्युञ्छनानि क्रिय

१ उल्लाप्य नीरोग कृत्वा c २ एव शकुनिकाविहारोदारे कोटिद्वय व्ययितम् a

प्रबन्धोय जिनप्रभसूक्ततीर्थकल्पे तथा च प्रभावश्चरिते श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रबन्ध
ऽपि वर्तते ३ का नी सग १ ५ १३ हितोपदेशे शाङ्गवरपद्मत्या (१२८३)
चापि दृश्यते ४ अपप्रयोग A c D

माणे मम द्वेधाऽवाद्मुसुखत्वमुचितं । तथा वरमराजकं विश्वं न तु मूर्खो
राजेति प्रतीपभूपालमण्डलेष्वपकीर्तिः प्रसरति । अतोऽस्मिन्नर्थे उपमेयं
औपम्यं उपमेत्याद्या. शब्दाः शुद्धाः । तद्वचनानन्तरं राज्ञा शब्दव्यु-
त्पत्तिहेतवे पञ्चाशद्वर्षदेश्येन कस्याप्युपाध्यायस्य समीपे मातृकापाठात्म-
भृति शस्त्राण्यारभ्यैकेन वर्षेण वृत्तिकाल्यत्रयमधीतं विचारचतुर्मुखवि-
रुदमर्जितम् ॥* इति विचारचतुर्मुखश्रीकुमारपालाध्ययनप्रबन्धः ।

२१. कस्मिन्नप्यवसरे विश्वेश्वरनामा कविर्वाराणस्या. श्रीपत्तनमुपा-
गतः श्रीहेमसूरीणां संसदि प्राप्तः । तत्र कुमारपालनृपतौ विद्यमाने सः—

१८) *पातु वो हेमगोपाल कम्बलं दण्डमुद्वहन् ।

इति भणित्वा विलम्बमानो नृपेण सक्रोधं निरैक्ष्यत ।

पद्दर्शनपशुभ्रामं चारयन् जैनगोचरे ॥

इत्युत्तरार्थपरितोषितसमाजलोकः श्रीरामचन्द्रादीनां समस्यां सम-
र्पयामास ।

१९) व्योषिद्धा नयने मुखं च रुदती स्वे गर्हिते कन्यका

नैतस्या प्रसृतिद्वयेन सरले शक्ये पिधातुं दृशौ ।

सर्वत्रापि च लक्ष्यते मुखशशिज्योत्स्नावितानैरिय-

मित्थं मध्यगता सखीभिरभितो दग्मीलनाकेलिपु ॥

व्यापिद्धा इति श्रीकपर्दिना महामात्येन पूरिताया समस्यायां पञ्चा-
त्कवि पञ्चाशत्सहस्रमूल्य निज प्रवेयकं श्रीकपर्दिन कण्ठे श्रीभारत्याः
पदमित्युच्चरन्निवेशयामास । अथ तद्वैदग्ध्यचमत्कृतेन नृपतिना स्वस-
न्निधौ स्थाप्यमानः ।

१ वृत्तिज्ञानाना Bh C - प्रबन्धोऽयं कुमारपालचरितेऽपि वर्तते
२ कथमिति चेज्जिनमण्डनसुरिकृतकुमारपालचरिते द्रष्टव्यम्

* पद्यमिदं प्रभावकचरिते श्रीहेमचंद्रसूरिप्रबन्धे { २०४ }

३ निरीक्षित b ४ गोपुरे C ५ इदं चतुर्थं चरणं दृश्यते C D आदर्शयोः ।

२०) कथाशेषः कर्णोऽजनि जनकृशा काशिनगरी
 सहर्षं हेपन्ते हरिहरिति हृम्मीरहरयः ।
 सरस्वत्याश्लेषप्रवणलवणोदप्रणयिनि
 प्रभासस्य क्षेत्रे मम हृदयमुत्कण्ठितमदः ॥

इत्युक्त्वापृच्छमानो नृपसत्कृतः स यथास्थानमगात् । ५

२२ कदाचिदेव श्रीकुमारपालविहारे नृपाहूताः प्रभवः श्रीकपर्दिना
 दत्तहस्तावलम्बा यावत्सोपानमारोहन्ति तावन्नर्तक्याः कञ्चुके गुणमा-
 कृष्यमाणं विलोक्य श्रीकपर्दी—

२१) सोहर्माठ सहि कञ्चुयउ जुत्त उचाणु करेइ ।

एवमुक्त्वा यावद्विलम्बते ।

पुट्टिहिं पच्छइ तन्णीयणु जसु गुणगहणु करेइ ॥

इति श्रीप्रभुपादैरुत्तरार्धमपूरि ॥

२३ कदाचित्प्रत्यूपे कपर्दिमन्त्री प्रणामानन्तरं हस्ते, किमेतदिति
 पृष्टः स प्राकृतभाषया हरडइ इति विज्ञपयामास । प्रभुमिरुक्तं किम-
 ध्यापि ? आहतप्रतिभतया, तद्वचनच्छलमाकलय्य कर्पादिनोक्तं, इदानीं न
 कुतोऽन्त्योऽप्याद्योऽभूत् मात्राधिकश्च । हर्षाश्रुपरिपूर्णदृशः प्रभवः श्रीराम-
 चन्द्रप्रभृतिपण्डितानां पुरस्तात्तत्रातुरीं प्रशशंसुः । तैरज्ञाततत्त्वैः किमिति
 पृष्टो हरडइ इति शब्दच्छलेन हकारो रडइ । किमधापीत्यभिहितमात्रेण
 वचस्तत्त्वविदानेन नेदानीमुक्तं । यतः पुरा मातृकाशास्त्रे हकारः प्रान्ते
 पठ्यते अत एव ह रडइ साम्प्रतं त्वस्मन्नामनि प्रथमतया मात्राधि-
 कश्च । इति हरडइ प्रबन्धः ।

२४ कदाचित् केनापि पण्डितेनोर्वशीशब्दे शकारस्तालव्यो
 दन्त्यो वेति पृष्टे यावत्प्रभवः किञ्चित्समादिगन्ति तावत्, उरून् अश्नुते

उर्वशीति पत्रकं लिखित्वा श्रीकपर्दिना प्रभोरुत्सङ्गे मुक्तं । तत्प्रामाण्या-
चालव्यशकारनिर्णयस्तदग्रे प्रभुभिरभिहितः । इत्युर्वशीशब्दप्रबन्धः ।

२५ अथान्यदा सपादलक्षीयराज्ञः कश्चित्सान्धिविग्रहिकः श्रीकुमा-
रपालनृपते. सभायामुपेतो राज्ञा भवत्स्वामिनः कुशलमिति पृष्टः । स
मिथ्याभिमानो पण्डितमानी च विश्वं लातीति विश्वलस्तस्य च को
विजयसन्देहः । राज्ञा प्रेरितेन श्रीमता कपर्दिना मन्त्रिणा श्वलश्वल
आशुगतौ इति घातोर्विरिष श्वलति नश्यतीति विश्वल. । इत्येवं प्रधानेन
तन्नामदूषणं विज्ञप्त इति स राजा विग्रहराज इति नामं वभार । अपर-
स्मिन्वर्षे स एव प्रधानपुरुषः श्रीकुमारपालनृपते पुरो विग्रहरा-
जनाम विज्ञपयन् मन्त्रिणा श्रीकपर्दिना विग्रो विगतनासिक एवं हराजौ
रुद्रनारायणौ कृतौ, इति व्याख्यातं । तदित्यवगम्य तदनन्तरं स नृप-
कपर्दिना नामखण्डनभारुः कविवान्धव इति नाम वभार ॥

२६ अथान्यदा श्रीकुमारपालनृपपुरतः श्रीयोगशास्त्रव्याख्याने संजा-
यमाने पञ्चदशकर्मादानेषु वाच्यमानेषु ।

दन्तकेशनस्वास्थित्वकुरोम्णां ग्रहणमाकरे ।

इति प्रमुक्ते मूलपाठे १० उदयचन्द्र. रोम्णो ग्रहणमिति भूयो
भूयो वाचयन् प्रभुभिरिंपिभेदं पृष्ट. स प्राणितूर्याज्ञानामिति व्याकरण-
सूत्रेण प्राण्यज्ञानां सिद्धमेकत्वमिति लक्षणविशेषं स विज्ञपयन् प्रभुभिः
श्लाघितो राज्ञान्यैश्च । इति १० उदयचन्द्रप्रबन्धः ।

२७ अथ कदाचित्स राजर्षिर्घृतपूरभोजनं कुर्वन् किञ्चिद्विचिन्त्य
कृतसर्वाहारपरिहारं इति प्रभुं पप्रच्छ । यदस्माकं घृतपूराहारो युज्यते
नवेति प्रभुभिरभिदधे । वणिग्ब्राह्मणयोर्युज्यते कृतामक्ष्यनियमस्य क्षत्रि-

१ विग्रहराज इति पण्डितमुक्तात्तन्नाम a b H २ रोम्णा ग्रहणं P

३ न्युंउनेन संभावितः H ४ पवित्रीभूय इति H

यस्य तु न, तेन पिशिताहारस्यानुस्मरणं भवतीत्यभेवेति पृथ्वीपतिरमि-
धाय पूर्वभक्षितस्याभक्ष्यस्य प्रायश्चित्तं याचितवान् । द्वात्रिंशद्दशनसं-
ख्यया द्वात्रिंशद्विहारान्कारयेति ।

राज्ञा तथाकृते, प्रभुदत्ते लभे वटपद्रकान्निजप्रासादे मूलनाथ-
कप्रतिष्ठां कारयितुं श्रीपत्तनमुपेयुपि कान्दनाग्नि व्यवहारिणि तन्नगर-
मुख्ये प्रासादे तद्विम्बं मुक्त्वा यावदुपहारान्गृहीत्वा स पुनरुपैति ताव-
न्तृपतेरङ्गरक्षकैर्निरुद्धे द्वारि अन्तः प्रवेशमलभमानः कियति काले
व्यतिक्रान्ते उत्थितैर्द्वारपालकैर्व्यतीते प्रतिष्ठाकाले स तत्र प्रविश्य प्रभोः
पादमूले लगित्वा सोपालम्भं करोद । प्रभुभिरन्यथा दुरपनेयं तस्य
दुःखमिति विमृश्य रत्नमण्डपाद्महिर्भूत्वा नक्षत्रचारेण स्वं लग्नमुदितं
व्योम्नि विलोक्य घटिकासम्बन्धेन नैमित्तिकेन यस्मिँल्लभे विम्बानि प्रति-
ष्ठापितानि तेषां वर्षत्रयमायुः सम्प्रतितने लभे तु प्रतिष्ठितमिदं चिरायु-
रिति प्रभुभिरादिष्टं । स तदैव प्रतिष्ठामकारयत्तत्प्रभूक्तं तथैव जज्ञे ।
इत्यभक्ष्यभक्षणप्रायश्चित्तप्रबन्धः ।

२८ मयापहते धने पुरा कश्चिन्मूषको मृतस्तत्यायश्चित्ते राज्ञा या-
चिते तच्छ्रेयसे प्रभुभिस्तन्नामाङ्कितो विहारः कारित । तथा च कयापि
व्यवहारिवध्वाऽज्ञातज्ञातिनामग्रामसम्बन्धया पथि दिनत्रयं बुभुक्षितो
नृपतिः शालिकरम्बेन सुहितीकृतस्तत्कृतज्ञतया तत्पुण्याभिवृद्धये करम्ब-
विहारं श्रीपत्तनेऽकारयत् ।

२९ तथा यूकाविहारश्चैवं । सपादलक्षदेशे कश्चिदविवेकी धनी
केशसम्मार्जनावसरे प्रियापितां यूकां करतले संगृह्य पीडाकारिणीं तां
तर्जयंश्चिरेण मृदित्वा व्यापादयामास । सन्निहितेनामारिकारिपञ्चकुलेन
स श्रीमदणहिल्लपुरे समानीय नृपाय निवेदितः । तदनु प्रभूणामादेशा-

१ दन्तसख्यया एकस्मिन्मिडबन्धे a b २प्रतिष्ठोत्सवे c ३ कृट-
पटिका D

सदृण्डपदे तस्य सर्वस्वेन तत्रैव यूकाविहारः कारितः । इति यूका-
विहारप्रबन्धः ।

३० अथ स्तम्भतीर्थे सामान्ये सालिगवसहिकाप्रासादे यत्र प्रभूणां
दीक्षाक्षणो बभूव रत्नमयविम्बालङ्कृतस्तत्र निरुपमो जीर्णोद्धारः कारितः ।
इति प्रभुदीक्षावसहिकाया उद्धारप्रबन्धः ।

३१ अथ श्रीसोमेश्वरपत्तने कुमारविहारप्रासादे बृहस्पतिनामा गण्डः
कामप्यरतिं कुर्वाणः प्रभोरप्रसादाद्भ्रष्टप्रतिष्ठ. श्रीमदणहिलपुरं प्राप्य
पोढावश्यके प्रौढिं प्राप्य प्रभून् सिपेवे । कदाचिच्चातुर्मासिकपारणके
प्रभूणां पादयोर्द्वादशावर्तवन्दनादनु—

२२) चतुर्भासी' यावत्तत्र पदयुगं नाथ निकषा
कषायप्रध्वंसाद्विकृतिपरिहारव्रतमिदम् ।
इदानीमुद्दिद्यन्निजचरणनिर्लोठितकले-
र्जलक्लिच्चैरन्नैर्मुनितिलकवृत्तिर्भवतु मे ॥

इति विज्ञपयंस्तत्कालागतेन राज्ञा प्रसन्नान्प्रभून्विमृश्य स पुनरेव
तत्पददानपात्रीकृतः । इति बृहस्पतिगण्डस्य पुनः पददानप्रबन्धः ।

३२ अथान्यदा सर्वावसरस्थितेन राज्ञालिगनामा बृद्धः प्रधानपुरुष
इत्यपृच्छद्यत । यदहं श्रीसिद्धनृपतेर्हीनः समानोऽधिको वा । तेन
चाऽच्छलप्रार्थनापूर्वं श्रीसिद्धनृपतेः पण्णवतिगुणा द्वौ दोषौ । स्वामि-
नस्तु द्वौ गुणौ तत्संख्या एव दोषा इति तद्वाक्यादनु दोषमये आत्मनि
विरागं दधानो यावच्छुरिकां चक्षुषि क्षिपति तावदाशयविदा तेनेति
व्यज्ञपि । श्रीसिद्धनृपते. पण्णवतिगुणाः संग्रामासुभटतास्त्रीलम्पटता-

१ इति सालिगवसहिवद्धारप्रबन्धः H २ कामपि रतिं c जैन्धर्मे काम-
प्यरतिं L ३ चतुर्भासीमासीत् & ४ कवे c d ५ अष्टनवतिः H

दोषान्यां तिरोहिता । कार्पण्यादयो भवद्दोषा समरशूरतापरनारीसहो-
दरतागुणाभ्यामपहुता इति तद्वचसा स पृथ्वीनाथ स्वस्थावस्थस्तस्थौ ।
इत्यालिगप्रबन्धः ।

३३ अथ पुरा श्रीसिद्धराजराज्ये पाण्डित्ये स्पर्धमानो वामराशि-
नामा विप्रः प्रभूणां प्रतिष्ठानिष्ठामसहिष्णुः ।

२३) यूकालक्ष्मतावलीवलवल्लोलोल्लसत्कम्बलो
दन्तानां मलमण्डलीपरिचयाद्दुर्गन्धरुद्धानन ।
नासावशविरोधनाद्गिणिगिणैत्पादप्रतिष्ठास्थितिः
सोऽय हेमडसेवड पिलपिलत्खल्लि समागच्छति ॥

इति तदीयममन्द निन्दास्पदं वचनमाकर्ण्यन्तर्भूतामर्षवचर्जनापरं
वचः प्रभुभिरमिहित पण्डित विशेषणं पूर्वमिति भवता किं नाधीतमतो-
स्त परं सेवडहेमड इत्यभिधेयमिति, सेवकैः कुन्तपश्चाद्भागेनाहत्य
मुक्त । श्रीकुमारपालनृपते राज्येऽशस्त्रो वध इति तद्वृत्तिच्छेद का-
रितः । स तत परं कणभिक्षया प्राणाधारं कुर्वाण प्रभूणां पौषधशा-
लाया पुरत स्थित । आनादिभूपतितपस्विभिरधीयमानयोगशास्त्रमा-
कर्ण्याऽशटतयेदमपाठीत् —

२४) आतङ्ककारणमकारणदारुणानां
वक्त्रेषु गालिगरल निरगालि येषाम् ।
तेषा जटाधरफटाधरमण्डलानां
श्रीयोगशास्त्रवचनामृतमुज्जिहीते ॥

इति तद्वचसाऽमृतधारासारेण निर्वाणपूर्वोपतापास्तस्मै द्विगुणां वृत्तिं
प्रसादीकृतवन्त । इति वामराशिप्रबन्धः ।

३४ अथ कदाचिच्चारणौ द्वौ सुराष्ट्रमण्डलनिलयौ दूहाविद्यया स्प-

धैमानौ श्रीहेमाचार्येण यो व्याख्यायते सोऽपरस्य हीनोपक्षयं ददातीति
प्रतिज्ञाय श्रीमदणहिल्लपुरं प्रापतुः तदैकेन प्रभुसमागतेन ।

२५) *लच्छिवाणिमुहकाणि एयइ भार्गा मुह भरंडं ।

हेमसूरिअच्छीणि जे ईसरते ते पण्डिया ॥

इत्युक्त्वाभ्यर्णं स्थिते तस्मिन् श्रीकुमारपालविहारे आरात्रिकाव-
सरानन्तरं प्रणामपरो नृपः प्रभुणा दत्तपृष्ठिहस्तः क्षणं यावत्तिष्ठति ।
अत्रान्तरे प्रविश्य द्वितीयश्चारणः ।

२६) *हेम तुहाला कर भरंडं जाह अचंभूरिदि ।

जेवं पह दिठा मुहा ताह उपहरी सिद्धि ॥

इत्यनुच्छिष्टेन तद्वचसान्तश्चमत्कृतो नृपतिरेतदेव भूयोभूयः पाठया-
मास । ततस्त्रिःकृत्यः पठिते किं पठिते लक्षं दास्यसीति विज्ञप्तस्तस्मै
त्रिलक्षं दापयामास । इति सौराष्ट्रचारणयोः प्रबन्धः ।

३२ कदाचिच्छ्रीकुमारपालनृपतिः श्रीसंध्याधिपतीभूय तीर्थयात्रां चि-
र्कापुर्महता महेन श्रीदेवालयप्रस्थाने सञ्जाते सति देशान्तरायातयुग-
लिकया त्वां प्रति डाहलदेशीयकर्णनृपतिरूपैतीति विज्ञप्तः स्वेदविन्दु-
तिलकितललाटं दधानो मन्त्रिवाग्भटेन साक साध्वसध्वस्तसंध्याधिपत्य-
मनोरथः प्रभुपादान्ते स्वं निनिन्द । अथ तस्मिन्नृपते समुपस्थिते
महाभये किञ्चिदवधार्य द्वादशे यामे भवतो निवृत्तिर्भविष्यतीत्यादिश्य
विसृष्टो नृपः किकर्तव्यतामूढो यावदास्ते तावन्निर्णीतवेलाया समागत-
युगलिकया श्रीकर्णो दिवं गत इति विज्ञप्तो नृपेण ताम्बूलमुत्सृज्य
कथमिति पृष्टौ तावूचतुः । कुम्भिकुम्भस्थः श्रीकर्ण. प्रयाणं निशि
कुर्वन्निद्रामुद्रितलोचनः कण्ठपीठप्रणयिना सुवर्णशृङ्खलेन प्रविष्टन्यग्रोध-

१ पयइ H c २ भरउ b ३ सूरिआ छाणि c ४ जिह अचनुपुवरिदि
c D ५ जे चपहदिठा मुहा ताह उपहरी सिद्धि c D ६ त्रि.पठिते c D

पादपेनोल्लम्बितः पञ्चतामञ्चितवान् । तस्य संस्कारानन्तरमावां प्रचलि-
ताविति ताभ्यां विज्ञप्ते तत्काल पौषधवेश्मनि समागतो नृपः प्रशंसापरः
कथं कथमित्यपवार्यं द्वासप्ततिमहासामन्तैः समं समस्तसंधेन च प्रभुणा
द्विधोपदिश्यमानवर्त्मा धुन्धुकनगरे प्राप्तः प्रभूणां जन्मगृहभूमौ स्वयं
कारितसप्तदशहस्तप्रमाणज्ञोलिकाविहारे प्रभावनां विधिं सुर्जातिपिशु-
नानां द्विजातिनामुपसर्गमुदित वीक्ष्य तान्विपयताडितान्कुर्वन् श्रीशत्रुं-
जयतीर्थमाराधयन् ।

३६ दुक्खक्खउं कम्मक्खउं इति प्रणिधानदण्डकमुच्चरन् देवस्य
पार्श्वे विविधप्रार्थनावसरे ।

२७) इक्कह फुल्लह माटि देवइ सामी सिद्धिसुहु ।

तिणिसिउं केही साटी भोलिम जिणवरह ॥

इति चारणमुच्चरन्त निशम्य नवकृत्वः पठितेन नवसहस्रांस्तस्मै
नृपो ददौ । तदनन्तरमुज्जयन्तसन्निधौ गते तस्मिन्नकस्मादेव पर्वतकम्पे
सञ्जायमाने श्रीहेमचन्द्राचार्या नृपं प्राहुः । इयं छत्रशिला युगपदुपेत-
योर्द्वयोः पुण्यवतोरुपरि निपतिष्यतीति वृद्धपरम्परां, तदावां पुण्यवन्तौ
यदियं गी^१ सत्या भवति तदा लोकापवाद, नृपतिरेव देवं नमस्क-
रोतु न वयमित्युक्ते, नृपतिनोपरुध्य प्रभव एव सधेन सह प्रहिताः
स्वयं छत्रशिलाभार्गे परिहृत्य परस्मिन्जीर्णप्राकारपक्षे नव्यपद्याकरणाय
श्रीवाम्भटदेव आदिष्ट पद्यायाः पक्षद्वये व्ययीकृतास्त्रिपष्टिलक्षा । इति
तीर्थयात्राप्रबन्धः ।

१ देवइ सिद्धि सुहु केहि साटि कटि रेभोतिम c D २ सउ c ३ वृद्धपरपरया P
४ गीरसत्या सत्या P ५ छत्रशिला a ६ वृष्णर्षीयजयसिंहमूरिविरचिते कुमा-
रपालचरिते नवमसर्गे वर्णितोय प्रबन्धः

३७ कदाचित्पृथिव्यामानृप्याय नृपतिना स्वर्णसिद्धये श्रीहेमचन्द्रा-
णामुपदेशात्तदुरवः श्रीसंघनृपतिविज्ञप्तिकाभ्यामाकारितास्तीव्रव्रतपरायणा
महत्संधकार्यं विमृश्य विधिविहारक्रमेण पथि केनाप्यलक्ष्यमाणा निजा-
मेव पौषशालामागताः । राजा तु प्रत्युद्रमादिसामग्रीं कुर्वन्
प्रभुज्ञापितस्तत्राययौ । अथ गुरौ नृपतिप्रमुखैः समस्तश्रावक्युतैः
प्रभुभिर्द्वादशवर्तवन्दनावन्दिते वन्दनान्ते तौ श्रुततदुपदेशानन्तरं
गुरुभिःपृष्टे संधकार्ये सभां विसृज्य जवनिकान्तरितौ श्रीहेमचन्द्र-
नृपती तत्पादयोर्निपत्य सुवर्णसिद्धेर्याचनां चक्राते । मम बाल्ये वर्तमा-
नस्य ताम्रखण्डः काष्ठमारवाहिकातो याचितवल्लीरसेनाभ्यक्तो युष्मदादे-
शाद्बहिःसंयोगात्सुवर्णावभूव । तस्या बल्लेर्नामसंकेतादिरादिश्यतामिति,
श्रीहेमाचार्यं उक्तवति कोपाटोपात् श्रीहेमचन्द्रं दूरतः प्रक्षिप्य न
योग्योऽस्मीति । अग्रे मुद्गरसंप्रायदत्तविद्यया स्वमर्जीर्णभाक् कथमिमां
विद्यां मोदकप्रायां तव मन्दाग्नेर्ददामीति तं निपिध्य नृपं प्रति एत-
द्भाग्यं भवतो नास्ति येन जगदानृप्यकारिणी हेमनिष्पत्तिविद्या तव
सिध्यति । अपि च मारिनिवारणजिनमण्डितपृथ्वीकरणादिभिः पुण्यैः
सिद्धे लोकद्वये किमधिकमभिलषसीत्यादिश्य तथैव विहारक्रमं कृतवन्तः॥
* [एकदा पृष्टं राज्ञा पूर्वभवस्वरूपं तत्सर्वं कथितं प्रभुमिरिति ।]

३८ अथ कस्मिन्नप्यवसरे सपादलक्षं प्रति सज्जीकृते सैन्ये श्रीवा-
ग्भटस्थानुजन्मा चाहडनामा मन्त्री दानशौण्डतया दूषितोऽपि भृशमनु-
शिष्य भूपतिना सेनापतिश्चक्रे । तेन प्रयाणद्वितयानन्तरमस्तोकमर्थिलोकं
मिलितमालोक्य कोशाधिपालक्षद्रव्ये याचिते, नृपादेशात्स्मिन्न ददाने
अथ तं कशाप्रहारेणाहत्य स सेनापतिस्तं कटकान्निरवासयत् । स्वयं तु
यदृच्छया दानैः प्रीणितार्थिलोकश्चतुर्दशशतसंख्यासु करमीप्वारोपितै-

* कोष्ठान्तर्गतं वचनमिदं a H L M आदर्शेषु नास्ति परन्तु मुद्रित्युपुन्तकं
वर्तते प्रमंगस्तु चतुर्विंशतिप्रबन्धेऽस्ति.

द्विगुणैः सुभटैः समं चरन्मितैः प्रयाणैर्बम्बेरानगरे प्राकारं वेष्टयामास ।
 अथ तस्यां निशि सप्तशतीकन्यानां विवाहः प्रारब्धोऽस्तीति नगरलोकात्
 श्रुत्वा तद्विवाहार्थं तथैव निशि स्थित्वा प्रातः प्राकारपरावर्त्तं चकार ।
 तत्राधिगतं स्वर्णकोटीसप्तकं तथैकादशसहस्राणि बडवानामिति संपत्ति-
 गर्भितां विज्ञप्तिकां वेगवत्तरैश्चरैर्नृपं प्रति प्राहिणोत् । स्वयं तत्र देशे
 श्रीकुमारपालनृपतेराज्ञां दापयित्वाऽधिकारिणो नियोज्य व्याघुटितः
 श्रीपत्तनं प्रविश्य राजसौधमधिगम्य नृपं प्रणनाम । नृपस्तदुचितालापा-
 वसरे तद्गुणरञ्जितोऽप्येवमवादीत् । तव स्थूललक्ष्यतैव महद्दूषणं ।
 (वाहानीकयोःसाधनादौ साधीयान् नेदीयान्प्रयोगनिष्पत्तिरक्षामन्त्रो नो
 चेच्चक्षुदोषेणोर्द्ध्व एव विदीर्यसे) यं व्ययं भवान्कुरुते तादृशं कर्तुमप्यहं
 न प्रभूष्युः । स इति श्रुतनृपादेशान्नृपं प्रति “तथ्यमेव तदादिष्टं देवेन”
 एवंविधं व्ययं कर्तुं प्रभुर्न प्रभवति । यतः स्वामी परंपरया न नृपतेः
 सुतः । अहं तु नृपपुत्रोऽतो मयैव द्रव्यव्ययः साधीयान्क्रियते* ।
 तेनेति विज्ञप्ते नृपतिस्तोषं करोतु रोषं वा निकषः निकषा काञ्चनश्रियमा-
 सादयतीत्यनर्घ्यतां लभमानो नृपतिविच्छेदः त्वं पदं प्रपेदे । इति
 राजधरद्वचाहडप्रबन्धः ॥

३९ अथे तस्य कनीयान्भ्राता सोलाकनामा मण्डलीकः सत्रागार-
 विरुदं बभार ।

४० अथ कदाचिदानाकनामा मातृप्वस्त्रीयस्तस्तेवागुणतुष्टेन राज्ञा
 दत्तसामन्तपदोऽपि तथैव सेवमानः । कदापि मध्यन्दिनावसरे चन्द्रशालाप-
 ल्यङ्कस्थितस्य नृपतेः पुरो निविष्टः सहसा कमपि प्रेष्यं तत्र प्राप्तं

१ मत्वा P H २ b c D आदर्शेषु कोष्ठकान्तर्गता पङ्क्तिर्नास्ति ३ कर्तुं क्षमते c

* यतोहं स्वामिबलेन व्ययं करोमि । स्वामी तु कस्य बलेनातो मयैव द्रव्यव्ययः
 साधीयान् क्रियते इति वदन् प्रमुदितेन राज्ञा मत्कृतो राजसदस्यनर्घ्यता लभमानो रा-
 जधरद्विहृदं लब्ध्वा । इति जिनमण्डनोपाध्यायकृतकुमारपालप्रबन्धे प. १४

४ रोषं वा निकषा A ५ वाहड A ६ तथा A

प्रेक्ष्य कोऽयमिति पृष्टे नृपतिना श्रीमदानाकः स्वं कर्मकरमुपलक्ष्य
 तत्सङ्केतान्निकेतनान्निर्गत्य सकौशलं पृष्टः पुत्रजन्मवर्धापनिकां प्रार्थया-
 मास । ओमिति तथा वार्तया तु दिनकरप्रभयेव विकसितवदनारविन्दः
 तं विमृज्य स्वं पद्ममुपेत । राज्ञा किमेतदिति पृष्टस्तेन स्वामिनः
 पुत्रोत्पत्तिरिति विज्ञेते, वसुधाधवः स्वगतं किञ्चिदवधार्य तं प्रति प्रकाशं
 प्राह । यज्जन्म निवेदयितुमयं कर्मकरो वेत्रिभिरस्त्वलित एवेमां
 भुवंमाप तावता पुष्योपचयेनायं गूर्जरदेशे नृपो भावी परमस्मिन्पुरे
 धवलगृहे च न । यतोऽतः स्थानाद्दुत्थापितस्य तवाग्ने सुतोत्पत्तिर्निवे-
 दिता । ततो हेतोर्नास्मिन्नगरेश्वरत्वंमिति विचारचतुर्मुखेन श्रीकुमारपा-
 लदेवेन निर्णीतम् । इति लवणप्रसादप्रबन्धः ॥

४१)२८) आज्ञावर्तिषु मण्डलेषु विपुलेष्वष्टादशस्वादरा-+
 दब्दान्येव चतुर्दश प्रसृमरां मारिं निवार्योजसा ।
 कीर्तिस्तम्भनिभांश्चतुर्दशशतीसंख्यान्विहारंस्तथा
 कृत्वा निर्मितवान्कुमारनृपतिर्जेनो निजैनोव्ययम् ॥

अथ प्रभोः कदाचित्कच्छराजलक्षराजमातुर्महासत्या शापाच्छ्रीमूल-
 राजान्वयानां लूतारोगः सक्रामतीति^१ सम्बन्धात्तु गृहिधर्मप्रतिपत्त्यवसरे
 प्रभोरुद्गणितराज्यभारे श्रीकुमारपाले तच्छिद्रेण तान्प्रविश्य लूताव्याधि-
 र्वाधामधात् । तद्दुःखदुःखिने सराजलोके राशिं प्रणिधानान्निजमायुः
 सबल वीक्ष्याऽष्टाङ्गयोगान्ध्यासेन प्रभवस्तं लीलयोन्मूलिनवन्तः* ।

१ वायमाप १ २ तस्मिन्गरे नरेश्वरत्वं ०

२ कर्णाट १ गूर्जरे २ लाट ३ सौराष्ट्रे ४ कच्छ ५ सैन्यवे ६ ।
 उचाया ७ वैव भम्भेया ८ मारवे ९ मालवे १० तथा ॥ १
 कौड्ये च ११ महाराष्ट्रे १२ कीरे १३ जान्दधरे १४ पुनः ।
 सपादलक्षे १५ मेवाडे १६ दीपा १७ भीराव्ययोरपि १८ ॥ २
 इति जिनमण्डनोपाध्यायकृतकुमारपालप्रबन्धे पत्र ५७

३ राजन्यानां A C H ४ तीति स व्याधि कुमारपाले वाधामधात् P

* तथातनाबाधितमूर्तिरुचैः पप्रच्छ सूरिं गदशान्तिहेतुम् ।

आयुर्धनं श्रीकुमारस्य वीक्ष्य ते दक्षमुख्या अबदन्निमृदय ॥

४२ कदापि कदलीपत्राधिरूढं कर्मपि योगिनमालोक्य विस्मिताय
नृपतये आसनबन्धेन चतुरङ्गुलमूलभूमित्यागाद्ब्रह्मरन्ध्रेण निर्यतेजःपुञ्जं
प्रभवो दर्शयामासुः ।

अथ चतुरशीतिवर्षप्रमाणायु पर्यन्ते 'निजमवसानदिनमवर्षाया-
न्त्यारार्धनक्रियायामनशनपूर्वप्रारब्धायां तदतितरलिताय नृपतये षण्मा-
सीशेषमायुरास्ते संतत्यभावाद्धिद्यमान एव निजामुत्तरक्रियां कुर्या इत्य-
नुशिष्य दशमद्वारेण प्राणोत्क्रान्तिमकार्षुः । तदनन्तरं प्रभो. 'संस्का-
रादनु तद्गस्मं पवित्रमिति राज्ञा तिलकव्याजेन नमश्चक्रे । ततः संमस्त-
सामिनैस्तदनु नगरलोकैस्तत्रत्यमृत्स्नायां गृह्यमाणार्या 'तत्र हेमखण्ड
इत्यद्यापि प्रसिद्धि ।

४३ अथ राजा बाष्पाविललोचनः प्रभुशोकविक्लेशमना सचिवैर्वि-
ज्ञप्त इदमवार्दात् । स्वपुण्यार्जितोत्तमतमलोकान् प्रभून् शोचामि किं तु
निजमेव सप्ताङ्गराज्यं सर्वथा परिहार्यं राजापिण्डदोषदूषितं, यन्मदीयमुद-

निवेशयतेऽन्यो यदि कोपि राज्ये हित्वा मयस्त्वा त्तमयं प्रयाति ॥

उवाच चातुर्यनिधिर्नरेशो निहन्म्यहं किं निजजीवितार्थं ।

वराकमन्यं परमार्थविज्ञ गिर सुधासारसमा निपीय ॥

दयाकिरस्ता अवदद्यतीश निविश्य राज्ये स्वयमेव दु खम् ।

तते हरिष्यामि नरेश्वराहं अवोच्चदुर्वैश्वकितो नरेश ॥

को देववृक्षं पिबुमन्दहेतोधिन्तामणिं काचकृते निहन्ति ।

रोग निहन्तु मम शक्तिरस्ति खान्तान्तरं योगबलेन राजन् ।

तत कुमारो महता महेन न्यवीविशत्सूरिवर स्वराज्ये ।

हित्वा कुमारं परिमुक्तराज्य लूतामय सूरिशरीरमाप ॥

रोगं हन्तु निखलात् स योगी प्राणायाम पूरकार्ण्य वितेने ।

ऊर्ध्वं नीते, सूर्यविम्बे समन्ताच्चन्द्रस्तापादद्राग् सुधाभिर्ववर्ष ॥

लिष्टं ताभि सर्वरोगापहाभिर्वपादन्नं चक्षमासीदमुष्य ।

इति चरित्रप्रबन्धरगणिकृतकुमारपालचरित्रस्य दशमसर्गस्य प्रथमसर्ग प. ३४

'कमपि जगद्गुरोरङ्गे न लग्नं तदेव शोचामीति प्रभुगुणानां स्मारं स्मारं सुचिरं विलप्य प्रभूदिते दिने तदुपदिष्टविधिना समाधिमरणेन नृपः स्वलोक-मलञ्चकार ॥ सं० ११९९ पूर्ववर्ष ३१ श्रीकुमारपालदेवेन राज्यं कृतं ।

४४ सं० १२३० वर्षेऽजयदेवोऽभिषिक्तः । अस्मिन्पूर्वजप्रासादान् विध्वंसयति सीलनामा कौतुकी नृपपुरः प्रारब्धेष्वसरे कृतककामपट्टता मायया निर्माय तत्र स्वकल्पितं देवकुलपञ्चकं पुत्रेभ्यः समर्प्य भवान्तरं भक्त्यतिशयेनाराधनीयमित्यनुशिष्यान्त्याधस्थायां यावदास्ते ताव-त्तेन लघुपुत्रेण तत्पूर्णां चूर्णितमाकर्ण्य रे श्रीमदजयदेवेनापि पितुः परलोकानन्तरं तद्धर्मस्थानानि विध्वंसितानि त्वं त्वद्यापि मयि विद्यमा-नेऽपि चूर्णयन्नधमतमोऽसीति तदालापेन सत्रपस्तस्मादसमञ्जसाद्विरराम ।

४५ तदनु श्रीअजयदेवेन श्रीकपर्दिमन्त्री महामात्यपदं दातुमत्य-र्थमभ्यर्षित. प्रातः शकुनान्यवलोक्य तदनुमत्या प्रमोरादेशमाचरिष्या-मीत्यभिधांय शकुनगृहं गतस्ततः सप्तविधं दुर्गादेव्या शकुनं यांचितम-वाप्य तच्छकुनं पुष्पाक्षतादिभिरभ्यर्च्य कृतकृत्यं मन्यमानः पुरगोपुरान्तः प्राप्तो नदन्तं वृषभमीशानदिग्भागे विलोक्यातिशयस्मेरमनाः स्वं निवासमासाद्य भोजनानन्तरं मरुवृद्धेन यामिकेन शकुनस्वरूपं पृष्टः श्रीकपर्दां तदग्रे तत्स्वरूपमादिश्य तांस्तुष्टाव । ततो मरुवृद्धः—

२९) नद्युत्तारेऽध्ववैषम्ये तथा सन्निहिते मये ।

नारीकार्ये रणे व्याधौ विपरीतां प्रशस्यते ॥

इति ग्रामाप्याद्भवानासन्नव्यसनतया मतिभ्रंशात्मतिकूलमप्यनुकूल-मनुते । यस्त्वया वृषभ शुभः परिकल्पित. सोऽपि भवद्व्यापत्त्या शिवस्या-भ्युदयं पश्यस्त्वद्वाहनोक्षो जगर्जेति तदुक्तिमवमन्यमाने तस्मिन्नापृच्छद्य

तीर्थान्यऽवगाहं गते, स नृपतिना प्रसादीकृतां मुद्रामासाद्य महता
महेन समधिगतनिजसौधे विश्रम्य निशि नृपतिना विधृतः समानप्रति-
ष्ठैरभिभवितुमारब्धः ।

३०) जो करिवराण कुम्भे पायं दाऊण मुत्तिए दलइ ।

सो सीहो विहिवसर्ड जम्बूयपरिपिहणं सहइ ॥

इत्यादि विमृशन्कटाहिकायां प्रक्षेपकाले ।

३१) अर्थिभ्यः कनकस्य दीपकपिशा विश्राणिताः कोटयो

वादेषु प्रतिवादिनां विनिहिताः शास्त्रार्थगर्भा गिर ।

उत्खातप्रतिरोपितैर्नृपतिभिः शारैरिव क्रीडितं

कर्तव्यं कृतमर्थिता यदि विधेस्तत्रापि सज्जा वयम् ॥

स सुधीरित्यन्त्यकाव्यमधीयंस्तथैव व्यापादयांचक्रे । इति श्री कप-
दिप्रबन्धः ॥

४६ अथ श्रीप्रबन्धशतकर्ता रामचन्द्रस्तु तेन भूपापसदेन तस-
ताम्रपट्टिकायां निवेश्यमानः ।

३२) महिर्वीढह सचराचरह जिण सिरि दिहो पाय ।

तसु अत्थमणु दिणेसरहं होउत होई चिराय ॥

इत्युदीर्य दशनाग्नेण रसनां छिन्दन् विपन्न एव व्यापादयांचक्रे ।
इति रामचन्द्रप्रबन्धः ।

४७ अथ राजपितामहः श्रीमानाम्रभटस्तत्तेजोऽसहिष्णुभिः साम-
न्तैस्तैः समं तदालब्धावसरै प्रणामं कारयद्विराक्षित एवमवादीत् ।
देवबुद्ध्या श्रीवीतरागस्य, गुरुबुद्ध्या श्रीहेमचन्द्रपेः, स्वामिबुद्ध्या कुमा-
रपालस्यैव मे नमस्कारोऽस्मिन् जन्मनीति जैनधर्मवासितसप्तधातुना तेने-

१ तदर्थान् P २ जिणिसिरि दिहो a ३ दिणसरसु c d ४ होइतु होइ c d
५ विराड a b

त्यमिहिते रुष्टो राजा । युद्धसज्जो भवेति तद्विरमाकर्ण्य श्रीजैनविम्बं
समभ्यर्च्यऽनशनं प्रपद्याङ्गीकृतसंग्रामदीक्षो निजसौधाद्राजः परिग्रहं
निजमटवातेन तुपनिकरमिव विकरन् घटिकागृहे प्राप्तस्तेषां मलीमसानां
सङ्गजनितं कश्मलं धारातीर्थे प्रक्षाल्य तत्कौतुकालोकनागताभिरप्सरो-
भिरहंपूर्विकया त्रियमाणो देवभूयं जगाम ॥

३३) वरं भद्रैर्भाव्यं वरमपि च खिन्नैर्धनकृते

वरं वेश्याचार्यैर्वरमपि महाकूटनिपुणैः ।

दिवं याते दैवाद्दुदयनसुते दानजलधौ

न विद्वद्भिर्भाव्यं कथमपि बुधैर्भूमिवलये ॥

३४) त्रिभिर्वर्षैस्त्रिभिर्मासैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्दिनैः ।

अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमश्नुते* ॥

४८ इति पुराणोक्तप्रामाण्यात्स कुपतिर्वयजलदेवनाम्ना प्रतीहारेण
क्षुरिकया हतो धर्मस्थानपातनपातकी कृमिभिर्भक्ष्यमाणः प्रत्यहं नरक-
मनुभूय परोक्षतां प्रपेदे । सं० १२३० पूर्वमजयेदेवेन वर्षे ३ राज्यं
कृतम् ॥

४९ सं० १२३३ पूर्ववर्षे २ बालमूलराजेन राज्यं कृतमस्य मात्रा
नाइकिदेव्या परमर्दिभूपसुतयोत्सङ्गे शिशुं निधाय गाडरारघट्टनामनि घाटे
संग्रामं कुर्वत्या म्लेच्छराजा तत्सत्त्वादकालागतजलदपटलसाहाय्येन
विजिग्ये ॥

५० सं० १२३५ पूर्ववर्षे ६३ श्रीभीमदेवेन राज्यं कृतमस्मिन्
राज्ञि राज्यं कुर्वाणे श्रीसोहडनामा मालवभूपतिर्गूर्जरदेशविध्वंसनाय
सीमान्तमागतस्तत्प्रधानेन सम्मुखं गत्वेत्यवादि—

प्रतापो राजमार्तण्ड पूर्वस्योमेव राजते ।

स एव विलयं याति पश्चिमाशावलम्बिनः ॥

इति विरुद्धां तद्भिरमाकर्ष्य स पश्चान्निवृते । तदनु तत्पुत्रेण
श्रीमदर्जुनदेवनाम्ना गूर्जरदेशभङ्गोऽप्यकारि ।

५१ श्रीमद्गीमदेवराज्यचिन्ताकारी व्याघ्रपल्लीसङ्केतप्रसिद्धः श्रीमदानाकनन्दनः श्रीलवणसाहप्रसादश्चिर राज्यं चकार । तत्सुतः साम्राज्यभारधवलः श्रीवीरधवलस्तन्माता मदनराज्ञी देवराजनाम्नो भगिनीपते पट्टकिलस्य भगिन्यां विपन्नायां तस्य बहुतरमनिर्वहमाणमायद्धारं निशम्य तन्निर्वहणाय लवणप्रसादाभिधपतिमापृच्छय शिशुना वीरधवलेन सम तत्र गता सती तेन स्पृहणीयगुणाकृतिरिति गृहिणीचक्रे । श्रीलवणस्तद्गृहान्तं सम्यगवगम्य तं व्यापादयितुं निशि तद्गृहे प्रविष्टो निभृतीभूय स यावदवसरं निरीक्षते, तावत्स भोजनायोपविशन् वीरधवल विना नाशामीति भूयो भूयो व्याहृत्य निर्वन्धात्समानीयैकस्मिन्नेव स्थालेऽश्वत्थकस्मादापतितं शरीरिणं कृतान्तमिव स्वान्तकमालोक्य श्यामलास्यो मा भैषीरिति तेनोच्ये । यदहं त्वामेव हन्तुमागत. परमस्मिन्मन्न्दने वीरधवले वात्सल्यं साक्षाच्चक्षुषा निरीक्ष्य तदाग्रहान्निवृत्तोऽस्मीत्युक्त्वा तेन सत्कृतो यथागतं जगाम । वीरधवलस्यापरपितृकाः राष्ट्रकूटान्वयाः साङ्गणचामुण्डराजादयो वीरजनत्वेन भुवनतलप्रतीताः । अथ स वीरधवलक्षत्रिय उन्मालितकिञ्चिच्चेतनस्तस्माद्गृहान्तात्त्रपमाणस्तद्गृहं त्यक्त्वा निजमेव जनकं सिषेवे ।

५२ सत्त्वौदार्यगाम्भीर्यस्थैर्यनयविनयौचित्यदयादानदाक्षिण्यादिगुणशाली शालीनतया कण्टकप्रस्तां कामपि भुवमाक्रम्य पित्रापिकियत्कृतजनपदप्रसादो द्विजन्मना चाहङ्गनाम्ना सचिवेन चिन्त्यमानराज्यभार. प्राग्वाटवंशमुक्तामणिना पुरा श्रीमत्पत्तनवास्तव्येन तत्कालं तत्रायाततेज पालमन्त्रिणा सह सौहार्दमुत्पेदे ।

१ आयद्धार P २ दपि त P ३ अपरमातृकाः a P ४ वीरत्वेन H
५ कटकप्रस्ता H

५३ मन्त्रिणस्तु जन्मवार्ता चैवं । कदाचिच्छीमत्सत्तने । भट्टारक-
श्रीहारिभद्रसूरिभिर्व्याख्यानावसरे कुमारदेव्यभिधाना काचिद्विधवातीव
रूपवती मुहुर्मुहुर्निरीक्ष्यमाणा तत्र स्थितस्याशराजमन्त्रिणाश्चित्तमाचर्ष ।
तद्विसर्जनानन्तरं मन्त्रिणानुयुक्ता गुरव इष्टदेवतादेशादमुप्याः कुक्षौ
सूर्याचन्द्रमसोर्भाविनमवतारं पश्यामः, तत्सामुद्रिकानि भूयो भूयो
विलोकितवन्त इति प्रमोर्विज्ञाततत्त्वः स तामपहृत्य निजां प्रेयसीं
कृतवान् । क्रमात्तस्या उदरेऽवतीर्णा तावेव ज्योतिष्केन्द्राविव वस्तुपाल-
तेजःपालाभिधानौ सचिवावभूतां ।

५४ अथान्यदा श्रीवीरधवलदेवेन निजव्यापारभारायाभ्यर्थ्यमानः
प्राक् स्वसौधे तं सपत्नीकं भोजयित्वानुपमा राजपरन्यै श्रीजयतलदेव्यै
निजं कर्पूरमयताडङ्गयुग्मं कर्पूरमयं मुक्ताभिःसुवर्णमयमण्यन्तरिताभिर्निष्प-
न्नमेकावलीहारं सा प्राभृतीचकार, मन्त्रिण प्राभृतमुपढौकितं निषिध्य
निजं व्यापारं समार्पयते । यत्तवेदानीं वर्तमानं वित्तं तच्चे कुपितोऽपि
प्रतीतिपूर्वं पुनरेव ददामीति, अक्षरपत्रान्तरस्थबन्धपूर्वकं श्रीतेजःपालाय
व्यापारसम्बन्धिनं पञ्चाङ्गप्रसादं ददौ ।

३४) अकरात्कृस्ते कोशमवधादेशरक्षणम् ।

देशेवृद्धिमयुद्धाच्च स मन्त्री बुद्धिमांश्च स ॥

निखिलनीतिशास्त्रोपनिषन्निषण्णधी स्वस्वामिनं वर्धयन् भानुद्वये काल-
पूजया विधिवच्छ्रीजिनमर्चित्वा गुरुणां चन्दनकर्पूरपूजानन्तरं द्वाद-
शावर्तवन्दनदानादनु यथावसरप्रत्याख्यानपूर्वमपूर्वमेकैकं श्लोकं गुरोर-
ध्येति । मन्त्रावसरानन्तरं सद्यस्करसवतीपाकभोजनानन्तरं, मूञ्जालनामा
महोपासकस्तदङ्गलेखकोऽवसरे रहसि पप्रच्छ । स्वामिनाहर्मुक्ते श्रीतान्न-

१ समर्पयन् H C २ यथावकादीनां b यन्मवेदानीं P ३ पुनरेवाददामि P
४ पात्रान्तरसम्बन्ध P ५ भूमि C ६ वन्दन I'

माहार्यते किं वा सद्यस्कमिति पृच्छन्त ग्रामेय द्वेषा त्रेधाऽवधीर्य
 कदाचिल्लोधान्मन्त्रिणा पशुपाल इत्याक्षिप्त । स घृतधैर्य उभयो.
 कश्चिदेकतर स्यादित्यभिहिते तद्वचश्चातुरीचमत्कृतचिचोऽनाधिगतभव-
 दुपदेशध्वनिरह, तद्विज्ञ यथास्थित विज्ञप्यतामित्यादिष्ट स वाम्नी
 प्रोवाच । या रसवतीमतीव रसप्लुता सद्यस्का प्रभुरभ्यवहरति ता
 प्राग्पुण्यरूपा जन्मान्तरिततयात्यन्तशीतला मन्ये । किं चेद मया
 गुरो सदेशवचनमावि कृत तत्त्व तु त एवावधारयन्तीति तत्र पादाववधा-
 र्यता तेनेति विज्ञप्त श्रीतेज पालनामा मन्त्री कुलगुरुमहारकश्रीविजयसे-
 नसूरीणामभ्यर्णमागतो गृह्णिर्मम पप्रच्छ । तैरपासकदशौमिधसप्तमाङ्गा-
 जिनोदितदेवपूजावश्यक्यतिदानादिके गृह्णिर्मम समुपदिष्टे, तत प्रभृति
 स देवतार्चनविशेषजनमुनिदानाद्य धर्मकृत्यमारब्धवान् ।

५५ वर्षत्रयदेवतावसराय पदेन पृथक्कृतेन पञ्चत्रिंशत्सहस्रप्रमाणेन
 द्रव्येण बाउलाग्रामे श्रीनेमिनाथप्रासाद समजनि ॥ अथ स० १२७७
 वर्षे सरस्वतीकण्ठाभरणलघुभोजराजमहाकविमहामात्यश्रीवस्तुपालेन महा-
 यात्रा प्रारेभे । गुरूपदिष्टे लभे तत्कृतसथाधिपत्याभिषेकेण श्रीदेवालयप्र-
 स्थाने उपक्रम्यमाणे दक्षिणपथे दुर्गादेव्या स्वरमाकर्ष्य स्वय तद्विदा
 शाकुनिकेन किञ्चिच्चिन्तयति । मरुवृद्ध शकुन भारित विधेहीत्यग्निद-
 धान शकुनाच्छब्दो बलीयानिति विचार्य पुराद्दहिरौवासेषु श्रीदेवालय
 सस्थाप्य शकुनव्यतिकर पृष्टो मार्गवैपम्ये शकुनाना वैपरीत्य श्लाघ्यते,
 राज्यविकलताया, तीर्थमार्गाणा वैषम्य तथा, यत्र सा दुर्गा दृष्टिपथ गता
 तत्र कमपि दक्ष पुरुष प्रस्थाप्य स प्रदेशो दृश्यता । तथाकृते स पुरुष

१ ग्राम्योऽय ० २ मन्यते P ३ गृह्णिर्ममिवि गृह्ण ४ जन्मप्राकृते
 निबद्धो उवासगृदसाहोऽभिधोऽय ग्रन्थ श्री हर्षलमहाशयन 'वीन्लोधीका इण्डीका'
 श्रेण्या सशोध्य सानुवाद प्रकाशित ५ तत्कृत्य P ६ दक्षिणपक्षे H
 ७ पुराद्दहिा P

इति विज्ञपयामास । यत्तस्मिन् वरण्डके नवीक्रियमाणे सा त्रयोदशो-
 प्वरेषु निपण्णा देव्यभूत् । अथ स मरुवृद्धो देवी भवतः सार्धत्रयोदश-
 संख्या यात्रा अभिहितवती । अन्त्यार्धयात्राहेतुं भूयः पृष्टे स आह ।
 इहातुलमङ्गलावसरे तद्वक्तुं न युक्तं, समये सर्वं निवेदयिष्यामीति वाक्या-
 नन्तरं श्रीसंघेन समं मन्त्री पुरतः प्रयाणमकरोत् ।

५६ सर्वसंवाहनानामर्धपञ्चमसहस्राणि, एकविंशतिशतानि श्वेता-
 म्बराणां, संधतद्रक्षाधिकारे सहस्रं तुरङ्गमाणां, सप्तशती रक्तकरभीणां,
 संधरक्षाधिकारिणश्चत्वारो महासामन्ताः । इत्थं समग्रसामग्र्या मार्गम-
 तिक्रम्य श्रीपादलिप्तपुरे स्वयं कारितश्रीमहावीरचैत्यालङ्कृतस्य श्रीललि-
 तौसरसः परिसरे आवासान्दापयामास । तत्र तीर्थाराधनां विधिवद्विधाय
 मूलप्रासादे काञ्चनकलशं प्रौढजिनयुगलं, श्रीमोढेरपुरावतारे श्रीमन्महा-
 वीरचैत्याराधकमूर्तीं, देवकुलिकामण्डपश्रेणेरुभयतश्चतुष्किकाद्वयपङ्क्तिं,
 शकुनिकाविहारे सत्यपुरावतारे चैत्यपुरतो रजतमूल्यं तोरणं, श्रीसंघयो-
 ग्यान्मठान्, जामिसंमकम्य देवकुलिकाः, नन्दीश्वरावतारे प्रासादेन
 इन्द्रमण्डपं च, तन्मध्ये गजाधिरूढश्रीलवणप्रसादवीरधवलमूर्तीं, तुरङ्गा-
 धिरूढां निजमूर्तिं, तत्र सप्त पूर्षपुरमूर्तीं सप्त गुरुमूर्तींश्च, तत्सन्निधौ
 चतुष्किकायां ज्यायोभ्रात्रोर्महं, मालदेवल्लिगयोराराधकमूर्तीं, प्रतोलीः,
 अनुपमासर, कपर्दियक्षमण्डपतोरणप्रभृतीनि वह्नि जिनधर्मस्थानानि
 स्वयाचक्रे ।

५७ तथा नन्दीश्वरकर्मस्थाये कण्ठेलीयापापाणसत्कजातीयफोडश-
 स्तम्भेषु पर्वतात् जलमार्गेणानीयमानेषु समुद्रोपकण्ठे उचार्यमाणेषु, एकः
 स्तम्भः पङ्के मग्नस्तथा यथा निरीक्ष्यमाणोऽपि न लभ्यते । तत्पदेऽपरपा-
 पाणस्तम्भेन प्रासाद-प्रमाणकोटिं नीत । वर्षान्तरे वारिधिवेलावशात्प-

* वरण्डशब्दे P १ अत्राधिकं-त्रिशती दिग्वाससा & M K २ कारिते I'
 ३ श्रीललिप्त P शीतशीला C ४ धार्मिकमत्यरुष्य P ५ नन्दीश्वरप्रासादा. D &
 ६ मालदेव P ७ पावरुपर्वतान् H K ८ समुद्रमण्डोपकण्ठे & P

ङ्गनिमग्न स एव स्तम्भ प्रादुरासीत् । सचिवसमादेशात्स्मिस्तत्र सचार्यमाणे प्रासादो विदीर्ण इति निवेदितुमागताय परंपभापकाय हैमी जिह्वा स मन्त्री ददौ । दक्षै किमेतदिति पृष्टेस्त पर यथाकथंचिद्धर्मस्थानानि दृढानि कारयिष्यन्ते यथा युगान्तेऽपि तेषा नान्तो भवति अत पारितोषिकदान । आमूलातृतीयवेलायामय प्रासाद समुद्धृतो विजयते ।

५८ श्रीपालिताणके च पौषधशाला विशाला कारयामास । श्रीम दुज्जयन्ते च श्रीसधेन सह प्राप्तो मन्त्री तत्र च तदुपत्यकाया तेजलंपूरे कारित नच्य वप्र, तथा तन्मध्ये श्रीमदाशराजविहार तथा कुमारदेवीसरश्च निरुपम विलोक्य, धवलगृहे पादोऽब्धार्यतामिति नियुक्तैरच्यमाने, श्रीमद्गुरुणा योग्य पौषधवेश्मास्ति नास्तीति मन्त्रिणादिष्टे तन्निष्पाद्यमान माकर्ण्य विनयातिक्रममीर्गुरुभि सह वहिर्दापितावासे तस्थौ । प्रातरज्जयन्तमारुह्य श्रीशैवेयक्रमकमलयुगलमभ्यर्च्य स्वयकारितश्रीशत्रुजया वतारतीथे प्रभूतप्रभावना विधाय कल्याणत्रयचैत्यवर्यसपर्यादिभिस्तदुचितीमाचर्य मन्त्री यावत्तृतीये दिनेऽवरोहति तावदुमाभ्या दिनाभ्यर निष्पन्ने पौषधोकसि मन्त्रिणा सम गुरवस्तत्र समानीतास्तत्प्रशशसु पारितोषिकदानेनानुजगृहं ।

५९ श्रीमत्पत्तने प्रभासक्षेत्रे चन्द्रप्रभ प्रभावनया प्रणिपत्य यथोचित्यादभ्यर्च्य च निजेऽष्टापदप्रासादेऽष्टापदकलशमारोप्य तत्रत्यदेयलोकाय दान ददान श्रीहेमाचाय श्रीकुमारपालनृपतये जगद्विदित श्रीसोमेश्वर प्रत्यक्षीकृत इति पञ्चदशाधिकवर्षशतदेशीयधार्मिकपूजाकारकमुखादाकर्ण्य तच्चरित्रचित्रितमना व्यावृत्तमानो मार्गे लिङ्गोपजीविनाम सदाचोष्णाशदाने निषिद्धे, तत्परामभव विज्ञाय चायडीयश्रीजिनदत्तसूरिभि

निजोपासकपार्धात्तस्मिन्क्षणे पूर्यमाणे सति दर्शनानुनयार्थं तत्र समा-
गताय मन्त्रिणे—

- ३९) रत्नाकर इव क्षारवारिभिः परिपूरणात् ।
गम्भीरिमाणमाधत्ते शासनं लिङ्गधारिभिः ॥ १ ॥
- ३६) यान् लिङ्गिनोऽनुवदन्ते संवित्रा अपि साधवः ।
तदर्चा चर्च्यते कस्माद्भार्मिकैर्मवभीरुभिः ॥ २ ॥
- ३७) प्रतिमाधारिणोऽप्येषां त्यजन्ति विषयं पुरः ।
लिङ्गिनां विषयस्थानामनर्चा तु विरोधिनी ॥ ३ ॥
- ३८) लिङ्गोपजीविनां लोके कुर्वन्ति येऽवधीरणाम् ।
दर्शनोच्छेदपापेन लिप्यन्ते ते दुराशयाः ॥ ४ ॥

आवश्यकवन्दनानिर्युक्तौ—

- ३९) तित्थयरगुणा पडिमासु नत्थि निस्संसयं वियाणन्तो ।
तित्थयरोवि' नमन्तो सो पावई निज्जरं विउलं १
- ४०) लिङ्गं जिणपन्नत्तं एव नमसन्ति निज्जरा विउला ।
जइवि गुणप्पहीणं वन्दइ अज्झप्यसुद्धोए ॥ २ ॥^२

इति तदुपदेशान्निर्माजितसम्यक्त्वदर्पणो विशेषाद्दर्शनपूजापरः स्व-
स्थानमासदत् ।

६० अथ ज्यायसा सोदरेण मं० लृणिगनाम्ना परलोकप्रयाणावस-
रेऽर्जुदवसहिकायां मम योग्या देवकुलिका कारयितव्येति धर्मव्ययं
याचित्वा तस्मिन्विपन्ने तद्गोष्ठिकेभ्यस्तद्भुवमलभमानश्चन्द्रावत्याः स्वामिनः
पार्धान्नव्यां भूमिं विमलवसहिकासमीपेऽभ्यर्च्य तत्र श्रीलृणिगवसहिप्रासादं
भुवनत्रयचैत्यशलाकारूपं कारयामासिवान् । तत्र श्रीनेमिनाथविम्बं
संस्थाप्य प्रतिष्ठितं तद्गुणदोषविचारणाकोविदं श्रीजावालिपुराच्छ्रीयशो-

१ अनुनयार्थं २ वन्दन्ति ३ तित्थयरति ४ पामइ ५ नमं-
मुत्ति ६ आवश्यकनिर्युक्तौ श्लोकद्वयं वर्तते ७ अर्जुदे विमलवसहिकाया H D

वीरमन्त्रिणं समानीय मन्त्री प्रासादस्वरूप पप्रच्छ । ततस्तेन प्रासादकार-
कसूत्रधार शोभनदेवोऽभ्यधाधि । रङ्गमण्डपे शालभञ्जिकामिधुनस्य
विशालघाटस्तीर्थकृत्प्रासादे सर्वधानुचितो वास्तुनिपिद्धश्च । तथा गर्भगृहे
प्रवेशद्वारे सिंहाभ्या तोरणमिद देवस्य विशेषपूजाविनाशि । तथा
पूर्वपुरुषमूर्तिभुतगजाना शाला पश्चाद्भागे प्रासादकारापकस्यायतिवि-
नाशि । अप्रतीकारार्हे दूषणत्रय विज्ञस्यापि सूत्रभृतो यदुत्पद्यते स
भाविकर्मणो दोष इति निर्णय यथागत स च गत । तदुपश्लोक-
श्लोका एवम्—

४१) यशोवीर यशोमुक्तारागेरिन्दुरसो शिखा ।

तद्रक्षणाय रक्षाया श्रीकारो लज्जलनच्छलात् ॥ १ ॥

४२) विन्दव श्रीयशोवीर शून्यमध्या निरर्थका

सख्यावन्तो विधीयन्ते त्वयैकेन पुरस्कृता ॥ २ ॥

४३) यशोवीर लिखत्याख्या यावच्चन्द्रे विधिस्तव ।

न मति भुवने तावदाद्यमप्यक्षरद्वयम् ॥ ३ ॥

इति श्रीशत्रुञ्जयादितीर्थानां यात्राप्रबन्धाः ।

६१ अथ श्रीवस्तुपालस्य स्तम्भतीर्थे सद्दनाज्ञा नौवित्तकेन सम
विग्रहे सजायमाने श्रीभृगुपुरा-महासाधनिक शङ्खनामान श्रीवस्तुपाल
प्रति कालरूपमानीतवान् । स जलधिकूले दत्तनिवासो नगरप्रवेशमार्गान्
शत्रुसकीर्णानालोक्य, व्यवहारिणा चित्तानि यानपात्रप्रणयानि च वीक्ष्य
प्रहितैर्बन्दिभि श्रीवस्तुपालेन सम समरवासर निर्णय, यावच्चतुरङ्गसैन्य
सन्नद्यते तावच्छ्रीवस्तुपालेन पुर कृतो गुडजातीयो दूर्णपालनामा
सुभटो यदि शङ्खमन्तरेणाह प्रहरामि तदा कपिला धेनुमेवेति वारवर्णि
कापूर्वं क शङ्ख इति तद्वचनादनु शङ्खोऽहमिति प्रतिसुभटेनोदिते त

१ वितासवात् D H २ पुरत C ३ आयविनाशो D ४ बालकालरूप K

निपात्य पुनरन्यैव रीत्या द्वितीयेऽपि पातिते सति कथं समुद्रसामीप्यान्
शङ्खबाहुल्यमित्युच्चरन् महासाधनिकशङ्खेनैव तत्पुभटतां क्षाधमानेनाहूतः
कुन्ताम्रेण प्रहरन् सतुरग एकेनैव प्रहारेण व्यापादितः । तदनु श्रीवस्तु-
पालेन समराङ्गणप्रणयिना केसरिकिशोरेण च शङ्खसैन्यं गजयूथमिव
त्रासितं दिशो दिशमनशन् । पश्चान्नावित्तको मारितः सइयद इति ।
तदनु लूणपालमृत्युस्थाने लूणपालेश्वरप्रासादो मन्त्रिणा कारितः ।

६२ अथान्यस्मिन्नवसरे श्रीसोमेश्वरस्य कवेः काव्यम्—

४४) हंमैलब्धप्रशंसैस्तरलितकमलप्रत्तरङ्गैस्तरङ्गै—

नीरैरन्तर्गर्भरैश्चटुलबककुलप्रासर्लनैश्च र्मानैः ।

पालीरूढद्रुमालीतलसुखशयितस्त्रीप्रणीतैश्च गीतै-

र्भाति प्रक्रीडूर्मिस्तव सचिव चलचक्रवाकस्तटाकः ॥

श्रीमन्त्रिणा षोडशसहस्रद्रुमाणां दंतिः प्रसादीकृता ।

६३ कचिच्चिन्तातुरस्य मन्त्रिणो भूमिं मृगयमाणस्य समागतः
सोमेश्वरदेवः समयोचितमिदमपाठीत् । तद्यथा—

४५) एकस्त्वं भुवनोपकारक इति श्रुत्वा सतां जल्पितं

लज्जानम्रशिरा स्थिरातलमिदं यद्वीक्ष्यसे वेद्मि तत् ॥

वाग्देवीवदनारविन्दतिलक श्रीवस्तुपाल स्वयं

पातालाद्दलिमुद्दिधीर्पुरसकृन्मार्गं भवान् मार्गति ॥

मन्त्रिणास्य काव्यस्य पारितोषिकेऽष्टौ सहस्राणि दत्तानि ।

६४ तथा—

४६) त्वचं कर्णः शिबिर्मांसं जीवं जीमूतवाहनः ।

ददौ दर्धीचिरस्थीनि । इति त्रिषु पदेषु पण्डितेष्वधीयमानेषु

पण्डितजयदेवः समस्यापत्रमिव 'वस्तुपालः पुनर्वसु' । इत्युच्चरन् सहस्र-
चतुष्टयं लेभे ।

६५ तथा सूरीणा दर्शनप्रतिलाभनावसरे केनापि दुर्गतद्विजातिना
याचनया तन्नियुक्तेभ्य कृपया पटीमुपलभ्य मन्त्रिण प्रति समयोचितमूचे ।

क्वचित्तूल क्वचित्सूत्र कार्पासास्थि क्वचित्क्वचित् ।

देव त्वदरिनारीणा कुटीतुल्या पटी मम ॥

तत्पारितोषिके मन्त्रिणा दत्तानि पञ्चदशशतानि ।

६६ तथा बालचन्द्रनाम्ना पण्डितेन श्रीमन्त्रिण प्रति—

४७) गौरी रागवती त्वयि, त्वयि वृषो बद्धादरस्त्व युतो

भूत्या, त्व च लसद्गुण शुभगण किं वा बहु ब्रूमहे ।

श्रीमन्त्रीश्वर नूनमीश्वरकलायुक्तस्य ते युज्यते

बालेन्दुश्विरमुच्चकै रचयितु त्वतोऽपर क प्रभु ॥

इत्युक्ते तस्याचार्यपदस्थापनाया द्रम्मसहस्र व्ययीकृत ॥

६७ कदाचिन्म्लेच्छपते सुरत्राणस्य गुरुमालिम मखंतीर्थयात्रावृत्ते
इह समागतमवगम्य तज्जिघृक्षुभ्या श्रीलवणप्रसादवीरधवलाम्भ्या श्रीते-
ज पालमन्त्री मन्त्र पृष्ट एवमाख्यातवान् ।

४८) धर्मलज्जप्रयोगेण या सिद्धिर्वसुधामुजाम् ।

स्वमातृदेहपण्येन तदिदं द्रविणार्जनम् ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशेन वृकयोरिव तयो छागमुन्मोच्य पाथेयादिना
सत्कृत्य त तीर्थ प्रति प्रहितवान् । स च कियद्भिर्वर्षे^१ पश्चाद्ब्यावृत्त
श्रीमन्त्रिणा तदुचितनेपथ्यादिभि सत्कृत स स्वस्थान प्राप्तस्तीर्थगुणाना
विस्मरन् श्रीसुरत्राणपुरत श्रीवस्तुपालमेव वर्णयामास । स सुरत्राणस्त
दनन्तरमस्माक देशे भवानेवाध्यक्षोऽह तु भवत सेलभृत् तत्त्वयाह
यत्कृत्यादेशेनैव सर्वदौनुग्राह्य इति प्रतिवर्षे तत्प्रहितयमलकपत्रेणोपरुध्यमान
श्रीमन्त्रीश श्रीशत्रुञ्जयभूमिगृहयोग्य श्रीयुगादिजिनबिम्ब धन्य मन्य-

मानस्य सुरत्राणस्यानुज्ञया तद्देशवर्तिन्या मुम्भाणीनान्याः खन्याः प्रयत्न-
शतैरानीतवान् । तस्मिन्नप्यारोहति श्रीमूलनायकस्यामर्षात्पर्वते विद्यु-
त्पात समजनि । ततः प्रभृति श्रीमन्त्रीश्वरस्याजीवितान्त श्रीदेवपादै-
दर्शन न ददे ।

६८ कस्मिंश्चित्पर्वणि श्रीमदनुपमया निरुपमे मुनीनामन्नदाने यह-
च्छया दीयमाने कार्यैस्तुक्यात्तदागतः श्रीवीरधवलदेव. सिताम्बरदर्श-
निनं द्वारप्रदेशे पाणिधममालोक्य विस्मयस्मेरमानसो मन्त्रिणमभीहित-
वान् । हे मन्त्रिण ! इत्थ सदैवाभिमतदैवतयत् किममी न सक्लियन्ते ।
तव चेदशक्तिस्तदर्धभागो ममास्तु । मामकमेव सर्वं वा दीयतां सदैवेत्यत.
कारणान्नोच्यते तथा कृते भवतो वृथायास एव स्यादिति तन्मुखचन्द्र-
विनिर्गतैर्गोभिर्निर्वाणोपताप स्वामिन कियानर्धविभागः सर्वमेव
भवदीयमेवेत्युक्त्वा पटीं न्युञ्छनीचक्रे ।

६९ अन्यदा यतिदानावसरे मिथो मुनिजनसंमर्दात् श्रीमदनुपमाया
प्रणमत्याः प्राज्याज्यसंपूर्णं घृतपात्रं पृष्टे पतितमालोक्य कुपितं तेज-
पालमन्त्रिणमिति सान्त्वितवती, यत्तव स्वामिन प्रसादात्मुनिजनपुण्यपात्र-
पतितैराज्यैरङ्गाभ्यङ्गो भवतीति तत्पूणदानविधिचमस्कृतो मन्त्री पञ्चाङ्गप्र-
सादपूर्व—

४९) *दानं प्रियवाक्सहितं ज्ञानमगर्वं क्षमान्वितं शौर्यम् ।
त्यागसहितं च वित्तं दुर्लभमेतच्चतुर्भद्रम् ॥

इति युक्तोक्तिपूर्वं च ता मन्त्री प्रशशस । इत्यनेकधा दानावदातनि-
कपरेखा प्राप्ता ।

५०) लक्ष्मीश्चला शिवा चण्डी शर्चा सापत्न्यद्रूपिता ।
गङ्गा न्यग्गामिनी वाणी वाक्साराऽनुपमा ततः ॥

१ उम्भाणी P २ दर्शनेन & K * बौद्धेन विमलाचार्येण कृतोऽयं श्लोकः
प्रश्रोतरत्नमालया कर्तते तस्मान्कारण्येन गृहीत्वा स्वग्रन्थं हितोपदेशं स्यापितं,
तस्माद्दनेनेति पूर्वसंज्ञादक

इत्यादिभि स्तुतिभिर्जेनाचार्ये स्तूयते स्म ॥

७० अथान्यदा पञ्चग्रामसद्ग्रामाधिरूढयो श्रीवीरधवलवणप्रसा-
दयो श्रीवीरधवलपत्नी राज्ञी जयतलदेवी सन्धिविधानहेतवे जनकभ्रति
श्रीशोभनदेवमुपागता । किं वैधव्याद्गीरु सन्धिवन्ध कारयसीति तेना
भिहिता । वीरचूडामणे पत्यु श्रीवीरधवलस्योन्नतिमारोपयन्ती सा
पितृकुलविनाशशङ्कया भूयो भूयोऽहमेव व्याहरामि । तुरगपृष्ठाधिरूढे
तस्मिन्वीरधवले स कोऽस्ति सुमटो यस्तत्सम्मुखे स्थास्यतीति व्याहृत्य
सामर्पेव प्रतस्थे । अथ तस्मिन्समरस्रम्भे प्रहारव्यथाव्याकुले श्रीवीरध-
वले भुवस्तलमलकुर्वति ।

५१) य पञ्चग्रामसद्ग्रामभूमौ र्भामपराक्रम ।

घातै पपात सजातैरश्वतो न तु गर्वत ॥

इति किञ्चिदन्तर्भग्ने समरसुभटवर्गे एक एवाय पत्ति पतित इति
सकल निजबलमुत्साहयन् श्रीलवणप्रसाद समस्तानपि रिपून् लीलयैव
समूलकाप कषितवान् । इत्थमेकविंशतिकृत्व सत्त्वगुणरोचिष्णू रणरसि
कतया क्षेत्रे पितुरग्रे पतित ॥

७१ अथ वीरधवलस्यायु पर्यन्ते, प्रति तीर्थ प्रस्थितेन दत्तमेकधा
सहस्रगुणमुपलभ्यत इति रूढे श्रीतेज पालेन जन्मसुकृत ददे । तदनु
तस्मिन् स्वामिनि विपन्ने तत्सौभाग्यातिशयात्सेवकाना विंशत्यधिकशतेन
सहगमन चक्रे । तदनु श्रीतेज पालेन प्रेतवने यामिकान्मुक्त्वा लोकस्य
स निर्बन्धो निपिद्ध ।

५२) आयान्ति यान्ति च परे ऋतव क्रमेण

सजातमेतद्वतुयुग्ममगत्वर तु ।

वीरेण वीरधवलेन विना जनाना

वर्षा विलोचनयुगे हृदये निदाघ ॥

अथ श्रीमन्त्रिणा वीरघवलस्य सुतो वीसलदेवो राज्येऽभिषिक्तः ।

७२ श्रीअनुपमादेव्या विपत्तौ तेज पालारूढशोकग्रन्थोवनिवर्तमानाया तत्रागतै श्रीविजयसेनसूरिभिर्वलवत्पुरुषैरुपशमिताया विपदि किञ्चित्-
चेतनया सापत्रप श्रीतेज पाल सूरिणोचे । वयमस्मिन्नप्यवसरे भवतं
कैतवमालोकिंतुमुपेता । श्रीवस्तुपालेन किमेतदिति पृष्ठा गुरव प्राहु ।
यदस्माभि शिशोस्तेज पालस्योपयामाय धरणिंगपार्धादिनुपमा कन्या
याचिता तदा स्थिरता कृता । तदनु तस्या. कन्याया एकान्तविरूपतां
निशम्य तत्सबन्धभङ्गाय चन्द्रप्रभजिनप्रतिष्ठितक्षेत्राधिपतेरष्टौ द्रम्णाणा
भोगमुपायनीचके । इदानीं तद्वियोगग्रन्थेरामनस्यमित्युभयोर्वृत्तान्तयो
कस्तथ्य इति तन्मूलसकेताच्छ्रीतेज पाल स्वहृदय दृढीचके ॥

७३ अथान्यदावसरे मन्त्री वस्तुपाल पूर्णाशु. श्रीशत्रुञ्जय यियासु-
रिति मत्वा पुरोधो सोमेश्वरदेवस्तत्रागतोऽनर्घ्येष्वप्यासनेषु मुच्यमा-
नेष्वऽनुपविशन् हेतु पृष्ट इत्याह—

९३) अन्नदानै पय पानैर्धर्मस्थानैर्धरार्तैरल्म् ।

यशसा वस्तुपालेन रुद्धमाकाशमण्डलम् ॥

इति स्थानाभावान्नोपनिश्यते इति तदुक्तेरुचितपारितोषिकदानपूर्व
तमाष्टय मन्त्री पथि प्रस्थित ।

७४ अकिवालीयाग्रामे देशकुट्या दर्भसस्तरगारूढो गुरुभिराराधना
कार्यमाण आहारपरिहारपूर्व पर्यन्ताराधनया प्रध्वसितकलिमलो युगा-
दिदेवमेव जपन् ।

९४) सुकृत न कृत किञ्चित्सर्तां सस्मरणोचितम् ।

मनोरथैकसारणामेवमेव गत वय ॥

१ ग्रन्थेऽनिवर्तमाने c D H २ आलोकयितु D ३ स्थिरपत्रदानादनु C H
४ चन्द्रप्रभभिडे १ K H M ५ भागमपि याचितीचके a L ६ च भूल a

इति वाक्यप्रान्ते नमोऽर्हद्भ्य इत्यक्षरैः समं परिहृत्य सप्तधातुबद्धं
शरीरं स्वकृतफलमुपभोक्तुं स्वर्लोकमलंचकार । तत्संस्कारस्थानेऽनुजश्री-
तेजःपालसुतजैत्रसिंहाभ्यां श्रीयुगादिदेवदीक्षावस्थामूर्तिनालङ्कृतस्वर्गारो-
हणप्रासादोऽकारि ।

९९) अद्य मे फलवती पितुराशा
मातुराशिपशिखाङ्कुरिताद्य ।
यद्युगादिजिनयात्रिकलोकं
प्रीणयाम्यहमशेषमखिन्नः ॥ १ ॥

९६) नृपव्यापारपापेभ्यः सुकृतं स्वीकृतं न यैः ।
तान्धूलिधावकेभ्योऽपि मन्येऽधमतरात्ररान् ॥ २ ॥

इत्यादीनि श्रीवस्तुपालमहाकवेः काव्यानि स्वयं कृतान्यमूनि ॥

९७) पूर्णः स्वामिगुणैः स वीरघवलो निर्माने एव प्रमु-
र्विद्वद्भि कृतमोजराजविन्दः श्रीवस्तुपालः कविः ।
तेजःपाल इति प्रधाननिवहेष्वैकश्च मन्त्रीश्वर—
स्तज्जायानुपमागुणैरनुपमा प्रत्यक्षलक्ष्मीरभूत् ॥

इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्यावि कृते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकुमारपालमन्त्री-
श्वरवस्तुपालतेज पालपर्यन्तमहापुरुषयशोवर्णनो
नाम चतुर्थः प्रकाशः ॥

श्रीः
प्रबन्धचिन्तामणिः ।

पञ्चमः प्रकाशः

प्रकीर्णकप्रबन्धाः ।

अथ पूर्वोक्तेभ्यो महापुरुषचरितेभ्यो यान्यवशिष्टानि तानि तदित-
राणि चेह प्रकीर्णकप्रबन्धे प्रारभ्यन्ते । तद्यथा—

१ समीपस्फुरच्छिप्राश्रवन्त्यामवन्त्यां पुरि पुरा श्रीविक्रमार्कनृपः,
सत्रागारे वैदेशिकं लोकं भोजनानन्तरं निद्रापरं संपन्नदीर्घनिद्रमाकर्ण्य
विस्मयस्मेरमानसस्तद्दृष्टान्तं जिज्ञासुस्तान् सर्वानपि बसनापिहितान्विधाप्य
तद्द्वार्तां चापन्हुतां निजाज्ञया विधाय पुनरुपागतानध्वगांस्तथैव भोज-
यित्वा प्रदोषे चोष्णोदकं तैलं च तेषां चरणपरिचरणनिमित्तमुपनीय तेषु
तेषु प्रसुप्तेषु महानिशायां कृपाणपाणिर्नृपतिर्निभृतीभूय स्वयं यावत्तस्थौ
तावदकस्मात्तत्र कौणिकदेशे प्रथमं तावद्भूमोद्गमं तदनु शिखारेखामथ
दीप्तफणारत्नप्रभालङ्कृतं सैहस्रफणं नागं निर्गतमवलोक्य तच्चित्रचमत्कृतो
राजा यावत्साकृतं पश्यति तावत्स फणीन्द्रः किं पात्रमिति तद्दिनमुत्तान्
पान्थान् प्रत्येकं प्रपच्छ । अथ ते धर्मपात्रं गुणपात्रं तप.पात्रं रूपपात्रं
कामपात्रं कीर्तिपात्रमित्यादीनि वदन्तोऽजानतया यदृच्छया तस्य शापा-
न्मृत्युमश्नुवन्तीति विलोक्याऽथ श्रीविक्रम एव तत्पुरोभूय योजिताञ्जलिः—

१) भोगीन्द्र बहुधा पात्रं गुणयोगाद्भवेद्भुवि ।

मन.पात्रं तु परमं शुद्धं श्रद्धार्थविहितम् ॥

वकतया नवाङ्गवृत्तिकारश्रीअभयदेवसूरिभिः प्रकटीकृतश्रीस्तम्भनकस्य तीर्थस्य विशेषोक्त्यै श्रीसङ्घेन चिन्तायिकत्वे नियोजितः । इति मल्लवादिप्रबन्धः*

५ अथ मरुमण्डले पल्लीग्रामे काकूपाताकौ भ्रातरौ निवसतस्तयोः कनीयान्धनवान् ज्यायांस्तु तद्गृहभृत्यवृत्त्या वर्तते । कस्मिंश्चिन्निशीथसमये दिवसकर्मवृत्तिश्रान्तः प्रावृट्काले काकूः प्रमुक्तः कनीयसाभिदधे । भ्रातः स्वकीयकेदाराः पयःपूरैः स्फुटितसेतवस्तव तु निश्चिन्ततेत्युपालब्धः स तदा त्यक्तशस्तरः स्वं निन्दन् कुदालं स्कन्धे निवेश्य यावत्तत्र याति, तावत्कर्मकरान् स्फुटितसेतुबन्धरचनापरान्समालोक्य के यूयमिति पृष्ट्वा भवद्भ्रातुः कामुका इत्यभिहिते, कापि मदीयाः कामुकाः सन्तीति पृष्ट्वा वलभ्यां सन्तीति ते प्राहुः । अथ सोऽप्यवसरे सर्वस्वं पिठरे आरोप्य तं मूर्ध्ना दधानःश्रीवलभीमवाप्य गोपुरसमीपवर्तिनामाभीराणां समीपेऽवसत् । अत्यन्तकृशतया तै रङ्क इति दत्ताभिधानस्तर्णमुटजं विधाय तदवष्टम्भेन यावत्तस्थौ, तावत्कश्चित्कार्पटिकः कल्पपुस्तकप्रमाणेन रैवतकशैलादलाबुना सिद्धरसमादाय मार्गमतिक्रामन् काकूयतुम्बडीत्यशरीरिणीं वाणीमाकर्ष्य विस्मयस्मेरमना जातभीर्वलभीपरिसरे तस्य छन्नो वणिजः सदानि रङ्कः इति तन्नामतो निःशङ्कतया तत्सरसमलाबु तत्रोपनिधीचक्रे । स स्वयं श्रीसोमेश्वरयात्रायां गतः । कस्मिन्नपि पर्वणि पाकविशेषाय चुल्हीनियोजितायां तापिकायामलाबुरन्ध्राद्गलितरसविन्दुना हिरण्मयीं तां निभाल्य स वृणिग् तं सिद्धरसं चेतसा निर्णय्य तदलाबुसहितगृहसर्वस्वमन्यत्र नियोज्य स्वगृहं प्रदीपकेन भस्मीकृत्य परस्मिन् गोपुरे सौधं निर्माप्य तत्र निवसन्, कदाचित्प्राज्याज्यविक्रयकारिण्याः स स्वयं घृतं

१ नवाङ्गवृत्तिकारश्रीअभय. देवसूरिभिः प्रकटीकृत श्री ०

* मल्लवादिप्रबन्धः प्रभावकचरिते चतुर्विंशति प्रबन्धे च वर्तते ।

२ काकूभाक a D ३ अथ सोपि सर्वस्वमारोपित H ४ सन्निधौ निवृत्तं

५ काकूतुम्बडीति सिद्धरसान् c ६ कारिण्या ०

तोल्यंस्तदक्षयं निरीक्ष्य घृतपात्राद्य कृष्णचित्रककुण्डलिकां विमृश्य
 केनापि कैतवेन तद्व्यत्ययादपत्तत्य चित्रकसिद्धि स्वीचकार । कदाचि-
 त्तस्यागण्यपुण्यवैभववशात्सुवर्णपुस्तपसिद्धिरजायत । इत्थं त्रिविधसिद्धया
 कोटिसंख्याभिधानानि घनानि संगृह्यापि कदर्यवर्षतया वापि सत्पात्रे तीर्थे
 वानुकम्पया वा तस्याः श्रियो न्यासो दूरे तिष्ठतु प्रत्युत सकललोकसं-
 जिहीर्षया तां लक्ष्मीं सकलस्य विश्वस्य कालरात्रिरूपामदर्शयत् । अथ
 स्वसुताया रत्नखचितकङ्कतिकायां, राज्ञा स्वसुताया कृते प्रसभमपहता-
 या तद्विरोधानुरोधात्स्वयं म्लेच्छमण्डले गत्वा बलभीभङ्गाय तथाचितका-
 च्चनकोटीरस्मै समर्प्य प्रयाणमर्च्यकरत् । तदनुपकृतस्तु, एकैः छत्रधरः
 निशाशोपे मुसजाप्रदवस्थेऽवर्णापंतौ पूर्वसकेतितेन केनापि पुंसा सममि-
 त्यालापमकरोत् । अस्मत्स्वामिना मन्त्रेऽमूर्ख कोऽपि नहि यदयमश्वपति-
 महीमेन्द्र केनाप्यज्ञातकुलशौलेनासाधुना साधुना वापि वणिजा
 नामकर्मभ्यां रङ्गेन प्रेरित सूर्यपुत्रं शिलादित्यं प्रति यश्चंचालेति पथ्यां
 तथ्यां तद्वाचमाकर्ण्य किञ्चिच्चैतसि विचिन्तयन् तस्मिन्नहनि नृपः प्रया-
 णविलम्बमकरोत् । अथ रङ्ग साशङ्कस्तद्वृत्तान्तं निपुणवृत्त्यावगम्य
 काञ्चनदानेन तस्य काञ्चनवृत्तिमासूत्र्य पुन परस्मिन्प्रत्यूषे विचार्यावि-
 चार्य वा कृतप्रयाणोऽयं महानरेन्द्रश्चलित । सिंहस्यैकपदं यथेति न्यायाच्च-
 लित एव राजते । यत् —

१) मृगेन्द्र वा मृगारि वा हरि व्याहरतां जनं ।

तस्य चोभयथा व्रीडा लीलादलितदन्तिनः ॥

इत्यस्य स्वामिनो नि सीमपराक्रमस्य सम्पुरे कः स्थास्यतीति
 तद्विरा प्रोत्साहवान् म्लेच्छपतिभेरीनिनादवाधिरितरोदकन्दर प्रयाण-

१ अक्षीण ० २ कङ्कतिकाया स्वसुताकृते प्रसभमुपहताया ० ३ तथाचिता काञ्चन-
 कोटीरस्य नृपकोटीरस्य H b ४ एकच्छत्रधरो a ५ निशासौपे मुसजाप्रदवस्थे
 पृथिवीपतौ c ६ मृगकोपि नहि b D H ७ जना. L D

मकरोत् । इतश्च तस्मिन्वासरे बलभ्या श्रीचन्द्रप्रभविम्बमन्वाक्षेत्रपालाभ्यां सहितमधिष्ठातृबलाद्गनमार्गेण शिवपत्तनभुवि भूषणीवभूव । रथाधिरूढा श्रीवर्धमानप्रतिमा चादृष्टवृत्त्याधिष्ठातृबलेन सचरन्ती आश्विनपूर्णिमाया श्रीमालपुरमलचकार । अन्या अपि सातिशया देवमूर्तयो यथोचित भूमा-गमलचक्रु । तत्पुर्देवतया च श्रीवर्धमानसूरीणा चोत्पातज्ञापनावसरे—

२) का त्व सुन्दारि जल्प देविसदृशे किं कारण रोदिधि
भङ्ग श्रीवलभीपुरम्य भगवन् पश्याम्यह प्रत्ययम् ।
भिक्षाया रुधिर भविष्यति पयो लब्ध भवत्साधुभि
स्थातव्य मुनिभिस्तदेव रुधिर यस्मिन्पयो जायते ॥

एवमुत्पातेषु सजायमानेषु, पुरीपरिसरप्रान्तेषु म्लेच्छसैन्येषु, देशभङ्गस-मासादितपङ्केन रङ्केन पञ्चशब्दवादकान् कनकवितरणैर्बहुधा विभेद्यं तस्य ह्यस्यारोहणकाल एव तै क्रियमाणे प्रतिशब्दसाराविणे, ताक्ष्यवदु-ञ्जीय तस्मिस्ताक्ष्ये दिवमुत्पतति किं कर्तव्यतामूढः स शिलादित्यस्तै-र्निजघ्ने । तदनु तैर्लाज्यैव बलभीभङ्ग सूत्रित ॥

३) षणस्यरीचासाँइ तिजिसयाइ अइइमे ऊण ।
विक्रमकालाउ तउ बलहीभङ्गो समुप्यन्नो ॥

इति श्रीशिलादित्यराज्ञ उत्पत्तिस्तथा रङ्कोत्पत्तिस्तत्कृतो बलभीभङ्ग-श्चेति प्रबन्धत्रयम् ।

६ अथ श्रीरत्नमालनगरे श्रीरत्नशेखरो नाम राजा स कदाचिद्दि-

१ देवसदृशे c D २ प्रत्यय a ३ विवोध्य D * जिनप्रभसुरि
वृत्ततीर्थरूपे सत्यपुररूपे प ३७ तु । तेण सनेण विक्रमाउ अठहिं सएहिं
पणयालेहि वरिसाण गएहिं भञ्जिऊण सो राया मारिउं । गर्डं सद्वाण हम्मिरो । तउं
अणो गज्जणवई गुज्जर भञ्जिता तवो बलन्तो पत्तो सच्चउरे [तेन सैन्येन विक्रमात्
अष्टमि शर्ते पञ्चाशद्वि वर्षाणा गतै [बलभी] भन्ता स राजा मारित यत्
स्वस्थान हम्मिरो । ततोऽन्य गज्जणपति गूतर भन्ता ततो बलन् प्राप्त सत्यपुरे)
४ वाससय a ५ व्यवहारिकाकृत्पत्ति D ६ समाप्तिमफणीत् c

ग्यात्रायाः प्रत्यावृत्तः पुरप्रवेशमहोत्सवे विप्रणिश्रेणिं शृङ्गारितां मृगय-
माणः कस्मिन्नपि हृष्टे काष्ठपात्रीयुतं कुद्दालमालोक्य सौघप्रवेशानन्तरं
प्राभृतपाणौ महाजने समायाते, सुखिनो यूयमिति नृपालापानन्तरं तैर्न
सुखिनो वयमिति विज्ञेस विभ्रमभ्रान्तस्तान्विसेज्य कस्मिन्नपि निर्जनैवसरे
पुरप्रधानानाह्वय किं न सुखिनो यूयमिति पृष्टे अपि च काष्ठपात्री
युतकुद्दालस्योर्ध्वाकरणकारणमनुयुक्तास्ते इति विज्ञपयामासुः ।

यत्र स्वामिना काष्ठपात्र्यामेकमेवमवधारितं, स वित्तेश्वरः स्ववित्त-
संख्यामजानन् काष्ठपात्रिकै स्ववित्तसकलनां ज्ञापयितुं संकेतश्चक्रे ।
तथा च न सुखिनो वयमिति स्वामिन संतानाभावात् । कौटीध्वजकु-
लाकुलं नगरमिदं स्वामिना चिरकाललालितमन्वयाभावात्केन परांकोटी-
नीयत इति पुरातनस्यान्तःपुरस्य वन्ध्यत्वं बुद्ध्या निर्ध्याय नृपवंशवृ-
द्धये नौतनमन्त पुरं चिकीर्षव स्वामिनोऽनुमत्या पुष्यार्कदिने केनापि
प्रधानशाकुनिकेन समं शकुनागारं प्राप्ता । कामपि दुर्गतानितम्बिनीमा-
सन्नप्रसवां काष्ठभारवाहनैकवृत्ति शिरोधिरूढदुर्गामालोक्य शकुनवित्तम-
क्षतादिभिः पुनरभ्यर्चयन्, तै किमेतदिति पृष्ट प्राह । यः कश्चिदाधाने
पुरः स एवात्र नृपो भावी चेद्दृहस्पतिमतं प्रमाणमित्यसंभाव्यं वृत्तान्तमनु-
मन्यमानाः मानोन्नतार्थं नृपाय व्याघुटय यथावास्थितं तत्स्वरूपं निवेदित-
वन्तः । अथ खेदमेदुरमना नृप आप्तपुरपैस्तां गर्तापूरीकर्तुं प्रारभ्यमा-
णामिष्टं दैवत स्मरेत्यभिहिते सा मरणभयव्याकुला प्रदोषकाले यावत्तान-
नुज्ञाप्य शङ्काभङ्गं कुरुते तावत्सा प्रासूत पुत्रं । तं तत्र परित्यज्य पुनरुपा-
गतां गर्तापूरीकृत्य पुनरपि राज्ञे विज्ञपयाचक्यु । अथ काचिन्मृगी
संख्याद्वयेऽपि पय पानं कारयन्ती तमनुदिन वृद्धिमन्त कारयामास ।
तस्मिन्नवसरे देव्या महालक्ष्म्या पुरतः टङ्कशार्लाया हरिण्याश्चतुर्णां

१ तावद्विमृज्य P २ अर्चयन्नावसाने a ३ पात्र्यादिकं H U b K ४ निघाय
P ५ नौतने पुरं a ६ अभ्यर्चयन्त a ७ मानोन्नतये P c दङ्कशालायाः c

पादानामथ शिशुरूप नाणक नूतन सजायमानमाकर्ण्य क्वचिन्नवीनो नृप
 उत्पन्न इति प्रसूतवार्तया श्रीरत्नशेखर सैन्यानि प्रतिदिश त शिशु
 विशसितु प्राहिणोत् । तैर्यत्र तत्रावलोक्य लब्धोऽपि बालहत्याभीतै स
 मायं पुरगोपुरे गोकुलगुरुरद्वैर्यथाय बालो विपन्न सन्स्त्रयमपवादाय न
 भवतीति दूरस्थैस्तैर्यावन्मुक्तस्तावत्त्रायात् गोकुल त मूर्तिमन्त पुण्य-
 पुञ्जमिव बालमालोक्य तैरेव पदे स्तम्भितमिव तस्थौ । अथ पाश्चात्य-
 पक्षात्पुरोग्भूय वृषभो वृषभासुर त शिशु पदानामन्तराले निधाय गोधन
 सकलमपि प्रेरयामास । अथ त वृत्तान्त नृपोऽवधार्य नै सामन्तनगर
 लोकैर्विज्ञेसश्च त बालमानीय पुत्रीयमाण श्रीपुञ्ज इति दत्ताभिधान
 प्रवर्धयामास ।

७ अथ श्रीरत्नशेखरे राज्ञि दिव गते तस्य राज्ञ कृताभिषेकस्य
 साम्राज्य पालयत. पुत्री समजनि सा च सपूर्णसर्वाङ्गावयवसुन्दरापि
 कपिमुखी, तेन वैराग्येण विषयविमुखता विभ्राणा श्रीमातेति नामधेय
 बभार । सा कदाचिज्जातजातिस्मृति पितुरग्रे स्व पूर्वमव निवेदितवती,
 यदहमर्बुदाद्रौ पुरा कपिपत्नीत्वमनुभवन्ती कस्यापि शाखिन एकस्या
 शाखाया शाखान्तर सचरन्ती केनापि तदतुल्येन शिल्पेन विद्धतालुः
 पञ्चत्वमासदम् । तदधोवतिनि कामिततीर्थकुण्डे यावद्गलित वपु पपात्
 तावत्तीर्थातिशयान्मामक वपुर्मानुपाकारमभवद् यन्मस्तक तु तत्तथैवास्ते
 तेनाह कपिवदना । अथ श्रीपुञ्जनृपस्तस्यास्तन्मस्तक कुण्डे क्षेपयितु
 निजान्पुरुषान्समादिदेश । तैस्तु मुचिराचत्तदवस्थ विलोक्य तथाकृते
 सा श्रीमाता मानवानना समजनि । तत प्रभृति सा मातरपितगवनुज्ञाप्या-
 ऽर्बुदसख्यगुणा तस्मिन्नेवाऽर्बुदे तपस्यन्ती, कदाचिद्गगनगामिना योगिना
 ददृशे । स च तत्सौन्दर्यापहृतहृदयो गगनादुत्तीर्य प्रेमालापपूर्वक त्व

१ सम तमपरत P २ शल्येन H ३ एतादृशकुण्डस्य कथाकोपेऽपि

वर्गनमास्ति ४ गलिञ्चा १ ५ आप्तपुष्ट्याद् १ b H K ६ तत्र च तदवस्थ c

मां कथं न वृणोषीति पप्रच्छ । सेत्यवादीत् । साम्प्रतं तावत्क्षणदायाः प्रथमयामो व्यतीतस्तूर्ययामस्य ताम्रचूडेपु रतमकुर्वाणेषु यद्यस्मिन्नगे कथाचिद्विधया द्वादश पद्याः कारयसि ततो भवन्तमभीष्टं करोमीति तदुक्तिसम्पन्नन्तरमेव तत्र कर्मणि चेटकपेटकं नियोज्य यामद्वयेन निर्मापिते सर्वपद्यानिवहे श्रीमाता स्वशक्तिवैभवेन कृतकं ताम्रचूडारवं कारयन्ती तेनागत्य विवाहाय सज्जीभवेत्यभिदधे । तव पद्याया निष्पाद्यमानायाः कुक्कुटरवः समजनिष्टेति त्योक्ते भवन्मायया कृतकं कृक्वाकुरवं को न वेत्तीत्युत्तरं ददान् सरित्तरे तज्जाम्योपढौकितविवाहोपहारः । श्रीमात्रा समस्तविद्यामूलं तत्रिशूलमिहैव विहाय पाणिपीडनाय सन्निहितो भवेत्याह्वय, प्रेमापत्तचित्ततया तत्तथा कृत्वा सामीप्यमुपागतः तत्पदयोः कृतकान् शुनो नियोज्य तद्दये तेन त्रिशूलेनाहत्य मारितः । इत्थं निःसीमशीललीलायितेन स्वजन्मातिवाहितवती । तस्यामखण्डशीलायां व्यतीतायां श्रीपुञ्जराजा तत्र शिखरबन्धरहित प्रासादमकारयन् । यतः पण्मासान्ते तस्य गिरेरधोभागवती अर्बुदनामा नागो यदा चलति तदा पर्वतकम्पो भवति । अतः शिखररहितास्तत्र सर्वेऽपि प्रासादाः । इति श्रीपुञ्जराजा तत्पुत्रीश्रीमाता तत्प्रबन्धः ।

८ कदाचिच्चाण्डदेशे गोवर्धनो नाम राजामृत् तदायःस्तम्भे निवद्धो सभामण्डपपुरतो न्यायिना हन्यमाना न्यायघण्टा निनदति । अन्यदा तस्यैकसूनोः कुमारेण रथारूढेन पथि संचरताज्ञानवृत्त्या कश्चिद्वत्सतरो व्यापादितस्तन्माता सौरभेया नयनाभ्यामजसमश्रुणि वर्षन्ती स्वपराभवप्रतीकाराय शृङ्गाश्रेण न्यायघण्टामवीवदत्तदघण्टाटङ्कारं नृपो निशम्यार्जुनकीर्तिस्तमर्जुनोवृत्तान्त मूलतोऽवगम्य निजं न्यायं परा कोटिमारोपयितुं प्रातःस्वयं स्यन्दने निविश्य प्रियपुत्रोऽपि तमेकमेव पुत्रं पथि नियोज्य तदुपरि तां धनु साक्षात्कृत्य रथं आमयामास । तस्य भूसुजः

सत्वेन तस्य सुतस्य भूयसा भाग्यवैभवेन रथस्य रथाङ्गे समुद्धृते स
कुमारो न विपन्नः । इति गोवर्धननृपप्रबन्धः* ॥

९ अथ कान्त्यां पुरि पुरा पुराणनृपतिश्चिरं राज्यं निर्गर्वः कुर्वन्
कदाचिन्मतिसागराभिधानेन प्रियसुहृदा महामात्येनाऽनुगम्यमानो राज-
पाटिकायां व्रजन् विपर्यस्ताभ्यस्तेन तुरङ्गेण नृपेऽपह्नियमाणे, चतुरङ्गचमू-
चक्रे क्रमेण दवीयसि संजायमानेऽप्यतिजवे जवनेऽधिहृदः तदानुपदिकः
क्रियत्यपि भूभागे उल्लाङ्घिते सति मार्गोल्लङ्घनपरिश्रमादत्यन्तसुकुमारतया
रुधिरपूरितत्वाद्विपन्ने नृपतौ, कृतानन्तरकृत्यस्तुरङ्गमं तद्वेपं च सहादाय
प्रदोषसमये पुरं प्रविशन् राज्यस्यानुसन्धानचिकीः श्रीमालभूपालभयात्क-
मपि नृपतेः सवयसं सरूपं च कुलालमालोक्य तं तद्वेपार्पणपूर्वकं तुरगे-
ऽधिरोप्य सौधप्रवेशानन्तरं देव्यै तं व्यतिकरं निवेद्य सचिवेन पुण्यसार
इति नाम विधाय स एव नृपतीचक्रे । इत्थं क्रियत्यपि गते काले स
सचिवश्चमूसमूहवृत्तः प्रतिनृपतिं प्रति प्रतिष्ठासुः स्वप्रतिहस्तकप्रायं
कमपि प्रधानपुरूप नृपतिसेवाकृते निवेद्य स्वयं देशान्तरविहारमकरोत् ।
अथ स पृथिवीपतिर्निरङ्कुशो वश्यापतिरिवै स्वैरविहारी तदनन्तरं पुरकु-
म्भकारान्समस्तानाह्वय मृन्मयान् हयान् करिकलभकरभादींश्च निर्माय
तैःसमं चिर चिक्रोड । एवं स्थिते समस्तराजलोकस्यावहेलनां नृपते-
र्निशम्य तत स्कन्धावारात् सचिवोऽल्पपरिच्छदो नृपमुपेत्येत्यवादीत् ।
यस्त्वमिदानीमेव विस्मृतकारुभावः स्वभावचलाचलतर्यां यदि कामपि
मर्यादां न मन्यसे तदा त्वां निर्विषयीकृत्य कमप्यपरं कुलालबालं भूपालं
करिष्यामीति तदुक्तिक्रुद्धः स नृपः सभायामुपांशुभूमौ कोऽत्र भो., इति
व्याहृतिसमनन्तरमेव सजीवभूतैश्चित्रपदातिभि स सचिवः सन्दानितः ।

* अयं गोवर्धननृपप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउदाजीना
स्वपुस्तके लिखितम् १ विपर्यस्ताभ्यस्तेन a P विपर्यस्तायस्तेन b c २ श्रीमाल L
३ वशापतिरिव H D वेदयापतिरिव P ४ बलाबलतया a

तदसभाव्य महदाश्चर्यं विमृश्य तत्प्रभुप्रभावाविर्भावचमत्कृतचित्तस्तत्यदयो-
निपत्य स्व मोचयितुमत्यर्थं समभ्यर्थयन् नृपेण तथा कारिते स सम-
कितक विज्ञपयामास । भवत् साम्राज्यदाने निमित्तमात्रोऽहं तव प्रभावा-
दालेख्यरूपाणि सचेतनीभूयेत्य निदेशवशवदानि भवन्ति तत्र प्राक्कृता
न्येव कर्माणि कारणमत एव भवान्पुण्यसार इति सान्वयनामा ॥ इति
पुण्यसारप्रबन्धः* ।

१० अथ पुरा कुसुमपुरे नन्दिवर्धननामा राजकुमार छत्रधरेण सम
देशान्तरविलोकनकुतकी पितरावनापृच्छय यदृच्छया गच्छन् प्रत्यूषकाले
कापि पुरे प्राप्तस्तत्राऽपुत्रिणि नृपतो पञ्चत्वमुपागते सति सचिवैरभिषिक्त्वा
पट्टहस्ती निखिलेऽपि नगरे यदृच्छया बभ्राम । तत्रागतनृपकुमारमास-
न्नमपि दु स्वप्नमिव विस्मृत्य पर छत्रधरमभ्यपिञ्चत् । स च तत्प्रधा-
नैर्महता महोत्सवेन पुर प्रवेश्यमानो राजा कुमारमपि तयैव महत्या
प्रतिपत्त्या सह गृहीत्वा सोध गत । अहं राजलोकस्वामी त्वं तु भवे-
त्युचितेरुपचारवचनैस्तमन्नरितमेवमारराधं । स तु राजा राजगुणानाम
नहो निरवधिदुर्मेधा वर्णाश्रमपालनानभिज्ञो यथायथा प्रजापीडनपर
साम्राज्यं कुरुते तथा तथा पशुपतिभूर्धा विधृतराजेव स कुमार प्रतिदिन
हीयते । कस्मिन्नप्यवसरे न तथास्थित कुमार स नृपतिस्तत्तनुताहेतु
पृच्छन् दुर्मेधतया प्रजा पीडयसि तेनात्यन्तमनौचित्येन कृशतामावहामि ।

४) खासो जडाण मज्जे दोर्जाहा सामिसवणपँडिलग्गा ।

जीविज्जइ 'त लाहो झीणिचे विम्हउँ कीस ॥

१ प्राक्तनानि ० २ पुण्यसारप्रबन्धोय पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा
भाउदाजीना लिखितम् २ एव श्लोक ० ३ पालनपरिध्रमानभिज्ञं b

४ खासो नदानं मध्ये द्विचिन्हा म्यासिध्रवणप्रनिलय ।

जीव्यते यत्तन् लाभ क्षीणत्वे विस्मय कीदृश ॥

४ भवण ३ ५ जीवज्जइ नइ ० ६ हाणन्त विद्धिउ ०

इति मया गाथार्थः सत्यापितोऽस्तीति तद्वचनानन्तरं यदस्याःप्रजायाः पापनिरताया अपुण्योदयेनावश्यंमाविपीडनावसरेऽहं नृपतीकृतः । यदि प्रजायाः परिपालनां लोकेशोऽभ्यलिखिष्यत्तदा भवत एव पट्टहस्ती पट्टाभिवेकमकारिष्यदिति तदुक्तियुक्तिभ्यां भेषजाभ्यामिव निगृहीतरूक् स कुमारो वपुःपीवरतां बभार । इति कर्मसारप्रबन्धः* ।

११ अथ गौडदेशे लक्षणावत्यां नगर्यां श्रीलक्ष्मणसेनो नाम नृप-
तिरुमापतिधरसचिवेन सर्वबुद्धिनिधिना चिन्त्यमानराज्यश्चिरं राज्यं
चकार । स त्वनेकमत्तमातङ्गसैन्यसङ्गादिव मदान्धतां दधानो मातङ्गी-
सङ्गपङ्ककलङ्कभाजनमजनि । उमापतिधरस्तु तद्व्यतिकरमवगम्य प्रकृति-
क्रूरतया च स्वामिनोऽनालोकनीयतां च विचिन्त्य प्रकारान्तरेण तं बोध-
यितुं सभामण्डपस्य भारपट्टे गुप्तवृत्त्यामृनि काव्यानि लिखेत् ॥

५) शैत्यं नाम गुणस्तवैव, तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता
किं ब्रूमः शुचितां व्रजन्त्यशुचयःस्पर्शत्तवैवापरे ।
किं चातः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवितं देहिनां
त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः^१ ॥ १ ॥

६) त्वं चेत्संचरसे वृषेण लघुता का नाम दिग्दन्तिनां
व्यालैः कङ्कणभूषणानि तनुषे हानिर्न हेन्नामपि ।
मूर्धन्यं कुरूपे जडांशुमयशः कि नाम लोकत्रयी-
दीपस्याम्बुजबान्धवस्य, जगतामीशोऽसि किं ब्रूमहे^२ ॥ २ ॥

७) छिन्नं ब्रह्मशिरो यदि प्रथयति प्रेतेषु सख्यं यदि
क्षीव क्रीडति मातृभिर्यदि रति धत्ते श्मशाने यदि ।

* कर्मसारप्रबन्धोऽयं पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउदाजीना लिखितम्

१ अनाकल्मषीयता H २ भवन्ति C ३ प्रश्नोत्तरमालायाः पद्यमिदम् ४ कुवल्या-
नन्दे तथा शोभाकरस्थालंकाररत्नाकरेऽपि पद्यमिदम्

नृणां सहरति प्रजां यदि तथाप्याभारं भक्त्या मन-
स्त सेवे करवाणि किं निजगती शून्या स एवेभरं ॥ ३ ॥

८) एतस्मिन्महति प्रदोषसमये राजा त्वमे हस्ततो
लक्ष्मीमम्बुरुटा पिभाय कुमुदे किं वो तनोषि प्रिय ।
यद्वाङ्गी स्थितिरत्र यच्च मुमन श्रेणीषु मभाताना
त्व नावत्कनमोऽभि तत्तिरयितु धातापि नेर क्षम ॥ ५ ॥

९) सदृत्तसद्रुणमहोर्हमनर्धर्मूल्य—
कान्ताधनन्तनतटोचितचारुमूले ।
आ पामरीकटिनरुण्ठदिलमभम
हा हार हारितमहो भवता गुणित्वम् ॥ ५ ॥

कस्मिन्नप्यवसरपस्तावे' ताने वीक्ष्य तदर्धमवगम्य तस्मिन्नन्तर्द्वेष
दथौ । यत —

१०) प्राय सपति' कोपाय सन्मार्गस्थोपदेशम् ।
निजनाशिकस्थेन यद्गदादशेदर्शनम् ॥

इति न्यायात्सामर्थतया त पदभष्ट चकार । अथ स नृपति पदा-
धिद्राजपाटिकार्या मत्यानृतो दुरवस्थामेकाकिनमुपायविपुर त वीक्ष्य
क्रोधाद्ब्रुवाय हस्तिपत्रेण हस्तिन् परयामास । स तु निपादिन मति
प्राह । यावदह राज्ञोऽमेर्का-वर्द्ध-ग तावज्ज्वानिवायता भज । तद
चगात्तेन तथा वृत्ते, उगार्पातपर प्राह—

११) नगरितपति धूलिधूसरवपुर्गाष्टिगारोत्पति
ध्यालं प्रीडति, नृत्यति, सवदगृगचगात्तदहनदन्तिन ।

१ प्रजा B २ आदाय C ३ नाव D ४ पार्थिवर्नामनि काकभम इव-या
मुवृत्तमिदं पद्यम् ५ महाद्य ॥ ६ गर्वावसरप्रस्ताव E ॥ C ७ मतिं प्रवी
पाय F ८ राज्यत्रयपाटिकाया G ९ उद्वृत्तनाम H

आचाराहृदिरैवमादिचरितैरावद्धरागो ह्ये
संत्य नोपदिशान्त यस्य गुरवस्तस्येदमाचेष्टितम् ॥

इति तद्विज्ञानाद्भुक्तेन वशवदमनोगजो निनचारित्रे किञ्चित्सानुशय
स्वममन्द निन्दस्तद्व्यसन शनैर्निषिध्य त राजा पुनरेव प्रधानीचकार ।
इति लक्ष्मणसेनोमापतिधरयोः प्रबन्धः*

१२ अथ काशीनगर्या जयचन्द्र इति नृप प्राज्यसाभ्राज्यलक्ष्मी
पालयन्पङ्गुरिति विकृद् वभार । यतो यमुनागङ्गायष्टियुगावलम्बनमन्तरेण
चमूसमूहव्याकुलिततया कापि गन्तु न प्रभवति । कस्मिन्नप्यवसरे तत्र
वास्तव्यस्य कस्यापि शालापते परनी सुहृवनाश्री सौन्दर्यनिर्जितजगद्वय
सौणा भीष्मश्रीष्मर्तो जलकेलिं विधाय सुरसरितीरे तस्थुषी सा खञ्ज-
नाक्षी व्यालमौलिस्थित खञ्जन वीक्ष्य तमसभाव्य शकुन कस्यापि द्विज-
न्मन ज्ञातुमायातस्य पदोर्निपत्य तद्विचार पप्रच्छ । स निमित्तवित्
चेन्मदादेश सदैव तनुपे तदा तव विचारमह निवेदयामीति तेनोक्ता
तव पितृनिर्विशेषस्य सा मानर्या मयाज्ञा सदैव मूर्धा ता वहामीति
प्रतिज्ञापरायास्तस्या सप्तमेऽहनि त्वमस्य नृपतेरग्रमहिषी भविष्यतीति,
आदिश्य द्वावपि यथागत जग्मतु ॥ अथ निमित्तविदा निर्णति वासरे
स राजा राजपाटिकाया प्रत्यावृत्त कापि रथ्याया नेपथ्यविहीनामपि
अगण्यलावण्यपुण्याङ्गी ता शालापतिबाला विलोक्य स्वचित्तसर्वस्वचौरी-
मूरीकृत्याग्रमहिषी चकार । तदनु तथा कृतज्ञतया विप्रप्रतिज्ञा स्मरन्त्या
नृपाय तस्मिन् विद्याधरनिमित्ते विजसे पटहभणादपूर्वं तस्मिन् विद्याधरे
आहूयमाने विद्याधराभिधानाना द्विजाना सप्तशतीभागता विलोक्य तमे

१ रावद्धरागोहर १ २ सन्तो १ ३ चारत्रकवित्सानु १ ४ अय एहम्
णसेनोमापतिधरयो प्रबन्ध पुस्तकात्तरे नोपलभ्यते इति च भावदाजीना लिखि
तम् ५ सामान्यामाज्ञा सदैव मूर्धा वहामि ॥ ५ सबस्व चौरीवृत्त ५

कमुपलक्षित पृथक् कृत्वा शेषेषु यथोचित सत्कृत्य विसृष्टेषु नृपतिर्यथे-
 ष्विस्त प्रार्थयेति विद्याधर विपद्विधुर प्राह । राजादेशप्रमुदितेन तेनाङ्ग-
 सेवा सदैवास्तु इति प्रार्थिते नृपतिना तथेति प्रतिपत्ते तस्य निरव-
 धिचातुर्यं पर्यालोच्य सर्वाधिकारभारे धुरधरो व्यधायि । स च क्रमेण
 सपन्नसपन् निजद्वात्रिंशदवरोधपुरन्धीणामनुजासर जात्यकर्पूरपूराभरणानि
 कास्यन् प्राच्यानि निर्माल्यानीत्यवकरकूपिकाया त्यानथन् साक्षाद्देवताव-
 तार इव दिव्यभोगान् भुञ्जानोऽष्टादशसहस्राणां ब्राह्मणानामभिलषिता-
 भ्यग्रहारदानादनु स्वयमश्नाति । अथ कदाचिन् नृपतिना वेदेशिकभूष-
 तिमभिषेपयितु चतुर्दशविद्याधरो विद्याधरो प्रेषितो^१ देशोद्देशान्तराण्यवगा-
 हमान कचिदिन्धनविहाने देशे विहितावासस्तेषा विप्राणा पाककाले
 सूपकाराणा तैलाभ्यक्तवस्त्रदुकूलान्येवेन्धनीकुर्वन् तान्विप्रान् रूढयैव भोज-
 यामास । अथ प्रतिरिपु निर्जित्य जितकाशितया व्यावृत्त्य प्राप्तनिजपुरी-
 परीसः पिण्याकाभिलाषान् दुकूलज्वालनेन कुपित भूषतिमवगम्य स्व
 गृहमार्थिभिर्लुण्ठाप्य तीथोपासनवासनया सचरन् आनुपदिकेन नृपति
 नानुनीयमानो मानोन्नततया नृपतेराशये स्वाभिलाषसम्भव निवेद्य कथं-
 च्चिदापृच्छ्य निजमवसानमसाधयत् ।

१३ तदनन्तर सूहृदव्ये निजाङ्गजस्य कृते युवराजपदवीं याचितो
 नृप सगृहिणीपुत्रायासद्वशराज्य न युज्यते इति बोधिता त पतिं
 जिघामु म्लेच्छानाहूतवती । अथ स्थानपुरुषाणा समायातविज्ञप्तिकया
 त व्यतिकरमवधार्य लब्धपद्मावतीवरप्रसाद सादर कमपि दिग्वासस
 निमित्त पृष्टवान् । स पद्मावत्या सप्रत्यय म्लेच्छागमनिषेधरूपसमादेश
 नृपतेर्विज्ञप्तवान् ॥ अथ कियद्दिनाना प्रान्ते तान् सन्निहितानाकर्ण्य स
 आशाम्बर किमेतदिति पृष्टस्तस्यामेव निशि नृपतिप्रत्यक्ष पद्मावत्या

१ जद्रुपासहस्राणा ० २ सख्यासहस्राणा H c ३ चतुर्दशविद्या
 धरोऽपि ० P ४ कथं कथञ्चिद् P

पुरो होममारमत ॥ अथ निरवधाकृष्टिविद्यया होमकुण्डज्वालानालान्तरिता प्रत्यक्षीमूय श्रीपद्मावती तुरप्कागमनिर्षधनुक्त्वती ॥ अथ सामर्षः क्षपणकस्तां कर्णयोर्धृत्वा क्रोधानुबन्धात्तेषु सन्निहितेषु किं भवत्यपि वितथं ब्रूते, इति तेनोपालम्बिता सति सैवमवादीत् । त्वं यां पद्मावतीमतीव भक्त्या पृच्छसि सान्मत्प्रतापवलात्प्रलायांचक्रे । अहं तु म्लेच्छगोत्रजं दैवतं मिथ्याभाषणेन लोकं विश्राम्य म्लेच्छैर्दिग्धासं कारयामीत्युदीर्य तस्यां तिरोहितायां, म्लेच्छसैन्येन मातर्वाराणसी वेष्टितां चेष्टया जानन् तद्धनुर्ध्वान्श्चतुर्दशगतीमितानि स्वानसुग्मनिःस्वनेऽपहुते सति प्रबलम्लेच्छकुलध्याकुलीकृतमनान्तं सूड्वदेज्या अङ्गजं निजे गजे नियोज्य जान्दवीजले सगजो मनञ्ज । इति जयचन्द्रप्रबन्धः* ॥

१४ अथ जगद्देवनामा सत्रियः त्रिविधामपि वारकोटिरतां विभ्रन्, श्रीसिद्धचक्रवर्तिनां सन्मान्योऽपि तद्गुणमन्त्रवशीकृतेन नृपतिना परमर्दिश्रीपरमर्दिनाहृत. सोऽपरोध पृथ्वीपुरन्ध्रीकुन्तलकलापकल्पं कुन्तलमण्डलमवाप्य यावत्तदागमं श्रीपरमर्दिने द्वास्थो निवेदयति तावत्तत्सदसि काचिद्विद्वानिता विवसना पुष्पचलनकां नृत्यन्ती तत्कालमेवोत्तरीयक्रमादाय सापत्रया सा तत्रैव निपताद ॥ अथ राजदौवारिकप्रवेशिताय श्रीजगद्देवाय सप्रियालापमभृति सन्मानदानादनु प्रधानपरिधानं दुकूलं लक्ष्मनूल्यातुल्योद्भटपटयुगं प्रमादीकृत्य तस्मिन् महाहासननिविष्टे सनासम्भ्रमे मग्ने सति, नृपस्तोमेव विटनटीं नृत्यायादिदेश । अथ सा औचित्यप्रपञ्चचन्तुचातुर्यधुर्या श्रीजगद्देवनामा जगदेकपुरुषः साम्प्रतं समाजगाम तत्तत्र विवसनाहं जिह्मि । स्त्रियः स्त्रीष्वेव यथेष्टं चेष्टन्ते इति तस्या लोकोत्तरया प्रशंसया प्रमुदितमानसस्तं नृपप्रसादीकृतं वसनयुगं तस्यै वितीर्णवान् ॥ अथ श्रीपरमर्दिप्रसादतो देशाधिपत्ये संजाते सति

* अण्डुते इले P = रूप जयचन्द्रप्रबन्ध पुस्तकान्ते नोपलभ्यते इति श. भावशास्त्रीना विधिउत्त २ चलच्चक्रका H c D

तदुपाध्यायः श्रीजगद्देवस्य मिलनाय समागतः काव्यमिदं प्राभृती-
चकार । तद्यथा—

१२) चक्र. पप्रच्छ पद्मं कथय मम सखे कास्ति किं स प्रदेशो ..
वस्तुं नो यत्र रात्रिर्भवति भुवि चिरायेति स प्रत्युवाच ।
नीते मेरौ समाप्तिं कनकवितरणे श्रीजगद्देवनाम्ना
सर्वेऽनन्तर्हितेऽस्मिन्कृतिपयदिवसैर्वासिराद्वैतमृष्टिः ॥

अस्य काव्यम्य पारितोषिके तम्मे स म्यूललक्ष्यो लक्षार्ध विततार ॥

१३) क्षोणीरक्षणदक्षदक्षिणभुजे दात्रिष्यदीक्षागुरौ
श्रेय. सन्ननि धन्यजन्मनि जगद्देवे जगद्दातरि ।
वर्तन्ते विदुषा गृहा प्रतिदिन गन्धेभगन्धर्वयो-
रालानद्रुमरज्जुदामघटनाव्यग्रीभर्वात्किकरा ॥ १ ॥

१४) त्वयि जीवति जीवन्ति बलिकर्णदधीचय । -
दारिद्र्यं तु जगद्देव मयि जीवति जीवनि ॥२॥

१५) दरिद्रान् सृजतो धातु कृतार्थान् कुर्वतस्तव ।
जगद्देव न जानाम कस्य हस्तो दिरस्यति ॥ ३ ॥

१६) जगद्देव जगद्देव प्रासादमधितिष्ठत ।
स्वयशः शिवलिङ्गम्य नक्षत्रैरक्षतायिनम् ॥ ४ ॥

१७) अगाधः पाथोधि पृथु धरणिपात्र विभु नम
समुत्तुङ्गो मेरु. प्रथितमहिमा कैटभरिपु ।

१ श्लेषस्तदुपाध्यायः a D अणप्रस्तस्तदुपाध्याय H

. अक्षत्रक्षतबालिनो भगवतः कस्यापि सर्गात्क-

व्यासस्य च तस्य पुत्रेणते पुत्र्यानि मन्यामहे

एकः कामदुपामरुग मदनः सुनोः सुबाहुद्वयो

प्रयधप्रतिपक्षभार्गव भवान्म्यस्य चिन्तनणिः ॥ १ ॥ कथ

a b H आदर्शोत्प्रेदमधिक पद्य २ पद्वं a ३ पृथुत्वनिपार्ण a H

जगद्देवो वीर सुरतरुदार सुरसरित्
पवित्रा पीयूषद्युतिरमृतवर्षाति न नवम् ॥ ९ ॥

न नवमिति जगद्देवनापिता समस्या पण्डितेन पूरितेत्यादीनि बहूनि
कान्यानि यथाश्रुत ज्ञातव्यानि ।

१५ अथ श्रीपरमर्दिमेदिनीपते पद्महादेवी श्रीजगद्देवस्य प्रतिपन्न-
जामि । कदाचित् राज्ञा श्रीमालभूपारपर्राज्याय प्रहित श्रीजगद्देव
श्रीदेवार्चन कुर्वन् छलघातिना परबलेन सैन्य निजमुपद्रुत शृण्वन्
तमेव देवतावसर न मुमोच । तस्मिन्नवसरे प्रणिधिपुरुषमुखाज्जगद्देवपरा-
जयमश्रुतपूर्वमवधार्य महिषी श्रीपरमर्दां प्राह । भवञ्जाता सग्रामवीरना
थता विभ्राणोऽपि रिपुमिराक्रान्त पलायितुमपि न प्रभूष्णुरजनि । इति
नृपतेर्मर्माभिघातनमोक्तिमाकर्ण्य प्रत्यूपसध्याकाले सा राज्ञी प्रतीचीदिश-
मालोकितवती । राज्ञा किमालोकसे इत्यादिष्टे सूयोदयमिति, ' सुग्धे किं
सूयोदयोऽपरस्था दिशि जाघटीति, ' सा तु ' विरञ्चिप्रपञ्च प्रतीप
प्रतीच्यामपि प्रद्योतनोदयो दुर्घटोऽपि घटते, पर क्षत्रियदेवजगद्देवस्य
भङ्गस्तु नेति' दम्पत्यो प्रियालाप ॥ देवार्चनानन्तर जगद्देव पञ्चशत्या
सुभैटै सम समुत्थितश्चण्डाशुरिव तमस्काण्ड, केसरिकिशोर इव गज
यूथ, वात्यावर्त्त इव घनमण्डल हेलयेव तद्दल दलयामास ।

१६ अथ परमर्दिनामा नृपो जगत्सुदाहरणीभूत परमैश्वर्यमनुभवन्
निद्रावसरवर्जं रात्रिदिव निजौजसा विच्छुरित छुरिकाभ्यास विदधानी
ऽशनावसरे परिवेषणाकुल प्रतिदिनमेकैकं सूपकारमकूप कृपाणिकया
निम्नन् पष्ट्यधिकशतत्रयेण भक्तकाराणा वषे निषेव्यमाण कोपकाला
नल इति विरुद बभार ।

१८) आकाश प्रसर प्रसर्पत दिशस्त्व पृथिव पृथ्वी भव

प्रत्यर्क्षकृतमादिराज्यशसां दुष्माभिरुज्जृम्भितम् ।

प्रेक्षध्वं परमर्दिपार्थिवयशोराशेर्विकाशोदया—

द्वीजोच्छ्वासनिर्दीर्णदाडिमदशा ब्रह्माण्डमारोहति ॥

इत्यादिभि स्तुतिभि स्तूयमानश्चिर राज्यसुखमनुवभूव ।

१७ स च सपादलक्षितिपतिना श्रीपृथ्वीराजेन सह सजातविग्रह समराजिरमधिरूढ स्वसैन्ये पराजिते कान्दिशोक कामपि दिश गृहीत्वा पलायनपर स्वराजधानीमाजगाम । अथ तस्य पार्थिवस्यापमानितपूर्वसे-वको निर्विषयीकृत पृथ्वीराजराजसभामुपेत प्रणामान्ते किं दैवत पूज्यते परमर्दिपुरे विशेषात्सुकृतिभिरिति स्वामिनादिष्टस्तत्कालोचित काव्यमि-दमपाठीत् ।

१९) मन्दश्चन्द्रकिरीटपूजनरसस्तृष्णा न कृष्णाचने

स्तब्ध शम्भुनितम्बिनीप्रणतिपु व्यग्रो विधातृग्रह ।

नाथो न परमर्धनेन वदनन्यन्तेन सरक्षित

पृथ्वीराजनराधिपादिति तृण तत्पत्तने पूज्यते ॥

इति स्तुतिपरितोषितेनानुजग्राह । स तत्र त्रि सप्तकृत्वस्त्रासितम्लेच्छाधिपोऽपि द्वाविंशतितमवेलाया स एव म्लेच्छाधिपति पृथ्वीराजराजधानीमुपेत्य निज-दुर्धरस्कन्धावारेण समवात्सीत् । त्रासितमक्षिकेव भूयो भूयो रिपुरूपै-तौति निजनृपतेररति मनोगतामवगम्य प्रभोर्नि सीमप्रसादपात्र द्वितीयमि-वममात्र तुङ्गनामा क्षात्र तेजो वहन्सुभटकोटीर स्वप्रतिनिम्बरूपेण पुत्रेण सम म्लेच्छाधिपतेरनीक प्रविश्य निशीथसमये तस्य रिपोर्गुरुदरात्परित खदिराङ्गारधगधगायमाना परिखा निरीक्ष्याङ्गज जगाद । अस्या मम प्रविष्टस्य पृष्ठे पद ददानो म्लेच्छपतिं निगृहाणेति पितुरादेशान्ते कार्य-मेतन्ममासाध्यतम, किं च जीवितमङ्गया वसुविपत्तिदर्शन, तदहमस्या विशामि भवन्त एव तमन्त नयन्तु । इत्युक्त्वा तेन तथा कृते, स्वामि-

१ अपमानितसर्व J अपमानितपूर्व कोऽपि त पूर्वमवको H २ स्तब्धा a

कार्यं पर्याप्तप्राय मन्यमानस्तमरातिं लीलया निगृह्य यथागतमाजगाम ।
 विभातभूयिष्ठाया निशि विपन्न स्वामिन् निरीक्ष्य परसैन्यं पलायाचक्रे ।
 स तुङ्गसुभटस्तुङ्गप्रकृतिर्नृपते कदाचिन्न ज्ञापयामास । कस्मिन्नप्यवसरे
 राजमान्यतया नितान्तपरिचिता तुङ्गपुत्रवधूमवधूतमङ्गलवलयामालोक्य
 संभ्रमात् पतिना पृच्छ्यमानोऽपि पयोधिरिव गम्भीरतया मौनमर्यादया
 किमप्यविज्ञपयन् निजशपथदानपूर्वं पृष्टो निजगुणपातकं दुष्करमिति
 तथापि प्रभोरभ्यर्थनया निवेद्यमानमस्तीत्यभिधाय तद्दृत्तान्तं प्रत्युपकार-
 भीरुर्यथावस्थितं निवेदयामास ।

२०) इयमुच्चधियामलौकिकी

महती कापि कठोरचित्तता ।

उपकृत्य भवन्ति नि स्पृहा

परत प्रत्युपकारशङ्कया ॥

इति तुङ्गसुभटप्रबन्धः ।

१८ अथ कदाचित्तस्य म्लेच्छपते सूनुर्नृपति पितुर्वैरस्य स्मरन्,
 सपादलक्षक्षितिपतिविग्रहकाम्यया सर्वसामग्र्या समुपेत पृथ्वीनाथस्य
 नासीरवीरधनुर्धरशैरे प्रावृषेप्यधाराधरधारासारैरिव तस्मिन्ससैन्ये त्रासिते
 पृथ्वीराजस्तदा तदानुपदिकीभाव भजन्, महानसाधिकृतपञ्चकुलेन
 विज्ञपित करभीणा सप्तशत्यापि महानसपरिच्छद सुखेन नोद्यते ततः
 कियतीभि करभीभि प्रभु प्रसीदत्विति विज्ञप्तो नृपतिर्म्लेच्छपतिमुच्छेद्यं
 भवदभ्यर्थिता करभी प्रसादीकरिष्यामीति तत्सबोध्य पुन प्रयाण
 कुर्वन् सोमेश्वरनाम्ना प्रधानेन भूयो भूयो निषिध्यमान, तत्पक्षपातभ्रा-
 न्त्या नृपतिना निगृहीतकर्ण, तदत्यन्तपराभवात् तस्मिन् प्रभौ सामर्थो-
 म्लेच्छपतिं प्राप्य तदभिवप्राप्तुं करणतस्तान् विश्वस्तान् पृथ्वीराजस्कन्धा-
 वारसन्निधौ समानीय पृथ्वीराजराजस्यैकादश्युपवासकृतपारणादनु सुप्तस्य

तन्नासीरवीरैः सह समरसंरम्भे म्लेच्छानां जायमाने निर्भरनिद्रायमाणस्तुरु-
 ष्कैर्नृपतिर्निवध्यं स्वसौधं नीतः । पुनरप्येकादश्युपवासपारणके नृपतेर्दे-
 वार्चनावसरे म्लेच्छराजेन प्रहितं तत्र पात्रीकृतमांस्पाकं गुरुदरान्तर्नियुज्य
 तदैव देवताराधनवैयग्रे सति, शुनापन्हियमाणे तस्मिन् पिशिते, किं न
 रक्षसि यामिकैरित्थमिहितः करभीणां सप्तशत्या दुर्वहं यत्पुरा मम महा-
 नसं तत्साम्प्रतं दुर्देवयोगादीदृशीं दुर्दशां प्राप्तमिति कौतुकाकुलितमानसो
 विलोकयन्नस्मीति तेनोक्ते, किं काचिद्द्यापि त्वय्युत्साहशक्तिरवशिष्यत
 इति तैर्विजृप्ते, यदि स्वस्थाने गन्तुं लभे तदा दर्शयामि वपुःपौरुषमिति
 यामिकैर्विजृप्तो म्लेच्छभूपतिस्तत्साहसदिदृष्टुस्तदीयां राजधानीमानीय
 पृथ्वीराजं तत्र राजसौधे यावदभिपेक्ष्यति तावत्तत्र चित्रशालायां शूकर-
 निवहैर्हन्यमानान् म्लेच्छनालोक्यामुना मर्माभिघातेनात्यन्तपीडितस्तुरु-
 ष्कपार्थिवः पृथ्वीराजं कुठारशिरच्छेदपूर्वं संजहार । इति नृपतिपरमर्दि-
 जगद्देवपृथ्वीपतीनां प्रवन्धाः ॥

१९ अथ शतानन्दपुरे परिस्वीभूतजलधौ श्रीमहानन्दो नाम राजा
 मदनरेखेति तस्य राज्ञी, अन्तःपुरप्राचुर्यात्, पतिसंवन्नकर्मनिर्माणव्या-
 प्त्या, तां प्रति विरक्तचेता नृपतिरिति नानाविधान् वैदेशिकान् कलाविदश्च
 पृच्छन्ती कस्यापि यथार्थवादिनः सत्यप्रत्ययस्य कर्मणकर्मणे किञ्चित्सि-
 द्ध्ययोगमासाद्य तत्प्रयोगावसरे ।

मन्त्रमूलबलात्प्रीतिः पतिद्रोहोऽभिधीयते ।

इति वाक्यमनुस्मरन्ती सतीव तद्योगचूर्णं जलधौ न्यघत्त । अचि-
 न्त्यो हि मणिमन्त्रौपधीनां प्रभाव इति तद्भेषजमाहात्म्याद्वशीकृतो वारि-
 धिरेव मूर्तिमान् निशि तामुपेत्य रेमे । इत्थमकस्मादाधानवर्ती प्रतीकै-
 स्तद्विधैर्निर्णय सक्रोपो भूपो यावत्तस्याः प्रवासादिदण्ड कमपि विमृशति

१ म्लेच्छाधिपतीना P २ लभेन P ३ प्राचुर्यात्पतिसवन्नकर्मनिर्माण
 व्याप्रत्या P ४ प्रथेजनावसरे D :

तावत्तस्याः सन्निहिते निधननिर्वन्धे प्रत्यक्षीभूय जलधिरधिष्ठातृदैवतमह-
मिति स्वं ज्ञापयन् मा भैषीरिति तामाश्वास्य प्रति नृपं प्राह ।

२१) विवाहयित्वा यः कन्या कुलजां शीलमण्डिताम् ।

समदृष्ट्या न पश्येत स पापिष्ठतरः स्मृतः ॥

इति त्वामवज्ञाकारिणं प्रलयकालमुक्तमर्यादया सान्तपुरपरीवारं
मज्जयिष्यामीति भयभ्रान्ताया अनुनयपराया अयं मदीय एव सुनुस्तदस्मै
साम्राज्योचितां नव्यां भूमिमह दास्यामीत्यभिधाय क्वचित् क्वचित् पयां-
स्यपहृत्यान्तरीयान् प्रादुश्चकार । तानि सर्वाण्यपि लोकेषु कौङ्कणानीति
प्रसिद्धानि । इति कौङ्कणोत्पत्तिप्रबन्धः* ।

२० अथ पाटलीपुत्रपत्तने वराहनामा कश्चिद्ब्राह्मणाङ्गभूः आजन्म-
निमित्तज्ञानश्रद्धालुर्दुर्गतत्वादसूनुरक्षितु पशून् चारयन् कापि शिलातले
लग्नमालिख्याकृततद्विसर्जन. प्रदोषकाले गृहभुपेत । कृतसमयोचितकृत्यो
निशीथकाले भोजनोपविष्टो लग्नविसर्जनमनुस्मृत्य निरातङ्कवृत्त्या तत्र
याति, तावत्तदुपरि पारीन्द्रमप्युपविष्टमवगणय्य तदुदराधोभागे पाणिं
प्रक्षिप्य लग्नं विसृजन् सिंहरूपमपहाय प्रत्यक्षीभूय रविरेव वरं वृणु इत्यु-
वाच । अथ समस्तनक्षत्रग्रहमण्डलं दर्शयेति वरं प्रार्थयमान स्वविमाने-
ऽधिरोप्य तत्रैव नीतो वत्सरान्ते यावद्ग्रहाणां वक्रातिचारोदयास्तमनादीन्
भावान् प्रत्यक्षरूपान् परीक्ष्य पुनरिहायातो मिहिरप्रसादाद्वाराहमिहिर इति
प्रसिद्धाख्य श्रीनन्दनृपते. परमां मान्यतां दधानो वाराहीसंहितेति नवं
ज्योतिःशास्त्रं रचयांचकार । अथ कदाचित्स निजपुत्रजन्मावसरे निजग्रहे
घटिकां निवेश्य तया शुद्ध जन्मकाललग्नं निर्णाय जातकग्रन्थप्रमाणेन
ज्योतिश्चक्रे । स्वयं प्रत्यक्षीकृतग्रहचक्रज्ञानबलात्तस्य सूनो. संवत्सरशत-
प्रमाणमायुर्निर्णीतवान् । जन्ममहोत्सवे चैक श्रीभद्रबाहुनामानं जैना-

१ भयभ्रान्ताया इत्यारभ्य दास्यामीत्यन्त वाक्यं तु पुस्तके नास्ति * कौङ्क-
णोत्पत्तिप्रबन्धोऽयं पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउदाजीना लिखितम् ।

चार्यं कनीयांसं सोदरं विहाय नृपप्रभृतिकः स कोऽपि नास्ति य उपायन-
पाणिर्न जगाम । स निमित्तविज्जिनभक्ताय शकटालमन्त्रिणे तेषां सूरी-
णामनागमनकारणमुपालम्भगर्भितं जगौ । तेन ज्ञापितास्ते महात्मानः
संपूर्णश्रुतज्ञानकरतलकलितामलकफलवत्कालत्रयास्तस्य शिशोर्विशतितमे
दिने विडालान्मृत्युमुपदिशन्तो वयं नागता इति तेषामुपदेशे बराहमि-
हिराय निवेदिते ततःप्रभृति निजकुटुम्बं तस्य शावस्यावश्यकीं तां
विपदं निरोद्धुं विडालरक्षायै शतश उपायान्कुर्वन्नपि निर्णीते दिने निशी-
थेऽकस्माद्बालमूर्ध्नि पतितयार्गल्या स बालः परलोकमवाप । ततस्तच्छो-
कशङ्कुमुद्दिर्धीर्षवः श्रीमद्रवाहुगुरवो यावत्तद्देहमायान्ति तावत्तद्दृष्ट्वाङ्गणे
समस्तनिमित्तशालपुस्तकान्येकत्र पिण्डीकृतानि सन्निहितदहनान्यालोक्य
किमेतदिति पृष्टः सांवत्सरः समत्सरस्तान् जैनमुनीनुपालम्भयन् एतानि
संदेहकारीणि धक्ष्याम्येव यैरहमपि विप्रलब्धस्तेनेति सनिवेदमुदिते तैः
श्रुतज्ञानबलात्तज्जन्मलग्नं सम्यक् तस्मै निवेद्य सूक्ष्मेक्षिकया तद्ग्रहबले
ज्ञापिते विंशतिदिनान्येव भवन्ति । इत्थं विरक्तावपनीतायां स ज्योति-
पिक इति जगौ । यद्भवद्भिर्विडालान्मृत्युरुपदिष्टस्तदेव व्यभिचारीति तेना-
भिहिते तत्रार्गलां तामानाय्य तत्रोत्कीर्णं विडालं दर्शयन्तो भवितव्यता-
व्यत्ययः किं कदापि भवतीति महर्षिभिरभिदधे । कस्मात् रुद्यते, गतः कः,
परमाण्वोऽनपायाः, संस्थानविशेषनाशजन्मा शोकश्चेन्न कदापि मोहि-
तव्यम् ।

२२) अभावप्रभवैर्भावैर्मायाविभवभावितैः ।

अभावनिष्ठपर्यन्ते सतां न क्रियते भ्रमः ॥

१ मुपदेशमूर्तां वाच बराहमिहिराय निवेदिताया P २ एतानि रोहन्मोहमं-
दोदकारीणि H ३ कस्यात्र च B ४ कांयोऽय परमाणवः B ५ अभावनिष्ठ
पर्यन्ते P ६ तमः P

इत्युक्तियुक्तिभ्यां प्रबोध्य ते महर्षयः स्व पदं भेजुः । इत्थं बोधितस्यापि तस्य मिथ्यात्वध्वान्तान्तरितस्य केनकभ्रान्तिरिव तथात्राप्युन्मत्सरोच्छेकात्तद्भक्तानभिचारकर्मणा कांश्चन पीडयन् कांश्चन व्यापादयन् तद्भक्तान्तं तेभ्यो ज्ञानातिशयादवधार्योपसर्गहरं पासमिति नूतनं स्तोत्रं रचयांचक्रुः । इति वराहमिहिरप्रबन्धः* ॥

२१ अथ ढक्काभिधानभूमृति रणसिंहनामा राजपुत्रस्तन्नन्दनां भूपलनाम्नी सौन्दर्यनिर्जितनागलोकबालामालोक्य जातानुरागतया तां सेवमानस्य तस्य वासुके सुतो नागार्जुननामा समजनि । तेन पातालपालेन सुतस्नेहमोहितमनसा सर्वासामप्यौषधीनां फलानि मूलानि दलानि च भोजितस्तत्प्रभावान्महासिद्धिभिरलंकृतः सिद्धपुरुषतया पृथ्वीं विगाहमानः शातवाहननृपतेः कलागुरुर्गरीयसीं प्रतिष्ठासुपागतोऽपि गगनगामिनीं विद्यामध्येतुं श्रीपादलिप्तपुरे पादलिप्ताचार्यान् सेवमानो मानोच्छ्रितमतिभोजनावसरे पदे लेपप्रमाणेन गगनोत्पतितान् श्रीअष्टापदप्रभृतीनि तीर्थानि नमस्कृत्य तेषां स्वस्थानमुपेयुषां पादौ प्रक्षाल्य शातसप्तोत्तरशतसंख्यमहौषधीनामास्वादवर्णभ्राणादिभिर्निर्णय च गुरून्वगणय्य कृतपदलेपः कृकवाकुक्कलापिवदुत्पत्यावटतटे निपतंश्च तद्रूपश्रेणेजर्जरिताङ्गो गुरुभिः किमेतदित्यनुयुक्तो यथावद्भक्तान्तं निवेदयन् तच्चातुर्यचमत्कृतचेतोभिस्तच्छिरसि पद्महस्तदानपूर्वकं पाटीकतन्दुलोदकेन तानि भेषजान्यभ्यञ्ज्य तत्पादलेपाद्गगनगामी भूया इति तदनुग्रहादेका सिद्धिमासाद्य, श्रीपार्श्वनाथपुरतः साध्यमानो रघुः समस्तस्त्रैणलक्षणोपलक्षितपतिव्रतवनितामर्धमानः फोटिवेधी भवतीर्वि. तेन्मुखादाकर्ण्य च यत्पुरा समुद्रविजयदाशाहेण त्रिकालवेदिनः श्रीनेमिनाथस्य मुखान्महातिशायि श्रुत्वा श्रीपार्श्वना-

१ अनुस्त्रितस्य वक्तव्यभ्रान्तिरिति चेत् प्रसरेत्तेऽप्यतत्प्रज्ञानम् H * अथ वराहमिहिरप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउदाजीना लिखितम् ।

२ पातालपालेन H ३ इत्यमिति P

थविम्बं रत्नमयं निर्माप्य श्रीद्वारवत्यां प्रासादे न्यस्त, द्वारवतीदाहान-
न्तरं समुद्रेण श्लावितायां तस्यां पुरि तत्र समुद्रे तस्मिन्विष्ये तथैव
विद्यमाने, कान्तीयसांयात्रिकस्य धनपतिनाम्नो यानपात्रे देवतातिशयात्
स्खलिते, इह जिनविम्बमस्तीति दिव्यवाचा निर्णाय, नाविकाम्त्रं प्रक्षिप्य
सप्तसंख्यैरामतन्तुभिः सन्दानितमुद्धृत्य निजायां पुरि चिन्तातीतलामात्
स्वयंकृतप्रासादे न्यस्तवान् । तत्सर्वातिशायि विम्बं नागार्जुनः स्वसिद्धरस-
सिद्धयेऽपहृत्य, सेडीतटिन्यास्तटे तदेव विन्यस्य, तत्पुरतो रससाधनाय
श्रीसातवाहनस्यैकपत्नीं चन्द्रलेखाभिधानां प्रतिनिशं मिद्व्यन्तरसान्निध्या-
त्तत्रानीय रसमर्दनं कारयति स्म । इत्थं भूयो भूयस्तत्र यातायाते सति,
धन्वुबुद्ध्या सा नागार्जुनपार्श्वे तदौषधीना मर्दनेहेतुं पृच्छति, सोऽपि
स्वकल्पनया कोटीवेधरसस्य यथावस्थितं वृत्तान्तं निवेदयन्, तस्याश्च
वचनगोचरातीतं सत्कारं कुर्याणोऽनन्यसामान्यसौजन्यं प्रवर्षयामास ।
अथ कदाचित्तया निजाङ्गयोरस्मिन् वृत्तान्ते निवेदिते तौ तल्लुब्धौ
राज्यं परित्यज्य नागार्जुनसमलंकृता भुवमागतौ, कैतवेन तस्य रसस्य
जिघृक्षया गुप्तवेपौ यत्र नागार्जुनो भुङ्क्ते तत्र तामर्थदानेन परितोप्य
रसवार्तां पृच्छतः । सा च तज्जिज्ञासया तदर्थं सलवणां रसवतीं कुर्वन्ती
पण्मास्यां व्यतीताया तस्मिन् क्षारामिति रसवतीं दूषयति सति, इद्वितैः
सिद्धं रसमिति ताभ्यां निवेदितवती । अथ प्रतिपन्नमाग्निनेयाभ्यां रसप्र-
सनलालसाभ्यां वामुकिना निर्णातदर्माङ्कुरमृत्युरिति परम्परया ज्ञाततत्त्वा-
भ्यां तेनैव शस्त्रेण तथैव स निजमे ।

स रसः संप्रतिष्ठितत्वाद्देवताधिष्ठानांच तिरोहितोऽभूव । यत्र
स रसः स्तम्भितस्तत्र स्तम्भनकामिधानं श्रीपार्श्वनाथतीर्थं रसादप्यतिशायि
सकललोकामिलपितफलप्रदं । ततः क्रियेता कालेन तद्विम्बं वदन्मात्र-

कृत्य पुनस्तन्निग्रहाय सुश्रुतविश्रुतैर्भेषजैः षट्यैश्च तान्निगृह्य नीरमन्तरेण कियत्कालं जीव्यत इति परीक्षार्थं तत्परिहृत्य दिनत्रयान्ते पिपासापीडितताल्वोष्ठपुट इत्यपाठीत्—

२६) कचिदुष्णं कचिच्छीतं कचित्कथितशीतलम् ।

कचिद्भेषजसंयुक्तं वारि क्वापि न वारितम् ॥

इति वारिसत्कारकारि वाक्यमिदमपाठीत् । तेन निजानुभूतो वाग्म-
टनामा प्रबन्धश्चक्रे । तस्य जामातापि लघुबाह्वुः श्वसुरेण बृहद्बाह्वुडेन
सह राजमन्दिरे प्रयातः प्रत्यूपकाले श्रीभोजस्य शरीरचेष्टितं विलोक्य
बृहद्बाह्वुडेनाद्य नीरुजो यूयमित्युक्ते लघोर्मुखमङ्गं विलोक्य श्रीभोजेन
कारणं पृष्ठ. स स्वामिनः शरीरेऽद्य निशाशेषे कृष्णच्छायाप्रवेशसूचितो
राजयक्ष्मणः प्रवेशोऽभूदिति दैवतादेशेनातीन्द्रियं भावं विज्ञपयन्, तत्क-
लाकलापचमत्कृतेन राज्ञा तस्य व्याधेः प्रतीकारतयानुयुक्तः लक्षत्रयमूल्यं
रसायनं निवेदयन्, पद्भिर्मासैस्तावता द्रव्यव्ययेन परमादरेण च तस्मिन्
रसायने सिद्धे, प्रदोषसमये तद्रसायनं काचमये कुम्पके न्यस्य नरेन्द्रप-
ल्यङ्के निधाय प्रत्यूषे देवतार्चनानन्तरं तद्रसायनमत्तुमिच्छुः रसायनपू-
जावर्धापनादनु सर्जाकृतायां समग्रसामर्थ्यां स लघुरगदंकारी केनापि
कारणेन तं काचकुम्पकं मूमावास्फाल्य बभङ्ग । आः किमेतदिति राज्ञोक्ते
रसायनपरिमलोदेव पलायिते^१ व्याधौ व्याधेरभावाद्भ्रातुक्षयकारिणानेन
वृथा स्थापितेनालं, यद्द्य शर्वरीविरामे सति सा पूर्वोक्ता कृष्णा छाया
प्रभोर्वपुरपास्य दूरं गतैव ददृशे इत्यर्थे देवः प्रमाणमिति तदीयसत्यप्र-
त्ययेन परितोषितो राजा दारिद्र्यद्रोहि पारितोषिकं प्रसादीचकार ॥

१ निजानुभूते a २ शरीरं कृतं a ३ दैवतातिशयेन a आत्मीयभावं b

अथ ते सर्वव्याधयस्तेन चिकित्सकेन भूतलाद्गच्छेदिता स्वर्लोकेश्वि-
नीकुमारवैद्ययो स्वपराभव निजगदु । अथ तौ तथा प्रवृत्त्या चित्री-
यमाणमानसौ नीलवर्णविहङ्गमयुग्मीभूय व्याधिप्रतिभटस्य वाग्भटस्य
धवलगृहवातायनतले बलभ्या निविष्टौ कोऽरक् शब्द चक्रतु ।
तत स आयुर्वेदवेदी नेदीयास तदीयशब्द सामिप्राय चेतसि चिरं
विचिन्त्य ।

२७) अशाकमोजी घृतमत्ति योन्धसा

पथोरसान् शीलति नात्ति योऽम्भसा ।

अभुक् विभुक् नापकृता विदाहिना^१

चलत्प्रभुक् जीर्णभुगल्पसारभुक् ॥

इत्यभाणि । भणितानन्तरं चमत्कृतचित्तौ तौ प्रयातौ । पुनर्द्विती-
यदिने द्वितीयवेलाया तादृक्पक्षिरूप विधाय प्राक्तनशब्दरूप कुर्वाणौ
समायातौ वैद्यगृहे पुनस्तयोर्वच प्रतिवच ।

२८) वर्षासु यस्तिष्ठति, शरदि पिवति, हेमन्तशिशिरयोरत्ति ।

माद्यति मधुनि, ग्रीष्मे स्वपिति, भवति च खग सोऽरक् ॥

इति भणितानन्तर पुनरेव गतौ । तृतीयदिने योगीन्द्ररूप कृत्वा
तद्गृहे समागतौ तयोर्वच ।

२९) अमृमिजमनाकाशमहन्तव्यमवारिजम् ।

सम्मत सर्वशास्त्राणा वद वैद्य किमौपधम् ॥

पुनर्वैद्यवच

३०) अमृमिजमनाकाश पथ्य रसविवर्जितम् ।

पूर्वाचार्ये सभाख्यात लङ्घन परमोपधम् ॥

१ चिकित्सितेन P २ आमृक् विरट् नावकृता a अभुक् विरट् वातकृता H

तेन चमत्कृतचित्तौ वैद्यो प्रत्यक्षीभूय यथाभिमत वर वितीर्य स्वस्थान
भेजतु । इति वैद्यवाग्भटप्रबन्धः ।

२४ अथ धामण्डलिग्रामवास्तव्यो धाराभिधान कोपि नैगम श्रिया
वैश्रमण्यस्पर्धिष्णु सधाधिपत्यमासाद्य माद्यद्द्रविणव्ययव्यतिकरजीवित-
जीवलोक पञ्चभिरङ्गजै सम श्रौरैवताचलोपत्यकाया विहितावासःदिग-
म्बरभक्तेन केनापि गिरिनगरराजेन सिताम्बरभक्त इति स स्वल्पमान-
स्तद्द्वयो सैन्ययो समरसरम्भे प्रवर्तमाने सति, अमानेन रणरसेन युध्य-
माना देवभक्त्या वल्लभतया प्रोत्साहितसाहसा विषद्य ते पञ्चपुत्रा पञ्चापि-
क्षेत्रपतयो बभूवु । तेषा क्रमेण नामानि । १ कालमेघ २ मेघनाद
३ भैरव ४ एकपद ५ त्रेलोक्यपाद इति बभूवु । तीर्थप्रत्यनीक
पञ्चता नयन्तस्ते पञ्चापि गिरे परितो विजयन्ते स्म । अथ तत्पिता
धाराभिधान एक एवावशिष्ट कन्यकुब्जदेशे गत्वा श्रीवैष्णमद्विसूरीणा
व्याख्याक्षणप्रक्रमे श्रीसंघस्याज्ञा दत्तवान् यद्रैवतकतीर्थं दिगम्बरा. कृत-
वसतय सिताम्बरान् पाखण्डिरूपान् पारिकल्प्य पर्वताधिरूढान्नेच्छन्ति अत
स्तान् निजित्य तीर्थोद्धार कृत्वा निजदर्शनप्रतिष्ठापरैर्च्यारख्याक्षणेऽधिभेद्य
इति तद्वचनेन्धनप्रोज्ज्वलितप्रतीपज्वलनां नृपति सहादाय तेन सम ता
भूधरधरामवाप्य सप्तभिर्दिनैर्वादिस्थलेन दिगम्बरान् पराजित्य श्रीसंघस-
मक्ष श्रीअम्बिका प्रत्यक्षीकृत्य एकोवि नमुकारो उज्जन्तसेलसिहरे इत्या-
दितदुक्ता गाथामाकर्ण्य सिताम्बरदर्शने स्थापिते सति पराभूता दिग्वसना
वलानकमण्डपात् झम्पापात वितेनुरिति क्षेत्राधिपत्युत्पत्तिप्रबन्धः ॥

१ तेन निचाभिप्रायसदृशप्रत्युत्तरदानेन a H * अय वैद्यवाग्भटप्रबन्ध
पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते २ धारण्डलिग्रामे वास्तव्यो a ३ मासाद्यतद् द्रविण a
४ मरणरसेन a ५ वणहृदि M P ६ पर्वतेऽविरोडु न ददति H ७ प्रतिघज्वलना C
+ अय क्षेत्राधिपत्युत्पत्तिप्रबन्ध पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा भाउदा
जीशर्मभिलिखितम् ।

२५ अथ कदाचिद्भवान्या भव इति पृष्ट , यत्त्व कियता कार्पटिकाना राज्य ददासीति तद्वाक्यादनु यो लक्षमव्यानामपि एरु एव वासना-परस्तस्य वे राज्यमह वितराभीति प्रत्ययदर्शनाय गोर्यां पङ्गममा जरद्वर्षी विधाय स्वय नररूपेण तटस्थ पान्थास्तामुद्धर्तुमाकारयन् तैरासन्नसो-मेश्वरदर्शनोत्केरुपहस्यमान केनापि कृपावता पथिकृन्देन तस्यामुद्धर्तु मागन्धाया सिंहरूपेण शिव एव तान् त्रासयन् कश्चिदेक एव पथिको मृत्युमप्याहृत्य तस्या गो समीप नोज्झीत् स एव राज्याह इति पृथक् गोर्यां दर्शित इति वामनाप्रबन्धः* ।

२६ अथ कश्चित्कार्पटिक सोमे वरयात्राया नजन् पथि लोहकारौ-कसि प्रसुप्त । तस्य लोहकारस्य भार्या पतिं निहत्य कृपाणिका कार्प-टिकशीपे निदधती बुम्भारवमकरोत् । आरक्षणेण तत्रागत्य तस्यापरा-धिन करो छिन्नो स देवस्योपालम्भनपर निशि प्रत्यक्षीभूयेत्युक्त । शृणु त्व प्राग्भवे कदाचिदजा केनापि एकेन सोदरेण पाणिभ्या धरण-योर्धृता तदपरेण मारिता, तत सा अचा मृत्वा इय योपिदजनि येन व्यापादिता स साम्प्रत पतिरभूत् यत्त्वया तदा कर्णा निधृतौ तदा तव समागमे जाते सति करो छिन्ना तदा कथ ममोपालम्भ इति कृपाणिकाप्रबन्धः ।

२७ पुरा शङ्खपुरनगरे श्रागहो नाम नृपतिस्तत्र नामकर्मभ्या धनद श्रेष्ठी स कदाचित्कार्कर्णतालतरला कमला विमृश्योपायनपाणिर्नृपोपान्त मुपेत्य त परितोप्य च तत्प्रमादीकृताया भुवि चतुर्भिर्नन्दन मह समा-लोच्य सुलझे जेनप्रासादमर्चीकरत् । तत्र प्रतिष्ठितमिन्वाना म्यापना विधाय

× एव वामनाप्रबन्ध पुस्तकान्तरे नापग्न्यत इति न भाउ दानागर्भभि लिखितम् १ त्वया प्राग्भवे P

* अथ कृपाणिकाप्रबन्ध पुस्तकान्तरे नापग्न्यत २ कथाकोपेर्डासिय कथा वनवे

तस्य प्रासादस्य समारचनाय बहून्यायद्वाराणि रचयन् तत्सपर्याकुलतया
 नानाविधकुसुमवृक्षावलीसमलंकृतमभिराममारामं च निर्माप्य तच्चिन्तकेषु
 नियुक्तेषु उदिते प्राक्तनान्तरायकर्मणि क्रमात् संहियमाणसंपदधमर्णतया
 तत्र मानम्लानिमाकलय्यानतिदूरवर्तिनि कापि ग्रामे कृतवसतिर्नग-
 रयातायातेन सुतोपात्तजीविक कियन्तमपि कालमतिवाहितवान् ।
 अथान्यस्मिन्नवसरे सन्निहिते चातुर्मासिकपर्वणि तत्र याषिभिः
 सुतैः समं स धनद शङ्खपुरं प्राप्य निजप्रासादसोपानमधिरोहन्
 निजारामपुष्पलाविकयोपायनीकृतपुष्पचतु सरिक परमानन्दनिर्भरस्ता-
 भिर्जिनेन्द्रमभ्यर्च्य निशि गुरुणां पुर स्वं दौस्थ्यममन्दं निन्दन् तैः
 प्रदत्तकर्पादियक्षाकृष्टिमन्त्रोऽन्यदा कृष्णचतुर्दशीनिशीथे तमेव मन्त्रमारा-
 धयन् प्रत्यक्षीकृतात् कर्पादियक्षात् गुरूपदेशतश्चतुर्मासकावसरे पुष्पचतुः
 सरिकपूजापुण्यफलं देहीति प्रार्थयन् एकस्यापि पूजाकुसुमस्य पुण्यफलं
 सर्वज्ञेन विना नाहं वितरीतुं प्रभूष्णुरिति किंतु कर्पादियक्षस्तस्य साधर्मि-
 कस्यातुल्यवात्सल्यसम्बन्धे तद्दाम्नि चतुर्षु कोणेषु सुवर्णपूर्णान् चतुरः
 कलशान् निर्धाकृत्य तिरोदधे । स प्रातः स्वसन्नि समागतः धर्मदान-
 पराणां नन्दनानां तद्द्रव्यं समर्थयामास । तेऽपि निर्वन्धात् पितुः पार्श्वे
 तद्वैभवलाभहेतुं पृच्छन्तस्तेषां हृदि धर्मप्रभावाविर्भावाय जिनपूजाप्रभा-
 वतः परितुष्टेन कर्पादियक्षेण प्रसादीकृतां तां संपदं निवेदयामास । तेऽपि
 संपन्नसंपत्तयस्तदेव जन्मनगरं समाश्रित्य निजधर्मस्थानसमारचनपराः
 जिनशासनप्रभावनां विविधां कुर्वन्तो वैधर्मिकाणामपि मनस्सु जिनधर्म
 निश्चलीचकुरिति श्रीवितरागपूजायां धनदप्रबन्धः+ ।

इत्याचार्यश्रमैरुत्प्लाविःकृते प्रबन्धचिन्तामणौ विक्रमादित्याद्युदित-
 पात्रविवेचनप्रमुखजिनपूजायां धनदप्रबन्धपर्यन्तवर्णनो नाम प्रकीर्णकामि-
 धानः पञ्चमः प्रकाशः समर्थितः ॥ ग्रन्थाग्रं ३०००.

१ तद्वाग्निश्चतु D २ धर्मनिन्दापराणा ॥

+ अयं धनदप्रबन्ध. पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउदाजीशर्मभिर्लिखितम्

- ३१) दुःप्रापेषु बहुश्रुतेषु गुणवद्भूतेषु च प्रायशः
शिष्याणां प्रतिभाभियोगविगमादुच्चैःश्रुते सीदति ।
प्राज्ञानामथ भाविनामुपकृतिं कर्तुं परामिच्छता
ग्रन्थः सत्पुरुषप्रबन्धघटनाचक्रे सुधासत्रवत् ॥ १ ॥
- ३२) प्रबन्धानां चिन्तामणिरयमुपात्तः करतले
स्यमन्तस्य भ्रान्तिं रचयति चिरायोपनिहितः ।
हृदि न्यस्तः शस्तां सृजति विमलां कौस्तुभकलां
तदेतस्माद्ग्रन्थाद्भवति विबुधः श्रीपतिरिव ॥ २ ॥
- ३३) यथा श्रुतं संकलितं प्रबन्धै—
र्षन्थो मया मन्दधियापि यत्नात् ।
मात्सर्यमुत्सार्य सुधीभिरेव
प्रज्ञोद्धरैरुन्नतिमेव नेयः— ॥ ३ ॥
यावद्विवि कितवाविव रविशशिनौ क्रीडतो ग्रहकर्पदैः ।
ग्रन्थस्तावन्नन्दतु सूरिभिरुपदिश्यमानोऽयम् ॥ ४ ॥
नृपश्रीविक्रमकालातीतसंवत् १३६१ वर्षे फाल्गुनसुदि १५ स्वावद्येह
श्रीवर्धमानपुरे चिन्तामणिग्रन्थः समाप्तः ॥

१ त्रयोदशस्वप्नशतेषु चैक-

पञ्चाधिकेषु क्रमतो गतेषु ।

दशासप्तसप्त च पूर्णिमायां

ग्रन्थः समाप्तिं गमिषो मितोऽयम् ॥ ४

प्रबन्धचिन्तामणिस्थश्लोकानामकाराद्यनुक्रमः ॥

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
अकरात्कुरुते ...	... १६१	अलं कलङ्क ...	... ६८
टि. अक्षत्रक्षत. ...	... १८९	अलंकारः शङ्का. ...	... ३६
अगाधः पायोधिः ...	... १८९	अशाकभोजी ...	... २०१
अद्य मे फलवती ...	... १७२	अष्टमो मरुदेव्यां ...	... १००
अघाम धामधामार्कं ...	... १३३	अष्टौ हाटकफोटयः	१२,४१
अधिकारात्रिभिर्मासैः ...	... २७	टि. असत्यु ...	... ६२
अन्त्वोऽप्याद्यः...	... २	असेव्या मातङ्गा ...	... २३
अन्धयसुयाण ...	... ४४	असौ गुणी नमतु ..	... ७५
अन्नदानैः पयः...	... १७१	अहिंसालक्षणो ...	... ६६
अन्नदिणे शिव. ...	... ६१	टि. अहो लोमस्य ...	... ७४
अपुत्राणां धनं ...	... १४०	आकाश प्रसर ...	... १९०
अपूर्वयं ...	... १२	आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां ...	... २२
अभावप्रभवैः ...	... १९५	आज्ञावर्त्तिपु मण्डलेपु ...	... १५५
अभुक् ...	... २०१	आतङ्ककारणं ...	... १५०
अभूमिजं ...	... २०१	आदौ मयैवायं ...	... १२७
अभ्युद्धृता वसु ...	... ६१	आपण पर्ई प्रमु. ...	... १३२
अमुष्मै चौराय ...	... ४१	आपदर्थे धनं ...	... ३८
अमेघ्यमभ्राति ...	... ६२	आपद्रुतं हससि ...	... ३६
अम्बयफलं सु ...	... ७९	आप्ते दर्शनमागते ...	... १०
अम्बा तुष्यति न ...	... ४४	आवाल्याधिगमात् ...	... ६३
अम्मीणओ संदेस ...	... १२	आयासशत ...	... १९९
टि. अम्हइ ...	... १ ४	आयान्ति यान्ति च ...	... १७०
अयमवसरः सरः ...	... ३९	आयुक्तः प्राणदो ...	... १०३
अयि खलु विषमः ...	... ६३	आरनालगल. ...	... ६५
अर्था न सन्ति ...	... ५४	आहते तव ...	... १२
अर्थिभ्यः कनकस्य ...	... १५८	इकह फुल्लह ...	... १५२

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
इदमन्तरमुप	३९	का स्वं सुन्दरि जल्प	१७८
इयमाकृतिरयं	५१	कानीनस्य मुनेः	६५
इयमुच्चधियां	१९२	किं कारणं नु धन	५८
उज्ज्वलगुणमभ्युदितं	१३७	किं कृतेन न	१४३
सत्थायोत्थाय	७२	किश्चिन्नागा	२९
उद्धूमकेशं पद	२९	टि. किं नन्दी	६०
उन्नाहस्त्रिवुकावधिः	६७	किचनमात्रं जलं	४०
उपतिष्ठ	२६	किं वर्ण्यते कुच	६७
उभया सहितो	६	टि. कुक्षेः कोटर एव	८०
ऊरया ताविकु जहि न	२८	कुमुदवनमप	५४
एक जम्मु नगगुहं	५०	केवल्लिहुऊं नि	१०९
एकं मित्रं भूपतिः	१३२	केवल्लिहुड वि	१०९
एकस्त्वं भुवनो	१६७	को जागइ तुह	९३
एतस्मिन्महति	१८५	कोणे कोङ्कणकः	४८
टि. एतस्यास्य पुरस्य	१०२	कोशेनादि युतं	१०२
टि. एषा तटाक	६०	कचित्तूलं कचित्	१६८
कः कण्ठीरवकण्ठ	१०८	कचिदुष्णं	२००
कच्छपलभं	२८	क्षुत्क्षामः पथिको	५५
कट्टं काऊं मुकं	१५	क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः	८५
कतिपयदिवस	३९	क्षोणीरक्षण.	१८९
कतिपयपुर.	५६	खद्योतशुतिमा	१०९
कथाशेषः कर्णो	१४६	गतप्राया रात्रिः	६८
टि. कन्ये कासि न	८०	गयगदहं	३५
कमु करुरे	७९	गुम्भान्विधूय	१
टि. कयलितरु विञ्ज	१७	गूर्धराणामिदं	२१
कविपु बोदिपु	८०	गोपीपीनपयोधरा-	७७
टि. कसिणुजलो	१७	गौरी रागवती	१६८
काणवि विरह	४३		

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
टि. प्रासादार्थ	३९	दातुर्नार्थिसमो	९३
चक्रः पप्रच्छ	१८९	दानं प्रियवाक्यं	१६९
चतुर्मासी यावत्	१४९	दानं भोगो, ...	१९९
चिन्तागम्भीरकूपात्	६३	दानं विद्यादत्तं	४२
टि. चौरमागध.	१४	दारिद्र्यानलं	५५
चौलः क्रोडं पयोधेः	४७	दिवृक्षुर्भिक्षुरायात्.	११
छिन्नं ब्रह्मशिरो... ..	१८४	दिग्वासा यदि तत्	६१
जगद्देव जगत्	१८५	दीयन्ता दशलक्षणि	११
जइयह	४३	दुःप्रापेषु बहु	३०५
टि. जह सरणोतह	१७	देव त्वत्करनीरदे	८२
जा मति पच्छद्	३६	देव दीपोत्सवे	५०
जेसलमोडि मवाह	१०४	टि. देव श्रीगिरिदुर्ग.	१०२
जो करिवराण	१५८	देवादेशय किं	१०७
जो जेण सुद्धधम्ममि.	९२	देवे दिग्विजय	६३
झोली तुट्टी किं न	३५	देशाधीशो ग्राम	५७
तत्कृतं यज्ञ केन	४१	दोमुहय निरक्तर	६४
तव प्रतापज्वलनात्	४२	द्वाभ्यां यज्ञ हरिः	६०
टि. ताण पुरीयं	१७	धर्मच्छद्मप्रयोगेण	१६८
तित्थयागुणा	१६५	धर्मलाभ इति	११
त्यागैः कल्पद्रुम	८४	धारयित्वा त्वया	४५
त्रयोदशोषब्द	२०५	धाराधीश धरा	६५, ८१
त्रिभिर्विपैश्चिभि	१५९	धिगरोहणं	३
त्वचं कर्णः शिवि	१६७	नमस्तिष्ठति	१८५
त्वं चेतसंचेरसे	१८४	नमो यत्प्रतिभा	११२
टि. त्वत्साहसेन	३१	नमैर्निरुद्धा युवती	१०८
स्वयि जीवति	१८९	ननुत्तरं ऽध्व	१५७
टि. दत्ता कोटी	८०	न भिक्षा दुर्भिक्षे	५५
द्विरिद्रान्मृजतः	१८९	टि. न मानसे माद्यति	१०१

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
न यन्मुक्तं पूर्वैः	... १४०	पाणिग्रहे पुलकितं	... ६१
टि. नवजल	... ५०	पातु वो हेमगोपाल	... १४५
न सा सभा यत्र	... ८६	पिवेद्धटसहस्रं	... ११७
टि. नविमारीयए	... १०	पुत्रे वाससदस्त्रे...	१३, १२६
नाभेः सुतः स	... १००	पूर्णः स्वामिगुणैः	... १७२
नारीणा विदधाति	... ११०	टि. पोतानेतात्रय	... ४६
नाहं स्वर्गकलोप	... ५९	प्रतापो राजमार्त्तण्ड	... १५९
निजकरनिकर	.. ३९	प्रतिमावारिणो	... १६५
नियऊयगपूरणस्मि	... ४५	प्रबन्धाना	... २०५
टि. निर्वाता न कुटी	... ४६	प्रहत मुरजमन्द्र	... ६७
नृणामुपल	... १	प्रायः संप्रति	... १८५
टि. नागहृद	... ३१	प्रीणिनाशेषविश्वासु.	... ७३
नृपव्यापार	... १७२	वापोविद्वान्	... ४२
नेवाकृतिः फलति	... १२२	विन्दव श्रीयशो	... १६६
पङ्गरुभा	... १०४	बुधैः प्रबन्धाः	.. १
टि. प्रशान्त...	... १०	भजेन्माधुकरौ	... ५६
पइली ताव न	... १०३	भववीजाङ्कुर....	. १३८
पञ्चाशत्पञ्च	... ०२	मुखीमहि वय	... १३२
पञ्चाशद्भस्त.	... ७९	भूपःप्राहरिके	... ९
पञ्चाशदादौ किल	... १००	भूमि कामगवि...	... ९५
टि. पढमो नेहाहारो	... १७	भेकैः कोटर.	... ४६
पणसयरी वासाइं	... १७८	भेजेवकीर्णता	... ११२
पय.प्रदानसामर्थ्यात्	... ६२	भोगीन्द्र बहुधा	... १७३
परपत्थणापवत्तं	... ४५	टि. भोजराजमम	... ४७
टि. परिओसमुन्द्रगइं	... १७	भोजराज मया	... ४९
टि. परोक्षे कार्यहन्तारं	... १०१	भोजे रात्रि दिव	... ८०
पर्जन्य इव भूताना	... १४४	भोय ए हु गलि	... ७१

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
भोलि मुन्धि म गळु ...	३५	यः पञ्चग्राम ...	१७०
मृशंश्रुत	१	यत्र तत्र समये... ..	१३८
ध्रातः संवृणु पाणिनि ...	९८	यथाश्रुत	२०५
टि. मगं चिय अलहन्तो ...	१७	टि. यदाजीवश्च	१४
टि. मा भाक्षी	६९	यदि नाम कुमुद	१११
मन्दश्चन्द्रकिरीट ...	१९१	यदि नास्तमिते	३९
मस्तकस्थायिनं ...	७२	यदेतच्चन्द्रान्तर्जल ...	४०
टि. महालयो महा ...	१०२, १२०	यन्मार्गेषु चतुः ...	१९८
महिबीडह	१५८	यशः पुञ्जो मुञ्जः ...	३६
मङ्गुकारसमा	५६	यशोवीर	१६६
टि मा जाण कीर	१७	टि. यस्यान्तर्गिरीश	१००
माणुसडा दह	७३	याद्विद्विनो	१६५
मात्रयाप्यधिकं	१२२	यावद्विनि कित्तवौ ...	२०५
मानं मुञ्च सरस्वति ..	१२३	टि. यासौदक्षिण	१४
मान्धाता स मही ..	३३	यूकालक्षशतावली ..	१५०
टि. मणतवोनि	१०४	यूप वृत्वा पशून् ...	५९
मा मङ्कड कुरु	३६	येषा बलभया	५१
मा स्म सधि	९७	यौष्माकाधिप	४७
मीनानने प्रहसिते	१७	टि. रजरुबधू	१४
टि मुपं पद्मदल	१०१	रत्नाकर इव	१६५
मुखे हारावाप्तिः ...	७७	रत्नाकरात्सद्गुरु	१
मुग्गमासाइ	५७	रसातल यातु तव ...	५८
टि. मुञ्ज षडह्ला	३१	राजन्मोज कुल	४३
मुञ्ज भणइ	३४	राजप्रतिग्रह	१३४
मृगेन्द्रं वा मृगारिं ...	१७७	राज्य यातु श्रियो ..	१२०
मृतो मृत्युर्जरा	७२	राणा सर्वे वाणिजा ...	१०४
मैदिन्या लब्धजन्मा ...	२८	रात्रौ जानुर्दिवा	४५

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
टि. रुष्टेन मुख	... ३१	वैरिणोऽपि हि	... ५८
रे रे चित्त कथं	... ९१	ब्रजन ब्रजत प्राणा	... ५५
रे रे यन्त्रक	... ३६	व्यापिद्धा नयने	... १४५
लक्षं २ पुनर्लक्षं	... ४०	शीतेनोद्धुपितस्य	... ४४
लक्ष्मीर्यास्यति	... ३७	शैत्यं नाम गुणः	... १८४
लक्ष्मीश्वला शिवा	... १६९	शैलैर्वन्धयति	... ६५
लच्छि वाणि सुह	... १५१	शौर्यं शत्रु कुल	... ६७
टि. लब्धलक्षा	... १०२	श्रीगुणचन्द्र	... १
लिङ्गं जिणपन्नत्त	... १६५	श्रीनाभिभूः	... १
लिङ्गोपजीविना	... १६५	श्रीमज्जैत्रमृगारि	... १२३
लोकः पृच्छति मे	... ७२	श्री भोजे	... ८३
वक्त्राम्भोजे सर	१२,४१	श्रोतव्यं सौगतो	... ६६
वचनं धनपाल	... ६६	श्वः कार्यमथ	... ७२
वन्यो हस्ती	... ४	षष्टिलक्ष	... १४२
वरं भद्रैर्भाव्यं	... १५९	सप्रहैकपरप्राप	... ९२
वर्षासु यः	... २०१	संपत्तो नित्यम	... ९३
टि. वधोधर्मो	... ६२	संसारमृगतृष्णा	... ९१
वह्नप्रतिष्ठाचार्य	... १११	संसारार्णवसेतव	... १४४
वाढोतो वडवाण	... १०५	सइरु नही स	... १०४
वादविद्यावतो	... ११२	सउचित्तह	... ३५
वासो जडाण	... १८३	स एव भुवन	... ६१
टि. वली गरुआ	... १०४	टि. सत्यं त्वं भोज	... ४७
वल्लीछत्र	... ११३	सत्यं यूप तपो	... ५९
विद्धा विद्धा शिलेयं	... ७६	टि. सत्यं वप्रेषु	... ६०
विद्याहयित्वा यः	... १९४	सत्रागारमशेष	... ११२
विश्वामित्रपराशर	... १३३	सत्ति ही गिहिमित्ते	... १३४
वेलामहद्द	... ७३	सद्बृत्तसद्गुण	... १८५

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
सपादलक्षः	... १२३	सोहृगीत सहि	... १४६
टि. सयलज्जणाणन्द	... १७	स्नाताः प्रावृषि	... २९
सरस्वती स्थिता	... १२	टि. स्पशोऽमेध्य	... ६२
सर्वदा सर्वदो	... ११	टि. स्वच्छंसज्जन	... १४
सव्वत्थ	... ५७	स्वप्रतापानले येन	... २८
सायरखाई लंक	... ३७	स्वापदि तथा महान्तो	८७
सिंहो बली द्विरद	... १३३	हंसैर्लक्ष्यप्रशसै	... १६७
सिद्धेः स्तनशैल	... ९५	हंहो श्वेतपटा	... १०७
सुकृतं न कृतं	... १७१	हत्वा नृप पतिं	... ७६
सुरताय नमः	... ६८	हरिरिव बलि	... ९८
सुहृदेवेन्द्रस्य	... ३६	टि. हारो वेणीदण्ड	... १७
सेनाङ्गपरिवार	... ९२	हेम तुहाला कर	... १५१
सो जयउ कूट	... १२२	हेला निदलिय	... ४३

॥ प्राकृतशब्दानामकाराद्यनुक्रमः ॥

	पृष्ठ
अइकमे-अतिक्रमे ...	१७८
अक्षभूव-अत्यदुत. ...	४३
अक्षंभू-आश्चर्यभूत. ...	१५१
अच्छइकार-आश्चर्यकार	१३८
अच्छीणि-अक्षीणि ...	१५१
अङ्गप्य-अध्यात्म ...	१६५
अट्ट-अष्टौ ...	२८
अणिस्त्रिया-अनिश्रिताः	५६
अणु-अनु ...	७३
अणुदिणं-अनुदिनम्	१७टि. ७
अणुहरइ-अनुसरति ...	१०३
अत्तणो-आत्मनः	१७टि. ३
अत्थमणु-अस्तमन. ...	१५८
अत्थि-अस्ति	५७, १३२
अदिट्टी-अदृष्टा ...	१०३
अंधय-अन्धक. ...	४४
अन्न-अन्य	१७टि. ८
अन्नदिणे-अन्यदिने ...	६१
अप्पाणं आत्मानम्	१५
अघारि-अधुना	३१ टि.
अंबय-आम्न	... ७९
अम्मीणओ-अस्मदीयः	१२
अम्मीणा-अस्माकीनः	१०४-२
अये-इदम्.	१७टि. ६
अरीटं-अनवगणना	१७टि. ६

	पृष्ठ.
अलंभमाणं-अलभमानानां	५७
अलहंता-अलभमानः	१७टि. २
अवरि-अपरा ...	७३
असमत्था-असमर्थाः ...	४५
असाढि-अषानीम्	२७, १०४-२
अढपइ-दुर्गपतिः ...	३१
अदि-अधिके ...	१३
आइवो-आगच्छामः ...	७९
आई-अम्बा ...	४२
आउरणं-आतुराणाम्	५७
आणंदयरो-आनन्दकर	१७टि. ९
आपण-आत्मा ...	१३२
आवइ-आवति	१०४-४
आविसिइ-आगभिष्यसि	५०टि. ३
आहार-आधार.	१७टि. ८
इक-एक.	१२२
इकज-एक एव ...	७३
इकस्स-एकस्य ...	४४
इककह-एकस्य ...	१५२
इक्कु-एकं ...	४३
इच्छए-इच्छति ...	१३४
इत्थंतरि-इत्यन्तरे	५०टि. ३
इत्थी-स्त्री. ...	१०९
इम-एवम्	१० टि.
इस-एषा ...	३४
ई-इति ...	१०९

	पृष्ठ		पृष्ठ
ईस-ईषत्	१५१	एहु-एतन्	... ७१
वच्छग-उत्सङ्ग	१७टि ७	कइ-किमपि	१३२
उद्वावियउ-उद्वायित	४३	कओ-कृत	४५
उत्ताणु-उत्तान	१४६	कच्चम्मि अपके	.. ५७
उत्तु-पुत्र	९३	कज-कार्थ	७९, १३५
उत्रयाण-उत्रतयो	१७टि २	कधुयउ-कञ्चुक	१४६
उचितो-उचित	१७टि २	कट्ट-कष्टम्	१५
उन्मुय-उन्मुयति	५	कगग-कनक	.. ५७
उन्मीयइ-उन्मीयते	१६	कगगु-कनकम्	... ५७
उन्मुह-उन्मुह	.. ३५	कणय-कनकम्	६४
उर-उरमि	७१	कंठि-कण्ठ	४३
उवर-उदर	४५	कटुलउ-कण्ठीयकम्	७१
उरे-उरमि	१७टि २	कतह-कान्तस्य	... ७३
उन्वरिए-उद्वरित	५७	कन्ह-कृष्ण	... १२
ऊया-उच्यताः	२८	कमलस्त-कमलस्य	१०३
ऊण-पुन	१७८	कमु-किमु	७५
ऊपहरी-उपता	१५१	कय-कृतम्	१२२
एऊ-एतन्	५०	कयलि-कदलि	१७टि १
एऊला-एऊाकी	७९	कयली-कदली	१७टि ६
एऊक-एकम्	१०१-३	करसन-कृत्स्त	.. ७९
एऊी-एक	१०२	करालिइ-करालितथा	५३
एय-एतन्	१७टि ५, १०९	करि-कृत्वा (कुरु)	३५, ३७
एयइ-एतै	१५१	करिवा-कर्तुम्	१३२
एयाइ-एता	१७टि १	कर-करोमि	७९
एयाओ-एता	१७टि १०	करइ-करोमि	१४६
एरिस-एतादशम्	५५	कवणु कम्मै	.. ५३
एस-एय	१७टि ९	कम्मिणुज्जल-कृष्णोज्जल	१७टि ३

	पृष्ठ		पृष्ठ.
कहवि-कथमपि	१७टि ८	खीरु क्षीरम्	... ४३
कहिज्ज-कथय	... १२	गइंद-गजेन्द्र.	... ४३
केहउ-कीदशम्	... ७१	गउधि-गतोसि	... ६४
काइ-किम्	... ७१	गएहि-गतै.	१७८टि
काउं-कृत्वा (कस्य)	१५, ४३	गओ-गतः	१७८टि.
काणवि-कापि	... ४३	गउजोइ-गर्जति	... ३१टि.
कालाउ-कालात्	... १७८	गढ-दुर्ग.	-३७, १०४-२
काहू-कथम्	१०४-३	गढपइ-दुर्गपति.	... ३७
किउ-कृत.	... २८	गणियं-गणितम्	... ४४
किंपि-किमपि	... ४५	गणिया-गणिता.	... २८
कीजइ-त्रियते	.. १३२	गम्मरि-जालम	... ३१टि.
रति कीर्यन्ते(कृण्वन्ति)	१७टि. ४	गय-गज (गत)	... ३५
कीस-कीदश	... १८३	गयणि-गगने	५०टि ३
कुमर-कुमारपाल.	.. १३१	गयइ-गजानाम्	... ३५
कुलाईउ-कुलान्येव	१०४-१	गयाइ-गतानि	... ३५
कूडच्छरडो-कूटाक्षरदः		गयुं-गतम्	... ३४
कुटोच्छेदको वा	... १२२	गरूयाभा-गुरवः	१७टि. ७। १०४-३
के-किंवा	... २८	गलि-गले	७१, ५०
केहीसाटी-किमर्थम्	... १५२	गवु-गर्वम्	... ३५
कोडि-कोटि.	१७टि. १, १०	गहणु-ग्रहणम्	... १४६
खउ-क्षय.	.. १५२	गहिऊ-गृहीत्वा	१७टि. १
खगु-खड्ग	.. ५०	गहियाइ-गृहीता	१७टि. ८
खगार-खेङ्गारे	१०४, ३	गहीयाओ-गृहीताः	१७टि. १०
खंगारिहि-खेङ्गारे	१०४-१	गिउ-गतम्	... ५०
खट्टगलियाइ-भुक्तो-		गिहिणा-गृहिणा	... ९२
द्रीर्णानि	१७टि. १, ४	गिहिमत्ते-गृहिमात्रे	... १३४
खडह्ला-स्त्रलिता	३१टि. ४	गुंजाहि-गज्जाभिः	... ६४
खाइ-परिखा	३७	गोरी-गौरी.	५०, १०३

	पृष्ठ.		पृष्ठ
घण-घनः	३१ टि. १	जंबूय-जम्बुक.	... १५८
चउदसइ-चतुर्दश	३५	जम्मु-जन्म	... १५९
चक्कवइ-चक्रवर्ती.	... ९३	जम्मो-जन्म	... १६०
चंदण-चन्दन.	१७टि. ९	जयउ-जयतु	... १२२
चंदस्स-चन्द्रस्य	... १०३	जरठत्तण-जरठत्वेन	१७टि. ५
चिक्किणलि-पिच्छिला	३१ टि.	जरि-यदि	५०टि. ३
चितंति-चिन्तयति	१७टि ६	जसु-यस्य	... १४६
चितवइ-चिन्तयति	... ४३	जस्स-यस्य	... १७टि. ९
चिय-एउ	१७टि २	जह-यथा	१७टि. ५, ७
चीत-चित्तम्	... ९३	जहिं-यैः	... २८
चूरि-चूर्णिता	... ३४	जांह-यत्र	... १५१
चेव-एव	... ९२	जा-यावत् (या)	... ५७
चोरीयए-चोर्यम्	१० टि.	जाइ-यानि	... १७४
छट्टंति-त्यजन्ति	१७टि. ७	जाइवो-यामः	... ७९
छत्तं-छत्रं	... १२२	जाईयउ-जात	... ४३
छहूत्तरइ-पडुत्तराणि	... ३५	जाण-जानातु	१७टि. ५
छार-भस्म.	... ३५	जाणइ-जानाति	... ९३
छित्तुण-छित्त्वा	... १२२	जाणीसीइ-ज्ञायते	५०टि. ३
जं-यत्	१७टि. ८	जायइ-जायते	... ९२
जइ-यदि	३४, ४३, ७३	जायंति-जायते	१७टि ४
जइवि-यद्यपि	... १६५	जिण-जिन.	१५२, १५८
जउणानइ-यमुनानदी	१७टि. २	जिम-यथा	३५, १०४
जग-जगत्	... १२	जीविजइ-जीव्यते	... १८३
जडाण-जडानाम्	... १८३	जाइयए-येयम्	१०टि.
जण-जन.	१७टि. ८	जाएहिं-जातै.	... ४५
जणणि-जनवी	४३, ४५	जलनिहि-जलनिधि	९३ टि.
जणेसु-जनस्य	... ४५	जीता-विजिताः	... ९३
		जीनुप्पत्ती-जीवोत्पत्ति	५७

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
जुत्त-युक्तम्	... १४६	ताण-तेषां	१७टि. ५
जुञ्चण-यौवन.	... ३४	तारय-तारक	... १२.
जे-ये १७टि. ६, ३५, ५६, १५१		तालाहलं-हालाहलम्	१७टि. ५
जेण-येन	४४, ९२, १०२	ताव-तावत्	१०३
जेवं-यदेवं	... १५१	ताविड-तापितः	... २८
जेसल-जयसिंह.	... १२२	तिक्खां-तीक्ष्णाः	५०
जेसलु-जयसिंह.	१०४-२	तिणिसिउं-तन्निश्चया	... १५२
जेहं-यै.	... ४५	तित्थपर-तीर्थकर.	१६५
जे-यः	९२, १५८	तिदिण-त्रिदिन.	... ५७
झाही-घर्षित्वा	... ७९	तिन्नि-त्रीणि	... १७८
झोली-	... २५	तिम-तया	... ३५
झीणित्ते-क्षीणत्वे	... १८३	तिसिण्हं-ताभिः	१७टि. ८
झुरि-खिद्यस्व	... ३४	तिहुयण-त्रिभुवन	... १२२
ट्युमगु	१-१७टि	तुञ्हा-तव	४४, ६४
ठाविड-स्थापितः	... ९२	तुटी-तुटित्वा	... ३५
ठीहियांह-दाक्षिण्या	... ३५	तुम्ह-तव	... ५७
डुव्विड-भूडितं	... १०२	तुरच्च-तुरग.	... ३५
डालिउं-डौकितम्	१०४-३	तुरियां-स्त्रीकटाक्षाः	... ५०
णह-नक्	... १२	तुह-तव	१३, ९३, १२६
तठ-ततः	५०टि. ३	तुहाला-तावकीनः	... १५१
तस-त्रस	... ५७	तेण-तेन	... ५६
तसु-तस्य	... १५८	तोहिं-तैः	१७टि ८
तस-तस्य	१७टि. ९, ९२	तौ-तदपि	३४, १५९
तह-तया	१७टि १	तोळंतु-तोलयन्	... ६४
तहय-तथात्र	१७टि. ३, ७, ८	थणयाण-स्तनयोः	१७टि. २
तांह-तत्र	... १५१	थंमाण-स्तम्भनाम्	१७टि. ६
ता-तस्मात् । तदा	... ३५, ५७		
ताहं-तानि	१७टि. ४		

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
धिय-स्थितं (जाता)	३४	दुवार-द्वार.	... ६१
धिया-स्त्रियाम्	... ३५	देअइ-ददाति	... १०४
धोवावि-स्तोकेपि	१० टि.	दोजीहा-द्विजिहाः	... १८३
धोव-स्तोकं	१० टि.	दोमुहय-द्विमुखक.	... ६४
दईयए-देयं	१० टि.	दोरीवन्धीयड-द्वारकनद्धः	३५.
दइ-दडम्	३५	धडकइ-गर्जति	२० टि. ३
दन्ता-दान्ताः	... २६	धम्मगुरु-धर्मगुरुः	... ९२
दलइ-दलति	... १५८	धम्मम्मि-धर्मः	... ९२
दससिरु-दशगिराः	... ३७	धम्मो-धर्मः	... ९२
दसा-दशा	... ७३	धरइ-धरति	१७ टि ७
दह-दश	१७, टि. १	धरिड-धृतः	१०४-३
दहक-दशक.	... २८	धरिज्जसु-धारय	... ४५
दहिण-दग्नि	... ५७	धी-ही	... ७९
दाऊण-दत्त्वा	... १५८	धुआ-पुत्री	... ४२
दाणार्ड-दानात्	... ९२	नई-नदी	७३, १०-४-४
दालिदिहि-दारिद्र्येण	... १२	नडुलाइ-नकुलानि	१०४-१
दिट्ट-दृष्टम्	... २३	घाई-धावति	... ९३
दिणेशरह-दिनेश्वरस्य	१५८	घोय-प्रक्षालति	... ९३
दिण्हा-दत्ता	... १५८	नग-नग्नः	... ९०
दिता-ददन्तः	१७ टि ६	नत्थि-नास्ति	१०९, १६१
दीहडा-दिनानि	... २८	नरिंदो-नरेन्द्रः	१३, १२२, १२६
दुक्ख-दुःखम्	... १५२	नवनवइ-नवनवति.	... १३
दुअलो-दुर्बलः	... ६१	नवरि-नवरस्	१७ टि १, १०
दुमस्स-द्रष्टव्य	१७ टि. ९	नवोरहि-अनपरा	... ७३
दुमो-दुमः	१७ टि. १०	नाणा-नाना	... २६
दुहलियं-दुर्ललितम्	१७ टि. ९	नाराय-नाराच	... ६४

	पृष्ठ
नाह-नाथ	... ९३
निषवि-निषेवि	... ६१
निर्गुणपि-निर्गुणमपि	१७टि ७
निघट्ट-निकृष्ट.	... २८
निजजर-निर्जरं	... १६५
निहलिय-निर्दलित.	... ४३
निबद्धि-निर्बद्धम्	... ७१
निभिच्च-निर्भृत्य	... ३५
निर्मिओ-निर्मितः	... ४४
निय-निज	... ४५
निरकरर-निरक्षर.	... ६४
निव-नृप.	... ६१
नियम्बविम्बम्भि-नित-	
म्बविम्बे	१७टि ३
नवि-नहि	१०टि
निवारीयए-निवारणीयम्	१०टि.
निष्वाण-निर्वाणम्	... १०९
निहाण-निघात.	१७टि ३
निहालइ-पश्यति	... ९३
नेय-नैव	... ४३
नेह-स्नेह	१७टि ८
नेहु-स्नेह	९० टि
पइ-पति. [अपि]	४३, १०४ ३
	१३०
पइली-प्रकृति.	.. १०३
पच्छइ-पश्चात्	३६, १४६
पडइ-पतति	१७टि ९ ९७
पडिपइली-प्रतिप्रकृति	१८३

	पृष्ठ.
पडिमासु-प्रतिमासु	... १६५
पडिलगा-प्रतिलगा:	१८३
पडिहाइ-प्रतिभाति	... ७१
पहुगु-लघुषिठरम्	... ३५
पडमो-प्रथमः	१७टि. ८
पणसयरी-पञ्चसप्तति	१७८
पण्डिया-पण्डिताः	... १५१
पत्तं-प्राप्तम्	१५, ७३
पक्कं-पक्वं	१७टि. ५
पत्थण-प्रार्थना.	... ४५
पन्नत्तं-प्रज्ञप्तम्.	... १६५
पमुह-प्रमुखम्	... ९७
पय-पदम्	... ५७
पयडिय-प्रकटित	... ४३
पयाव-प्रताप.	... ४३
परदारागमण-परदारागमनं	१०टि.
परोवयारिणो-परोपकारिणो	१५
पगण-प्राणा	१०५-५
परिओस-परितोष	१७टि. ४
पडिट्टं पर्थस्तम्	... ७३
पलोडय-प्रलीन्यते	... ६१
पवणो पवन	... ७९
पवत्तं-प्रवृत्तम्	... ४५
पसरस्त-प्रसरस्य	... ४३
पसिद्ध-प्रसिद्ध	... ७३
पह-पद.	... १५१

	पृष्ठ		पृष्ठ
पहिली-प्रथमा	३६	फेणपुञ्जुब्ध फेनपुञ्ज इव	१७टि ०
पहीणं-प्रहीणम्	१६०	वत्तीस वार्तादाम	३२
पाइ-पाणिम्	३५	बलिबन्ध-बलिव ध	१०
पाय पादम्	१३टि १२८	बापो पिता	४०
पाय प्राय	१२८	रिंठ-वृन्तम्	७९
पायक्कञ्जा-पादगा	३२	वीजउ द्वितीय	१३२
पायवे-पादपे	१७टि ७	वे डौ	७९
पायाल पातालम्	६४	भगगखय भागवश्ये	३७
पावइ प्राप्नोति	१६९	भगु भग्न	९०
पिक्खि प्रेक्ष्य	३२	भगि भृङ्गि	६१
पिच्छति पश्यति	१७टि ८	भजिगय-भग्नम	३७
पियसहि प्रियसखि	१७टि ४	भजिऊण भइत्वा	१७८टि
पियावड पाययामि	४३	भजिता-भइत्वा	१७८टि
पिण्डण पीडनम्	१९८	भउसिरि-नष्टत्री	१०
पुट्टिहि-पुट्टे	१४६	भणइ भणति	२८, ३४, ३६, ६१
पीणुजयाण पीनोजतयो	१७टि २	भणिमो भणाग	६४
पुट्टो-प्रष्ट	६१	भमइ धमति	१७टि २
पुत्त-पुत्रम्	२५	भरठ मृत	१२१
पुणो-पुन	७३	भरीया मृता	१०टि ३
पुत्ते-पूर्णे	१३	भवणं भवने	६१
पुरिसाण-पुरुषाणाम्	१७टि ६	भुजइ-भुङ्क	१ ९
पुहवी-पृथ्वी	४१ १	भुया भुजग	१७टि ३
पुरणम्मि-पुराणे	१२२	भागी भाग्यै	२१
पेक्किप्पिसि-प्रेक्षसि	३१टि	भावम्मि-भावे	७टि ५
प्राणरुइ प्राणान्	१०४ १	भावीयउ भाव्यते	१०४ ४
पुल्लइ पुष्पस्य	१२२	भोगवीइ-भुक्ता	१०२ २
फलाइ फलानि	१७टि ६	भोगावह भोगावत्तन	१०५ २

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
भोय-भोज.	... ७१	माणुसह-मानुषस्य	... १३२
भोलि-हेअजे	... ३५	मांडीड-मण्डितम्	१०४-२
भोलिम-मुग्ध.	... १९२	मारिओ-मारितः	... १७८
मडलिअं-मलिनितः	... १५	मारीतां मृते	१०४-३
मई-माया	... ४३	मारीयण	१०८ि. ५४
मण्ण मृगेण	... ४३	मासाइ-मापादि.	... ५७
मकरि-मा कुरु	... ३७	मिल्लण-म्लान.	... ७९
मगा-मार्गी	१७८ि. २, ७३	मीट्टि-मृष्टा	... ३४
मगाडा-मार्गी:	९०८ि. ३	मुइज्ज-मोचितः	... १२
मग्गु-मार्गीम्	... ९३	मुक्क-मुक्तम्	... १५
मंकड-मर्केट.	... ३५	मुउ-मृतः	... ३५
मज्झिमि मध्ये	... १२२	मेहिइसु-मुक्त्वा	... ९३
मज्झे-मध्ये	... १८३	मुग्गा-मुद्ग	... ५७
मणि-मनसि	१०४, ३	मुज्झारा-ऊर्ध्वतिर्यग्बद्ध-	
मत्थरु-मत्सरः	१०४-३	काससदशाः	... १७
मंतण-आमन्त्रण.	... ३५	मुंजह-मुञ्जस्य	... ३५
मम्मणह-मन्मथ.	... ३५	मुणालवई-मृणालवती	३४, ३६
मयं-मतम्	... १०९	मुणिर्यं-ज्ञातम्	... ५७
मवाह-मद्दास.	१०४-४	मुत्तिय-मौक्तिकानि	... १५८
मह मम	... ७३	मुग्घि-हेमुग्घे	... ३५
महल-महान्	.. ७३	मुह-मुल ४३, ७१, १०३, १५१	
महुकर-मधुकर	... ५६	मुहकाणि-प्रमुखाणि	... १५१
माइइं-माकन्दम्	१७८ि ५	महु-मैघः	५०८ि ३
माणु-मार्गी:	... १३२	मोहि-संमर्ष (मुक्त्वा)	१०४-४
माटि-निमित्तम्	... १५२	य-ष	१७८ि. ३, १०, १३२
माणियां-अनुभूताः	... ५०	यणु-जनः	... १४६
माणुसडा-अनुप्याः	... ७३	याणिमो-जानीमः	... ७९
		रक्खा-रक्षा	१७८ि. ३

	पृष्ठ		पृष्ठ
रयण-रत्नम्	७३	वस-वशम्	१२२
रयणायर-रत्नाकरे	७३	वई पति	१७८ टि
रया-रता -	५६	वट्टिय-वर्तितम	१७ टि ७
रह-रथ	३१	वडुड-वरिष्ठ	१०४ ०
राउ-राजा	३७	वडवाण-वर्धमान	१ २ १
राणइ-राणक	१०४ १	वणिज्जडु-वाणिय	१०८ ०
राणा-राजान	१०४ २	वन्दइ-वन्द्यत	१६५
राय-राज	१३, ९३, १००	वराउ-वराक	४३
रायविण्डे-राजविण्ड	१३४	वराण वराणाम	१५१
राया-राजा	१७८ टि	वरिसाण-वपाणाम	१३
रावणू रावण	४३	वलतो वलन्	१७१ टि
रिद्धि-रुद्धि	१५१	वल्ही वल्मी	१७८
रुदाइच-रुद्रादिय	३५	वलिवलि-पुन	१०४ ४
रेहइ-राजत	१७ टि ३	वसओ-वगाण	१५८
लउ-लब्धुम्	९३	वाडी-वाटी	७९
लकणउ-लक्ष	२८	वाडी-वृश्चित	१०४ १
लग्ग लग्नम्	७२	वाणिया-वणिज	१०४ ०
लग्गु-लग्न	१०	वास-वर्ष	१३
लक लङ्का	३७	वासाइ-वपाणि	१७१
लच्छि-लक्ष्मी	१११	वि-अपि	१७ टि ७, ९ ३५
लच्छिहि-लक्ष्म्या	७१	विउपी विदुपी	५२
लामइ-लभ्यते	२८	विडल विपुल	१५१
लालिय-लालित्तम्	१७ टि ५	विक्कम विन्नम	१५, १७८
लाहो-लाभ	१८३	विगहो विग्रह	४३
लिद्ध-लब्धा	७३	विघन विन्न	३६
लोय-लोक	७३	विज्जपुज विद्यापुत्रम	४०
लोहमइ लोभमति	६४		

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
विज्ञ-विन्ध्य.	१७टि ७, १७टि. १०	सउ-सर्प	३४, १०४-१
विगु-विना	१०४ ४	सक्कर-शर्कग	... ३४
विदलं द्विदलम्	... ५७	सगठिय-स्वर्गस्थित	... ३५
विद्वड-विस्मय	... १८३	सगि-स्वर्गे	१० टि
वियंभी-विजृम्भिणी	... ४१	सठाणं-स्वस्थानम्	१७८ टि.
वियाणतो विज्ञाने	१६५	सत्ति-शक्ते	... १३०
विरहाओ विरहा	१७ टि. ४	सन्धाण-संधान	... ४३
विलुद्ध-विदुवति	... ४३	सत्रेण-सैन्येन	... १७८
पिण्ट-वृन्तं	... ७९	समुप्पन्नो-समुत्पन्नः	... १७८
विणासं-विनासं	१७टि. ६	समुब्भटो-समुद्भट.	... ७९
विसाव-विपाद	... ३७	सय-शत.	... ३४
विसारता-विस्मारितम्	१०४-५	सयम्पि-शतमपि	... ४४
विहि-विधि	१५८	सयस्मि-शतं	... १२
विहिणा-विधिना	... ४४	सयल-सकल	... १७टि. ८
वीससइ-विश्वसिति	... ३७	सयाइ-शतानि	... १७८
वीढह-पीठस्य	... १५८	सरणो	... १७टि. ७
वीसरइ विस्मर्यते	१०४-५	सरइ-सरति	... ७३
वुचंति उच्यन्ते	... ५६	सरसति-सरस्वत्याः	... ७१
वेढइ-सहते	... ३६	सरिस-सदृश	१७टि. ६
वैसानरि-वैश्वानरे	१०४-१	सरीरु-शरीरे	... ४०
संजयेण-सयतेन	... ९२	सकण-श्रवण	... १८३
संदेसडओ-संदेशक	... १२	सक्क-सर्व	... ९३
संपजइ-संपद्यते	... ३६	सक्कट्य-सर्वत्र	... ५७
सइ-शतानि	... ३५	ससि-ससित.	... ५७
सइ सत्य-	१०४-१	सद-सद	... १५८
सइरु-सरुय	१०४-१	सह-सह	... १३
		सहि-सहित	४३, १४६

पृष्ठ.		पृष्ठ.	
सहिबस्स-सहितस्य ..	१०९	सेट्टि-श्रेष्ठिः	१०४-२
सामि-स्वामी	१५२, १८३	सेल-शैलः	... २०२
सायर-सागर.	... ३७	सो-सः	३७, ९२, १५८
सारित्थो-सदृशः	... १३	सोनासमा-सुवर्णसमाः	१०५-५
सलाहण-शालिवाहन	१७-२,	सोहग्गीव-सौभाग्यतः	१४६
	१८टि. १०	हरडइ-हरीतकी	... १४६
सासणं-शासनम्	... ५७	हरिसट्ठी-हर्षार्थे	... ३५
साहा-शाखा	... ७९	हाथ-हस्त.	... ७९
साहुणो साधवः	... ५६	हाथि-हस्ते	... १३२
सिज्झइ-सिष्यति	... १०९	हारिओ-हारितः	... १५
सिद्धिलं-शिथिलम्	... ७९	हालेइ-जङ्घालति	... ९३
सिरि-श्री	५०, १५८	हिट्ठा-व्यथः	... १५१
सिहरु-शिखरम्	१०४-३	हिडइ-हिण्डति	... ३५
सिहरे-शिखरे	... २०३	हु-अपि	१०टि. ४५
सीज्झे-खिद्यते	... ३५	हुज्ज-भवेत्	१०टि. ९
सीहो-सिंहो	... १५८	हुं-भूताः	... १०९
सुक्कस्स-शुक्रस्य	१७टि. ९	हुउवि-भूतोऽपि	... १०९
सुक्के-शुक्के	१७टि. ७	हुयउ-भवेयम् भूतः	... ३५
सुक्खाइं-सौख्यानि	१७टि. ४	हुया-भूता	... १०९
मुणियइ-भूयते	... ७३	हुयावि-भूतापि	... १०९
सुद्धीए-शुष्या	... १६५	हेठि-व्यथः	१०४-२
सुंदराइं-सुन्दराणि	१७टि. ४	होइ-भवेत्	... ३६
सुपकं-सुपकम्	... ७९	होइ-भवति	... १५८
सुयाण-सुतानाम्	... ४४	होईअं-भवेयम्	... १३२
सुरय-सुरत.	१७टि. ३	होउन-भवितव्यम्	... १५८
सुसमत्था-सुसमत्था	... ४५	होमीइ-जुहुमः	१०४-१
सुहु-सुखम्	... १५२	होसे-भविष्यति	३१ टि.
		होही-भविष्यतिः	... १३

नरनगनगरनद्यादिविशेषनाम्नामनुक्रमः ।

	पृष्ठ		पृष्ठ.
अग्निवैताल	३।४।४९	टि आकडदेव	... २२
अच्छोद	... १०१	आकेवालीयाग्राम	... १७१
अजयदेव	१५७।१५९	आनाकभूप	... १२३
अणहिल	... २०		१२९।१५४।१५५
„ पुर	२०, २६।५०	आनाकनन्दन	... १६०
	९७।१२०।१२४	आनादिभूपति	... १५०
	१२६।१३१।१४०।१४१।	आभड	११२।११३
	१४३।१४८।१४९।१५१	आभीर	... १०४
अनुपमा	१६१।१६९।	आमिगपुरोहित	... १३३
	१७१।१७२	आम्बड	९१।१३०।१३१।१४२
अनुपमासरः	... १६३	आन्नभट	१४३।१४४।१५८
अन्ध्रः	... ४७	आलिग	९६टि., १४९।१५०
अभयदेवसुरिः	१७६।१९८	आलिङ्ग	१२५।१२७।१२९
अम्बिका	... २०१	टि. आलिम	१६८
अरिष्टनेमिप्रासाद-	... १०६	आलुया	... ७५
अरुन्धती	... ४३	आवश्यकवन्दनानिर्युक्ति	१६५
अर्जुन	... ४९	आशराजमन्त्री	... १६१
अर्जुनदेव	... १५९	आशराजविडार	... १६४
अर्धाष्टमदेश	... १३५	आशापह्नी	... ८८
अर्बुद	१८०।१८१	आशाभिधान	... ८८
अर्बुदवसहिका	.. १६५	आशाम्बिलीग्राम	... ११५
टि. अलंकाररत्नाकर	... १८४	टि. उच्चायां	... १५५
अवन्ति	२।८।१७३।१९८	उज्जन्तसेल	... २०३
अश्विनीकुमार	... २०१	उज्जयिनी	... ९
अष्टापद	... १९६		

	पृष्ठ.		पृष्ठ
सज्जयन्त	१०५।१५२।१६४	कद्रमहाकाल	... १८
सं हामाम	... ११६ ।	कन्यडि	... २६
उत्तराध्ययनसूत्र	... १०७	कन्यादुर्ग	... २४
उद्यन (उदा)	९०।१२५।	कन्यकुब्ज	१८।२०।४७।२०२
	१२७।१२८।१३२	कपर्दिमन्त्री	१४१।१४४।१४६
	१३४।१३५।१३६		१४७।१५७।१५८
	१४०।१४१।१५९	कपर्दियज्ञ	... २०४
उद्यचन्द्र	... १४७	कपिलकोट	... २८
उद्यनचैत्य	१४४	करम्बत्रिहार	... १४८
„ विहार	... ९१	टि. कर्कशा	... २२
उद्यप्रभदेव	... ११२	कर्ण	८६।८७।८८।८९
उद्यमती	८६।८७।८९	„ कर्ण-डाहलदेशीय	७७।७८
उपसर्गहरस्तोत्र	... १९६		७९।८०।१४६
उपासकदशा	... १६२	कर्णमेरुप्रासाद	८९।११४
उमापतिधर	१८०।१८५।१८६	कर्णसागर	... ८८
उर्वशी	... १४६	कर्णाट.	४७।८७।१०६
ऋषभः	... १००		१२०।१५५
„ देवप्रासाद	.. ९९	कर्णावती	८८।९०।९१
ऋषभपञ्चाशिका	... ६०		१०६।१३५
एकपद	... २०२	कर्णेश्वर	.. ८८
फङ्करोल	... २७	टि. कर्पूरकविः	.. ८०
कच्छ(प)देवा	२८।१५५।टि	कलविणि	... १३०
कण्ठाभरण	... ९८	कलहपञ्चानन	१२८।१०९
टि. कण्ठेश्वरी	... २२	कलिङ्गा	... ४८
टि. कथाकोप	... १८० ।	कल्याणकटक	... १८
टि. कथारत्नाकर	... ४१	काकरप्राम	... १९
टि. कथासरित्सागर	... १७३	काकल	... १११
		काकू	... १७६

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
कातन्त्र	... ९८	कुमारपाल	... १२४
कान्हडदेव	१२६।१२७		१२५।१२६।१२७
कान्ह	'... १४८		१२८।१२९।१३१
कान्त्थां'पुरि'	१८२।१९८		१३२।१४१।१४४
कामन्दकीयनीति	... १४४		१४५।१४७।१५०
कामलता	... २७		१५१।१५४।१५५
कामशास्त्र	... ६७		१५७।१५८।१६४
कामिततीर्थ	... १८०	टि. कुवलयान्द	... १८४
कालमेघ	.. २०२	टि. कुमारपालप्रबन्ध (जिन.)	८७
कालिका	... ७		८८।१०५।१३१।१४५
कालिदास	... ७		१५४।१५५
कालिन्दी	... १२३	कौल्या	... ७५
टि. काव्यानुशासन	११।४२।४७।६१	कुमारपालविहार	१४६।१५१
काशहदनगर	... ३१	कुमारविहारप्रासाद	... १४९
काशिनगरी	१२०।१४६।१८६	टि. कुमारसंभव	... ४२
टि. काश्मीर	... ९६	कुमुदचन्द्र	१०६।१०७।१०८
टि. कीरे	... १५५		१०९।११०।१११
कीर्तिकौमुदी	टि. ६६।७५।१०२	कुम्बुलादेवी	... ११०
कीर्तिराज	... २७	कुलचन्द्र	५०।५१
कुङ्कुणदेश	१३०।१३१	कुसुमपुर	... १८३
कुडङ्गेश्वर	... १२६	कोच्छरवा	... ८८
टि. कुन्तलपतेः	... १८९	कोपकालानल	... १९०
कुन्तलमण्डल	... १८८	कोलापुर	११८।११९
कुमारनरिन्दो	१३।१२६	कोशल	... ४८
कुमारदेवी	... १६१	कौङ्कण	४७।१४४।१९४
कुमारदेवीसरः	... १६४	कौतुकीसीलण	११९।१२०
		क्षेमराज	२२।२३
		खङ्गार	... १०४

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
खड्गमहास्थान	... १७४	चाङ्गदेव	१३५, १३६
गङ्गा	१२०।१६९।१८६	चाविग	१३५, १३२
गाडरारघट्ट	... १५९	चाविणेश्वर	२९टि ४
गाथाकोश	... १७	चाणाक्य	... .. ६७
टि गागिल	... १०७	चान्द्र	... .. ९८
गुणचन्द्र	. १	चापोत्कटवश	... १८, २२
गूर्जरपरित्री-देश	१८	चामुण्डा	.. १३५
२।२४।३।४।७।५०।८५।९९		चामुण्डराज	२९टि., ३०, १६०
१०६।११७।११९।१५९		चारित्रमुन्दराणि टि	८८, १४२
गोदावरी	१४टि ३३		१४५, १५६
गोनश	... १३५	चाहड	९१, १२८टि १५३,
गोवर्धनराजा	१८१।१८२		१५४
टि. गोवर्धनसप्तशती	... ६१	चित्रकूट	.. १२९
गोविन्दाचार्य	... ४४	चिन्तामणिगणेश	७९, १९८
गोडदेश	५०।१८४	चेदि	... ४७
गौरी	.. २०३	चौल-(ह)देश	४७, १८१
चण्डादेवी	. १२४	चौलुक्यवश-चालुक्य	३८।९७
चण्डलिङ्गनामा	१२८		११९
चण्डीशतक	... ६९	जगह्मणविरुद्ध	२९टि ४, ३०
टि चतुर्विंशतिबन्ध	११३, १५३	जगदेव	१८८, १८९, १९०, १९३
चन्द्रनाथदेव	२९टि ४	जम्ब-जाम्ब	... १९, २०, १०९
चन्द्रनाथार्य	... ७६	जम्बूद्वीप	.. १०७
चन्द्र (नगर)	३४ टि १	जयकेशीराज	८७, ९२०
चन्द्र (राजा)	३४ टि. १	जयचन्द्र	१२०।१८६।१८८
चन्द्रप्रभ	१, १६४, १७८	जयलदेवी	१६९, १७०
चन्द्रलेखा	... १९७	जयदेव पं०	... १६७
चन्द्रावती	... १६५	जयन्तीदेवी	... ८८

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
जयमङ्गलमूरि	१०२टि.	त्रिभुवनपाल	... १२४
जयसिंहदेव	८८, ११६, १२३	त्रिभुवनपालविहार	... १४२
जावालिपुर	... १६५	त्रिपुरधर्मस्थान.	२६, २७, १३२
जिनदत्तसूरिवार्यटोयः...	१६४	त्रिपुरप्रसाद	... २६
जिनप्रभसूरि कृततीर्थकल्प-	टि.	त्रिपट्टिशलाकापुरचरित.	१४०
	१४४, १७८	त्रैलोक्यपाद	... २०२
जीमूतवाहनः	... १६७	याहड	... १११
जैसत्रु	१०४, १२२	दक्षिणापथ	... ५०
जैत्रसिंह	... १७२	दण्डक	... २३
जैनव्याकरण	... ९६	दधीचि	१६७, १८९
जैनेन्द्रव्याकरण टि.	... ९६	दशरथ	... ३६
ज्ञानसागर	... १६	दशवैकालिक	... ५६
झालाझातीय	... ३१६	दससिरु	... ३७
झोलिकाविहारे	... १५२	दान्त	... ७
डामर	४६, ४७, टि. ४८, ५१	दीप	टि. १५५
	५२, ७९, ८०	दुर्लभराज	२९, टि. ४, ३०
डाहलदेशीय	७६, ७७, १०३, १५१	दुर्लभसरः	२९ टि. ४, ३०
दङ्कुशाला	... १७९	देमतीराज्ञी	... ७६
दह्राभिधान	... १९६	देवचन्द्र	९६ टि. १३५
तिलकमञ्जरी	... ६४	देवराज	... १६०
तिलकदेश	२५, ३३, ३४ टि. १	देवल (राजा)	३४ टि. १
	४८	द्वयाश्रय	... ९८
तुङ्गनामा	१९१, १९२	देवसूरि	१०६, १०७, १०८
तेजःपाल	१६०, १६१, १६२		१०९, ११०, ११२
	१६९, १७०, १७१, १७२	देवाचार्य	११०, १११
वैलप (वैलिप)	२५, ३३, ४८	देवादित्य	... १७४

	पृष्ठ		पृष्ठ.
द्वारवती	... १९७	नागार्जुन	२९, १९६
धनदः	२०३, २०४		१९७, १९८
धनपति	... १९७	नाचिराज	८० टि.
धनपाल	५५, ५६, ५७, ५८, ५९	नाभाग	... १४१
	६०, ६१, ६३, ६५, ६६	नाभि	... १००
धनेश्वर	... १९८	नीलकण्ठेश्वर	... ८०
धरणिग	... १७१	नेमीश्वर	... १०९
धरणेन्द्र	... १९८	पञ्चाश(स)रग्राम	१८, २०
धर्मदेव	... १	पञ्चासरचैत्य	... २०
धामणउलिया	... २०२	पद्माकर	९६ टि.
धारा	२९ टि. ४९, ५०, ५४	पद्मावती	१८७, १८८
	७५, ८०, ९४, १९९	पम्पा	... १०१ टि.
धुन्धुकनगर	१३५, १५२	परगढ़ी	१५९, १८८, १९०
नगरपुराणे	... १००		१९१, १९३
नडोलाग्राम	९६ टि.	परमारवंश	२७, ३०
नन्द	१७४, १९४	पराशर	... १३३
नन्दिवर्धन	... १८३	पल्लीग्राम	... १७६
नन्दीश्वरकर्मस्थाय	... १६३	णटलीपुरनगर	१७४, १९४
नन्दीश्वरावतार	... १६३	पाणिनि	९८, १९८
नयचक्रग्रन्थ	... १७५	पाताक	... १७६
नर्मदा	... १४२	पादलिप्तपुर	१६३, १९६
नवघनाभिध	... १०४	पादलिप्ताचार्य	... १९६
नवाङ्गवृत्ति	... १९८	पार्श्वनाथ	१४२, १९६
नव्यभोजस्वामिप्रासाद	५३	पालिताणके	... १६४
नहुप	... १४०	णहिणिनाम्री	३३१, १३५
नाइकिदेवी	... १५९	पीपलुडाग्राम	... २०
नागहृद	३१ टि. ५	पुण्येश्वर	१८२, १८३
		पृथ्वीराज	१९१, १९२, १९३
		टि. प्रतिष्ठापुर	... २, १६

	पृष्ठ		पृष्ठ
प्रद्युम्नाचार्य	.. १११	ग्रहप्रसाद	... ९९
प्रबन्धचिन्तामणि	... १	भक्तामरस्तोत्र	... ७०
टि. प्रभावकचरित	११ ५८, ५९	भट्टमात्र	... २, ३
	६१, १०५, ११७, १३२	भट्टारिकाभिरुजाणी	... ८६
	१३३, १३८, १४०	भट्टारिकाश्रीयोगिश्वरी	२२
	१४४, १४५, १७६	भद्रबाहु	१९४, १९५
प्रभासक्षेत्र	. १४६	भरत	१००, १४०, १४२
प्रवर नगर	... २	भरतखण्ड	... १००
टि. प्रभोत्तररत्नमालिका	१६९, १८४	भर्तृहरि	... १९९
टि. प्राकृत प्रकाश	... ७१	भर्तृहरिकृत नीतिशतक	टि. १२२
प्रियङ्गुमखरी	... ५		१३२, १३३
फुलडाभिधान	... २७	भागवतपुराण	टि १००
बडलादेवीवा बकुलादेवी	१२४ टि	भारत	... १
बम्बेरानगर	.. १५४	टि. भोजप्रबन्ध बलालक-	
बप्पभट्टिसूरि	... २०३	विकृत	११, ३८, ४०
बर्वर	... ११९		४१, ४३, ४४, ४६
बलानकमण्डप	... २०३		५४, ५५, ६१, ६३, ६४,
बलि	१६७, १८९		६५, ६६, ६८, ८०, ८१
बारलाग्राम	... १६२	भिलमाल	... ५५
बाणकवि	६८, ६९	भीम	२९ टि. ४, ३०
बारप	२४, २५		३८, ४४, ४६, ४८, ५०
बालचन्द्र	.. १६८		५१, ५२, ७०, ७३, ७८
बालमूलराज	... १५९		७९, ८०, ८६, १२४
बाहुलोड	८७, ९२, ९३	टि. भीमडीयाक	... ४७
बीज	... २३	भीमदेव (द्वितीय)	१५९, १६०
बृहस्पतिगण्ड.	१३८, १४९	भीमेश्वरदेव	... ८६
बौद्धमत	... ११२	भूपलनाम्नी	... १९६

	पृष्ठ.
भूयगडदेव	२२, २३
भूयराज	... १८
भूयगडेश्वर	... २२
मृगपुर	१४२, १६६
भैरवः	... २०२
भैरवानन्दयोगी	... ९
भोगपुर	... ४८
भोज	३२, ३७, ३८, ४३ ४६, ४७, ४८, ४९ ५०, ५१, ५२, ५४ ५५, ५६, ६५, ६७ ६८, ७१, ७३, ७६ ७७, ७८, ७९, ८० ८१, ८३, ८४, १९९, २००
मखतीर्थ	... १६८
मण्डलीनगर	... २६
मतिसागर	... १८२
मदनपाल	८९, ९०
मदनराज्ञी	... १६०
मदनरेखा	... १९३
मयणलदेवी	८७, ८८, ९२ १०८, १२०, १२१
मयूरकवि	६८, ६९
मरुदेवी	... १००
मरुमण्डल	९०, १७६
मलधारिहिसूरि	... ९१

	पृष्ठ.
मल्लनामा	१७५
मल्लिकार्जुन	१३०, १३१
महणिका	... २०
महाकालदेव	९८, ९९
महानन्द	... १९३
महाभारत	६५, ७२ टि., ८६ टि.
महाराष्ट्रदेश	... ११६
महालक्ष्मी	११९, १७९
महावीर	... ९६
महीनदी	... ७६
माङ्गू	११६, ११७
माङ्गूस्थण्डिल	... ११७
माघपण्डित	५२, ५३, ५४, ५५
माणिक्यपण्डित	... १०७
मानतुङ्गाचार्य	... ७०
मानस	... १०१
मान्धाता	... ३३
मारव	टि. १५५
मालव-मालवक	१८, ९४, ९८, ९९, ११९, ११६ ११९, १२३, १२४ १२६, १३२, १५९
मालवकमण्डलं	३०, ३२, ३७ ६०, ६३, ७८, १२१
मालदेव	... १६३
माहेच	... २८

	पृष्ठ.
मुख्य	३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ४८
मुञ्जालदेव	... २३
मुञ्जालमन्त्री	८८, ९४, ९७,
,, उपासक	... १६१
मुञ्जालस्वामी प्रासाद	... ९०
मुणालवई	... ३४, ३६
मुद्रितकुमुदचन्द्र टि	१०७, १०९
मुनिदेवाचार्य	... १११
मूलराज	२३, २४, २५, २७, - २८, २९, ९८
मूलराजकुमार	८५, ८६
मूलराजवसहिका	... २६
मूलेश्वरप्रासाद-मूलदेवस्वामी	
प्रासाद	... २६
मृणालवती	... ३४
मेघनाद	... २०२
मेघपाद	३१ टि. ५
मेरुतुङ्ग	... १
मेवाड	टि १५५
मोढवसहिका	... १३५
मोढवश	.. १३५
यमुना	... १८६
यश पटह	... ९४
यशश्चन्द्रगणि	१३३, १४३, १४४
यशोधवल	... ९५

	पृष्ठ.
यशोभद्र	... ११०
यशोवर्मा	९४, ९५, ९७, ९८ ११९, १२३
यशोवीरमन्त्री	१६५, १६६
युगादिदेव	१०५ १४०, १७२
युधिष्ठिर	३३, १३४
यूकाविहार	१४८, १४९
योगराज	२१, २२
योगशास्त्र	१४०, १४७, १५०
रङ्ग	१७६, १७७, १७८
रघु	६७, १४०
रणसिंह	... १९०
रत्नपरीक्षाग्रन्थ	... ११२
रत्नप्रभ	१०७, १०८
रत्नमालपुरे	... १७८
रत्नशंखर	१७८, १७९
रत्नाकर	... १०८
रत्नादित्य	... २२
राजकुमार	... २३
राजतरङ्गिणी	३९ टि.
राजपितामहविरुद्ध	... १३०
राजदमन(मदन)शंकर	२९ टि. ३०
राजशंखर	... ४६
रामचन्द्र कवि	१०२, १०३, १४५ १४६, १५८
रामेश्वर	... ६३
राष्ट्रकूट	... १६०
रुद्रमहाकालप्रासाद.	... ९८

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
रुद्रादित्य	३१, ३३	बडसरग्राम	... .. ९५
रेवा	... १२३	बडवाण	... १०५
रैवतक १०५, १४१, १७६, २०२		बडीयार	... .. १८
रोहक	... ३८	वनराज	... १९, २०, २१
रोहणाचल	... ७, ३	वयजलदेव	. २७।१५९
लकगढ	... ३७	वररुचि	... .. ५, ७४
लक्ष्मण	.. २८	बराहमिहिर	१९४।१९५।१९६
लक्ष्मणनी	२८, १५५	वर्धमानपुर	... १०४।१४०
लक्षणावती	... १८४	वर्धमानप्रतिमा	... १७८
लक्ष्मी	... २८	वर्द्धमानसूक्ति	.. ... ५५।१७८
लक्ष्मणसेन	१८४, १८६	वलमी	१७४।१७२।१७७, १७८
लघुवाहड	... २००	वलमीभङ्ग	... १७८
लङ्का	४९, १०७, ११८	बहभराज	२९टि ४, ३०
ललितासर	... १६३	वस्तुपाल	१६१, १६६, १६७ १६८, १७१, १७२
लवणप्रसाद	१५५, १६३ १७०	वाग्भटपुर	१४१, १४२
लवणसाहप्रसाद	... १६०	वाग्भटमन्त्री	१२७, १४१, १४२ १५१, १५२, १५३
लासाक.	२७।२८	वाग्भटवैद्य	१९९, २०१
लाछीनाम्री	.. ९०	वाग्भटवैद्यप्रबन्ध	.. २०१
लाट	४८।१५५टि	वाग्भटालकार टि	... ६८
लीलादेवी	... .. २३	वात्स्यायन	.. ६७
लीला (वैद्य)...	... ८९।९०	वामराशिविप्र	... १२०
लूणपाल	... . १६६	वायटीय	... ९०
लूणपालेश्वर	... ... १६७	वाराणसी	३०, ७८, १२०, १४५
लूणिग	१६३।१६५	वाराहीग्राम	११५, ११६
लूणिगवसहिप्रसाद	. १६५	वाराहीसंहिता	... १९४
लूतारोग-लूतिरोग	२८, १५५		
बटपत्रक	... .. १४८		

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
बालकदेश	... ११५	वीरमती	... १९
वासुकि	... ११६	वीसलदेव	... १७१
वाह्य. ११, १०७ टि १२७, १२८		वृद्धवादिस्मृति	१० टि.
विक्रमराय	१३, १५, १२६	वृद्धाहल	... २००
विक्रम	२, ३, ४, ५, ७, ८, ९, ११, १४, १५, १६, ३७ टि.	वैराग्यशतक	... १९९
विक्रमार्क	२, १६, ४१ १३४, १७३ १७४, १९९	शकटालमन्त्री	... १९५
विग्रहराज	... १४७	शकुनिकाविहार	१४१, १४२, १४४, १६३
विक्रमचरित	टि. ८५	शकावतार	... ६४
विचारचतुर्मुख	... १४५	शङ्खनामा	१६६, २०३
विजया	६७, ६८	शङ्खपुर	... २०३
विजयसेतुस्मृति	१६२, १७१	शतानन्दपुर	... १९३
विद्याधर	१८६, १८७	शत्रुंजय	९१, १००, १०३, १४१ १४२, १५२, १६६ १६८, १७१, १७५
विद्यापति	... ७७	शाकंभरी	... २४
विशाला	... ५५	शाकटायन	९८, १११
वितता	... ६४	शाङ्गधरपद्धति टि.	११, ३९, ४१ ४६, ५१, ५४, ६८, ७७, ८५, ८६, १४४
विभीषण	... ११८	शातवाहन	१६, १९६
विमलगिरि	१४०, १७५	शान्तिस्मृति	... १०७
विमलवसहिका	... १६५	शान्तिनाथ चरित्र	११२ टि.
विरहकवृक्ष	... १३०	शालिवाहन	१६, १७
विश्वल	... १४७	शिखा	... १७३
विश्वामित्र	... १३३	शिवि	... १६७
विश्वेश्वरकवि	... १४५	शिलादित्य	१७४, १७५, १७७ १७८
वीतगागस्तुति	... १४०		
वीरधवल	१६०, १६१, १६३ १६६, १७०, १७१, १७२		

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
शिवपत्तन	... १७८	सञ्जनदण्डाधिप	... १०५
शिवपुराण	२६, १३८	सत्यपुरावतार	... १६३
शिशुपालवधः	... ५४	सदुक्तिकर्णामृत	टि. ११, ६५
शीताभिधाना	६६, ६८	सपादलक्ष	१२३, १९१, १९२
शीलगुणसूरि	१८, २०	सपादलक्षश्रित्तिपति	२४, २५, २६, १०३, १२८, १२९
शुभकेत्री	... ८७	सपादलक्षदेश	१४८, १५३
शैवेय	... १६४	सपादलक्षश्रीयराज	... १४७
शोभन	५५, ५६, ५७, ६६, १६६, १७०	समुद्रविजय	... १९६
श्रीगुणचन्द्र	... १	सरस्वतीसरित्	२६, २७, १४६
श्रीदेवी	... १९	सर्वदेव	... ५५
श्रीनगरमहास्थान	... ९९	सहस्रलिङ्गधर्मस्थाय	... ९९
श्रीपत्तन	२६, २९ टि. ४, ३०	सहस्रलिङ्गसरः	८६, ९४, ९८ ९९, १०१, १२०
	५०, ८६, ८९, १५, १०१	साखड	... २०
	१०५, १०६, ११२, ११७	साङ्गण	... १६०
	१३४, १३५, १३७, १३८	सातवाहन	१७, १९७
	१४२, १४५, १४८, १५४	सान्तूमन्त्री	९०, ९१, ९२ ९४, १२१, १२२
	१६०, १६१, १६४	सान्तूवसहिका	... ९१
श्रीपालकवि	... १०१	साभ्रमती	... ११५
श्रीपुञ्जराज	१८०, १८१	सामल	९४, १२८
श्रीमाता	१८०, १८१	सामन्तसिंह	... २३
श्रीमालनगर	५२, ५५	सालिगवसहिकाप्रासाद	१४९
श्रीमालपुर	... १७८	साहसाङ्क	५, २९
श्रीमालभूपाल	१८२, १९०	साहित्यदर्पण	... टि. ४२
श्रीमालवंश्य	... ९०	सिंहदन्तमठ	... ३०
श्रीहर्षनामा	३० टि. ४		
संप्रदगाथाकोश	... १७		
सिद्धपद	१६६, १६७		

	पृष्ठ.		पृष्ठ
सिंहपुर	११५	सुभाषितावलि टि.	११, ३९, ४०, ४४, ४६, ५४, ६१, ६९ ६८, ७२, ८५, ११२
सिद्धचक्रवर्ती	... १८८	सुभाषितार्णव टि.	४२, ९२, ९३, ९७
सिद्धचतुप	... १४९	सुरराज	... १६८
सिद्धपुर	... ९८	सुव्रतप्रासाद	१४३, १४४
सिद्धराज	८८, ९३, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८ ९९, १०३, १०४ १०५, १०६, १०९, ११०, ११३, ११४, ११६, ११८, ११९, १२१, १२३, १२४ १२६, १२८, १५०	सुव्रतस्वामी	१४३, १४४
सिद्धसेनाचार्य	... १०, ३१	सूर्यशतक	... ६९
सिद्धहेमाभिधान	... ९७	सूक्तनाम्नी	... १८६ १८७, १८८
सिद्धहैमप्रशस्ति	टि ९९, १२२	सेढीतदिनी	... १९७
सिद्धिभर्ता	.. १०१	सेन्धवीदेवी	... १४३
सिन्धुदेश	... ५०	सेन्धव	... १९९
सिन्धुल-सिन्धुराज	३३ टि	सोमनाथ	२३, ९७, १३६
सिप्रासरित्	... १९८	सोमेश्वर	२६, २८, ८७, ९२, ९३, ९४, १०५, ११६, १३४, १३७, १३८, १३९, १६४, १७६, २०३
सिहासनद्वारत्रिशिका	टि ११	सोमेश्वरकवि	१६७, १७२
सी-धल	३१, ३२	सोमेश्वरप्रधान	... १९२
सीलनाभिधान	१११	सोमेश्वरपत्तन	२१, १२१, १४९
सीलनामा कौतुकी	... १५७	सोलाकनामा	९१, १२५, १३०, ... १९४
सुवर	... १४०	सोहडनामा	... १९९
सुपर्मा	... ११८	सौराष्ट्र-सराष्ट्र-देश	१०५, १४०, १५०, १८३, १९९
सुभगा	... १७४	स्तम्भनक	१०३, १९८
		स्तम्भवीर्य	... १२९, १६६